

Uniwersytet Warszawski

Mgr Magdalena Miedzianowska

Wpływ realizacji polityki regionalnej Unii Europejskiej na klasę kreatywną w Polsce

Praca doktorska na kierunku Zarządzanie

Specjalność: Zarządzanie i technologia

Praca wykonana pod kierunkiem

Prof. dr hab. Krzysztofa Klincewicz

Wydział Zarządzania, Uniwersytet Warszawski

Katedra Teorii Organizacji

Warszawa 2013

Oświadczenie kierującego pracą

Oświadczam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i stwierdzam, że spełnia ona warunki do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora.

Data

Podpis kierującego pracą

Oświadczenie autora pracy

Świadoma odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca doktorska została napisana przez mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

Data

Podpis autora pracy

Streszczenie:

Klasę kreatywną tworzą osoby wykonujące określone zawody takie jak badacz, informatyk, aktor, biznesmen. Richard Florida, który jest autorem koncepcji klasy kreatywnej, udowodnił związek pomiędzy jej występowaniem a rozwojem gospodarczym i innowacyjnością regionów. Stworzył zestaw czynników nazwanych „3T”: Talent, Tolerancję i Technologię, mających decydujący wpływ na osiedlanie się przedstawicieli analizowanej grupy. Jednocześnie wysoki oraz równomierny poziom „3T” wpływa na rozwój gospodarki opartej na wiedzy.

Poziom rozwoju gospodarczego według klasycznych koncepcji ekonomicznych zależy od kapitału ludzkiego, jego ilości i jakości. Kapitał społeczny i związane z nim cechy społeczeństwa, takie jak wysoki poziom zaufania interpersonalnego, w świetle wielu teorii ma również wpływ na wzrost gospodarczy. Richard Florida udowadnia natomiast wpływ poziomu „3T” oraz zagęszczenia klasy kreatywnej na rozwój nowoczesnej gospodarki.

Od roku 2000 w Polsce realizowane są programy współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, które opierają się na inwestycjach w infrastrukturę, środowisko i kapitał ludzki naszego kraju. Klasa kreatywna ma udział w implementacji polityki strukturalnej, jednocześnie inwestowane środki oddziałują na poziom „3T” w województwach.

Badania własne składały się z dwóch komponentów: ilościowego i jakościowego. Pierwsza część objęła okresy programowania na lata 2004-2006 oraz 2007-2013 i pozwoliły na zidentyfikowanie najważniejszych działań wpływających na „3T” oraz na zbadanie wartości inwestycji w każdy z czynników w województwach. Najwięcej środków otrzymało mazowieckie, a najmniej lubuskie. Część jakościowa dotyczyła natomiast możliwości większego zaangażowania się w realizację projektów współfinansowanych ze środków unijnych organizacji działających na rzecz kultury i różnorodności.

Przeprowadzone badania pozwoliły na zidentyfikowanie „luk kreatywności” oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących ich zredukowania i w rezultacie zwiększenia wzrostu gospodarczego opartego o nowe technologie i innowacje poprzez zmiany w polityce regionalnej prowadzące do wzmocnienia klasy kreatywnej.

Słowa kluczowe: Klasa kreatywna, talent, technologia, tolerancja, kapitał społeczny, kapitał ludzki, program operacyjny, polityka regionalna, rozwój regionalny, różnorodność

Tytuł pracy dyplomowej w języku angielskim: Impact of the implementation of the European Union's regional policy on the creative class in Poland

Spis treści

<i>Wstęp</i>	7
1 Rozdział pierwszy: Zarys koncepcji organizacji i zarządzania w kontekście podejścia do pracownika	9
1.1 Wprowadzenie.....	9
1.2 Organizacja jako maszyna, człowiek jako czynnik produkcji.	10
1.2.1 System organizacji produkcji w fabryce Forda.....	14
1.3 <i>Nurt human relations</i>	15
1.4 Narodziny pracownika wiedzy	17
1.4.1 Pracownicy wiedzy we współczesnej gospodarce	19
1.4.2 Transformacja pracowników i pracy według Castellsa.....	23
1.5 Przegląd teorii motywacji w kontekście motywowania pracowników kreatywnych	24
1.6 Podsumowanie	32
2 Rozdział drugi: Koncepcja klasy kreatywnej w świetle teorii kapitału ludzkiego i kapitału społecznego	34
2.1 Wprowadzenie.....	34
2.2 Klasa kreatywna i czynniki „3T” – koncepcja Richarda Floridy.....	34
2.3 Przegląd badań międzynarodowych nad klasą kreatywną	39
2.3.1 Metody badawcze.....	41
2.3.2 Światowa klasa kreatywna	42
2.4 Kapitał ludzki a klasa kreatywna	65
2.4.1 Koncepcja kapitału ludzkiego	65
2.4.2 Klasa kreatywna a kapitał ludzki w kontekście wyjaśniania przyczyn wzrostu gospodarczego.....	69
2.5 Wspólnota, stowarzyszenie, kapitał społeczny i klasa kreatywna	70
2.6 Teoria Floridy a koncepcje kapitału społecznego	73
2.6.1 Kapitał społeczny zgodnie z teoriami Coleman, Fukuyamy i Putnama	73
2.6.2 Stowarzyszeniowo-obywatelski kapitał społeczny a klasa kreatywna.....	77
2.7 Sposoby mierzenia kapitału ludzkiego, kapitału społecznego i klasy kreatywnej...	80
2.8 Wskaźniki kapitału ludzkiego, kapitału społecznego i klasy kreatywnej na poziomie województw w Polsce.	84
2.9 Podsumowanie	93
3 Rozdział trzeci: Charakterystyka programów współfinansowanych z funduszy Unii Europejskiej w latach 2000-2013	95
3.1 Wprowadzenie.....	95
3.2 Polityka strukturalna Unii Europejskiej i jej znaczenie dla rozwoju regionów	96
3.3 Zasady realizowania polityki regionalnej, ważne pojęcia.....	98
3.4 Fundusze przedakcesyjne 2000-2003.....	99
3.5 Okres programowania 2004-2006	102
3.5.1 Cele i finansowanie polityki regionalnej w okresie 2004-2006. Dokumenty programowe.....	102

3.5.2	Programy Operacyjne w perspektywie programowania 2004-2006	104
3.5.3	Fundusz Spójności.....	110
3.5.4	Inicjatywy Wspólnoty	111
3.5.5	Wykorzystanie środków z Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności w latach 2004-2006	113
3.6	Okres programowania 2007-2013	115
3.6.1	Zreformowana polityka spójności	115
3.6.2	Cele i finansowanie polityki spójności na lata 2007-2013.....	116
3.6.3	Programy operacyjne w perspektywie programowania 2007-2013	118
3.6.4	Wykorzystanie środków z Funduszy Strukturalnych z w latach 2007-2010	135
3.7	Podsumowanie	137
4	Rozdział czwarty: Polityka regionalna Unii Europejskiej a natężenie klasy kreatywnej i czynników 3T w Polsce w latach 2004-2013	138
4.1	Wprowadzenie.....	138
4.2	Uzasadnienie dla wyboru problemu badawczego, hipotezy i pytania badawcze... ..	139
4.2.1	Hipotezy	142
4.2.2	Pytania badawcze:	143
4.2.3	Proces badawczy obejmował następujące etapy:	143
4.3	Klasa Kreatywna oraz czynniki 3T – wyprowadzenie wskaźników do badania opisów priorytetów.....	144
4.4	Tablica kodów do badania analizy zawartości opisów priorytetów	151
4.5	Perspektywa Programowania 2004-2006 – Analiza zawartości priorytetów.....	153
4.5.1	Zestawienie wyników analizy zawartości opisów priorytetów dla okresu programowania 2004-2006	153
4.6	Analiza wartości projektów dla okresu programowania 2004-2006.....	158
4.6.1	Źródło danych i sposób ich zgromadzenia	158
4.6.2	Wartości projektów Talent – zagregowane do poziomu Programów Operacyjnych	158
4.6.3	Wartości projektów w kategorii Tolerancja	164
4.6.4	Wartości projektów w kategorii Technologia - zagregowane na poziomie Programów Operacyjnych.....	166
4.6.5	Wartości projektów w kategorii klasa kreatywna – zagregowanych na poziomie Programów Operacyjnych.....	171
4.7	Perspektywa Programowania 2007-2013 – analiza zawartości priorytetów.....	177
4.7.1	Zestawienie wyników analizy zawartości opisów priorytetów dla okresu programowania 2007-2013	178
4.7.2	Analiza wartości projektów	188
4.7.3	Wartości projektów Talent – zagregowane na poziomie Programów Operacyjnych	189
4.7.4	Wartość projektów w kategorii Tolerancja	196
4.7.5	Wartość projektów w kategorii Technologia – zagregowane na poziomie Programów Operacyjnych.....	198

4.7.6	Wartość projektów w kategorii klasa kreatywna – zagregowanych na poziomie Programów Operacyjnych.....	204
4.8	Porównanie perspektyw programowania 2004-2006 i 2007-2013	209
4.8.1	Wartość projektów w poszczególnych kategoriach w przeliczeniu na osobę – porównanie	209
4.9	Odpowiedzi na pytania badawcze	215
4.9.1	Działania o największym wpływie na natężenie klasy kreatywnej, talentu, tolerancji i technologii w programach operacyjnych na lata 2004-2006 i 2007-2013... ..	215
4.9.2	Wartości projektów w działaniach zidentyfikowanych jako sprzyjające klasie kreatywnej i każdemu z „3T”	220
4.9.3	Różnice w zakresie inwestycji w klasę kreatywną i „3T” w ramach polityki strukturalnej pomiędzy perspektywami programowania i województwami.....	227
4.9.4	Prawidłowości pomiędzy poziomem natężenia klasy kreatywnej i „3T” i wartościami inwestycji z projektów dofinansowanych z Unii Europejskiej na poziomie województw	232
4.9.5	Zdiagnozowane luki kreatywności – obszary niewystarczająco wspierane poprzez realizację polityki regionalnej dla Talentu, Technologii i Tolerancji	243
4.10	Weryfikacja hipotez badawczych.....	248
4.11	Podsumowanie	254
5	Rozdział piąty: Analiza wyników badań jakościowych	256
5.1	Wprowadzenie.....	256
5.2	Problem badawczy i pytania badawcze.....	256
5.3	Opis procesu badawczego	258
5.4	Najważniejsze działania realizowane przez badane podmioty w kontekście wpływu na tolerancję	260
5.5	Współpraca z podmiotami zewnętrznymi	266
5.6	Finansowanie działalności organizacji	270
5.7	Dlaczego nie UE?.....	273
5.8	Programowanie polityki strukturalnej Unii Europejskiej a obszar działalności organizacji	276
5.9	Opis przypadku – osiedle kreatywne Księży Młyn.....	280
5.10	Podsumowanie	288
6	Wnioski i dalsze kierunki badań	291
	Bibliografia:	306
	Spis tabel	318
	Spis rysunków	322
7	Załączniki	324
7.1	Załącznik nr 1 – Tablica kodów	324
7.2	Załącznik nr 2 – Wyniki kodowania dla lat 2004-2006	326
7.3	Załącznik nr 3 – Lista działań dla okresu 2004-2006	333
7.4	Załącznik nr 4 - Wyniki kodowania dla okresu 2007-2013	337
7.5	Załącznik nr 5 – Lista działań dla okresu 2007-2013	352

Wstęp

Przedmiotem pracy jest analiza implementacji programów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej w kontekście koncepcji rozwoju regionów Richarda Floridy – klasy kreatywnej i czynników „3T”. **Projekty realizowane w ramach polityki regionalnej Unii Europejskiej w latach 2004-2010 w Polsce nie zmniejszają w dostatecznym stopniu różnic w poziomie „3T”: Talentu, Technologii i Tolerancji mierzonych zgodnie z modelem Richarda Floridy, przez co nie przyczyniają się do zwiększenia liczebności klasy kreatywnej w poszczególnych województwach Polski.** Teza ta została zweryfikowana w badaniach przeprowadzonych przez autorkę pracy.

Pracę rozpoczyna rozdział obejmujący przegląd koncepcji z zakresu teorii organizacji i zarządzania od jej początków – naukowego zarządzania, aż do aktualnych rozważań nad zarządzaniem w gospodarce opartej o wiedzę oraz przemianach kapitalizmu. Rozdział uzupełnia wybór teorii motywacji, prowadzący do wniosków dotyczących roli, jaką odgrywa kreatywność oraz zachęcanie do niej. Ta część pracy ma na celu wyjaśnienie znaczenia koncepcji klasy kreatywnej Richarda Floridy w świetle dorobku badawczego dyscypliny.

Drugi rozdział prezentuje koncepcje klasy kreatywnej, kapitału ludzkiego i kapitału społecznego z uwzględnieniem ich wpływu na rozwój gospodarczy. Stanowi teoretyczną podstawę dalszych rozważań oraz badań własnych. Zawiera przegląd koncepcji dotyczących kapitału ludzkiego i kapitału społecznego, jak również pierwotnej teorii wspólnoty i stowarzyszenia. Dla zilustrowania koncepcji teoretycznych, przedstawiono rozkład analizowanych wskaźników dla polskich województw, uwzględniając w zakresie kapitału społecznego własny miernik, zbudowany na podstawie danych empirycznych. Rozdział kończy krytyczna analiza podejścia Richarda Floridy i możliwości jego praktycznego zastosowania.

Ostatni rozdział teoretyczny – trzeci - jest syntetycznym opisem polityki regionalnej Unii Europejskiej realizowanej w Polsce. Rozpoczyna się od zidentyfikowania wpływu tej polityki na wzrost gospodarczy. Opis polityki strukturalnej obejmuje zarówno okres przedakcesyjny, jak i obie perspektywy programowania: 2004-2006 i 2007-2013. Dla każdego z programów scharakteryzowano jego priorytety, wskazując przy tym wstępnie te, które mogą mieć znaczenie dla wzmacniania potencjału klasy kreatywnej w Polsce.

Część empiryczna pracy składa się z komponentu ilościowego, przedstawionego w rozdziale czwartym oraz jakościowego, któremu poświęcony został rozdział piąty.

Część ilościowa ma na celu zidentyfikowanie, które działania w ramach programów operacyjnych mają największy wpływ na klasę kreatywną i „3T”, a następnie obliczenie

wartości projektów realizowanych w ramach tych działań w ujęciu wojewódzkim. Badania własne obejmują oba okresy programowania polityki regionalnej realizowane od wstąpienia Polski do Unii Europejskiej.

Podczas prowadzenia badań przygotowano autorski zestaw wskaźników umożliwiających ocenę wpływu realizacji działań zaplanowanych w ramach priorytetów programów operacyjnych na klasę kreatywną, Talent, Tolerancję i Technologię. Zbudowano również na podstawie informacji publikowanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego bazę danych wartości projektów w podziale na działania i województwa. Przygotowane samodzielnie narzędzia i dane pozwoliły na przeprowadzenie pomiaru koniecznego do badań. Wypracowana metoda może zostać zastosowana do analizy realizowanej polityki regionalnej w kontekście teorii klasy kreatywnej, zarówno w ramach redystrybucji środków w Unii Europejskiej, jak i polityk krajowych.

Rezultatem części empirycznej pracy doktorskiej są zestawienia, analizy i syntezy danych dotyczących wartości projektów wzmacniających klasę kreatywną, Talent, Tolerancję i Technologię w podziale na okresy programowania i województwa. Istotną elementem zaprezentowanym w rozdziale jest perspektywa *per capita*, w przeliczeniu na jednego mieszkańca regionu.

Wnioski prezentowane w rozdziale czwartym odnoszą się do projektów realizowanych w Polsce, w ramach obu perspektyw programowania objętych badaniem. Ze względu na to, że obecnie realizowane programy operacyjne zakończą się zgodnie z zasadą *n+2* w roku 2015, ocena ich całkowitego wpływu na klasę kreatywną i „3T” w Polsce będzie możliwa dopiero po zakończeniu realizacji wszystkich projektów. Zgodnie z podejściem zastosowanym w badaniach zawartych w tej pracy, ponownego pomiaru i ewaluacji będzie można dokonać w momencie podpisania umów o dofinansowanie wyczerpujących całą pulę zaplanowanych środków. W ramach podsumowania, zidentyfikowano „luki kreatywności”, rozumiane jako obszary które z perspektywy teorii Richarda Floridy w niewystarczającym stopniu są wspierane poprzez realizację projektów współfinansowanych z funduszy unijnych. W drugim etapie badań, przedstawionym w rozdziale piątym, przeprowadzono wywiady z przedstawicielami podmiotów działających na rzecz różnorodności i kultury w Polsce w celu weryfikacji wniosków z części ilościowej badań.

Podsumowanie pracy zawiera, oprócz najważniejszych wniosków z badań, analizę obecnie uzgadnianej polityki regionalnej na lata 2014-2020 w kontekście jej możliwego oddziaływania na klasę kreatywną i czynniki „3T”.

1 Rozdział pierwszy: Zarys koncepcji organizacji i zarządzania w kontekście podejścia do pracownika

1.1 Wprowadzenie

Historię nauki o organizacji i zarządzaniu można prześledzić według roli, jaką na danym etapie rozwoju myśli odgrywał człowiek w organizacji – od podejścia mechanistycznego w okresie rozwoju przemysłu aż do gospodarki na wiedzy i momentu w którym najważniejsza staje się kreatywność.

Początek współczesnych nauk o zarządzaniu datuje się na przełom wieków XIX i XX, okres rewolucji przemysłowej, kiedy swoje koncepcje tworzyli Frederick Taylor, Karol Adamiecki czy Henri Fayol. Rola człowieka w organizacji sprowadzała się do wykonywania ściśle określonych zadań. Można to porównać do obrazu maszyny, której trybikiem był pracownik. Równie istotne były rozważania prowadzone na początku dwudziestego wieku w nurcie administracyjnym, a później w rodzącej się teorii biurokracji.

Zmiana podejścia nastąpiła wraz z eksperymentami w Hawthorn prowadzonymi przez Eltona Mayo, który jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę na relacje pomiędzy pracownikami, które wpływają na efektywność wykonywania prac, co było początkiem nowego podejścia do teorii zarządzania. Kolejni badacze rozwijali różne podejścia do motywacji człowieka w pracy, wśród których wiele nie straciło na aktualności i jest używanych w praktyce biznesowej.

Wraz z rozwojem gospodarki postindustrialnej, w której tradycyjne czynniki produkcji i przewagi konkurencyjne związane z posiadaniem zasobów naturalnej i masowej produkcji, na znaczeniu zyskała ludzka wiedza, która stała się najważniejszym zasobem przedsiębiorstw. Nad tym jak zarządzać i motywować pracownika wiedzy debatują teoretycy i praktycy zarządzania. W tym nurcie można także wyróżnić koncepcję Roberta E. Kelleya *gold collar workers*, pracowników o złotych kołnierzykach oraz rozważania nad klasą kreatywną Richarda Floridy, wokół której to koncepcji zbudowano tą pracę.

1.2 Organizacja jako maszyna, człowiek jako czynnik produkcji.

Źródła podejścia do zarządzania, które zostały rozwinięte przez twórców naukowego zarządzania można szukać w osiemnastowiecznej armii pruskiej. Dowodzący nią Fryderyk Wielki próbował odwzorować mechanizmy stosowane w automatycznych zabawkach i dzięki ścisłym zasadom z grupy ludzi o niewielkim potencjale bojowym – biednych, przestępców – stworzyć sprawnie działającą armię. Mógł tego dokonać jedynie poprzez wprowadzenie takich rozwiązań, jak stopnie wojskowe, rozwinięta musztra. Skuteczność wydawanych rozkazów miał zagwarantować strach przed dowódcami (Morgan 1997: 21-23).

Za pionierów zarządzania uznaje się także Roberta Owena, brytyjskiego przedsiębiorcę oraz matematyka Charlesa Babbage'a. Pierwszy z nich w swojej fabryce zwrócił uwagę na kwestię pracowniczą i poprawił warunki robotnikom poprzez ograniczenie zatrudniania dzieci czy też posiłki, drugi zaś zwracał uwagę zarówno na harmonijne stosunki pomiędzy kadrą kierowniczą a wykonawczą, jak i wykorzystywanie metod ilościowych do zapewnienia lepszej efektywności. Owen i Babbage żyli i tworzyli na przełomie osiemnastego i dziewiętnastego wieku, co pozwala na stwierdzenie, że w swoich dziełach byli prekursorami naukowego podejścia do zarządzania (Griffin 1999: 71-72).

Początek dwudziestego wieku to okres, w którym myśl organizatorska rozwijała się (Griffin 1999: 73) w dwóch nurtach – przemysłowym i administracyjnym.

Pierwszy z nich to przede wszystkim naukowcy amerykańscy i najwybitniejszy z nich, Frederick W. Taylor. Taylor tworzył w okresie, kiedy przedsiębiorstwa rozrastały się, a procesy produkcyjne podlegały mechanizacji dzięki licznym wynalazkom, przede wszystkim maszynie parowej ale także silnikowi elektrycznemu członku tkackiemu. W takich warunkach okazało się, że zarządzanie oparte wyłącznie na rozsądku i intuicji nie zapewnia zadowalającej wydajności. Za podstawowy problem Taylor uznał zbyt wolne wykonywanie pracy, niską efektywność robotników (Koźmiński, Piotrowski 2002: 621-622). Twórca naukowego zarządzania był również praktykiem, na własne życzenie pracował na stanowiskach wykonawczych w fabrykach, dzięki swojej pracy skutecznie awansował aż do stanowiska dyrektora, które z własnej woli zamienił na bycie doradcą (Koźmiński, Piotrowski 2002: 622). Wrócił do prowadzenia żmudnych badań, np. nad znalezieniem najlepszego sposobu ładunku i załadunku w stalowni w Bethlehem. Dzięki jego obserwacjom eksperymentom udało się ustalić wielkość i kształt łopaty oraz jednorazowego załadunku, co zaowocowało dużym wzrostem wydajności i zysków (Koźmiński, Piotrowski 2002: 625; Peszko 2002: 7-8, Griffin 1999: 74). Kluczowym ulepszeniem zastosowanym przez Taylora

było oddzielenie przygotowywania produkcji od jej wykonywania oraz wprowadzenie specjalizacji w pracy kierowniczej. Na ograniczenie obawy przed zwolnieniem pracowników wpłynął wprowadzony przez niego system akordowy (Peszek 2002: 8). Warto podkreślić, że jedną z podstawowych zasad *taylorizmu* była ta dotycząca naukowego doboru oraz stopniowego szkolenia i doskonalenia robotników (Koźmiński, Piotrowski 2002: 623). Aby sprostać wyśrubowanym normom dotyczącym wykonywania szczegółowo opisanej pracy, podzielonej na szereg pojedynczych czynności, z których każda miała określony limit czasu, robotnicy musieli spełniać wstępne kryteria dotyczące ich predyspozycji fizycznych i psychologicznych. Były one badane szeregiem prostych testów. Dopiero taki kandydat był poddawany szczegółowemu instruktażowi na stanowisku oraz motywowaniu przez dyscyplinę i zachęty finansowe. Niezmiennie osiągnięciu wysokiej wydajności przez dobrych robotników, oprócz podziału pracy, służyło także właściwe dopasowanie warunków fizycznych pracy – światła, temperatury czy natężenia hałasu (Koźmiński, Piotrowski 2002: 625-626). Taylor zastosował także system kartek, który przekazywał nawet niepiśmiennym robotnikom informacje na temat osiągniętego przez nich danego dnia rezultatu pracy – czy był zgodny z oczekiwanym, czy też nie. Kilukrotnie ostrzeżenie skutkowało przeniesieniem do złej pracy, w której pomagał mu majster-instruktor (Koźmiński, Piotrowski 2002: 626-627). Można powiedzieć, że był to kompletny system kontroli pracy, który nie pozostawiał pracownikom praktycznie żadnego wyboru co do sposobu, czasu, tempa wykonywanej pracy, jednocześnie zdejmował z nich całą odpowiedzialność i zapewniał wynagrodzenie w ustalonej wysokości, zależne od osiąganych wyników.

Bliskim współpracownikiem Taylora był Henry L. Gantt, który już samodzielnie zmodyfikował system wynagradzania pracowników do nazwanego czasowo-premiowym, zapewniające ograniczenie wad systemu akordowego, który mógł skłaniać do obniżenia jakości produkcji. Gantt opracował również słynny system wykresów, które przedstawiały wykonanie i plan robót (Koźmiński, Piotrowski 2002: 630-631). Co ważne, pomysł Gantta można było wykorzystać zarówno dla pojedynczego stanowiska, jak i dla całego zespołu (Griffin 1999: 75). Najważniejszym osiągnięciem było jednak stworzenie zadaniowo-premiowego systemu płac, zgodnie z którym w przypadku przekroczenia maksimum celu robotnik otrzymywał bardzo wysoki bonus, a jeśli nie uda mu się miał tylko dniówkę. Miało to zdaniem Gantta podnieść wydajność pracy i tak się w rezultacie stało, dodatkowo ten twórca naukowego zarządzania miał bardziej ludzkie podejście na pracowników oraz jako pierwszy, już w okresie pierwszej wojny światowej, postulował technokrację – władzę w

organizacji sprawowaną przez inżynierów a nie menadżerów (Koźmiński, Piotrowski 2002: 631-632).

Za wybitnego przedstawiciela myśli klasycznej w zarządzaniu uważa się Harringtona Emersona, który jako osoba pracująca w kolejnictwie i przemyśle, doszedł do wniosków dotyczących niskiej wydajności pracy. Na podstawie własnych obserwacji stworzył dwanaście zasad wydajności, wśród których warto podkreślić dyscyplinę, wzorcowe sposoby działania oraz nagrody za wydajność (Peszek 2002: 9). Od pracowników zgodnie z myśleniem Emersona powinno się wymagać bezwzględnego stosowania się do zasad i procedur, tak aby wyeliminować lenistwo i złe nawyki. Kierownicy powinni być wzorem do naśladowania w tym zakresie, bazując na własnej wiedzy i doświadczeniu bazujących na wiedzy ekonomicznej, psychologicznej i dotyczącej ludzkiej fizjologii. Za jedyny właściwy sposób wynagradzania Emerson uznawał płacenie za pracę wydajną, a nie za dzień.

Twórcom amerykańskiego nurtu przemysłowego zarzucano traktowanie robotników jak maszyny, całkowite odhumanizowanie pracy. Celem twórców klasycznego podejścia do zarządzania było wytworzenie w organizacji zasad podobnych do urządzeń mechanicznych, które miały gwarantować skuteczność jej działania. Morgan (Morgan 1997: 26-28) wśród najważniejszych wymienia: jedność poleceń, podział na komórki liniowe i sztabowe, podział pracy i uprawnień czy też dyscyplinę. Autor podkreśla także aktualność wielu sposobów zarządzania wypracowanych w dwudziestym wieku, które jego zdaniem są równie często używane we współczesnych organizacjach. Trzeba także pamiętać, że na tym etapie rozwoju nauk o organizacji i zarządzaniu, wiedza o psychospołecznych aspektach pracy nie była rozwinięta (Morgan 1997: 24, Peszek 2002: 9). Gareth Morgan w swojej słynnej książce „Obrazy organizacji” stwierdza, że maszyny odcisnęły silne piętno na myślach i wyobraźni ludzi, całkowicie zmieniając sposób produkcji (Morgan 1997: 19).

Za prekursorkę innego spojrzenia na człowieka w organizacji, przed rozwojem szkoły stosunków międzyludzkich uznaje się Mary Parker Follet. Podkreślała ona w swoich publikacjach konieczność indywidualizacji podejścia kierownika do pracownika i osobiste zaangażowanie w prowadzone działania. Jej zdaniem zespoły powinny brać udział w zarządzaniu, należy dopuszczać do dyskusji. Jest także twórczynią pierwszej teorii konfliktów, które uznała za naturalny element organizacji, mogący doprowadzić do konstruktywnego rozwiązania pod warunkiem zastąpienia dominacji przez integrację (Koźmiński, Piotrowski 2002: 672-673, Peszek 2002: 10, Griffin 1999: 79, Bogdanienko 2005: 22-23).

W powyższych akapitach przedstawiono najważniejszych twórców nurtu przemysłowego. Najwybitniejszym twórcą drugiego z klasycznych podejść do zarządzania - nurtu administracyjnego był Henri Fayol. Rewolucję przemysłową w Europie charakteryzował jeszcze szybsze tempo niż w Stanach Zjednoczonych, fabryki powiększały się, gromadząc w jednym miejscu istotne ilości środków produkcji, stawiając właścicieli przed problemami efektywnego zarządzania. Na tym gruncie wyrosły tezy Fayola, koncentrującego się na zagadnieniach związanych z kierowaniem i budowaniem struktury organizacji. Do kanonu nauki o zarządzaniu weszło 14 zasad zarządzania, a wśród nich podział pracy, centralizacja, hierarchia czy jedność rozkazodawstwa i kierownictwa (Griffin 1999: 76). Ważne zdaniem Fayola było także zachowanie stałości personelu, poprzez jego zgranie oraz „ludzkie postępowanie z robotnikami (Peszek 2002: 10). Struktura organizacyjna zdaniem tego klasyka powinna być bezwzględnie oparta na zależnościach liniowych, przy udziale wyspecjalizowanych sztabów doradczych. Istotnym elementem dorobku Fayola jest także ustalenie przez niego listy czynności kierowniczych, będących częścią administracyjnych funkcji zarządzania. Wyróżniał wśród nich: przewidywanie, organizowanie, koordynowanie, rozkazodawstwo i kontrolowanie, w dużym stopniu aktualny do dziś (Peszek 2002: 9-10, Griffin 1999: 77). Wykonywanie każdej czynności zdaniem Fayola wymagało „uzdolnień”, zależnych od poziomu stanowiska, zgodnie z tym na każdym poziomie zarządzania można ustalić pewien zestaw pożądanych cech (Kozłowski, Piotrowski 2002: 648). Zakres odpowiedzialności kierowników był zgodny z reprezentowanym na tym etapie rozwoju myśli oraz przemysłu, gdy od pracowników wymagano przede wszystkim ścisłego wykonywania poleceń, a od przełożonych – monitorowania pracy. Takie podejście sprawdzało się w dużych zakładach przemysłowych, gdzie zgodnie z ówczesnym podejściem dokonano podziału produkcji na ciąg prostych czynności wykonywanych według ustalonych norm i procedur.

Normy, procedury, system stanowisk to podstawy do stworzenia organizacji biurokratycznej zgodnie z modelem Maxa Webera. U jej źródeł odnajdujemy między innymi zasady podziału czynności i ustaleniu hierarchii. Wynagrodzenie pracownika zależy od zajmowanego przez niego poziomu w organizacji. Urzędnicy są mianowani, muszą posiadać odpowiednie kwalifikacje, dokumenty potwierdzające ich wykształcenie i doświadczenie, a ich praca jest nieustannie kontrolowana. Mogli być awansowani i karani na podstawie decyzji swoich kierowników (Kozłowski, Piotrowski 2002: 651-653).

Również Polska może poszczycić się wybitnym twórcą myśli klasycznej, jakim był Karol Adamiecki, inżynier koncentrujący się na harmonizacji procesów produkcji. Ważne z punktu widzenia niniejszej pracy było uwzględnienie również prawa „harmonii duchowej”, która powinna charakteryzować ludzi współpracujących w jednej organizacji. Adamieckiemu przypisuje się wprowadzenie do dyskursu pojęcia „kultura przedsiębiorstwa” (Peszko 2002: 12).

1.2.1 System organizacji produkcji w fabryce Forda

Wśród praktyków, którzy zapisali się na kartach historii myśli o zarządzaniu zdecydowanie należy wyróżnić Henry’ego Forda. Właściciel fabryki samochodów zasłynął wieloma rozwiązaniami dotyczącymi organizacji pracy oraz podejścia do robotników. Jako pierwszy wprowadził taśmę produkcyjną, zmieniając dotychczasowe podejście zgodnie z którym to poruszali się robotnicy, a montowany przedmiot pozostawał w miejscu. Wszystkie zabiegi Forda doprowadziły do uproszczenia zadań, praca stała się monotonna, a od robotników wymagało się głównie szybkiego wykonywania wszystkich czynności. Jednocześnie płace były poniżej przeciętnej. Takie sposoby organizowania pracy spowodowały ogromny wzrost rotacji, dopiero podniesienie płac oraz wprowadzenie ośmiogodzinnego dnia pracy ograniczyło to negatywne zjawisko (Koźmiński, Piotrowski 2002: 638-639, Morgan 1997: 31). W wielu tekstach popularnych podkreśla się poprawienie przez Forda sytuacji materialnej robotników, jednak jego działania niekoniecznie były podyktowane dobrem pracowników. Tak naprawdę oddzielenie wykonywania pracy od jej projektowania oraz wprowadzenie taśmy montażowej poskutkowało zdecydowanym obniżeniem znaczenia roli, jaką w fabryce odgrywał człowiek na szeregowym stanowisku. Morgan nazywał tę sytuację wręcz alienacją, podkreślając że praca w fabryce Forda była na tyle prosta, aby nowego robotnika można było łatwo przeszkolić na stanowisku pracy, a co za tym idzie – szybko zastąpić brakujący personel (Morgan 1997: 31). Ford miał bardzo wysokie wymagania wobec swoich pracowników, na pięciodolarową dniówkę mogli liczyć tylko ci, którzy utrzymywali rodziny i nie byli zbyt młodzi. Regulamin fabryki zabraniał nawet pogwizdywania w czasie pracy, nie mówiąc o rozmowach w czasie posiłków czy uśmiechaniu się. Tymi sposobami Ford osiągnął obniżenie kosztów jednostkowych słynnego modelu samochodu „T”, na którego zaczęło być stać nawet niektórych z jego robotników (Koźmiński, Piotrowski 2002: 639-640).

Podsumowując podejście klasyczne, należy zwrócić uwagę na to, że wiele wciąż aktualnych twierdzeń będących podstawą praktyki zarządzania. Martyniuk wymienia wśród nich: zasadę hierarchii, wprowadzającą szczeble zarządzania; zasadę delegowania uprawnień, kaskadowania odpowiedzialności czy zasadę podziału pracy, wedle której podział czynności na wielu wykonawców podnosi efektywność (Peszek 2002: 17).

1.3 Nurt *human relations*

Kierunek stosunków międzyludzkich powstał w opozycji do nurtu klasycznego, wraz z rozwojem nauk dotyczących człowieka – psychologii i socjologii. W powyższych akapitach wskazywano na Mary Parker Follet oraz Karola Adamieckiego jako naukowców, których można nazwać prekursorami kierunku *human relations*, jednak za początek uznaje się serię eksperymentów przeprowadzonych przez Eltona Mayo, profesora Harvardu. Uczony badał wpływ światła, a więc warunków fizycznych, na wydajność pracy poprzez zmienianie jego intensywności. Okazało się, że wzrost wydajności nastąpił nawet przy pogorszeniu warunków pracy. Taki wynik był na owe czasy szokujący, niezgodny z doktryną nauk o organizacji i zarządzaniu. Zaczęto zastanawiać się, jakie jest jego źródło i po kolejnych seriach eksperymentów sformułowano wnioski oparte o rolę stosunków nieformalnych w pracy (Peszek 2002: 18-19). Okazało się, że pracownice fabryki w Hawthorn tworzyły zwartą grupę, która chętnie współpracowała, wszystkie były dumne ze swojej pracy i zainteresowanie w czasie eksperymentu było dla nich dodatkowym czynnikiem spajającym. Na bazie dalszych rozważań ustalono, że takie potrzeby jak przynależność i uznanie czy poziom zadowolenia z pracy są kluczowe dla uzyskania i utrzymania wysokiej wydajności zakładu pracy (Peszek 2002: 18-19). Badania Mayo składały się z dwóch części, pierwsza z nich to wspomniana powyżej seria eksperymentów dotyczących wpływu warunków fizycznych w miejscu pracy na wydajność, druga natomiast została zaplanowana i przeprowadzona pod wpływem inspirujących i zaskakujących wyników pierwszej. Trwała aż kilka lat i objęła niewyobrażalną ilość wywiadów – dwadzieścia jeden tysięcy półgodzinnych rozmów, których wyniki stały się fundamentami kierunku *human relations*. Zgodnie z nimi, podstawową motywacją pracowników są potrzeby społeczne, a zmiany w charakterze pracy, jej podział na małe części zmniejszył możliwości ich zaspokajania w czasie wykonywania obowiązków zawodowych. Okazanie pozytywnego i ludzkiego podejścia do personelu pozwala na podniesienie satysfakcji z pracy i zbudowanie nieformalnej struktury przedsiębiorstwa. Struktura ta składa się z grup, które tworzą w swoich ramach systemy kar i

nagród, skutecznie kontrolując zachowania swoich członków, co jest korzystne dla skuteczności organizacji (Koźmiński, Piotrowski 2002: 668-670).

Chronologicznie pierwszym badaczem opisującym rolę konfliktu w zarządzaniu była Follet. Stworzyła ona zasady postępowania, które pozwalają organizacji na skuteczne rozwiązywanie konfliktów w trybie ciągłym. Kluczowa jest koordynacja polegająca na bezpośrednim kontakcie pomiędzy osobami podejmującymi decyzję, już na wstępnych jej etapach i trwająca przez cały proces. Takie podejście, zapewniające uczestnictwo zainteresowanych w procesie zarządczym wspiera budowanie zaangażowania pracowników, kluczowego czynnika wpływającego na sukces organizacji zgodnie z podejściem kierunku stosunków międzyludzkich (Koźmiński, Piotrowski 2002: 675). Zwolennicy kierunku stosunków międzyludzkich opowiadali się za stosowaniem demokratycznego stylu kierowania, który opierał się na właściwym informowaniu pracowników o wszystkim, co ich dotyczy, pozytywnym do nich nastawieniu, wspieraniu, a także stosowaniu bogatej informacji zwrotnej (Koźmiński, Piotrowski 2002: 682). Można zaryzykować stwierdzenie, że wyartykułowane wtedy zasady mieszczą się w sposobach postępowania współczesnych korporacji.

Nurt stosunków międzyludzkich najlepiej rozwijał się po zakończeniu drugiej światowej, kiedy gospodarka się podnosiła i miejsc pracy nie brakowało, dlatego nastały czasy kiedy pracownik był lepiej traktowany (Koźmiński, Piotrowski 2002: 691).

Niestety, wczesne ustalenia kierunku *human relations* nie zawsze potwierdzały się w praktyce, na tym gruncie powstał w latach 50. ubiegłego wieku *nurt potencjału ludzkiego*, który skupił się na ograniczeniu marnotrawienia potencjału ludzkiego.

Na tym etapie rozwoju nauk o zarządzaniu kontynuowano i pogłębiano badania nad motywacją ludzi (Karaś 2003: 13), a jednocześnie zainteresowania badaczy zaczęły koncentrować się na optymalizacji decyzji i koordynacji działań w rosnących organizacjach. Na tym gruncie wyrósł nurt systemowy (Koźmiński, Piotrowski 2002: 692)

1.4 Narodziny pracownika wiedzy

Wraz z rozwojem gospodarczym i przejściem w epokę postindustrialną, kapitał materialny ustąpił na znaczeniu kapitałowi ludzkiemu. Ze względu na konkurencję cenową i koszty pracy, produkcja stali, samochodów czy innych dóbr stanowiących o sile gospodarki, przeniosła się do krajów rozwijających się, gdzie wynagrodzenia są zdecydowanie niższe. Wiedza staje się najważniejszym czynnikiem decydującym o konkurencyjności (Kelley 1985: 16-17). Nastąpiła konieczność zmiany podejścia, w którym pracownik generuje koszty, na traktujące jego umiejętności i intelekt jako najważniejszy zasób (Carleton 2011: 459). Podejście do zarządzania, w którym należy oddzielić planowanie pracy od jej wykonywania, obowiązujące zgodnie z klasycznym podejściem do zarządzania, przestaje obowiązywać gdy głównym środkiem produkcji staje się wiedza (Jemielnik 2008: 31). Kluczowe staje się podejście menadżerów do zarządzania nowym typem pracownika – osoby zadającej trudne pytania, uwielbiającej wyzwania, pełnej entuzjazmu. Jest to dla nich wielkie wyzwanie, ponieważ wymaga zmiany w sposobie postępowania i przejścia do modelu przywództwa. Firmy niedostosowane do potrzeb pracownika wiedzy mogą mieć istotne problemy związane z rekrutacją i wysoką rotacją (Kelley 1985: 16-17, 35).

Coraz większe znaczenie dobrze wykształconych pracowników dla sukcesu przedsiębiorstw wymaga od zarządzających zmiany poglądu, że można czerpać jednostronne korzyści z wysiłku swoich pracowników. Trzeba całkowicie wymazać podejście do personelu zgodne z teorią X, działać z pokorą – zarządzający niekoniecznie jest nieomylny, a cała załoga ma prawo być włączona w proces decyzyjny oraz znać szczegóły strategicznych planów firmy (Kelley 1985: 21-22).

Można spotkać się z poglądem, że pracownicy wiedzy, a wśród nich na przykład lekarze, księża czy prawnicy, funkcjonowali od wieków, a już pomiędzy osiemnastym a dziewiętnastym wiekiem ich udział w populacji znacznie wzrósł. Dowodem na długi rodowód pracy opartej na wiedzy jest również długi czas od kiedy znamy narzędzia potrzebne do jej wykonywania – książki, pędzle, tabliczki czy długopisy. To co wyróżnia współczesne podejście, to traktowanie pracowników wiedzy wykonujących różne zawody jako jednej grupy (Cortada 1998: XIV, 3). Pojęcie pracownika wiedzy zostało spopularyzowane przez Petera Druckera pod koniec lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku, w momencie w którym profesje oparte na wysokim poziomie kompetencji intelektualnych zaczęły być istotne dla świata biznesu. Również Fritz Machlup w tym okresie prowadził bardzo ważne badania w tym obszarze, identyfikując grupy pracowników wiedzy oraz wyliczając wartość rynku usług

(Šajeva 2007: 644, Cortada 1998: XVI, 3-4, 14). Co ciekawe, nie istnieje jedna obowiązująca definicja, za to istnieją pojęcia zbieżne do *knowledge worker* (Šajeva 2007: 644). Rozpatrując zaproponowane przez różnych autorów wersje, można zaryzykować stwierdzenie, że również pracownik kreatywny Richarda Floridy oraz „złoty kołnierzyk” Roberta E. Kelleya do nich należą. Przykładem może być definicja Awazu Desouza, dla którego pracownicy wiedzy to osoby, które pracują innowacyjnie i w intensywnie korzystają ze swojej wiedzy, Smith w swoim opisie podkreśla włączenie w procesy identyfikacji i znajdowania kreatywnych rozwiązań dla skomplikowanych problemów, wymagających wysokiego poziomu wiedzy i umiejętności. Gottschalk proponuje definicję obejmującą nawet konkretne rodzaje stanowisk w organizacjach, na przykład lekarz w szpitalu czy prawnik w kancelarii. Pracownika wiedzy można określić także jako osobę która interpretuje i wykorzystuje informacje w celu stworzenia i dostarczenia wartościowych rozwiązań (Šajeva 2007: 645). Potrafi on także dobrze funkcjonować w sytuacjach niejasnych, rozwiązywać problemy na podstawie posiadanej wiedzy ukrytej. Pracownik wiedzy posiada umiejętności analityczne, komunikacyjne i negocjacyjne. Szczyt możliwości, ze względu na duże znaczenie zdobywanego doświadczenia, przypada na wiek dojrzały – pomiędzy 35 a 54 rokiem życia (Carleton 2011: 460). Šajeva na podstawie analizy wielu definicji pracownika wiedzy zaproponowała następujące cechy jako najważniejsze i najlepiej określające: posiadanie wyjątkowych umiejętności, takich jak myślenie strategiczne czy zdolności technologiczne, kreatywność oraz innowacyjność, orientacja na rezultaty, dążenie do własnego rozwoju, elastyczność, umiejętność współpracy, wysoka mobilność. Oprócz tego *knowledge worker* powinien posiadać silną osobowość i orientację na cele (Šajeva 2007: 646). Można się spotkać także z poglądem, że w dzisiejszych czasach zasób informacji, jaka jest potrzebna do wykonywania jakiegokolwiek pracy, jest tak duża, że prawie każdy staje się pracownikiem wiedzy. Również większość osób zatrudnionych w fabrykach zajmuje się wspieraniem osób produkujących, niż bezpośrednio wykonywaniem części produktów takich jak karty pamięci (Cortada 1998: XIII). Jako cechę wyróżniającą pracownika wiedzy od pozostałych proponuje się także prestiż społeczny wiążący się z danym zawodem (Jemielniak 2008: 36).

Bardzo ważną zmianą pomiędzy wcześniejszym okresem a aktualną sytuacją jest konieczność modyfikacji podejścia do pracownika. Pracownik wiedzy będzie produktywny tylko wtedy, kiedy on o tym zadecyduje. Często można spotkać się z poglądem, że wystarczy zatrudnić najlepszych ludzi i pozwolić im swobodnie działać. Nawet jeśli nie wszyscy się z nim zgadzają, to podejście aktualne w okresie industrialnym, zgodnie z którym należy

nakazać wykonanie pewnych zadań, a następnie ściśle kontrolować ich wykonanie, w przypadku osób kreatywnych, których głównymi zasobami są wiedza i umiejętności, z pewnością się nie sprawdzi (Carleton 2011: 461-462). Warto podkreślić, że dzisiejsza technologia, wszechobecne kamery i systemy informatyczne są często rozwijane w celu ściślejszej kontroli również pracowników wiedzy. Dlatego praca np. w obsłudze klienta, czy tak popularne w Polsce różnego typu centra usług wspólnych zatracają charakter opartej na wiedzy (Jemielniak 2008: 36). Dotyczy to przede wszystkim podstawowych stanowisk, które nie wymagają od pracowników niczego ponad ściśle wykonywanie określonych czynności, o powtarzalnym charakterze.

Pracownik wiedzy musi mieć swobodę w kształtowaniu planów pracy, celów projektów, a terminy ustalać z jego udziałem. Zarządzanie pracownikiem wiedzy można nazwać „wspierającym”, ponieważ powinno koncentrować się na kształtowaniu wrażenia kontrolowania całości procesu oraz między innymi dostarczaniu wysokiej jakości informacji i dbałości o właściwe docenienie pracy (Carleton: 461-462). Wzorem co do sposobu zarządzania pracownikami wiedzy można poszukiwać w organizacjach sektora pozarządowego, których pracownicy motywują się wewnętrznie poprzez potrzebę udziału w realizacji całościowego celu organizacji. Płaca nie jest w tego typu miejscach najważniejsza, za to wszyscy są włączani w procesy planowania, tworzenia strategii (Carleton 2011: 463-465). Wracając do tematu wynagrodzenia, w wielu badaniach powtarza się wniosek, że wypłacanie ich we właściwej wysokości nie zapewni lojalności pracownika wiedzy, choć istotne jest by ewentualne nagrody czy podwyższenie świadczenia następowało regularnie, wraz z dobrze wykonywaną pracą (Carleton 2001: 465). Przywołuje to na myśl akordowy system wynagradzania, znany z dwudziestowiecznych fabryk. Jednocześnie dla pracowników wiedzy bardzo ważne jest zachowanie równowagi pomiędzy życiem prywatnym a zawodowym (Carleton 2011: 465).

1.4.1 Pracownicy wiedzy we współczesnej gospodarce

O pracownikach wiedzy mówi się czasem „białe kołnierzyki”, od obowiązującego stylu ubierania w zawodach przez nich wykonywanych, co odróżnia ich od „kołnierzyków niebieskich”, będących charakterystyczną cechą strojów wykonujących pracę manualną (Jemielniak 2008: 35-36). Można też spotkać się z poglądem, że wiele stanowisk zawierających się w obszarach kojarzonych z pracą opartą na wiedzy, jak informatyka ma charakter wymagający głównie technicznej sprawności. Praca specjalistów od awarii

informatycznych czy instalatorów, to praca „niebieskich kołnierzyków”, a wyróżnienie osób mających zajęcie wymagające wiedzy specjalistycznej i kreatywności to zadanie bardziej złożone (Jemieliński 2008: 46-47).

Robert E. Kelley w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku stworzył pojęcie „złotych kołnierzyków”, dla scharakteryzowania części grupy zaliczanej do *knowledge workers*. Rozgraniczenie określeń pracownik wiedzy i pracownik o złotym kołnierzyku może być utrudnione poprzez interpretację autora – jego zdaniem „złote kołnierzyki są czasem nazywane *knowledge workers*, ponieważ wielu z nich wykonuje pracę polegającą na zbieraniu, analizowaniu i rozpowszechnianiu informacji” (Kelley 1985: 8). Porównując koncepcje: pracownika wiedzy, złotego kołnierzyka i klasy kreatywnej, moim zdaniem właściwe jest uznanie podejścia Kelleya jako pośredniej. Podobnie jak kilkanaście lat później Florida, wymienia on grupy zawodów wykonywanych przez część pracowników wiedzy, podkreśla innowacyjny charakter ich pracy oraz analizuje podejście do pracy i właściwe sposoby motywowania pracowników o złotych kołnierzykach. Na oficjalnej stronie Kelleya opisuje on, że jego własna praca stała się początkiem badań nad klasą kreatywną, przy czym warto pamiętać że on i Florida prowadzą aktywność naukową na jednej uczelni.

Tym, co wyróżnia złote kołnierzyki są wartości prezentowane przez przedstawicieli tej grupy. Kelley wymienia jako najważniejsze: zarządzanie sobą, indywidualizm i skoncentrowanie na własnych potrzebach, zróżnicowanie, przedsiębiorczość, innowacyjność i równowaga. Wartości te są spójne z poglądami amerykańskiego społeczeństwa, które w sensie socjologicznym i historycznym jest młode, ukształtowane przez emigrację i różne grupy etniczne. Dla Amerykanów ważne są: demokracja, kapitalizm i pluralizm, synergia, rola procesów myślowych oraz bycie pionierem. Priorytety będące podstawą klasycznego zarządzania są niezgodne zarówno z wartościami amerykańskiego społeczeństwa, jak i złotych kołnierzyków. Autokracja, stosunki feudalne, praca w jednym tempie i w określony sposób wykonywana przez cały zespół czy też wydawanie i wykonywanie poleceń – zastosowanie takich zasad w zarządzaniu pracownikami wiedzy skutkuje obniżeniem ich wydajności i niechęcią do pozostania u danego pracodawcy. Zdaniem Kelleya sposób zarządzania praktykowany w momencie powstania książki, prawie dwie dekady temu, nie był spójny z wartościami złotych kołnierzyków. Za zmianą nie nadążali również teoretycy zarządzania, publikując podręczniki oparte na doświadczeniach zebranych w erze industrialnej i w przedsiębiorstwach produkcyjnych, a nie najczęściej obecnie spotykanych – usługowych. Do odniesienia sukcesu rynkowego w warunkach nieprzewidywalności i

ciągłych zmianach konieczne jest właściwe wykorzystanie potencjału społeczeństwa gotowego do ponoszenia ryzyka i przecierania szlaków (Kelley 1985: 18, 32-35).

Połowa *gold collar workers* to pracownicy branż takich jak media, edukacja, finanse oraz oprogramowanie. Ponadto terminem tym można określić inne osoby pracujące w mało ustrukturalizowanym środowisku – prawników, konsultantów, lekarzy. Część złotych kołnierzyków pracuje na stanowiskach sprzedażowych bądź innych wymagających bezpośrednich kontaktów z klientem, na przykład jako agenci ubezpieczeniowi, maklerzy, doradcy. Takie doświadczenie prowadzi często, zdaniem Kelleya, do zakładania własnych firm (Kelley 1985:9). Warto pamiętać tutaj o odmiennym niż europejski podejściu do pracy i tradycyjnym wysokim poziomie przedsiębiorczości, jaki prezentują Amerykanie.

Autor podkreśla, że dla opisanej przez niego grupy pracowników, bardzo ważna jest sieć kontaktów, które mogą decydować o podjęciu pracy w danej firmie, tak by pracować ze znajomymi osobami. Na takie podejście wpływa zdaniem Kelleya charakter pracy złotych kołnierzyków, wymagający współpracy i wspólnego wysiłku w celu realizacji trudnych celów. Jednocześnie nie potrzebują, a wręcz nie chcą oni ścisłej kontroli. Potrzebują w swojej pracy swobody, sami kontrolują wykonanie zadań, często wielu jednocześnie. Podstawowe cechy złotych kołnierzyków dopełnia ich wiek, zazwyczaj średni lub wręcz młody. Ich udział w populacji pracowników wzrasta wraz ze zmniejszającą się podażą pracy fizycznej na rzecz umysłowej, przy jednoczesnym dynamicznym pędzie do edukacji (Kelley 1985: 9-11).

Zmieniający się rynek pracy oraz potrzeby osób na niego wkraczających spowodował zmiany w podejściu do zatrudnienia, jak podkreśla Kelley, złote kołnierzyki są świadome pozostawania nadal w niedoborze wobec ilości pracy dla nich. Powoduje to spadek lojalności oraz wzrastające wymagania wobec pracodawcy. Złote kołnierzyki są pewne siebie, potrzebują autonomii, a w pracy zgodnie z własnym wychowaniem, poszukują autorytetów a nie hierarchii. Zdecydowanie chcą uczestniczyć w podejmowaniu decyzji zarządczych. Za swoją pracę wysokiej jakości oczekują i otrzymują wysokiego wynagrodzenia oraz wielu dodatkowych benefitów, już na początku kariery (Kelley 1985: 12-13).

Kelley proponuje w swojej książce zmianę podejścia do zarządzania, które ma być odpowiednie do obserwowanych przez autora zmian charakteru pracy i potrzeb pracowników. Na podstawie lektury można stwierdzić, że postulaty te są aktualne również prawie dwie dekady później i wciąż na ich podstawie można przygotować program zmian w przedsiębiorstwie.

Zdaniem Kelleya menadżerowie znajdują się w pułapce pomiędzy swoimi pracodawcami a pracownikami – metody znane od kilkudziesięciu lat są zgodne z zapatrywaniem się korporacji na to, jak osiągnąć sukces, ale nie są odpowiednie do zarządzania złotymi kołnierzykami. Menadżerowie byli przyzwyczajeni, że są mądrzejsi, lepiej wykształceni – to była, oprócz władzy, ich przewaga nad podwładnymi. Pracownicy wiedzy w dzisiejszych czasach mogą być nawet lepsi i mieć wyższe kompetencje od swoich przełożonych, szczególnie biorąc pod uwagę poziom specjalizacji potrzebny do wykonywania wielu rodzajów pracy. Dopiero otwarcie się na to, co mogą zaproponować „złoci” pracownicy daje firmie szanse na powodzenie w dobie gospodarki opartej na wiedzy. Podstawą jest jakościowe przywództwo, zastosowanie zasad demokracji i partycypacji oraz odpowiednio zaplanowany model wynagradzania. Zadaniem zarządzających jest stworzenie złotym kołnierzykom możliwości do budowania własnej pozycji poprzez wykazywanie się przedsiębiorczością wewnątrz organizacji (ang. *intrapreneurship*) (Kelley 1985: 119-120). Dla właściwego wykorzystania potencjału tej grupy pracowników należy zapewnić im narzędzia wspierające równowagę pomiędzy życiem prywatnym a zawodowym. Aby zmaksymalizować korzyść z czasu spędzanego w pracy i intelektu złotych kołnierzyków, potrzebne jest zarządzanie wiedzą oraz wspieranie kontynuowania edukacji (Kelley 1985: 139-140). Karierę opartą o własną przedsiębiorczość zdefiniowała także Monika Kostera. Uważa ona, że wśród pracowników są osoby o indywidualnym potencjale i osobowości, która predestynuje ich do ciągłych zmian stanowisk w ramach firmy. Potrzebują oni swobody w kształtowaniu sposobu i czasu pracy, muszą mieć prawo do własnych eksperymentów. Takie osoby najlepiej sprawdzają się w pracy badawczej lub rozwojowej. Zezwolenie na taki sposób kształtowania kariery opartej na przedsiębiorczości zapewnia właściwy sposób motywacji najbardziej innowacyjnych pracowników (Kostera 1994: 101-102). Ich kluczowymi cechami są kreatywność, umiejętność krytycznej analizy, komunikatywność czy poczucie odpowiedzialności i te cechy, zamiast posłuszeństwa i pilności w wykonywaniu zadanych zadań są cenione i rozwijane w organizacjach (Bogdanienko 2005: 348). Takie cechy mogą powodować, że pracownikami wiedzy jest wręcz trudno zarządzać, a jedną z wybieranych przez menadżerów strategii może okazać się „zatrudnianie najmądrzejszych i pozostawianie ich w spokoju” (Mladkova 2011).

1.4.2 Transformacja pracowników i pracy według Castellsa

Manuel Castells dokonał podziału pracujących na dwie grupy – „samoprogramującą” i „podstawową siłę roboczą”. To rozróżnienie stanowi jedną z cech społeczeństwa sieciowego i charakteryzuje końcowe dekady dwudziestego wieku – wieku informacji. Zdaniem autora, jest to właściwe określenie epoki postindustrialnej, w której to społeczeństwa funkcjonują dzięki połączeniu przez technologie informacyjne i komunikacyjne (Castells 2000: 6, 12). Zidentyfikowane przez Castellsa zmiany zachodzące na poziomie globalnym bezpośrednio wpływają na sposób budowania i zachowania się organizacji, rynek pracy oraz konkurencję pomiędzy przedsiębiorcami. Oznacza to, że również praktyka zarządzania musi dostosować się do realiów społeczeństwa sieciowego, ponieważ funkcjonuje w jego obrębie.

Spółeczeństwo sieciowe zostało zbudowane na kilku filarach. Pierwszym z ich jest paradygmat technologiczny, zgodnie z którym wiedza i informacje stanowią centrum wszystkich społeczeństw, przy czym zwiększyła się także ich produkcja. Według Castellsa zmiany, jakie dokonały się w ramach rewolucji informacyjnej są poważniejsze niż spowodowane rewolucją przemysłową. Drugi filar to tak zwana „nowa ekonomia” – globalna, informacyjna i połączona sieciowo. O sile przedsiębiorstw i gospodarek stanowią umiejętności związane z tworzeniem wiedzy w ramach połączonych sieciowo, globalnych organizmów. Globalność polega na zdolności kluczowych biznesów, takich jak rynki finansowe czy media, mogą pracować dzięki wysoko wyspecjalizowanej kadrze pracować na skalę światową, bez względu na czas. Rzeczywistość organizacji funkcjonującej w społeczeństwie ukształtowanym pod koniec dwudziestego wieku ma charakter sieciowy, zbudowany z różnych części firm, segmentów, pracujących w sposób projektowy. Do poszczególnych przedsięwzięć tworzone są partnerstwa oparte na dzieleniu się informacjami (Castells 2000: 9-11). Kolejnym elementem jest zmiana charakterystyki pracy i zatrudnienia, poczynając od wysokiego bezrobocia niezwiązanego z wprowadzeniem nowych technologii. Coraz częściej stosuje się zatrudnienie na część etatu czy samozatrudnienie – różne formy elastyczne, w Polsce w ostatnim czasie pejoratywnie określane. Część osób stanowi grupę pracowników szybko adaptujących się do nowych zadań, technologii i procesów, o wysokiej mobilności (Castells 2000: 11-12).

Relacje sieciowe są obecne pomiędzy kapitałem i pracą, proces produkcji jest zintegrowany globalnie, ale zasoby pracy są wciąż lokalnie zróżnicowane. Pracownicy samozatrudnieni lub posiadający i wynagradzani udziałami w firmie są właścicielami kapitału. Zdolność do wykorzystywania informacji w celu odnalezienia się w sieci odróżnia

podstawową siłę roboczą od autonomicznych pracowników o wysokim poziomie dostosowywania się do projektów i zadań. Pierwsza grupa walczy na rynku pracy o przetrwanie, a samoprogramowalni – poszukują najlepszego miejsca do optymalnego wykorzystania swojego indywidualnego potencjału informacyjnego (Castells: 17-18).

W firmie działającej w strukturze sieciowej nie ma miejsca dla klasycznego menadżera, który zarządza zespołem wykonującym powtarzalne zadania w niezmiennym się otoczeniu. W miejsce przełożonego pojawili się koordynatorzy różnych aktywności, na przykład coraz bardziej rozpowszechnieni kierownicy projektów. Muszą oni często sami kompletować swoje zespoły, wybierając wśród osób które mogą być samodzielnymi aktorami rynku pracy i nie być przywiązanymi zobowiązaniami typu etat (Dobrzyński, Klincewicz 2006: 14).

1.5 Przegląd teorii motywacji w kontekście motywowania pracowników kreatywnych

Motywacja to stan, który powoduje zaangażowanie człowieka w działanie. W teorii zarządzania to jedna z funkcji zarządzania, poprzez system bodźców powodująca powstanie nastawienia wewnętrznego skłaniającego do pożądanego zachowania (Bogdanienko 2005: 374). W teorii motywacji możemy wyróżnić trzy podstawowe podejścia: humanistyczne, behawioralne i informacyjne (Koźmiński, Piotrowski 2002: 315). Motywacja polega na zaspokajaniu potrzeb, dlatego też można motywować jednostkę w całości, ponieważ żadna potrzeba nie jest odczuwana wyłącznie jakimś elementem ludzkiego organizmu – fizycznym lub psychicznym (Maslow 2006: 47). Pragnienia ludzi dotyczą zazwyczaj środków prowadzących do realizacji celu, a nie bezpośrednio celu (Maslow 2006: 49), o czym trzeba pamiętać dobierając narzędzia motywacji pracowników. Duża część potrzeb może być zaspokojona w ramach organizacji, co skłania ludzi do działań zwiększających prawdopodobieństwo pozostania w niej. Można powiedzieć, że pracownicy robią to dla siebie, nie dla firmy (Karaś 2003: 9). Definiując motywację do pracy można ją określić jako chęć podejmowania wysiłku zmierzającego do wypełnienia planów organizacji na poziomie zapewniającym realizację celów indywidualnych (Karaś 2003: 12).

Najważniejszą koncepcją Maslowa była jego słynna hierarchia potrzeb, którą można przedstawić za pomocą piramidy, u której podstaw leżą potrzeby fizjologiczne. Zdaniem autora ten typ potrzeb jest najsilniejszy ze wszystkich i w przypadku deprivacji – niezwykle dotkliwy. W przypadku niedostatku np. pożywienia, wszystkie pozostałe potrzeby stają się

nieistotne, a osoba głodna będzie uważała że dostatek jedzenia będzie gwarantem szczęścia (Maslow 2006: 63-64). Po zaspokojeniu potrzeb podstawowych, pojawiają się inne, wyższego rzędu, z których można wymienić pewność, stabilność, oparcie, opiekę oraz wolność od strachu czy lęku, są to elementy potrzeby bezpieczeństwa (Maslow 2006: 65-66). W krajach nieobjętych wojną, wśród ludzi którym się dobrze powodzi, potrzeby bezpieczeństwa są również zaspokojone, ale w momencie ich deprivacji czyli wojny, choroby, klęski to właśnie mobilizuje człowieka do obrony i działania (Maslow 2006: 66-67). W przypadku zabezpieczenia potrzeb fizjologicznych i bezpieczeństwa, do głosu dochodzą potrzeby przynależności i miłości, obejmujący obdarzanie i przyjmowanie uczuć, zarówno w rodzinie jak i wśród przyjaciół. Istotna jest także bliskość kontaktów z sąsiadami czy kolegami z pracy, która zdaniem Maslowa jest wyrazem naturalnego dążenia do życia gromadnego (Maslow 2006: 68-69). Jeszcze wyżej niż potrzeby uczuciowe plasują się potrzeby szacunku, mającego zagwarantować poczucie własnej wartości, tak istotne z punktu widzenia każdego człowieka. Potrzeby szacunku Maslow dzielił na te związane z osiągnięciami, fachowością i kompetencjami oraz pragnienie posiadania dobrej opinii, prestiżu (Maslow 2006: 70). Ponadto człowiek, po zaspokojeniu wszystkich opisanych typów potrzeb, może odczuwać niepokój z powodu nie wykonywania takiej działalności, do jakiej jest się stworzonym. Możemy tu mówić o potrzebie samorealizacji, wynikającej z przekonania o konieczności bycia sobą, życia zgodnie ze swoim talentem (Maslow 2006: 71).

Hierarchię potrzeb Maslowa można zobrazować przykładami potrzeb, które mogą pojawić się podczas pracy. Na poziomie fizjologii, konieczne jest zapewnienie odpowiedniego oświetlenia, temperatury oraz regularnej zapłaty pensji. Ciągłość zatrudnienia czy też system zabezpieczenia emerytalnego pozwalają na realizację potrzeby bezpieczeństwa. Przykładami działań mających wpływ na poczucie przynależności jest praca w grupie oraz uczestnictwo w nieformalnych spotkaniach współpracowników. Potrzebę szacunku i prestiżu mogą zaspokajać takie atrybuty jak stanowisko, gabinet czy samochód służbowy (Karaś 2003: 17). Można sobie wyobrazić, że również sama praca dla firmy o znanej marce, mającej siedzibę w prestiżowej lokalizacji lub możliwość chwalenia się logo na różnych gadżetach jest dla części pracowników motywująca. Aby zapewnić w ramach organizacji spełnienie potrzeby samorealizacji, firma powinna dbać o właściwe dopasowanie zadań dla pracownika, zapewnić mu pewną autonomię oraz działania rozwojowe takie jak szyte na miarę szkolenia (Karaś 2003: 17).

Hierarchia potrzeb Maslowa była poddawana krytyce, ze względu na jej teoretyczny charakter, dlatego zdecydowano się na przeprowadzenie wielu badań empirycznych sprawdzających jej zasadność. Wykazały one dużą zgodność w przypadku menadżerów amerykańskich, jednak w przypadku przedstawicieli innych krajów i kultur, nie potwierdzono w pełni stwierdzeń Maslowa. Trzeba jednak wziąć pod uwagę, że sam twórca hierarchii potrzeb na dalszych etapach swojej działalności modyfikował swoje stwierdzenia, tak by w większym stopniu odzwierciedlały rzeczywistość organizacyjną (Karaś 2003: 18-19). Pomimo krytyki, teoria potrzeb Maslowa jest wciąż używana w cyklu dydaktycznym, jak również w praktyce zarządzania, gdzie stała się podstawą do stworzenia rozbudowanych systemów motywacyjnych, biorących pod uwagę różnorodne potrzeby pracowników (Karaś 2003: 20-21).

W 1960 roku Douglas McGregor stworzył teorię X i Y, ukazującą dwa podejścia pracowników do pracy. Zgodnie z teorią X, ludzie nie chcą pracować i będą robić wszystko, aby się nie przemęczać, nie lubią także podejmować odpowiedzialności i dlatego zadaniem kierownika jest ścisła kontrola wspomagana karami. Teoria Y jest zgodna z podejściem szkoły stosunków międzyludzkich i opiera się na założeniu, że praca i związany z nią wysiłek są dla człowieka naturalne i potrzebne, każdy charakteryzuje się pewną skłonnością do poszukiwania odpowiedzialności, pomysłowością i inicjatywą, dlatego też pracowników należy nagradzać oraz zakładać ich skłonność do samokontroli. Zgodnie z teorią Y potencjał intelektualny ludzi nie jest w pełni wykorzystywany w pracy, ale są oni zdolni do kreatywnego rozwiązywania problemów, do czego można ich zachęcić przez pozytywne impulsy. Jednocześnie przekazywanie decyzji podjętych bez udziału zainteresowanych nie jest metodą skuteczną, ponieważ może powodować brak utożsamienia się z organizacją (Koźmiński, Piotrowski 2002: 679 - 670, Peszko 2002: 18, Griffin 1999: 80-81). Typy X i Y mogą występować jednocześnie w organizacjach, w zespołach. Zadaniem przełożonego jest dostrzeżenie, którzy pracownicy mają osobowość pierwszego i drugiego typu, następnie dopasowanie motywatorów, tak aby obie grupy skutecznie funkcjonowały (Bogdanienko 2005: 24-26).

Pisząc o teoriach motywacji, nie sposób nie opisać jednej z bardziej znanych i inspirujących do praktycznego wykorzystania (Bogdanienko 2005: 378-379) – dwuczynnikowej teorii motywacji Fredericka Herzberga. Wyróżnia ją koncentracja nie na potrzebach, a na czynnikach które warunkują satysfakcję z pracy, przy czym cała koncepcja została oparta na badaniach empirycznych przeprowadzonych wśród inżynierów i

księgowych. Wywiady koncentrowały się na zidentyfikowaniu dobrych i złych sytuacji w pracy, powodujących wzrost motywacji i jej brak oraz czynników wpływających na ich wystąpienie. Czynniki te Herzberg podzielił na wewnętrzne, takie jak osiągnięcia czy odpowiedzialność oraz zewnętrzne, a wśród nich – warunki pracy, zarobki, kierownictwo i relacje międzyludzkie w pracy (Karaś 2003: 25-26). Analiza danych wykazała, że za niezadowolenie z pracy odpowiadają głównie czynniki zewnętrzne, a za satysfakcję – czynniki wewnętrzne. Na tej podstawie Herzberg podzielił czynniki na motywatory i czynniki higieny, zgodnie z tym podziałem fakt wynagradzania pracownika nie wystarczy do zapewnienia mu satysfakcji z pracy (Karaś 2003 26-28). Słuszność dwuczynnikowej teorii motywacji podważano ze względu na błędy i subiektywność badań, które stanowiły podstawę do jej stworzenia (Karaś 2003: 28-29). Najważniejszym wnioskiem dla praktyków zarządzania, wynikającym z teorii Herzberga, było połączenie wykonywania pracy z satysfakcją z niej płynącą. Można zaryzykować stwierdzenie, że rozwinięty dzięki Herzbergowi wątek badań przyczynił się do wprowadzenia w zarządzaniu działań pozytywnie wpływających na dobrostan pracowników (Karaś 2003: 29-30).

Kolejną koncepcją motywacji o dużym znaczeniu była teoria Davida McClellanda stawiająca w centrum potrzeby człowieka: osiągnięć, przynależności i władzy, zwana teorią trychotonomii potrzeb. Podstawową różnicą pomiędzy teorią Masłowa a McClellanda jest to, że ten drugi udowodnił jednoczesne występowanie różnego rodzaju potrzeb (Karaś 2003: 30). Istotnym elementem koncepcji McClellanda jest to, że jego zdaniem potrzeby mogą być wrodzone, ale także wyuczone, co daje możliwość wpływu na motywację człowieka (Kozioł 2002: 45).

Potrzeba osiągnięć jest naturalnym dążeniem człowieka do poprawiania swojej efektywności. Ta motywacja będzie pojawiała się tylko wtedy, kiedy jest możliwe lepsze wykonanie pracy, zadania, które nie może być także ani zbyt łatwe ani zbyt trudne. Osoby posiadające potrzebę motywacji będą często wołały odpowiadać za wykonanie zleconej pracy. Przedsiębiorcy będą mieli często wysoką potrzebę osiągnięć. Jak udowodniono w badaniach, może się ona kształtować w dzieciństwie – być efektem wychowania i może być związana z kulturą (McClelland 1987: 595-596).

Drugie źródło motywacji wynika z potrzeby przynależności, bycia akceptowanym przez grupę. Zgodnie z badaniami McClellanda, osoby o wysokim poziomie potrzeby władzy mają często niską potrzebę akceptacji przez innych, co nie potwierdziło się w innych prowadzonych badaniach, które udowodniły współistnienie wysokiego poziomu tych dwóch

potrzeb (Karaś 2003: 32-33). Może to przywoływać na myśl postać lidera, osoby która ma władzę nad innymi, ale pozostaje z nimi w dobrych stosunkach i z tego wynika jej sukces.

Potrzeba władzy jest związana z doświadczeniami, w których trzeba było wykazać się asertywnością, gdzie dochodziło do rywalizacji. Potrzeba władzy jest powiązana z potrzebą utrzymania wysokiej reputacji oraz prestiżu w grupie. Co ciekawe, sposoby jej przejawiania są różne w zależności od płci i klasy społecznej. Mężczyźni – robotnicy o wysokim poziomie potrzeby władzy częściej będą agresywni, niż osoby o innych cechach psychospołecznych. Potrzeba władzy może się przejawiać potrzebą dominacji, ale też poprzez otwartość w komunikacji, czy często pozytywnie postrzeganą asertywność (McClelland 1987: 596:597). Osoby o silnej potrzebie władzy będą w warunkach organizacji dążyły do zajęcia jak najwyższego stanowiska, ale mogą także skoncentrować się na utrzymywaniu swojej pozycji poprzez zagrania o charakterze manipulacji (Karaś 2003: 30-31).

Praktyczne wykorzystanie teorii potrzeb McClellanda polega na zbadaniu, obserwowaniu potrzeb pracowników i dobraniu odpowiednich motywatorów. Dla osób o dominującej potrzebie osiągnięć istotne będzie ustalenie celów. Osoby o wysokiej potrzebie przynależności będą czuły się bardziej zmotywowane do pracy, jeśli będą mogły nawiązywać więzi i dużo komunikować się z innymi. Potrzeba władzy zostanie zaspokojona przez zajęcie pozycji, w której można kontrolować, zarządzać innymi (Kopertyńska 2008: 27-28).

Rosnąca rola motywowania pracowników łączy się także z wydzielaniem funkcji personalnej w organizacjach. System kadrowy realizuje cztery podstawowe zadania. Pierwszym z nich jest alokowanie potencjału ludzkiego, rozumiane między innymi przez zatrudnianie, promowanie, decydowanie o zwolnieniach. Następnie dba o rozwój pracowników, poprzez edukację, doskonalenie oraz działalność w zakresie kultury organizacyjnej. Jak wspomniano powyżej, równie istotnym zadaniem jest aktywizowanie pracowników między innymi poprzez różne formy działań motywacyjnych. Z funkcji systemu kadrowego wynika także konieczność dbałości o warunki pracy (Dobrzyński 1995: 30-31). Opisane zadania mogą być realizowane w ramach różnych modeli organizacyjnych. Model bezpośredni zakłada wypełnianie wszystkich najważniejszych funkcji przez zarządzających zespołami i choć wydaje się charakterystyczny dla dużych przedsiębiorstw z czasów, gdy tworzył się nurt klasyczny w zarządzaniu, wciąż jest aktualny w przypadku zarówno małych firm, jak i dużych np. w sektorze ubezpieczeniowym (Dobrzyński 1995: 45-46). W innym przypadku system kadrowy może być realizowany w ramach struktury sztabowej, gdzie

stanowi dział o charakterze usługowym lub też scentralizowanej, w której kierujący obszarem zarządzania potencjałem społecznym organizacji jest osadzony na wysokim szczeblu, a podległa mu jednostka realizuje zarówno zadania strategiczne, jak i operacyjne (Dobrzyński 1995: 47-49).

Współcześnie zarządzający oraz osoby i działy odpowiedzialne za rozwój potencjału społecznego organizacji stają przed trudnym zadaniem związanym z zatrudnianiem pracowników wiedzy. Motywowanie tej grupy to aktualnie bardzo często analizowane zagadnienie, którym zajmują się zarówno praktycy, jak i teoretycy zarządzania. Również duża część najważniejszej książki prezentującej całą koncepcję Richarda Floridy „Narodziny klasy kreatywnej” obejmuje opis badań na temat motywatorów przedstawicieli klasy kreatywnej.

Przedsiębiorstwa, które za swoją przewagę konkurencyjną uważają kapitał ludzki, projektują politykę personalną w sposób zapewniający ciągły rozwój pracowników. Dla firmy, w której wiedza pracowników jest najważniejsza, inwestowanie w nią gwarantuje dobre funkcjonowanie, osiągnięte poprzez utrzymanie wysokiego poziomu motywacji *knowledge workers*. Rozwój pracownika dokonuje się poprzez proces kształcenia, który umożliwia rozwijanie kompetencji kluczowych dla firm funkcjonujących w gospodarce opartej na wiedzy – innowacyjności i przedsiębiorczości. Organizacje w racjonalny sposób podejmują decyzje, których pracowników i przy pomocy jakich metod warto szkolić i rozwijać, następnie monitorują efekty tych działań. Dzięki długookresowemu planowaniu i całościowemu spojrzeniu na portfel kompetencji posiadanych w firmie możliwe jest utrzymanie personelu i realizowanie celów biznesowych. Inwestycje w rozwój kadr powinny być także oceniane pod kątem ich efektywności (Kostera 1994: 109-118).

Wśród najważniejszych czynników pozytywnie wpływających na efektywność i zadowolenie z pracy możemy wymienić cechy samej pracy: interesująca, ekscytująca, stymulująca intelektualnie poprzez wyzwania które się z nią wiążą. Istotna jest autonomia i swoboda działania, którą powinno zapewniać odpowiedni charakter przywództwa. Dla pracowników wiedzy niezwykle ważne są możliwości rozwoju osobistego i rozwoju kariery, a także kultura organizacyjna skłaniająca i promująca takie właśnie postawy. W pewnym stopniu motywujące okazują się także klasyczne sposoby, związane z wysokim wynagradzaniem za wyniki poprzez wysoką płacę i bonusy. Pracownicy wiedzy muszą czuć się także szanowani, rozpoznawani w organizacji, jako że bardzo ważną częścią ich pracy jest współpraca z innymi (Sajeva 2007: 649). Wśród wskazówek dla organizacji, które chciałyby utrzymać wysoki poziom motywacji, a niski rotacji, wśród tych najbardziej kreatywnych

pracowników znajdziemy także kwestię indywidualnego podejścia, jak również rolę właściwej informacji zwrotnej, w tym szczególnie tej pozytywnej. Przedsiębiorstwa chcące opierać swój sukces na pracownikach wiedzy, a dotyczy to coraz większej ich części, według aktualnego poziomu wiedzy, nie powinni zapominać o dbaniu o otwartość komunikacji oraz zapewnieniu jak najszerszych możliwości interakcji pomiędzy pracownikami w ramach nieformalnych sieci, menadżerowie powinni zadbać o atmosferę. Miejsce pracy powinno być pozbawione zbyt poważnego charakteru, pożądana jest luźna, przyjazna atmosfera (Sajeva 2007: 649-650). Richard Florida w czasie swoich badań nad klasą kreatywną doszedł do wniosków związanych nawet z optymalnym wyglądem biura sprzyjającego pracy generującej nowe rozwiązania. Przede wszystkim atrybut białego kołnierzyka, będące synonimem eleganckiego stroju wymaganego od pracowników korporacji, traci na znaczeniu. Pracownicy kreatywni chcą ubierać się zgodnie ze swoimi potrzebami, wygodnie i swobodnie. Taki strój pasuje do wnętrza o równie nowoczesnym charakterze. Idealne biuro powinno znajdować się w centrum miasta, mieć wysokie sufity, być podobne do modnych aktualnie loftów. Centralnym elementem biura są części wspólne, sprzyjające komunikacji i wymianie pomysłów (Florida 2004).

Wracając do wątku związanego bezpośrednio z motywacją, Robert E. Kelley opisywał ją dla złotych kołnierzyków w sposób podobny do powyżej opisanych sposobów charakterystycznych dla pracowników wiedzy. Rozważania nad motywacją tej grupy pracowników oparł na przekonaniu, że system motywacyjny musi być skonstruowany do potrzeb danej grupy. Autor proponuje rozwiązanie zarazem proste, jak i trudne – poleca zapytać pracowników wprost, co ich motywuje, jakich potrzebują dodatkowych elementów oprócz wynagrodzenia, aby efektywnie pracować. Prawdopodobnie będą to rozmaite materialne i pozamaterialne propozycje. Dla złotych kołnierzyków bardzo ważne są kontakty z kolegami, z siecią profesjonalistów i liczą się z ich opinią, w przeciwieństwie do wcześniejszych podejść w których dla pracowników istotne było głównie zdanie ich przełożonych. Tworzą oni w ramach firmy grupy nieformalne, których dynamika i działalność jest bardzo ważna dla funkcjonowania organizacji, dlatego inteligentny menadżer będzie próbował je poznać. Próba wpływania może skończyć się fiaskiem, jeśli jedynym argumentem po stronie przełożonego będzie przymus (Kelley 1985: 127-129). Kelley wypowiada się także w kwestii codziennej organizacji pracy, zwracając uwagę na konieczność ograniczenia bezproduktywnego delegowania niechcianych zadań oraz na zarządzanie czasem. Autor zwraca uwagę, że proces myślowy jest w przypadku złotych

kołnierzyków odpowiednikiem procesu produkcyjnego w fabryce – obu nie należy przerywać, dlatego proponuje wyznaczanie zarówno przez złote kołnierzyki jak ich menadżerów części dnia zarezerwowanych na pracę kreatywną (Kelley 1985: 142-146). W aktualnej praktyce zarządzania niektóre rozwiązania, jak możliwość wyboru dodatkowych świadczeń pracowniczych oraz wszelkie rozwiązania pozwalające na uelastycznienie czasu i miejsca pracy wydają się być zgodne z postulatami Kelleya. Są to oczywiście rozwiązania stosowane głównie przez międzynarodowe korporacje i również tam – tylko w ograniczonym zakresie. Drugim typem organizacji będą małe firmy oparte o wysokie technologie, gdzie pracownicy to jednocześnie właściciele.

Podobne elementy dotyczące motywacji można odnaleźć u Richarda Floridy (Florida 2004), autora koncepcji klasy kreatywnej. Pracownik kreatywny, będący bohaterem książek amerykańskiego ekonomisty wymaga podejścia podobnego do powyżej opisanych sposobów zachęcania do efektywności właściwych dla całej grupy *knowledge workers*. Kolorowe biuro, stroje to artefakty wskazujące na pożądaną przez pracowników kreatywnych kulturę organizacyjną. W takim otoczeniu mogą w sposób optymalny korzystać ze swoich zdolności. Wygląd biura jest jednak tylko zewnętrzna oznaką, oprócz niej bardzo ważna dla kreatywnych jest organizacja pracy, ich praca nie może być wykonywana wyłącznie w ściśle określonych godzinach. Praca oparta na wiedzy i pomysłowości nie kończy się wraz z wybiciem godziny siedemnastej oraz jest możliwa także poza biurem, dlatego dla pracowników kreatywnych istotna jest swoboda w kształtowaniu stylu pracy. Nie oznacza to, że pracują mniej – wręcz przeciwnie – liczba przepracowanych godzin jest większa niż u większości pracowników. W wyniku badań Florida zidentyfikował najważniejsze motywatory pracowników kreatywnych: wyzwania i odpowiedzialność w pracy, udział w ekscytujących projektów, ciągły rozwój zawodowy, inspiracja ze strony współpracowników i menadżerów, jak również – lokalizacja firmy (Florida 2004).¹

Inne badania nad motywatorami pracowników wiedzy wskazały jako najważniejsze czynniki pozytywnie wpływające na efektywność w pracy między innymi: dostępność do wiedzy, wynagrodzenie, zaangażowanie współpracowników oraz intensywność komunikacji i styl zarządzania. Zdaniem respondentów, polityki z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi w mniejszym stopniu wpływają na pracę. Jednocześnie, wśród elementów w największym

¹ Ten akapit powstał na podstawie rozdziału: Miedzianowska, M. (2012) Koncepcja klasy kreatywnej Richarda Floridy – nowa rzeczywistość współczesnych organizacji? [w:] Glinka, B., Kostera, M. (red.), Nowe kierunki w teorii organizacji i zarządzania. Warszawa: Wolters Kluwer

stopniu negatywnie wpływających na efektywność pracowników wiedzy znalazły się: styl zarządzania, polityki z zakresu HR, pensja oraz kwestie administracyjne związane z wykonywanymi obowiązkami (Mladkova 2011: 829-830). Taki zakres jest zgodny z wcześniejszymi badaniami Kelleya czy Floridy opisywanymi powyżej.

1.6 Podsumowanie

Wraz z przemianami gospodarczymi, za którymi podążały koncepcje zarządzania, zmieniało się podejście do roli człowieka w organizacji, tak jak zmieniały się oczekiwania wobec niego. Pierwszym przełomowym momentem była rewolucja przemysłowa i epoka industrialna, która po niej nastąpiła. W tym czasie skupiano się na podwyższaniu efektywności pracy, budowano wielkie przedsiębiorstwa, w których mechanizowano produkcję. W takich warunkach pracownik miał za zadanie wykonywać swój niewielki zakres obowiązków zgodnie ze szczegółową instrukcją i w ściśle określonym czasie. Wymagane kompetencje ograniczały się do sprawności manualnej, nie wymagano nawet umiejętności czytania, z robotnikami porozumiewano się również poprzez kartki w określonych kolorach. Pęd do optymalizacji procesu produkcji powodował obniżanie rangi i znaczenia robotników, co przekładało się na mniejsze zadowolenie z pracy i poczucie znużenia monotonią pracy. Pracownikom ograniczano nawet kontakty międzyludzkie, odbierając pracy jej socjalizujący wymiar. Pozytywne było natomiast poprawianie fizycznych warunków pracy. To w XIX wieku po raz pierwszy wprowadzono pewne elementy zabezpieczenia społecznego i zakład pracy zaczął odgrywać rolę miejsca, w którym dbano (w ograniczonym zakresie) o dobrostan pracownika jako człowieka. Oczywiście większość tego typu działań była podporządkowana potrzebie uzyskania jak najbardziej lojalnej i bezproblemowej siły roboczej, ale wciąż można ten okres rozpatrywać jako przełomowy pod tym względem. Podsumowując, pracownik okresu industrialnego, miał być wyłącznie skrupulatnym wykonawcą, a jego ewentualną pomysłowość ograniczano w sposób maksymalny, ponieważ znalezienie *one best way* należało do inżynierów produkcji, a nie samych robotników.

Do rozumienia pracowników w kontekście grupy powrócono kilkadziesiąt lat później, dając początek kierunkowi stosunków międzyludzkich. W słynnych eksperymentach z tego okresu potraktowano załogę jako partnera w badaniach, nastąpiła współpraca pomiędzy prowadzącymi a badanymi, jak również przeprowadzono prawdopodobnie pierwszą w historii zakrojoną na dużą skalę diagnozę potencjału społecznego organizacji. Nie nastąpiła zmiana w kwestii możliwości wykorzystania kreatywności w pracy, ale zaczęto w większym stopniu

zauważać potrzeby pracowników i traktować ich bardziej indywidualnie oraz zwyczajnie po ludzku.

Przełom w podejściu nastąpił w erze postindustrialnej, wraz ze wzrostem znaczenia sektora usług oraz nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Ciągłe zwiększał się udział stanowisk i wzrastało znaczenie profesji opartych na indywidualnym kapitale ludzkim pracowników. Najważniejsza stała się wiedza, a całe gospodarki miały być budowane na tym właśnie zasobie (Mladkova 2011). Firmy zarabiają na inteligencji i pomysłowości swoich pracowników, która może być ubierana w formalne ramy ochrony własności intelektualnej poprzez patenty i zastrzegane wzory, z tego bierze się mityczna wręcz innowacyjność. Wygrywające na trudnym rynku gospodarki i organizacje to te, które mają wysoki jej poziom, a więc – bazują na kreatywności swoich pracowników. Tak ogromna zmiana, przejście aż do rewolucji informacyjnej, wymaga całkowitej zmiany podejścia do personelu, całej polityki kadrowej od zatrudniania aż do zwalniania. O najlepszych firmy rywalizują, zatrudniając już obiecujących studentów, wyścig jest intensywny, coraz częściej trzeba zachęcać do zmiany barw korporacyjnych osoby nieposzukujące pracy. Kreatywność w pracy wymaga nowego podejścia do jej organizacji, zmiany modelu przywództwa aż do przebudowania biur na bardziej przyjazne. O tym, że skuteczne zarządzanie ludzką kreatywnością i zarabianie na tym jest możliwe, świadczą przykłady firm liderów, szeroko i często opisywane w literaturze naukowej i popularnej. Jedną z możliwych odpowiedzi na pytanie o to, jak zwiększyć poziom innowacyjności gospodarki i zachęcić pracowników o najwyższym potencjale, jest teoria klasy kreatywnej Richarda Floridy, pozwalająca na wyjaśnienie prawidłowości zarówno na poziomie pojedynczej organizacji, jak i całego regionu lub kraju.

2 Rozdział drugi: Koncepcja klasy kreatywnej w świetle teorii kapitału ludzkiego i kapitału społecznego

2.1 Wprowadzenie

Innowacja jest społeczna. Pomysły pojawiają się częściej podczas codziennych rozmów, niż oficjalnych spotkań (Florida 2004: 126).

Poniższy rozdział prezentuje koncepcję klasy kreatywnej, teorie kapitału ludzkiego i kapitału społecznego. Jego celem jest umiejscowienie teorii Richarda Floridy wśród klasycznych koncepcji socjologicznych i ekonomicznych, stanowi również rozwinięcie myśli przedstawionych przez amerykańskiego badacza.

W rozdziale przywołano teorię wspólnoty i stowarzyszenia Ferdinanda Tonniesa. Analizie poddano klasę kreatywną w świetle koncepcji kapitału społecznego Jamesa Colemana, Roberta Putnama, rodzinnego oraz stowarzyszeniowo-obywatelskiego kapitału społecznego. Rozdział zakończony jest próbą ilościowego i analitycznego podsumowania różnic pomiędzy rozkładem kapitału ludzkiego, kapitału społecznego i klasy kreatywnej w regionach. Wskaźnik kapitału społecznego został wyliczony przy pomocy metody analizy głównych składowych (Principal Component Analysis – PCA). Metoda ta pozwoliła na wyróżnienie dwóch typów kapitału społecznego.

2.2 Klasa kreatywna i czynniki „3T” – koncepcja Richarda Floridy

Klasa kreatywna

Autorem pojęcia klasa kreatywna jest amerykański ekonomista Richard Florida. Przedstawiając ją w swojej książce „*The rise of the creative class*”, odniósł się do wcześniejszych popularnych koncepcji: pracowników wiedzy, merytokracji charakterystycznej dla postindustrialnej ekonomii, profesjonalnych menadżerów, które miały wyjaśniać kwestię rozwoju gospodarczego. Klasa kreatywna według Floridy ma, podobnie jak przywołane powyżej teorie, przede wszystkim wymiar ekonomiczny – składa się z ludzi, którzy tworzą wartość gospodarczą dzięki swojej kreatywności (Florida 2004: 67-68).

Warto przytoczyć sposób rozumienia pojęcia „klasa” przez Floridę. Amerykański naukowiec twierdzi, że jest to sposób samoorganizowania się ludzi w grupy społeczne według

podobnych cech, głównie ekonomicznych. Członków jednej klasy łączą preferencje kulturalne i społeczne, sposób konsumpcji oraz to w jaki sposób się identyfikują, odnajdują w społeczeństwie jednostki sobie podobne. Według Floridy nie jest to definicja zbliżona do klasycznej teorii Marksa, która opierała się na kwestii posiadania lub nieposiadania kapitału rozumianego jako czynniki produkcji. Członkowie klasy kreatywnej nie są właścicielami kapitału w rozumieniu dóbr materialnych, ich wartość tkwi w posiadanej wiedzy i umiejętnościach. Florida twierdzi, że nie są oni jeszcze w pełni świadomi przynależności do jednej klasy, ale jego badania wyraźnie pokazały wspólne dla członków tej grupy odczucia, potrzeby i dążenia (Florida 2004: 68).

Wartości reprezentowane i cenione przez klasę kreatywną są wyrazem odejścia od tradycyjnego, konserwatywnego podejścia. Florida wyróżnił wśród nich: indywidualizm, merytokrację oraz różnorodność i otwartość (Florida 2004: 77-81). Moim zdaniem koncepcję klasy kreatywnej od innych próbujących wiązać czynnik ludzki z ekonomią, szczególnie odróżnia ostatni czynnik, zamykający się w później w T – Tolerancja. Różnorodność i otwartość rzadko są rozpatrywane w kontekście ekonomicznym. Co istotne, tolerancja jako wartość nie ma dla przedstawicieli klasy kreatywnej znaczenia politycznego, nie wiąże jej z postulatami o takim zabarwieniu. Członkowie tej grupy wysoko cenią sobie miejsca pracy, w których każdy może się łatwo zaadaptować, niezależnie od rasy, pochodzenia etnicznego, płci, orientacji seksualnej czy wyglądu, przy czym nie ma dla nich znaczenia czy sami należą do jakiegokolwiek z wymienionych mniejszości. Zapewnienie niskich barier wejścia do nowego środowiska jest konieczne dla pracowników cechujących się wysoką mobilnością w ramach kraju i poza nim, a w taki sposób zachowują się członkowie klasy kreatywnej, gotowi do zmiany miejsca zamieszkania. Dobrym wskaźnikiem otwartości na odmienność okazała się tolerancja dla homoseksualizmu, dlatego tak zwracają na nią uwagę osoby należące do klasy kreatywnej w przypadku oceny miejsca pracy i zamieszkania. Florida umieścił „Gay Index” wśród wskaźników Tolerancji. Badacz jednocześnie podkreśla, że branża wysokich technologii jest mało zróżnicowana rasowo, tak jak i inne profesje należące do przedstawicieli klasy kreatywnej (Florida 2004: 79-80).

W rozumieniu podmiotowym, klasa kreatywna to grupa osób pracujących w określonych obszarach gospodarki, na danym poziomie specjalizacji, wymienionych enumeratywnie przez Richarda Floridę. Cechą charakterystyczną osób należących do klasy kreatywnej, jest to że tworzą „nowe znaczące formy” (Florida 2004: 68). Klasa kreatywna składa się z trzonu kreatywnego i grupy kreatywnych profesjonalistów. Trzon kreatywny

obejmuje następujące grupy zawodowe: informatycy i matematycy, architekci i inżynierowie, zawody związane z naukami biologicznymi i społecznymi, nauczyciele, szkoleniowcy i bibliotekarze, artyści, designerzy, animatorzy rozrywki, osoby związane ze sportem i mediami. Kreatywni profesjonalści to: menadżerowie, finansiści i biznesmeni, osoby odpowiedzialne za operacje finansowe i biznesowe, prawnicy, wykonujący zawody związane ze sprawowaniem opieki zdrowotnej oraz wsparciem techniczny oraz zarządzający sprzedażą, sprzedawcy wyższego szczebla (Florida 2004: 327-329).

Tak jak wspomniano wyżej, klasa kreatywna ma wymiar ekonomiczny. Richard Florida stwierdził, że 'kreatywność' w rozumieniu zgodnym z jego teorią mieści w sobie oba elementy często przywoływane jako kluczowe dla współczesnej gospodarki: wiedzę i informacje. Amerykański badacz proponuje koncepcję łączącą i wychodzącą ponad dyskusję nad gospodarką opartą na wiedzy oraz społeczeństwo informacyjne, tak często spotykane w aktualnych opracowaniach z zakresu gospodarki i rozwoju regionalnego (Florida 2004: 44). Klasycznym przykładem może tu być Strategia Lizbońska.

Kolejnym istotnym pojęciem dla koncepcji Floridy jest „kreatywna ekonomia”, nazwa właściwa dla zjawiska obserwowanego w krajach rozwiniętych, w których centralnym punktem dla gospodarek stają się obszary innowacyjności, badań i rozwoju. Wśród cech charakterystycznych „kreatywnej ekonomii” Florida wymienił wzrost wydatków na sferę B+R, rosnącą liczbę patentów, zmiany na rynku pracy związane ze zwiększającym się udziałem osób zajmujących się inżynierią i nauką oraz sztuką i kulturą. Teoria „kreatywnej ekonomii” nie jest dziełem Floridy, jednak badacz ten nadał jej element spójny z całą swoją koncepcją, ponieważ uznał że jest ona tworzona przez osoby wykonujące pewne zawody, odchodząc w ten sposób od perspektywy listy 'kreatywnych' branż, jak robili to inni. „Kreatywna ekonomia” tworzy znaczącą część światowego PKB, a Stany Zjednoczone mają w tym 40% udział (Florida 2004: 44-47).

Klasa kreatywna staje się kluczowym zasobem, dzięki któremu regiony mogą dynamicznie rozwijać się gospodarczo. Na podstawie swoich badań Richard Florida stworzył ranking miast i regionów, zwycięzców i przegranych w wyścigu „kreatywnej ekonomii”. Zmierzył również udział przedstawicieli klasy kreatywnej w populacji analizowanych miast i regionów. Co bardzo ważne, mobilność klasy kreatywnej powoduje że miejsce w rankingu może zmieniać się w czasie.

Tak jak wysoki udział klasy kreatywnej wpływa pozytywnie rozwój ekonomiczny, tak duża obecność przedstawicieli zawodów nie-kreatywnych wykazuje korelację ze stagnacją

gospodarczą. Florida prognozował, że regiony tworzące dużą ilość miejsc pracy nie wymagających kwalifikacji będą traciły dystans do miejsc – centrów kreatywności. Ważnym wnioskiem z badań nad rozmieszczeniem klasy kreatywnej w Stanach Zjednoczonych było to, że również mniejsze ośrodki i regiony mogły skutecznie przyciągać jej przedstawicieli, a co za tym idzie – prężnie rozwijać się (Florida 2004: 235-237).

Amerykański badacz widzi przewagę własnej koncepcji nad innymi, które udowadniały związek pomiędzy klastrami przedsiębiorstw, kapitałem społecznym i kapitałem ludzkim a rozwojem gospodarczym. Uważa, że wzrost gospodarczy jest generowany przez klasę kreatywną, która preferuje miejsca tolerancyjne, zróżnicowane społecznie i otwarte na nowe pomysły. Miasta i regiony zamieszkałe przez dużą liczbę przedstawicieli klasy kreatywnej przyciągają kolejnych, tworząc bogate zasoby „kapitału kreatywnego”. Umiejscowiony w ludziach „kapitał kreatywny” zwiększa poziom innowacyjności, przyczynia się do rozwoju biznesu opartego na wysokich technologiach, wpływa na wzrost ilości miejsc pracy, co w rezultacie przekłada się na wzrost gospodarczy (Florida 2004: 249).

Rezultatem badań Floridy było zidentyfikowanie trendów w sposobie rozmieszczania się przedstawicieli klasy kreatywnej. Przede wszystkim „kreatywne centra” nie są koniecznie tymi miastami i regionami, które tradycyjnie przyciągały pracowników wiedzy, wybierających za pracodawców wielkie korporacje. Miejsca te dzięki wysokiemu natężeniu klasy kreatywnej stają się nie tylko centrami innowacji i przemysłu *high-tech*, zwiększa się w nich także poziom zaludnienia i zatrudnienia. „Kreatywne centra” mogą upatrywać źródeł swojego sukcesu w istniejącej tkance artystycznej, kulturalnej, technologicznej i ekonomicznej, która przyciąga przedstawicieli klasy kreatywnej, aby zamieszkać właśnie w nich. Za ludźmi podążają firmy. Znaczenie przestają mieć tradycyjne przewagi regionów, takie jak dostęp do zasobów naturalnych czy dobra infrastruktura drogowa, jak również instrumenty polityki związane np. ze zwolnieniami podatkowymi. Badania Floridy pokazały, że klasy kreatywnej nie przyciągają budowane stadiony sportowe, centra handlowe czy parki – typowe inwestycje prowadzone przez władze lokalne. Tak jak podkreślano w poprzednich akapitach, najważniejsze stają się otwartość i zróżnicowanie, pozwalające na swobodne wyrażenie swojej kreatywności (Florida 2003: 7-8). Florida mówi o tzw. „*plug-and-play communities*”, miejscach w których następuje niezwykle szybka adaptacja nowych członków społeczności, którzy już po tygodniu są w stanie bezproblemowo żyć i pracować.

Praca dla członków klasy kreatywnej stanowi więcej niż tylko samo zajęcie 8 czy 9 godzin w ciągu dnia, również musi być „kreatywna”. Miasto, region powinny oferować

rozrywki, udogodnienia, związane np. ze sztuką alternatywną. Przedstawiciele kreatywnych zawodów wolą sztukę uliczną od tej wyrażanej w klasycznej formie - teatrów czy oper. Chcą być w pełni zaangażowani, brać udział w przedsięwzięciach w których trudno jednoznacznie odróżnić artystę od widza. Ważny jest dla nich również dostęp do rekreacji, miejsc dogodnych do uprawiania joggingu, jazdy na rowerze, czy też indywidualnych sportów ekstremalnych (Florida 2002: 7-8).

Czynniki 3T

Richard Florida zwrócił uwagę na niedostatek opracowań i badań dotyczących powodów podejmowania decyzji przez pracowników co do miejsca zamieszkania, przy jednoczesnym dużym zainteresowaniu czynnikami decydującymi o rozmieszczaniu się firm (Florida 2003: 7). Badania amerykańskiego ekonomisty uzupełniają tę lukę. Florida stwierdził i udowodnił, że aby przyciągnąć klasę kreatywną, generować innowacje i stymulować wzrost gospodarczy konieczne jest współwystępowanie wszystkich „3T rozwoju ekonomicznego”. Każde z nich jest istotne, jednak dopiero poprzez uzupełnianie się Talent, Technologia i Tolerancja stanowią o sukcesie danego regionu (Florida 2004: 249). Florida mierząc występowanie „T” opracował zestawy wskaźników dla każdego z nich, prowadząc zarówno badania jakościowe – wywiady pogłębione oraz fokusowe, jak i ilościowe – analizy statystyczne w oparciu o dane zastane (Florida 2003: 10).

Przechodząc do opisu każdego z „3T”, rozpocznę od Talentu. Ten wskaźnik został sformułowany w bardzo prosty sposób poprzez Indeks Talentu - udział osób wykształconych (od poziomu licencjata) w populacji regionu (Florida 2004: 333).

Do mierzenia Tolerancji Florida zbudował zestaw wskaźników – w zrewidowanej wersji obejmujący: Indeks Gejów (liczbę osób o orientacji homoseksualnej, liczbę osób pozostających w związkach jedнопłciowych), Indeks Tygla (liczbę urodzeń osób innych narodowości), Indeks Bohemy (określający liczbę osób kreatywnych: autorów, designerów, piosenkarzy, muzyków, kompozytorów, aktorów, dyrektorów, malarzy, rzeźbiarzy, fotografów, tancerzy, artystów i performerów) oraz Indeks Integracji Międzyrasowej (udział sześciu określonych grup narodowo-etnicznych) (Florida 2004: 333-334). Widoczna różnorodność rasowa i społeczna stanowi dla przedstawicieli klasy kreatywnej sygnał otwartości na wartości przez nich cenione. Miejsca tolerancyjne wydają się być bardziej ekscytujące, energetyczne, zyskują dzięki wpływom różnych kultur (Florida 2004: 227). Różnorodność zwiększa szansę przyciągnięcia kreatywnych osób o różnych umiejętnościach,

a miejsca zamieszkałe przez takie osoby sprzyjają powstawaniu nowych pomysłów. Utalentowani ludzie skoncentrowani geograficznie zwiększają transfer wiedzy, a w jego wyniku – wpływają na wzrost wskaźników gospodarczych i innowacyjności (Florida 2004: 249).

Na czynnik Technologia składają się: Indeks Innowacyjności oraz Indeks Technologiczny. Indeks Innowacyjności opiera się o ranking rocznego wzrostu ilości patentów, a Indeks Technologiczny określa procentowy udział produkcji wysokich technologii danego regionu do całości kraju oraz udział produktu ekonomicznego pochodzącego z wysokich technologii w porównaniu do takiego wskaźnika na poziomie kraju (Florida 2004: 323).

Technologia i Talent są zgodnie z badaniami Floridy skorelowane, większość regionów o najwyższych wynikach w zakresie wysokich technologii i innowacji, osiągało równie wysokie natężenie klasy kreatywnej. Jednocześnie wskaźnik Talentu był silnie skorelowany z klasą kreatywną (Florida 2004: 251). Amerykański badacz udowodnił również silny związek pomiędzy Indekssem Gejów, jednym ze wskaźników Tolerancji, a Indekssem Wysokich Technologii. Ta korelacja wzmacnia się wraz z czasem i jednocześnie jest silniejsza dla większych regionów. Badania Floridy wykazały również współwystępowanie społeczności gejowskich i wysokiego natężenia klasy kreatywnej. Podkreślał on, że nie oznacza to bezpośredniego wpływu Indeksu Gejów na Indeks Wysokich Technologii, a znaczenie tego pierwszego dla zidentyfikowania miejsc o najwyższej otwartości i tolerancji (Florida 2004: 256-258).

2.3 Przegląd badań międzynarodowych nad klasą kreatywną²

Richard Florida w „Narodzinach klasy kreatywnej” zaprezentował badania nad klasą kreatywną i czynnikami „3T” przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych Ameryki. W następnych latach badacz wraz ze swoimi współpracownikami oraz kontynuatorzy dokonali analiz w innych krajach świata. Dzięki temu powstały interesujące raporty na temat klasy kreatywnej w Polsce, Szwecji, Wielkiej Brytanii, Norwegii, Chinach oraz dla całej Europy.

² Rozdział ten był opublikowany wcześniej jako część pracy zbiorowej: Miedzianowska, M. (2012) Przegląd międzynarodowych badań nad klasą kreatywną i modelem „3T” [w:] K. Klincewicz (red.), Klasa kreatywna w Polsce. Technologia, talent i tolerancja jako źródła rozwoju regionalnego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW

Poniższe akapity poświęcono przybliżeniu metod badawczych i najważniejszych wniosków płynących z prowadzonych przez zespół Floridy analiz.

W literaturze czy na portalu internetowym prowadzonym przez Richarda Floridę nie dokonano przeglądu i zestawienia badań nad klasą kreatywną. Do części raportów można dotrzeć przez wspomnianą stronę, inne zlokalizowano metodą kuli śnieżnej. W tym rozdziale opisano badania weryfikujące teorię amerykańskiego socjologa w: Szwecji, Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Norwegii, Chinach oraz dla całej Europy. Jedyne polskie badania, przeprowadzone przez Krzysztofa Klincewicza są zawarte w dalszych rozdziałach. Przedstawione poniżej analizy nie są tylko wiernym odzwierciedleniem pracy Floridy – najczęściej zostały poddane modyfikacjom związanym z kontekstem społecznym lub dostępnością danych lub zawierają całkiem nową perspektywę dzięki zmianie jednostki poddanej pomiarowi.

Centralnym elementem teorii Floridy jest dobranie wskaźników opisujących klasę kreatywną z podziałem na części oraz czynników „3T”, których współwystępowanie decyduje o natężeniu pracowników kreatywnych w danym regionie. W analizowanych badaniach sposób ich liczenia był zgodny z koncepcją amerykańskiego badacza – brano pod uwagę zatrudnienie w określonych zawodach. Jednocześnie, wśród klasy kreatywnej wyróżniano trzy grupy: trzon kreatywny, kreatywnych profesjonalistów oraz bohemę. Ograniczeniem tej metody zliczania była dostępność danych, z czym zmierzył się Florida opisując Chiny. Z powodu braku szczegółowych statystyk, posłużył się kategorią *zhuan ye jishu ren yuan*, która obejmuje wiele kreatywnych zawodów, uniemożliwia jednak analizy podziału części klasy kreatywnej. Drugim ograniczeniem jest stosowanie jako podstawy analiz bazy danych zgromadzonej w latach 2004-2006, której wadą jest niezbyt duża aktualność – część statystyk pochodzi z 1999 roku, ponadto pomiar nastąpił w różnych krajach na przestrzeni trzech lat co może mieć wpływ na trafność analiz porównawczych. Przykładem dostosowania wskaźników Floridy do lokalnej sytuacji są również badania norweskie, w których ograniczono klasę kreatywną do zatrudnionych w sektorze prywatnym.

Modyfikacje dopasowane do charakterystyki kraju, w którym były prowadzone badania szczególnie dotyczą wskaźników opisujących Tolerancję. W przypadku Chin, wobec restrykcyjnej polityki migracyjnej, Florida użył wskaźnika *Hukou* opartego o system rejestracji obywateli – liczba osób, które nie posiadały lokalnego numeru wskazywało na otwartość danego regionu.

W badaniach prowadzonych w Wielkiej Brytanii dokonano drobnej modyfikacji sposobu liczenia Indeksu Różnorodności poprzez odniesienie go do rynku pracy – wzięto pod uwagę udział pracowników o innej narodowości w grupie wykonujących zawody kreatywne. Mogło to być spowodowane charakterystyką migracji do Wielkiej Brytanii: wiele osób o zagranicznym pochodzeniu pracuje w usługach niewymagających wysokiego poziomu umiejętności i nie wpływa bezpośrednio na poziom kreatywności danego miasta. W Szwecji natomiast w ramach Tolerancji w ogóle nie uwzględniono kwestii osób innych narodowości i ograniczono się tylko do danych dotyczących środowiska osób o innych niż heteroseksualna orientacji. Warto zwrócić uwagę, że w tym przypadku użyto wskaźnika LGBT, uwzględniającego nie tylko gejów i lesbijki, ale także biseksualistów i transgenderystów co jest zgodne ze współczesnym rozumieniem tej części społeczeństwa. Norweski wskaźnik Tolerancji nie zawiera żadnych danych dotyczących orientacji seksualnej ze względu na ich brak na poziomie gmin.

Interesujące wydają się wskaźniki mające na celu uchwycenie kontekstu badań. W Wielkiej Brytanii w badaniach uwzględniono Indeks Świadczeń Publicznych, które zdaniem Autorów miał za zadanie uchwycić jakość życia. Również w badaniach obejmujących kilka krajów w ramach projektu „Technologia, Talent i Tolerancja w europejskich miastach” uwzględniono miernik obejmujący osoby pracujące w publicznej służbie zdrowia i edukacji. Istotną zmienną w badaniach nad kreatywnością norweskich gmin okazała się Centralność – odległość i wielkość dużego miasta będącego stolicą kreatywności.

2.3.1 Metody badawcze

Wszystkie zaprezentowane badania miały tylko komponent ilościowy, oryginalne badania Richarda Floridy zawierały również część jakościową. Koncentracja na analizach liczbowych może wynikać z faktu posiadania zweryfikowanej koncepcji teoretycznej, a jej modyfikacje do kontekstu narodowego były możliwe na podstawie badań zastanych i wiedzy badaczy oraz poprzez dobór zmiennych do modeli. W prezentowanych raportach analizie poddawano korelacje występujące pomiędzy czynnikami modelu „3T”, budowano modele równań strukturalnych oraz regresji. Pod względem użytych metod wyróżniają się badania Marka Lorenzena i Kristinę Vaarst Andersen oparte o metodę szeregowego rozkładu wielkości.

2.3.2 Światowa klasa kreatywna

Przedstawione poniżej wnioski dotyczące badań nad klasą kreatywną pozwalają na stwierdzenie, że koncepcja Richarda Floridy znajduje potwierdzenie niezależnie od kraju i poziomu analizy.

W Wielkiej Brytanii klasa kreatywna w Anglii i Walii liczy prawie 40% siły roboczej i koncentruje się w miejscach tolerancyjnych i o dużych możliwościach uczestniczenia w kulturze. Londyn – centrum europejskiego biznesu - okazał się centrum klasy kreatywnej.

Analiza dotycząca Chin podkreślała wpływ ustroju politycznego na klasę kreatywną: ograniczona mobilność, niskie wydatki na badania i rozwój, specjalne strefy ekonomiczne zaburzają naturalny przepływ talentu i technologii, leżący u podstawy teorii Richarda Floridy. Najważniejszym czynnikiem wpływającym na tworzenie się klasy kreatywnej w tym kraju okazała się obecność uniwersytetów, stanowiących zarówno centrum edukacyjne jak i technologiczne. Chińska wersja kreatywnego społeczeństwa charakteryzuje się natomiast niskim powiązaniem z poziomem udogodnień. Pomimo tych różnic, korelacje dotyczące powiązań pomiędzy elementami modelu: Klasą Kreatywną, Tolerancją i Uniwersytetami okazały się bardzo silne. W przypadku Szwecji niski poziom migracji również spowodował wzrost znaczenia uniwersytetów dla kreatywności regionu.

Interesującym elementem badań nad kreatywnością europejskich miast oraz kreatywnością gmin norweskich są zawarte w nich rekomendacje dotyczące polityk regionalnych wspierających wzmacnianie klasy kreatywnej. Autorzy badań nad miastami zwracają uwagę, że choć duże miasta przyciągają przedstawicieli pożądanej grupy, nie mogą skupiać się tylko na rozwoju ekonomicznym i rynku pracy, powinny dbać o jakość życia przejawiającą się w obniżaniu zanieczyszczeń czy dbaniu o dostępność lokali mieszkaniowych. Podobne rekomendacje można znaleźć w tekście Tinagli, która podkreśla konieczność budowania ekologicznego transportu miejskiego, co może być szansą dla mniejszych miast, które staną się dobrze skomunikowane z centrami kreatywności i przez to staną się atrakcyjnymi miejscami życia dla klasy kreatywnej.

Opisany kraj	Wielka Brytania
Autor(zy)	Nick Clifton, Philip Cooke
Cel badań	Odtworzenie teorii i badań Richarda Floridy w Wielkiej Brytanii. Badania są częścią większego projektu „Technologia, Talent i Tolerancja w miastach europejskich: analiza porównawcza”. Biorą w niej udział badacze z: Danii, Szwecji, Norwegii.
Pytania badawcze	1. W jaki sposób rozmieszczona jest klasa kreatywna na terenie Wielkiej Brytanii? 2. Jaki jest wpływ jakości lokalizacji na rozmieszczenie klasy kreatywnej w Wielkiej Brytanii? 3. Czy występuje związek pomiędzy rozmieszczeniem klasy kreatywnej a nierównościami w rozwoju technologicznym i ekonomicznym?
Typ badań	Badania ilościowe, komponent jakościowy w planach
Metody i techniki badawcze	Analiza korelacji Analiza regresji (modele regresji)
Źródła danych	2001 Census of Population Annual Business Inquiry Labour Force Survey
Użyte wskaźniki	Talent: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Talentu Tolerancja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Bohemy – kapitał kreatywny ▪ Indeks Różnorodności – udział osób urodzonych poza krajami zachodnimi oraz udział osób o innych narodowościach wśród

	<p>pracowników zawodów kreatywnych.</p> <p>Technologia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Tech-Pole <p>Inne wskaźniki:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wskaźnik Spójności Społecznej ▪ Indeks Świadczeń Publicznych (podaż usług społecznych sektora publicznego: edukacja, zdrowie, opieka społeczna na różnych poziomach geograficznych) – odsetek zatrudnionych w edukacji i zdrowiu do całej populacji ▪ Indeks Kulturalny – poziom zatrudnienia w restauracjach, bibliotekach, muzeach i innych obiektach kulturalnych.
Najważniejsze wnioski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Główny wniosek: rezultaty badań są spójne z wynikami Florydy dla Stanów Zjednoczonych Ameryki ▪ Klasa kreatywna w Anglii i Walii stanowi 37,3% siły roboczej (więcej niż pisał sam Florida) ▪ Wzrasta udział rdzenia kreatywnego – w 1991 roku było to poniżej 9%, a w roku 2001 – ponad 11% ▪ Nie ma korelacji pomiędzy różnicami frakcji w ramach KK a ogólnym poziomem KK w regionie (np. większy lub mniejszy udział artystów nie jest skorelowany z poziomem natężenia KK) ▪ „Drugie miasto” Wielkiej Brytanii – Birmingham ma bardzo dużą populację (13. w rankingu) i niski wynik w kontekście udziału KK (54.wynik) ▪ Londyn umiejscowił się bardzo wysoko w rankingu kreatywności, przy czym zaobserwowano różnice w granicach jego aglomeracji. ▪ Inne istotne miasta: Leicester (znane z długoletniej tradycji imigracyjnej), Cardiff, Manchester, Newcastle, Brighton i Hove (miasto o charakterze artystycznym), Blackpool (miasto znane z tolerancji dla mniejszości seksualnych) ▪ Rozmieszczenie klasy kreatywnej w Anglii i Walii jest w kontekście jakości życia podobne do Stanów Zjednoczonych – wysokie natężenie przedstawicieli tej grupy znajduje się w miejscach tolerancyjnych, zróżnicowanych, spójnych społecznie i

	<p>dających duże możliwości uczestniczenia w kulturze</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Związek pomiędzy lokalizacją klasy kreatywnej a wzrostem populacji jest silny dla całości klasy kreatywnej i dla kreatywnych profesjonalistów a słabe dla trzonu kreatywnego ▪ Relacja pomiędzy wzrostem poziomu zatrudnienia a klasą kreatywną jest słaba, jednocześnie wysokie natężenie klasy kreatywnej zaobserwowano w miejscach, gdzie rośnie populacja i rynek pracy – oznacza to że albo „praca idzie na ludzi” albo „ludzie za pracą”; trudno o jednoznaczny wniosek
Ważne korelacje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zaobserwowano pewien związek pomiędzy rozmiarem aglomeracji a koncentracją klasy kreatywnej, korelacja rang miała współczynnik 0,41 ▪ Korelacja pomiędzy poziomem świadczeń publicznych a trzonem kreatywnym jest słaba dodatnia ▪ Korelacja pomiędzy poziomem bezrobocia a całą klasą kreatywną jest ujemna, w przypadku trzonu kreatywnego jest umiarkowana – gminy o wysokiej stopie bezrobocia charakteryzują się niskim natężeniem klasy kreatywnej ▪ Korelacja pomiędzy zróżnicowaniem wielkości grup składających się na klasę kreatywną a jej ogólną liczebnością jest słaba ▪ Indeks Świadczeń Publicznych jest negatywnie powiązany z rozmieszczeniem kreatywnych profesjonalistów, co może być związane z cechami zatrudnienia w sektorze publicznym w Wielkiej Brytanii, które jest wyższe w regionach słabszych gospodarczo ▪ Model regresji zawierający wskaźniki jakości życia w danym miejscu (z wyłączeniem wskaźnika związanego ze świadczeniami publicznymi) dobrze wyjaśnia teorię Floridy
Zauważalne różnice	<p>Badania prowadzone na wszystkich regionach, nie koncentrują się na dużych miastach jak to było w przypadku badań amerykańskich. Wynika to z wyższego poziomu zaludnienia krajów europejskich w stosunku do Stanów Zjednoczonych Ameryki i Kanady.</p>
Szczegóły	<p>The ‘Creative Class’ in the UK: an initial analysis</p>

publikacji	Regional Industrial Research Report 46 April 2007 Cardiff: Centre for Advanced Studies, Cardiff University,
-------------------	---

Opisany kraj	Kanada
Autor(zy)	Richard Florida, Charlotta Mellander, Kevin M. Stolarick
Cel badań	Zbadanie czynników mających wpływ na rozwój kanadyjskich regionów, uszczegóławiając: wpływu technologii, kapitału ludzkiego, klasy kreatywnej, otwartości na mniejszości, populacji osób homoseksualnych oraz osób reprezentujących określone grupy zawodowe (biznesmeni, naukowcy, artyści i inni) na wzrost gospodarczy.
Pytania badawcze	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jaki jest wpływ technologii i kapitału ludzkiego na rozwój gospodarczy kanadyjskich regionów? 2. Jaki jest względny wpływ kapitału ludzkiego mierzonego na dwa sposoby – na podstawie jakości wykształcenia i kreatywnych profesji? 3. Jaki jest wpływ uniwersytetów, dostępu do usług i tolerancji na poziom technologii i kapitału ludzkiego? 4. W jaki sposób relacje pomiędzy badanymi czynnikami i zmiennymi wpływają na zróżnicowanie poziomu dochodu pomiędzy kanadyjskimi regionami?
Typ badań	Badania ilościowe na populacji generalnej 46 obszarów metropolitalnych i aglomeracyjnych (CMA i CA) Kanady
Metody i techniki badawcze	Analiza ścieżek Modele równań strukturalnych
Źródła danych	Oficjalne dane statystyczne (Canadian Census, Industry Statistics Canada)
Użyte wskaźniki	Model głównych ścieżek rozwoju składa się z następujących elementów: uniwersytetów, różnorodności usług, toletancji, talentu, technologii – powiązanych bezpośrednio ze sobą i rozwojem regionalnym. Talent:

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Talentu – osoby z tytułem licencjata i powyżej <p>Klasa kreatywna</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zgodnie z koncepcją Floridy: klasa kreatywna i podział na trzon kreatywny i kreatywnych profesjonalistów ▪ Kreatywne profesje: biznesmeni, menadżerowie, naukowcy, osoby związane z obszarem ochrony zdrowia, osoby związane z edukacją i naukami społecznymi, artyści i osoby kultury <p>Tolerancja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Samookreślenia – średnia z dwóch mierników: wskaźnika osób, które same siebie określają jako partnerów i małżeństwa homoseksualne oraz koncentrację osób zatrudnionych w obszarze sztuki i designu ▪ Mniejszości – udział osób, które nie są rodowitymi Kanadyjczykami, są rasy niekawkaskiej (czyli spoza Europy i Ameryki Północnej) i mają inny kolor skóry, niż biały ▪ Indeks Mozaikowy – udział w populacji imigrantów urodzonych poza Kanadą <p>Technologia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks <i>Tech-Pole</i> (ale nie ma bezpośredniej informacji) <p>Inne wskaźniki:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uniwersytety – uniwersytety w przeliczeniu na osobę ▪ Zróżnicowanie usług – liczba firm funkcjonujących na danym obszarze, których działalność może być uznawana za atrakcyjną dla konsumentów
Najważniejsze wnioski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kapitał ludzki i klasa kreatywna mają bezpośredni wpływ na poziom regionalnego dochodu gospodarczego ▪ Uniwersyteckie wykształcenie jest warunkiem wstępnym do wykonywania kreatywnej profesji i jednocześnie prawdopodobieństwo zatrudnienia w jednym z kreatywnych zawodów wzrasta wraz z poziomem wykształcenia ▪ Wysokiej jakości kapitał ludzki mierzony w sposób klasyczny i zgodny z koncepcją klasy kreatywnej wykazują podobne silne powiązanie i w podobny sposób pozwalają na wyjaśnianie zróżnicowania w poziomie rozwoju regionalnego w Kanadzie ▪ Kapitał ludzki i klasa kreatywna wykazują podobny poziom korelacji z poziomem dochodów (płac) i dochodu

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kapitał ludzki: bardzo silnie wpływa na poziom dochodu, jak również Technologii, a ta – w bezpośredni sposób wpływa na poziom dochodu ▪ Uniwersytety i Indeks Samookreślenia mają negatywny wpływ na poziom dochodu ▪ Klasa kreatywna ma bezpośredni wpływ na dochód, ale jej relacja z technologią nie jest istotna, jednocześnie klasa kreatywna jest silniej powiązana z Indeksami Samookreślenia niż kapitał ludzki ▪ Silna relacja pomiędzy Tolerancją oraz Talentem, Technologią i poziomem dochodu – potwierdzenie założeń R. Floridy ▪ Kreatywni profesjonaliści wykazali się w modelach ścieżek krytycznych silniejszym powiązaniem z poziomem dochodu niż trzon kreatywny ▪ Analiza powiązań różnych profesji z poziomem dochodu wykazała, że najsilniej korelują profesje związane z zarządzaniem i naukowe, silnie – biznesowe i finansowe, a te związane z kulturą są skorelowane z poziomem Technologii. Wykazano, że relacje te są słabsze niż w przypadku Stanów Zjednoczonych. ▪ Indeks Samookreślenia silnie wpływa na wszystkie grupy kreatywnych profesji, odwrotnie niż zmienna dotycząca natężenia uniwersytetów ▪ Technologia odgrywa bardzo ważną rolę w kanadyjskim rozwoju regionalnym, jest bardzo silnie z nim powiązana, tak jak kapitał ludzki i klasa kreatywna ▪ Wśród elementów budujących Tolerancję zauważono różnice w powiązaniach ze wskaźnikami określającymi poziom rozwoju ekonomicznego: <ul style="list-style-type: none"> ○ Indeks Samookreślenia najsilniej powiązany jest z Talentem i Technologią, a Mniejszości i Indeks Mozaikowy mają silny wpływ na poziom dochodu ○ Otwartość na homoseksualistów wpływa na poziom rozwoju niebezpośrednio, a poprzez wpływ na Talent i Technologię, a mniejszości – oddziałują w większym stopniu bezpośrednio na poziom dochodu ○ Technologia ma najsilniejszy wpływ na poziom rozwoju w powiązaniu z Indeksami Samookreślenia ▪ Analiza dotycząca uniwersytetów pokazuje na brak silnego powiązania ich obecności z poziomem rozwoju regionalnego – obecność
--	--

	<p>uniwersytetów kreuje kapitał ludzki, ale nie klasę kreatywną, co może być związane z dużym poziomem migracji Talentu, jak również z niewystarczającą aktywnością uniwersytetów w obszarze współpracy z biznesem i wspierania <i>start-upów</i></p>
Ważne korelacje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kapitał ludzki i klasa kreatywna (0,914) ▪ Klasa kreatywna i zawody związane ze sztuką (0,855) ▪ Kapitał ludzki i zawody związane ze sztuką (0,830) ▪ Technologia i klasa kreatywna (0,757) ▪ Technologia i kapitał ludzki (0,732) ▪ Profesje związane z zarządzaniem i dochód (0,673)
Zauważalne różnice	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nowa perspektywa sfery tolerancji: obok statystycznie obserwowalnych relacji pomiędzy poziomem koncentracji artystów, homoseksualistów i imigrantów, zwraca się uwagę na rolę czterech mechanizmów decydujących o tym, że otwartość i tolerancja wzmacniają produktywność i efektywność: niskich barier wejścia, rozprzestrzeniania się wiedzy (knowledge spillovers), istnienia sygnałów otwartości i merytokracji, mobilizacji zasobów. ▪ Brak silnego powiązania klasy kreatywnej z poziomem dochodów indywidualnych ▪ Brak istotnych różnic pomiędzy kapitałem ludzkim mierzonym w sposób klasyczny i zgodny z koncepcją klasy kreatywnej, jeśli chodzi o wyjaśnianie zróżnicowania wskaźników określających poziom efektywności gospodarczej ▪ Słabsze niż w przypadku Stanów Zjednoczonych, powiązanie poziomu zatrudnienia w określonych – kreatywnych – profesjach z poziomem dochodu ▪ Poziom wskaźników związanych z imigrantami jest negatywnie powiązany z Talentem i Technologią, co może być związane z lepszą integracją ekonomiczną grup mniejszości narodowych w Kanadzie, niż w Stanach Zjednoczonych – według autorów ta absorpcja może dokonywać się poza kanałami określanymi przez koncepcję klasy kreatywnej, czyli edukację wyższą albo pracę w obszarze wysokich technologii
Szczegóły publikacji	<p>Florida, R., Mellander, Ch., Stolarick, M. K., (2010) <i>Talent, technology and tolerance in Canadian regional development</i>. Canada: Canadian Association of Geographers , The Canadian Geographer / Le G'éographe canadien 54, no 3 (2010), s. 277–304</p>

Opisany kraj	Chiny
Autor(zy)	Richard Florida, Charlotta Mellander, Haifeng Qian
Cel badań	Zbadanie relacji pomiędzy Talentem, Technologią i rozwojem regionalnym w Chinach, wychwycenie wpływ Tolerancji, zróżnicowanego poziomu wygod oraz rozmieszczenia uniwersytetów.
Pytania badawcze	Nie sformułowano ich bezpośrednio
Typ badań	Ilościowe
Metody i techniki badawcze	Structural Equation Model (SEM) – model równań strukturalnych Analizy ścieżek i równań strukturalnych Analiza korelacji
Źródła danych	National Bureau of Statistics in China China Statistics Yearbook on High Technology Industry (2005)
Użyte wskaźniki	Talent <ul style="list-style-type: none"> ▪ absolwenci szkół wyższych w odniesieniu do populacji powyżej 15 roku życia ▪ <i>zhuan ye jishi ren yuan</i>: naukowcy i inżynierowie, profesorowie, nauczyciele, specjaliści rolnictwa, ekonomiści i statystycy, księgowi, tłumacze, artyści, dziennikarze, sportowcy i inni <ul style="list-style-type: none"> ○ brak jest dokładnych statystyk dotyczących zatrudnienia w poszczególnych zawodach, ale wskaźnik ten dobrze przybliży się do kategorii klasy kreatywnej wykorzystanej przez Floridę

	<p>Technologia</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Udział przemysłu wysokich technologii ▪ Ilość patentów <p>Tolerancja</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hukou index – udział osób bez lokalnego <i>Hukou</i> (<i>Hukou</i> to system rejestracji obywateli, większość osób ma lokalny, jest używany przez władze do kontroli migracji wewnętrznych) ▪ Brak informacji o liczbie gejów <p>Inne wskaźniki</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uniwersytety: liczba studentów w odniesieniu do populacji ▪ Udogodnienia: zatrudnienie w hotelach, restauracjach, pomocy społecznej, usługach publicznych, kulturze, sporcie i rozrywce
Najważniejsze wnioski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Słaby związek pomiędzy talentem i technologią a poziomem rozwoju ekonomicznego. ▪ Silny związek pomiędzy obecnością uniwersytetów i natężeniem talentów a ekonomiczną efektywnością regionów – uniwersytety w świetle badań mają kluczowe znaczenie dla rozwoju chińskich regionów, znacznie większy niż w krajach zachodnich ▪ Tolerancja (mierzona „Hukou index”) odgrywa ważną rolę w rozwoju talentu i technologii w Chinach, dlatego władze państwowe chcąc budować kreatywną gospodarkę powinny zwrócić uwagę na <i>jiefangzixiang</i> – emancypowanie umysłów. ▪ Liderzy klasy kreatywnej: Beijing, Szanghaj, Tianjin ▪ Ograniczona przez państwo mobilność może zmniejszać znaczenie talentu dla przemysłu wysokich technologii i wzrostu gospodarczego, jednocześnie chiński przemysł jest w większym stopniu oparty na produkcji i przetwórstwie, niż innowacjach i usługach. Wydatki na badania i rozwój są znacznie niższe niż w Stanach Zjednoczonych (4,6% do 27%)

	<p>całkowitej wartości dodanej generowanej przez przemysł high-tech). Trzeba również pamiętać o specjalnych strefach ekonomicznych tworzonych przez rząd, który zachęca do inwestowania środków właśnie w ich granicach.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rola uniwersytetów wyraża się poprzez wzmacnianie zasobów wyedukowanych talentów oraz wytwarzanie wiedzy i technologii poprzez profesorów, pracowników naukowych oraz studentów. ▪ Chińska gospodarka jest wciąż daleko od bycia opartą na wiedzy, o czym świadczą niskie wydatki na B+R, patenty o małym stopniu innowacyjności – odmiany projektów
Ważne korelacje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Klasa Kreatywna i Kapitał Ludzki (0,856) ▪ Uniwersytety i Klasa Kreatywna (0,860) ▪ Patenty i PKB (0,880) ▪ Patenty i Uniwersytety (0,794) ▪ Patenty i Tolerancja (0,753) ▪ Uniwersytety i Udogodnienia (0,188) ▪ Przemysł wysokich technologii i Udogodnienia (0,101) ▪ Klasa Kreatywna i Tolerancja (0,660)
Zauważalne różnice	<p>Charakterystyka polityczno-ekonomiczna Chin bezsprzecznie wpłynęła na wyniki badań. Migracje wewnętrzne są ściśle ograniczone przez rząd, który w wielkim stopniu decyduje o aktywności gospodarczej i społecznej Chińczyków. Trzeba przy tym pamiętać, że kraj ten aktualnie rozwija się w kierunku zbieżnym do lepiej rozwiniętych, celem jest wzmocnienie kreatywności i oparcie na wiedzy. Bezpośrednie inwestycje publiczne w ten obszar mogą okazać się równie skuteczne, jak inicjatywa prywatna. Przykład: liczba absolwentów uczelni wyższych wzrosła w Chinach w latach 1995-2004 z ok. 1 miliona do blisko 2,5 miliona.</p>
Szczegóły publikacji	<p>Creative China? The University, Human Capital and the Creative Class in Chinese Regional Development 2008</p>

Opisany kraj	Szwecja
Autor(zy)	Charlotta Mellander, Richard Florida
Cel badań	Sprawdzenie roli talentu i kreatywności w odniesieniu do poziomu wynagrodzeń w wymiarze regionalnym w Szwecji.
Pytania badawcze	Brak bezpośredniej informacji
Typ badań	Ilościowe
Metody i techniki badawcze	Structural Equation Model (SEM) – model równań strukturalnych Analizy ścieżek i równań strukturalnych Analiza korelacji
Źródła danych	Oficjalne statystyki z 2003 roku Dane Szwedzkiej Federacji na rzecz LGBT
Użyte wskaźniki	<p>Talent</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ W badaniach użyto definicji klasy kreatywnej, jak również jej zmodyfikowaną wersję (oddzielenie sfery edukacji) ▪ Z trzonu kreatywnego wyodrębniono pięć głównych grup i zbadano wpływ oddzielnie <p>Technologia</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Poziom technologiczny region w odniesieniu do poziomu krajowego <p>Tolerancja</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks LGBT <p>Inne wskaźniki:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uniwersytety - Uwzględniano jedynie uniwersytety zatrudniające powyżej 100 nauczycieli akademickich, ponieważ w

	<p>Szwecji wiele uniwersytetów posiada swoje oddziały zamiejscowe, które zdaniem autorów badania nie mają wpływu na dystrybucję talentu</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Udogodnienia – liczba usług na rynku lokalnym, które mogą być atrakcyjne dla konsumentów
Najważniejsze wnioski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Klasa kreatywna oraz kategorie zawodów lepiej wyjaśniają rozkład dochodów niż mierniki związane z wykształceniem ▪ Grupa zawodów związanych ze sztuką i kulturą mają bezpośredni wpływ na rozkład dochodu ▪ Największy wpływ na dystrybucję talentu mają uniwersytety, co zostało udowodnione w kilku modelach – uniwersytety są centrum wsparcia kreatywnej ekonomii i mają silny wpływ na wszystkie ich przejawy ▪ Duży wpływ ma otwartość, udogodnienia i tolerancja ▪ Niski poziom migracji (emigracji do Szwecji) powoduje wzrost znaczenia uniwersytetów ▪ Tolerancja najsilniej skorelowana jest z kapitałem ludzkim oraz zawodami artystycznymi i związanymi z rozrywką ▪ Czynniki przyciągające klasę kreatywną zdają się nie konkurować ze sobą, a przyciągać różne rodzaje talentów – są wobec siebie komplementarne ▪ Relacje pomiędzy czynnikami przyciągającymi klasę kreatywną, talentem i rozwojem regionalnym są bardziej skomplikowane niż wynikało to z wcześniejszych analiz
Ważne korelacje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Różnorodność usług a Kapitał ludzki (0,70) ▪ Klasa kreatywna a różnorodność usług (0,81) ▪ Technologia a klasa kreatywna (0,76) ▪ Uniwersytety a klasa kreatywna (0,75)
Szczegóły publikacji	<p>Creativity, Talent and Regional Wages in Sweden</p> <p>Grudzień 2008</p>

Opisane kraje	Dania, Finlandia, Niemcy, Holandia, Norwegia, Szwecja, Szwajcaria i Wielka Brytania
Autor(zy)	Ron A.Boschma, Michael Fritsch
Cel badań	Porównanie klasy kreatywnej w różnych krajach na poziomie regionów
Pytania badawcze	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jak jest rozmieszczenie i koncentracja klasy kreatywnej w europejskich regionach? 2. Jakie czynniki wpływają na udział klasy kreatywnej w populacji danego regionu? 3. Czy klasa kreatywna wpływa na poziom rozwoju regionalnego? (na to pytanie uzyskano odpowiedzi tylko dla Niemiec i Holandii ze względu na brak danych)
Typ badań	Badania ilościowe
Metody i techniki badawcze	Analiza regresji
Źródła danych	<p>Dane pozyskane w ramach projektu “Technologia, Talent i Tolerancja w Europejskich miastach”, prowadzonego przez partnerów z 8 krajów w latach 2004-2006, dane pochodzą z lat:</p> <p>Dania – 1999, Finlandia – 2000, Szwajcaria i Wielka Brytania – 2001, Norwegia – 2002, na temat zatrudnienia: 2002 rok.</p> <p>Poziom danych: NUTS III – regiony które można przyrównać do wielkości miasta lub lokalnego rynku pracy</p>
Użyte wskaźniki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Klasa kreatywna: Zgodnie z koncepcją Floridy, z użyciem definicji Międzynarodowej Organizacji Pracy – podział na trzon kreatywny, kreatywnych profesjonalistów i bohemy (artystów) <p>Czynniki wpływające na rozmieszczenie klasy kreatywnej:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kultura regionu: udział osób zatrudnionych w zawodach artystycznych oraz odsetek urodzeń osób o innych narodowościach ▪ Regionalne udogodnienia: wskaźnik świadczeń społecznych - udział osób pracujących w publicznej służbie zdrowia i edukacji oraz wskaźnik możliwości kulturalnych: udział osób pracujących w kulturze i usługach związanych z czasem

	<p>wolnym</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wskaźnik ekonomiczny: roczny wzrost zatrudnienia
Najważniejsze wnioski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Klasa kreatywna stanowi w Europie 38% pracujących, co równa się 16% populacji ▪ Klasa kreatywna jest nierównomiernie rozmieszczona w europejskich regionach, jej udział wynosi od 3 do 33% ▪ Najwięcej przedstawicieli klasy kreatywnej ma Holandia, najmniej – Norwegia, a w Wielkiej Brytanii zaobserwowano największe różnice pomiędzy regionami ▪ Poziom regionalny (Niemcy i Holandia): analiza regresji udowodniła, że związek pomiędzy rozmieszczeniem klasy kreatywnej a regionalnym wzrostem jest silniejszy niż pomiędzy klasycznie rozumianym kapitałem ludzkim wysokiej jakości ▪ Poziom regionalny (Niemcy i Holandia): wpływ gęstości zaludnienia na wzrost gospodarczy jest negatywny – nie znalazła potwierdzenia teza, że lepiej zaludnione regiony mają wyższy wzrost zatrudnienia
Ważne korelacje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Udział bohemy w populacji ma pozytywny wpływ na natężenie trzonu kreatywnego i kreatywnych profesjonalistów ▪ Silna korelacja pomiędzy udziałem bohemy a wskaźnikiem możliwości kulturalnych (0,63) ▪ Występowanie poszczególnych typów klasy kreatywnej jest ze sobą skorelowane ▪ Wskaźniki związane z tolerancją wpływają na rozmieszczenie klasy kreatywnej ▪ Nie zaobserwowano wpływu wskaźnika świadczeń społecznych na natężenie klasy kreatywnej – dla grupy kreatywnych profesjonalistów korelacja okazała się silnie negatywna
Zauważalne różnice	Brak. Potwierdzono główne wnioski Florydy.
Szczegóły publikacji	<p>Creative Class and Regional Growth in Europe – Empirical Evidence from Eight European Countries</p> <p>Jena Economic Research Papers 2007</p>

Opisane kraje	445 europejskich miast
Autor(zy)	Mark Lorenzen, Kristina Vaarst Andersen
Cel badań	Zbadanie dystrybucji klasy kreatywnej w 445 miastach europejskich
Pytania badawcze	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy klasa kreatywna jest rozmieszczona zgodnie z szeregowym rozkładem wielkości (rank-size rule)? 2. Jaki jest charakter rozkładu klasy kreatywnej: ciągły lub podlegający zmianom pomiędzy fazami, niezgodny z szeregowym rozkładem wielkości lub mający różne wykładniki)? Jeśli jest zmienny, to jakie są jego wykładniki i dlaczego? 3. Czy tendencje do proporcjonalnego wzrostu i nierówności miejskich, będących wykładnikami, są różne od obowiązujących w populacji generalnej i jeżeli tak, to dlaczego?
Typ badań	Ilościowe
Metody i techniki badawcze	Analiza rozkładów wielkości
Źródła danych	<p>Dane pozyskane w ramach projektu “Technologia, Talent i Tolerancja w Europejskich miastach”, prowadzonego przez partnerów z 8 krajów w latach 2004-2006, dane pochodzą z lat: Dania – 1999, Finlandia – 2000, Szwajcaria i Wielka Brytania – 2001, Norwegia – 2002, na temat zatrudnienia: 2002 rok.</p> <p>Poziom danych: NUTS IV– regiony które można przyrównać do wielkości miasta lub lokalnego rynku pracy</p>
Użyte wskaźniki	Takie jak podczas badania „Technologia, Talent i Tolerancja w europejskich miastach” (patrz wyżej).
Najważniejsze wnioski	<p>Odpowiedzi na pytania badawcze:</p> <p>Ad. 1: Klasa kreatywna ma szeregowy rozkład wielkości w Europie</p> <p>Ad. 2: Rozkład klasy kreatywnej w Europie ma trzy fazy, w związku z negatywnym wpływem małej i dużej wielkości miasta</p>

Ad. 3: W porównaniu do ogółu ludności, tendencja proporcjonalnego wzrostu europejskiej klasy kreatywnej jest 1,52 razy bardziej negatywna w miastach posiadających mniej niż 70.000 mieszkańców, i o 1,13 raza mniej korzystna w miastach z ponad 1,2 miliona mieszkańców.

Wnioski szczegółowe:

- Rozkład klasy kreatywnej jest zgodny z szeregowym rozkładem wielkości, jednak współczynnik dopasowania R^2 nie ma satysfakcjonującego poziomu (0,668), lepsze dopasowanie uzyskano po podzieleniu próby na fazy – 15 największych miast ($R^2 = 0,853$); 283 miast średnich ($R^2 = 0,920$) i 147 mniejszych miast ($R^2 = 0,930$)
- Rozkład populacji generalnej w podziale na fazy jest zgodny z szeregowym rozkładem wielkości
- Rozkład bohemy w podziale na trzy fazy jest zgodny z szeregowym rozkładem wielkości – wykładnik dla tej części klasy kreatywnej jest znacznie wyższy niż dla klasy kreatywnej; bohema jest bardziej wrażliwa na wielkość miasta niż klasa kreatywna
- Potwierdzono prawidłowość zaobserwowaną przez Floridę: im większe miasto, tym bardziej rośnie populacja klasy kreatywnej
- Negatywne konsekwencje małej i dużej wielkości miasta są większe dla natężenia klasy kreatywnej niż dla ogólnie rozumianej ludności danego miejsca – prawidłowość ta dotyczy w największym stopniu małych miast
- Klasa kreatywna konsumuje mniej typowych usług związanych z rozrywką i sportem na rzecz bardziej wyrafinowanych form spędzania czasu: filharmonia, biblioteka, koncerty jazzowe, sporty na łonie natury
- Dystrybucja oferty kulturalnej nie jest zgodna z szeregowym rozkładem wielkości, podzielenie próby na trzy fazy pozwoliło na uzyskanie wniosku, że miasta poniżej 80tys. mieszkańców są zbyt małe by oferować atrakcje z tej grupy
- Dystrybucja rynku prac wysokich technologii jest również zależna od wielkości miasta, takie stanowiska zanikają w

miastach poniżej 110tys. mieszkańców

- Powstaje luka w fazach próby – natężenie klasy kreatywnej zaczyna wyraźnie zmniejszać się dopiero w miastach poniżej 72tys. mieszkańców, a możliwość pracy w wysokich technologiach – już poniżej 110tys. mieszkańców
- Udział klasy kreatywnej wśród pracujących w danym mieście nie przekracza 10% w miastach poniżej 25tys. mieszkańców
- W miastach powyżej 1,2 miliona mieszkańców obserwuje się negatywne procesy związane z przeludnieniem, jednocześnie są one łagodniejsze dla natężenia klasy kreatywnej ze względu na jej mobilność zawodową – chęć pozostawania w miejscach o bardzo atrakcyjnych rynkach pracy
- Część artystyczna klasy kreatywnej – bohema – jest w większym stopniu wrażliwa na zjawiska związane z przeludnieniem niż ogół klasy kreatywnej i populacja generalna; dochody i mobilność bohemy jest niższa niż reszta klasy kreatywnej; natężenie bohemy staje się niższe już powyżej 990tys. mieszkańców

Wnioski dla polityki miejskiej:

- Małe miasta: ich sukces w przyciąganiu klasy kreatywnej jest bardzo ograniczony, z tego względu powinny rozważyć współpracę z innymi ośrodkami
- Średnie miasta: możliwość przyciągania klasy kreatywnej jest w ich przypadku w mniejszym stopniu zależna od liczby mieszkańców, dlatego mogą próbować wyróżniać się poprzez inne czynniki
- Duże miasta: dzięki liczbie mieszkańców, która tworzy rynek atrakcyjny dla klasy kreatywnej, nie muszą zabiegać o jej przyciąganie, powinny jednak skupić się na tym by wzrost populacji nie prowadził do obniżania się poziomu czynników atrakcyjnych dla klasy kreatywnej; rekomenduje się inwestycje w obniżanie zanieczyszczenia, lepszy transport miejski, obniżenie przestępczości i jednocześnie zapewniać mieszkalnictwo dla różnych grup ludności, co gwarantuje wysoki poziom różnorodności

Ważne korelacje	<ul style="list-style-type: none"> Pozytywna korelacja pomiędzy wielkością miasta a natężeniem klasy kreatywnej
Zauważalne różnice	Artykuł stanowi uzupełnienie tekstów Richarda Floridy poprzez szeroką analizę szeregowego rozkładu wielkości na dużej próbie (445 miast – u Floridy: 268). Badania są pierwszymi tak szczegółowymi i szerokimi badaniami nad charakterystyką rozkładu klasy kreatywnej w Europie. Użyta metoda ma znaczenie globalne ze względu na uwzględnianie całej próby, nie usuwa się z niej ‘długiego ogona’.
Szczegóły publikacji	<p>„The Geography of the European Creative Class: A Rank-Size Analysis”</p> <p>DRUID Working Paper No. 07-17</p> <p>Danish Research Unit for Industrial Dynamics</p> <p>30. sierpnia 2007</p>

Opisany kraj	Norwegia
Autor(zy)	Irene Tinagli
Cel badań	Analiza potencjału kreatywnego Norwegii za pomocą koncepcji „3T”
Pytania badawcze	<ul style="list-style-type: none"> W jaki sposób Norweski Indeks Kreatywności można odnieść do tradycyjnych wskaźników ekonomicznej efektywności? Jaką rolę spełniają czynniki pozaekonomiczne, takie jak sąsiedztwo i powiązania?
Typ badań	Ilościowe
Metody i techniki badawcze	Analiza korelacji

Źródła danych	Dane pochodzą z 2007 roku
Użyte wskaźniki	<p>Talent – Kapitał ludzki</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Kapitału Ludzkiego: osoby z ukończonym wyższym wykształceniem poniżej magistra ▪ Indeks Super Kapitału Ludzkiego: osoby z tytułem magistra i doktora ▪ Klasa kreatywna <ul style="list-style-type: none"> ○ Podział na trzon kreatywny, kreatywnych profesjonalistów i bohemę (artystów) ○ Wyłączono sektor publiczny, który jest szczególnie silny w stolicach regionów jak Oslo czy Trondheim ○ Wyłączono legislatorów i menadżerów <p>Technologia</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Innowacyjności: ilość patentów na 10 000 mieszkańców ▪ Przemysł Wysokich Technologii: udział zatrudnionych w high-tech <p>Tolerancja</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Indeks Różnorodności: udział osób urodzonych poza granicami kraju – z odniesieniem do krajów i etnicznego pochodzenia ▪ Indeks Bohemy: udział osób pracujących w zawodach artystycznych <p>Inne wskaźniki:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Poziom rozwoju ekonomicznego: średni dochód, ceny nieruchomości, nowoutworzone firmy ▪ Centralność: Wielkość dużego miasta w sąsiedztwie i czas dotarcia do niego
Najważniejsze wnioski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bærum jest liderem w kategorii Talentu – aż 46,5% mieszkańców posiada wyższe wykształcenie ▪ Norwegia jest heterogoniczna pod względem rozkładu Technologii: 244 z 429 miast miało Indeks Innowacyjności poniżej 1%, duży udział zatrudnionych w sektorze wysokich technologii jest głównie w większych miastach oraz mniejszych ośrodkach, które mają na swoim obszarze jedną dużą firmę

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 84% miast nie uzyskało żadnego patentu w badanym okresie, 34% wszystkich patentów zarejestrowano w Oslo, a zliczając inne miasta z tego samego hrabstwa – aż 60% ▪ Wysoka pozycja w rankingu patentów nie zawsze jest skorelowana z wysokim zatrudnieniem w przemyśle wysokich technologii, np. Jondal miało rankingi 1. i 103. ▪ Oslo, co nie było zaskoczeniem dla Autorki badań, miało najwyższy Indeks Różnorodności, 70% miast z pierwszej 20. rankingu różnorodności to miasta w hrabstwach otaczających Oslo; silnymi ośrodkami okazały się także średnie miasta takie jak Drammen czy Skedsmo ▪ 33% Bohemy mieszka w Oslo, wysoki udział tej grupy również w Bergen, Trondheim, Stavanger i Bærum ▪ Norweski Indeks Kreatywności (NCI) <ul style="list-style-type: none"> ○ Wiele miast nie ma równie wysokich wyników dla każdego z ‘T’, często są to znaczne różnice rankingów (np. Nesodden jest 5. w Talencie, 2. w Tolerancji i 70. w Technologii) ○ Różnice są tak wyraźne ze względu na poziom analizy – po raz pierwszy były to gminy, a wyniki badań jednoznacznie wskazują że tak małe jednostki nie są w stanie samodzielnie zapewnić sobie wysokiego poziomu każdego z „3T” ○ Dobrze funkcjonujące i skoordynowane regiony są w stanie podnieść poziom atrakcyjności ▪ Sąsiedztwo - odległość mniejszego ośrodka od dużego miasta czy metropolii ma wpływ na możliwość przyciągania klasy kreatywność ▪ Miasta o najniższym wskaźniku centralności mają średnio połowę niższy NIK niż miasta o wyższym poziomie tego wskaźnika – kluczowe jest zapewnienie i planowanie właściwych inwestycji infrastrukturalnych, które pozwolą zmniejszyć praktyczną odległość pomiędzy danymi mniejszymi ośrodkami a centrami regionów, ▪ Proponuje się nowy model urbanizacji poprzez połączenie miast ekologicznym, publicznym transportem, dzięki czemu będą
--	---

	<p>mogły korzystać z pozytywnych jej efektów, ograniczając negatywne skutki; model ten zdaniem Autorki jest dopasowany do specyfiki i stylu życia Norwegii</p>
Ważne korelacje	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Talent jest pozytywnie skorelowany z Technologią ▪ Klasa kreatywna jest skorelowana silniej z Technologią oraz tworzącymi ją indeksami niż kapitał ludzki ▪ Trzon kreatywny jest silniej skorelowany z Indekssem Wysokich Technologii niż udział kreatywnych profesjonalistów, a ta druga grupa wykazała silniejszą korelację z Indekssem Innowacyjności ▪ Talent jest silnie skorelowany z Tolerancją, niezależnie od wielkości miasta ▪ Klasa kreatywna (bez Bohemy) jest najsilniej skorelowana z Indekssem Bohemy i Różnorodności ▪ NIK a kondycja ekonomiczna <ul style="list-style-type: none"> ○ NIK jest pozytywnie skorelowany z poziomem dochodów, najsilniej skorelowane są Talent i Tolerancja ○ NIK jest pozytywnie skorelowany z tworzeniem nowych firm, najsilniej skorelowane są Talent i Tolerancja ○ Miasta o wysokim NIK mają wysokie ceny nieruchomości, co może mieć negatywny wpływ na możliwości osiedlania się (zakupu domów) ○ Związek pomiędzy NIK a wskaźnikami opisującymi wysoki rozwój ekonomiczny występuje również w miastach poniżej 5 tys. mieszkańców ○ Silna korelacja NIK z poziomem centralności ○ Silny związek centralności ze wzrostem poziomu zatrudnienia
Zauważalne różnice	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poziomem analizy jest gmina – najniższa jednostka podziału terytorialnego ▪ Ze względu na poziom analizy wśród wskaźników Tolerancji brakuje Indeksu Gejów – dane o ich liczbie w gminach nie są dostępne ▪ Poziom analizy wpływa na wyraźne różnice pomiędzy poziomem każdego z „3T” badanych miast

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wysoki poziom Technologii (ilości rejestrowanych patentów i poziomu zatrudnienia w wysokich technologiach) nie decyduje o poziomie rozwoju ekonomicznego gminy – silniejszy wpływ ma otwartość, zróżnicowanie oraz tworzenie zachęcających warunków dla osiedlania się utalentowanych ludzi ▪ Brak analizy dotyczącej jakości życia, poziomu udogodnień
Szczegóły publikacji	<p>Norway in the creative age. Preliminary Report</p> <p>Citisense 2009</p> <p>Szata graficzna nawiązująca do norweskiego sweterka.</p>

2.4 Kapitał ludzki a klasa kreatywna

2.4.1 Koncepcja kapitału ludzkiego

Kapitał ludzki definiuje się jako zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia, siły i energii zawartej w człowieku (Kunasz 2004: 7). Nie można oddzielić ich od człowieka, tak jak można oddzielić zasoby finansowe od ich właściciela (Becker 1993: 16). Ta cecha odróżnia kapitał ludzki od innych jego rodzajów i wpływa na sposób, w jaki się nim dysponuje.

Źródła pojęcia kapitał ludzki można szukać we wcześniejszych koncepcjach i terminach, takich jak: praca ludzka czy siła robocza, wciąż używanych w języku gospodarczym. Kluczowe w analizie istoty kapitału ludzkiego jest to, że człowiek zarówno stanowi wartość, jak i przyczynia się do jej zwiększenia np. w wymiarze finansowym dla przedsiębiorstwa. Jest kapitałem, który można pomnażać i poprawiać jego jakość (Wronowska 2005: 122). Głównym sposobem inwestowania w kapitał ludzki jest edukowanie i szkolenie (Becker 1993: 17). Opieranie rozwoju gospodarczego na czynniku wiedzy wymaga ciągłego jej wzmacniania, zarówno na poziomie jednostki, jak i społeczeństwa, dlatego takie inwestycje stanowią istotny element aktywności ludzi, firm i rządów. Jako przykład skutecznego inwestowania w ten czynnik i jakość kapitału ludzkiego może spowodować rozwój kraju podaje się kraje azjatyckie – Japonię czy Tajwan – które importują większość czynników produkcji (Becker 1993: 24). Wraz z rozwojem postindustrialnej gospodarki, na rynku pracy pojawił się pracownik wiedzy, z której wytwarza, dzięki któremu wytwarza oraz produktem finalnym (Jemielniak 2008: 31). Zauważono także związek pomiędzy inwestycjami a późniejszymi dochodami ludzi, a badania nad wpływem wykształcenia i szkolenia na wartość kapitału ludzkiego i poziom wynagrodzeń stanowią istotny wątek zainteresowań badaczy (Kunasz 2004: 8).

Refleksja nad wartością ekonomiczną człowieka była obecna już w starożytności, Ksenofont na przykład rozróżniał pracę i rzemieślnika wykwalifikowanego i nieposiadającego odpowiednich kompetencji, jak też kwestię wykonywania i zarządzania pracą. Katon natomiast polecał traktować ludzi w sposób przedmiotowy, jako „mówiące narzędzia”. W okresie oświecenia zaczęto zauważać wpływ ludzkich umiejętności na rozwój ekonomiczny kraju. Klasyczni ekonomiści uznali pracę ludzką jako źródło bogactwa kraju. Przywołuje się tu często Adama Smitha, który z jednej strony uważał za istotną tylko pracę ludzką która wytwarza dobra materialne, z drugiej strony zaliczał do tej grupy również nauczycieli i

naukowców i opisywał nakłady na kształcenie jako ważną inwestycję w gospodarkę krajową. Ekonomista ten uznawał kwalifikacje, rozumiane jako nabyte umiejętności, za element kapitału trwałego, równy np. z maszynami. Dziewiętnastowieczni ekonomiści – Karol Marks i Stuart Mill przekonywali o znaczeniu kwalifikacji, wiedzy i umiejętności robotników dla produktywności gospodarki (Wronowska 2005: 122-125).

Za początek teorii kapitału ludzkiego uznaje się lata 60-te XX wieku, opiera się na badaniach T.W. Schultza, G.S. Beckera i J. Mincera, związanych z analizą sposobów podejmowania decyzji o inwestycjach ponoszonych przez człowieka w samego siebie. Ponieważ wydatki te mogą przynieść w przyszłości wartości materialne i niematerialne – stanowią inwestycję, dzięki której jednostka może zwiększać swój potencjał i wartość. Było to odejście od myślenia o człowieku jako czynnika produkcji pozbawionym kapitału (Kunasz 2004: 1, 5-10). Zaczęto zauważać, że środki i wysiłek włożone w zdobywanie wiedzy mogą przynieść długotrwały zysk zarówno jednostce, jak i gospodarce narodowej.

Kapitał ludzki definiuje się jako zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia, siły i energii zawartej w człowieku. Jest to potencjał, który człowiek posiada z racji genetycznych uwarunkowań i może go powiększać poprzez inwestycje. Mogą one obejmować wydatki na ochronę zdrowia, szkolenie w pracy, kształcenie w formach szkolnych, opłacanie studiów czy migrowanie w celu zarobkowym. Warto przy tym zwrócić uwagę na interpretacje niektórych wydatków, na przykład na pożywienie i opiekę medyczną, które w zależności od poziomu rozwoju danej gospodarki mogą być traktowane jako inwestycja lub konsumpcja. Zauważono związek pomiędzy inwestycjami a późniejszymi dochodami ludzi, a badania nad wpływem wykształcenia i szkolenia na wartość kapitału ludzkiego i poziom wynagrodzeń stanowią istotny wątek zainteresowań badaczy (Kunasz 2004: 7-8).

Poniżej przedstawiono kilka interesujących modeli ukazujących kapitał ludzki. Twórcą pierwszego z nich jest wspomniany już Mincer, amerykański ekonomista polskiego pochodzenia. Zbudował model opisujący zależność pomiędzy ilością czasu potrzebną do nauki danego zawodu a inwestycją (kosztem) związaną z odroczeniem wejścia na rynek pracy. Zawody wymagające dłuższej nauki powinny umożliwiać osiągnięcie wyższego zarobku. Co ciekawe, różnica czasu nauki jest stała, ale różnica w zarobkach nie rośnie w sposób liniowy. Model Mincera obejmuje również wzrost doświadczenia zawodowego związany z wiekiem. Kapitał ludzki w modelu jest sumą wiedzy zebranej w czasie nauki

formalnej i w czasie wykonywania pracy, mierzonych w latach i wieku (Cichy, Malaga 2007: 2-4). Pozostali dwaj uczeni, wymienieni powyżej jako twórcy teorii kapitału ludzkiego – Schultz i Becker również zgłębiali kwestie inwestycji człowieka w siebie. Pierwszy z nich twierdził, że wydatki na szkolnictwo i zdrowie, tak jak wykorzystany na kształcenie czas wolny, nie są uwzględniane w systemie rachunkowości narodowej (Cichy, Malaga 2007: 5). Obecnie określanie procenta PKB, który jest wydatkowany na kształcenie czy zdrowie jest możliwe i stanowi przedmiot zainteresowania badaczy i polityków. Schultz w swoich wnioskach koncentrował się jednak na indywidualnych osobach, które poprzez inwestycje we własny kapitał ludzki mogły liczyć na wyższe dochody w przyszłości (Cichy, Malaga 2007:5).

Gary Becker spojrział na kwestię kapitału ludzkiego z perspektywy całej gospodarki, wychodząc z założenia że zróżnicowanie w kapitale fizycznym nie tłumaczy różnic w poziomie dochodu narodowego, z czego wynika znaczenie wiedzy i technologii. Jego zainteresowanie i badania nad związkiem kapitału ludzkiego z problematyką wzrostu gospodarczego miało doprowadzić do odnalezienia przyczyn np. skośnego rozkładu zarobków czy ujemną korelację stóp bezrobocia i posiadanych kompetencji. Najważniejszy dla Beckera był temat inwestycji w kapitał ludzki poprzez szkolenia w pracy (Cichy, Malaga 2007: 6). Uczony kontynuował rozważania jeszcze w latach 90-tych XX wieku. W nowym modelu Becker uwzględnił kwestię wysokiej płodności, która zniechęca do inwestowania w kapitał ludzki. Zgodnie z tym modelem, spotykamy kraje o wysokim poziomie kapitału ludzkiego i inwestycji w niego, przy jednocześnie niskiej płodności i jednocześnie kraje, w których sytuacja jest odwrotna. Ekonomista zastanawiał się nad możliwością wpłynięcia poprzez politykę gospodarczą na tę niekorzystną sytuację (Cichy, Malaga 2007: 16-17).

Pod koniec lat osiemdziesiątych kolejny istotny model, opisujący zależność kapitału ludzkiego i gospodarki, stworzył Robert Lucas. Kapitał ludzki w jego rozumieniu to poziom zdolności człowieka lub jego produktywność, wynikająca z wysokiego poziomu specjalizacji. Gromadzenie kapitału ludzkiego jest w obu interpretacjach związane z poświęceniem aktualnych korzyści na rzecz przyszłych (Cichy, Malaga 2007: 28-29).

Z punktu widzenia analizy teorii klasy kreatywnej, ciekawy jest model stworzony przez R. Manuelliego i A. Seshadriego. Ich zdaniem, ilość i jakość kapitału ludzkiego mogą w pełni wyjaśniać różnice w poziomie wzrostu gospodarczego poszczególnych krajów, a w swoim

modelu zaproponowali sposób uwzględnienia jakości kapitału ludzkiego (Cichy, Malaga 2007: 42). Było to zupełnie nowe podejście, a przy założeniu, że klasa kreatywna reprezentuje kapitał ludzki bardzo wysokiej jakości, interesujące wydaje się porównanie teorii Floridy z modelem z tym właśnie modelem (Cichy, Malaga 2007: 25-26).

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, wraz z nadejściem „nowej gospodarki”, opartej na procesach globalizacji oraz szybkim wzroście popularności technologii informacyjnych, najważniejszym zasobem stała się wiedza, dzięki której przedsiębiorstwa mogą budować swoją pozycję rynkową. Można powiedzieć, że wiele współczesnych firm to przede wszystkim wartości niematerialne i prawne, a ich strategie budowane są w oparciu głównie o biznesowe know-how (Alcaniz; Gomez-Bezares, Roslender 2010: 9-10). Naukowcy skoncentrowali się na analizie kapitału intelektualnego (Dobija 2004: 15-16, Alcaniz; Gomez-Bezares, Roslender 2010: 3). Jest to pojęcie szersze od omawianego kapitału ludzkiego, analizowane w gospodarkach narodowych oraz często na poziomie organizacji. Pojęcia kapitał ludzki i kapitał intelektualny są często stosowane wymiennie, co można wyjaśnić poprzez kluczowe znaczenie kapitału ludzkiego organizacji dla jej całościowego *intellectual capital* (Dobija 2004: 117). prócz wiedzy i umiejętności zgromadzonych w pracownikach, kapitał intelektualny obejmuje także kapitał innowacyjny organizacji i kapitał klientów (Dobija 2004: 11), kapitał strukturalny i relacyjny (Alcaniz; Gomez-Bezares, Roslender 2010: 11).

Istotnym elementem rozważań nad kapitałem intelektualnym są sposoby jego mierzenia i przedstawiania wartości, również w sprawozdaniach finansowych. Wynika to z potrzeby uchwycenia zmieniającego się biznesu, którego sukces przestał być oparty na tradycyjnych podstawach, o ustalonych sposobach raportowania finansowego. Wiodące światowe korporacje, jak Skandia czy Ericsson, przy współpracy ze środowiskiem naukowym, stworzyły modele i narzędzia monitorujące kapitał intelektualny (Alcaniz; Gomez-Bezares, Roslender 2010: 4-6). W bilansie firmy czynnik związany z wiedzą i ludźmi można zawrzeć w pozycji *goodwill*, ale jest to metoda niedoskonała (Dobija 2004: 127).

Na przestrzeni lat prowadzono wiele badań empirycznych, dotyczących związku pomiędzy kapitałem ludzkim a wzrostem gospodarczym. Jednym z przykładów były badania Banku Światowego oparte na danych z 2000 roku, wykorzystujące współczynniki

skolaryzacji. Na dużej próbie wykazano zależność pomiędzy dostępnością edukacji a poziomem PKB. Istotnie na tle innych krajów wyróżniały się gospodarki będące byłymi członkami Bloku Wschodniego – w państwach takich jak Ukraina pomimo niskiego poziomu PKB zaobserwowano wysoki poziom skolaryzacji (Herbst 2007: 98-99). Z tego samego roku pochodzi zbiór danych opracowany przez R.J. Barro i J.W. Lee, którzy porównali przeciętną długość trwania edukacji z PKB na próbie 140 krajów. Uzyskali jednoznaczny wynik, świadczący o pozytywnym wpływie okresu edukacji na poziom rozwoju gospodarczego (Herbst 2007: 99-100). Badaniom towarzyszy często pytanie o kierunek zależności pomiędzy edukacją a PKB – nie jest oczywiste, że to inwestycje w edukację bezpośrednio powodują wzrost PKB, dopuszczalna jest też interpretacja odwrotna, zgodnie z którą to wysoki dochód może skłaniać do inwestycji w naukę i edukację, a próby weryfikacji tych zależności podejmuje się poprzez badania na poziomie mikro.

2.4.2 Klasa kreatywna a kapitał ludzki w kontekście wyjaśniania przyczyn wzrostu gospodarczego

Zainteresowanie koncepcjami i modelami kapitału ludzkiego wynikało z prób wyjaśniania przyczyn wzrostu gospodarczego. Tradycyjne podejście zakładało, że to przedsiębiorstwa przyciągają osoby o wysokich kompetencjach, a wysokie natężenie wykształconych zachęci biznes do inwestycji w takim miejscu. Jane Jacobs dowodziła roli miast w przyciąganiu kreatywnych ludzi, taka koncepcja została później spopularyzowana przez wspomnianego już Roberta Lucasa. Richard Florida kontynuuje i rozwija to podejście, rozpoczynając swoje rozważania od próby odpowiedzi na pytanie, dlaczego kreatywni ludzie gromadzą się w konkretnych miastach i regionach (Florida 2004: 221-223).

Florida podkreśla odmiennność teorii klasy kreatywnej w stosunku do teorii kapitału ludzkiego. Po pierwsze, badacz wyróżnia specyficzny rodzaj kapitału ludzkiego – kapitał kreatywny – i wykazuje znaczenie osób go posiadających (klasy kreatywnej) dla lokalnego rozwoju ekonomicznego. Po drugie, Florida identyfikuje czynniki, które przyczyniają się do decyzji związanej z wyborem miejsca zamieszkania przez przedstawicieli klasy kreatywnej. Badania jakościowe wykazały, że są to: potencjał rynku pracy, jakość życia kulturalnego i nocnego, różnorodne formy spędzania czasu poza pracą i domem, różnorodność, możliwość identyfikacji z miejscem oraz jakość życia (Florida 2004: 223-234).

Przewagę teorii klasy kreatywnej nad teorią kapitału ludzkiego w wyjaśnianiu czynników wzrostu gospodarczego Florida przedstawił w następujący sposób: analiza „kreatywnych talentów” w różnych sektorach przewyższa możliwości analizy ilościowej kapitału ludzkiego, ponieważ umożliwia śledzenie wpływu wielkości rozmaitych grup zawodowych na rozwój gospodarczy. Powszechnie stosowany sposób pomiaru kapitału ludzkiego, czyli procent osób z wykształceniem wyższym w populacji, zawęża możliwość wnioskowania, poza tym nie zawiera w sobie czynników determinujących rozmieszczenie kluczowych dla rozwoju gospodarczego osób (Florida 2006: 2). Jednocześnie, tak sformułowany wskaźnik jest używany przez Floridę do mierzenia jednego z „3T” – Talentu (Florida 2004: 333). Wysoki poziom kapitału ludzkiego jest dla badacza cechą „kreatywnych profesjonalistów”, którzy nie są w stanie wykonywać swojej pracy bez dobrej edukacji formalnej (Florida 2002: 4).

Obecność klasy kreatywnej, oprócz wpływu na wzrost gospodarczy, wiąże się z innymi kluczowymi wskaźnikami społeczno-gospodarczymi. Analizy statystyczne przeprowadzone przez Floridę pokazały, że obecność klasy kreatywnej pozytywnie wpływa na wzrost populacji i liczbę miejsc pracy, a przede wszystkim na poziom innowacyjności (Florida 2004: 263-264).

Spoglądając do europejskiego rocznika statystycznego, można odnieść wrażenie, że przy jego tworzeniu wzięto pod uwagę teorię klasy kreatywnej. Katalog zawodów i studiów „kreatywnych i innowacyjnych” zawiera, oprócz nauk przyrodniczych, także sztuki piękne, architekturę czy dziennikarstwo (Eurostat Yearbook 2009: 30), odchodząc przy tym od typowego sposobu klasyfikowania profesji sprzyjających rozwojowi gospodarczemu, jaki prezentowany jest m.in. przez OECD we wskaźniku HRST.

2.5 Wspólnota, stowarzyszenie, kapitał społeczny i klasa kreatywna

Po rozważaniach na temat kapitału finansowego i kapitału ludzkiego, pod koniec dwudziestego wieku zaczęto rozważać kwestię relacji pomiędzy ludźmi i ich wpływu na osobisty i grupowy sukces. Za autora koncepcji kapitału społecznego uznaje się Lyda Judsona Hanifana, którego myśl spopularyzował Pierre Bourdieu. Ten francuski socjolog definiuje kapitał społeczny jako sumę rzeczywistych i potencjalnych zasobów, wynikającą z posiadania sieci związków, opartych na indywidualnych znajomościach. Wielkość sieci stanowi o sile

posiadanego przez jednostkę kapitału społecznego. Ze względu na ograniczoną dostępność francuskojęzycznych publikacji Bourdieu, w świecie naukowym większą popularność zdobyła anglojęzyczna koncepcja Jamesa Colemana (Rymsza 2007: 23-24), która zostanie zaprezentowana w dalszej części niniejszego podrozdziału.

Źródła koncepcji kapitału społecznego można jednak poszukiwać w koncepcjach znacznie wcześniejszych. W końcu dziewiętnastego wieku niemiecki socjolog Ferdinand Tönnies w swoim klasycznym dziele „Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury” (Tönnies 2008) scharakteryzował dwie główne formy życia społecznego - tytułowe *Gemeinschaft* i *Gesellschaft*. Autor określił zasady funkcjonowania wspólnot i stowarzyszeń oraz warunki ich działania, powiązał je także z postępującą urbanizacją, zachodzącą w opisywanym okresie. Interpretacja teorii Tönniesa wydaje się być ciekawym wstępem do rozważań na temat zależności, występujących pomiędzy klasą kreatywną a kapitałem społecznym.

W koncepcji niemieckiego socjologa wspólnota (niem. *Gemeinschaft*) opiera się na trzech głównych fundamentach. Pierwszy z nich dotyczy pokrewieństwa i uczucia miłości występującego pomiędzy członkami wspólnoty, miłość pomiędzy małżonkami i krewnymi może zostać zastąpiona przyzwyczajeniem. Ważnym elementem wspólnoty jest język i komunikowanie się, częste i dobrowolne. Druga zasada mówi o porozumieniu pomiędzy członkami wspólnoty, zaś trzecia zakłada, że członkowie żyją razem i wspólnie decydują (Tönnies 2008: 43). Wspólnota jest naturalnym porządkiem społecznym, pierwotnie realizowanym w klanie, składającym się z osób posiadających wspólnych przodków i pochodzenie oraz w rodzinie. Z rodzin i klanów powstają zbiorowości połączone wspólnym terytorium – wsie, prowincje i kraje. Tönnies definiuje miasto w specyficzny sposób – jako jedną dużą wieś lub skupisko wielu sąsiadujących wsi, które łączy duch wspólnej przeszłości. Wewnątrz miasta istnieją grupy zawodowe lub religijne połączone ze sobą, które według autora są najwyższym wyrazem wspólnoty (Tönnies 2008: 45-46).

Stowarzyszenie (niem. *Gesellschaft*) jest rozumiane przez Tönniesa jako zbiór jednostek, które na różnych płaszczyznach i w różny sposób są ze sobą powiązane, zachowując jednocześnie niezależność. Istotą stowarzyszenia jest wymiana towarów i usług między jego członkami. Ważną cechą jest także nieograniczona liczba osób. Każdemu zależy na zabezpieczeniu własnej korzyści i akceptuje innych na tyle, na ile są oni w stanie mu tę

korzyść zapewnić, członkowie stowarzyszenia w pewnym sensie ze sobą stale rywalizują (Tonnie 2008: 82-84). Autor podkreśla jednocześnie, że stowarzyszenie to najwyższa forma rozwoju wspólnoty osób jednej narodowości, wyrażająca przejście od gospodarki domowej do rynkowej. Członkowie stowarzyszenia – kupcy – są całkowicie wolni, niezależni od wspólnoty, ich zachowanie cechuje polubowność (Tonnie 2008: 85-90). Podstawowa część definicji stowarzyszenia dotyczy stosunków handlowych, ale Tonnie opisuje także sferę prywatną, towarzyską. Twierdzi, że jego podstawą jest pozorna grzeczność, a głównym celem takich działań jest zapewnienie równej wymiany przysług, jak również płaszczyzny dla budowania autorytetu i pozycji w grupie. Na poziomie deklaracji i zachowań, członków charakteryzuje równość (Tonnie 2008: 84).

Zwolennicy roli kapitału społecznego w kreowaniu wzrostu gospodarczego nie kontynuują podziału na stowarzyszenie i wspólnotę, zaproponowanego przez Tonnie. Cechy wspólnoty świadczą o skuteczności stowarzyszenia – formy społecznej, która reguluje stosunki ekonomiczne we współczesnym świecie. Więzy powstałe we wspólnocie są trwałe, niezmiennie, a ich podstawę stanowią więzy krwi. Jednocześnie cechą współczesnej gospodarki są częste i dynamiczne zmiany, a dostosowywanie się do panujących warunków, elastyczność, grupa zbudowana w oparciu o wspólny interes to cechy charakterystyczne stowarzyszenia, a nie wspólnoty. Odnosząc się do teorii Tonnie, można powiedzieć, że Richard Florida powraca do niej wskazując, jaki jest wpływ luźnych więzi społecznych na gospodarkę. Według Tonnie o sile gospodarczej decyduje siła stowarzyszeń, a nie wspólnoty. Florida podkreśla natomiast niechęć przedstawicieli klasy kreatywnej do angażowania się w działalność grup sformalizowanych pod względem organizacyjnym i prawnym.

2.6 Teoria Floridy a koncepcje kapitału społecznego

2.6.1 Kapitał społeczny zgodnie z teoriami Colemana, Fukuyamy i Putnama

Kapitał społeczny według Jamesa Coleman

Amerykański badacz kapitału społecznego James Coleman chciał wyjaśnić źródła związku pomiędzy wynikami edukacji a nierównościami społecznymi i w tym celu podzielił analizowane czynniki na kapitał fizyczny, ludzki i społeczny. Dowodził, że wszystkie mają wpływ na kształtowanie się kapitału ludzkiego dziecka, a co za tym idzie – na jego wyniki w szkole (Rymsza 2007: 25-26). Dla Coleman a kapitał społeczny jest obecny w grupach podmiotów społecznych, które wchodzą w skład struktury i między którymi dochodzi do ułatwionego, wspólnego działania. Relacje i więzi oraz wynikające z nich zaufanie prowadzą do obniżenia kosztów transakcyjnych. Grupa zasobna w kapitał społeczny jest bardziej produktywna i osiąga więcej niż taka, w której zaufania brakuje (Rymsza 2007: 26).

Coleman definiuje kapitał społeczny poprzez funkcję. Kapitał społeczny przejawia się u każdej jednostki w relacji z innymi jednostkami, między innymi w oczekiwanych zachowaniach i zobowiązaniach. Definiowany jest poprzez przykłady sytuacji, w jakich można go zaobserwować w danym momencie i danym czasie. Bez wykorzystania kapitału społecznego, cele stawiane przed członkami społeczeństwa i codzienne zadania nie wydarzyłyby się lub wymagałyby znacznie większego wysiłku (Coleman 1990: 303-304).

Wynikiem działania mogą być zarówno korzyści dla grupy społecznej, jak i dla jednostki. Coleman szczegółowo opisuje przejawy kapitału społecznego. Pierwszym z nich są obowiązki i oczekiwania, które zależą od poziomu zaufania w społeczeństwie oraz poziomu zobowiązań tak całej grupy, jak i pojedynczych jednostek. Im te wskaźniki wyższe, tym poziom kapitału społecznego wyższy. Kolejną formą kapitału społecznego są relacje międzyludzkie, które pozwalają na wymianę informacji prowadzącą do działania. Ich wartością jest przekazywana wiedza, nie aktywne wsparcie danego wydarzenia. Kapitał społeczny przejawia się poprzez normy zachowań, które nie tylko wspierają zachowania pożądane, ale także ograniczają, zniechęcają do postępowania nieakceptowanego społecznie. Obrazu struktur społecznych, w jakich występuje kapitał społeczny, dopełnia dobrowolność i celowość działania oraz ustalenie zasad sprawowania władzy (Coleman 1990: 306-313).

Coleman stworzył koncepcję „zamknięcia”, które polega na ograniczeniu możliwości osób nie należących do żadnej grupy społecznej o silnych więziach – osoby te są na zewnątrz, ponieważ członkowie różnych zamkniętych grup nie są powiązani ze sobą. Członkowie grup, dzięki kapitałowi społecznemu, mogą liczyć na dostęp do informacji, przy czym sami muszą przestrzegać ustalonych norm i zachowywać się zgodnie z oczekiwaniami, w przeciwnym razie może spotkać ich wykluczenie (Rymsza 2007: 27-28). Warto podkreślić, że w przeciwieństwie do Bourdieu, Coleman uznawał kapitał społeczny za dobro publiczne.

Kapitał społeczny według Francisca Fukuyamy

Francis Fukuyama zdefiniował kapitał społeczny jako uprzedmiotowioną, nieformalną normę społeczną, która promuje współpracę pomiędzy dwoma lub więcej osobami. Współpraca ta wiąże się z tradycyjnymi wartościami, takimi jak uczciwość (Fukuyama 1999: 1-2). Fukuyama uważa kapitał społeczny za dobro prywatne, ponieważ jego tworzenie jest konieczne do funkcjonowania jednostki, może on być tworzony zarówno w celu pozytywnym, jak i negatywnym. Fukuyama przywołuje przykłady Ku Klux Klanu i mafii, których funkcjonowanie opiera się na wspólnie wyznawanych wartościach i tworzy silny kapitał społeczny wewnątrz, przy czym niesie za sobą negatywne konsekwencje dla osób spoza własnego kręgu. Fukuyama zaznacza, że fakt „złych” produktów powstających w wyniku tworzenia się kapitału społecznego, nie jest powodem kwestionowania jego istoty. Wrogość wobec „obcych” jest ceną za solidarność grupy wobec własnych członków. Fukuyama używa również pojęcia „kręgów zaufania”, które stawiają granicę pomiędzy wewnątrz grupy objętej kapitałem społecznym, a osobami, które nie są w jego zasięgu. W wielu kulturach zasięg ten obejmuje głównie własny krąg rodzinny (Fukuyama 1999: 2-3). Fukuyama zauważa, że grupy tradycyjne są ubogie w „słabe więzi”, z czego wynika rzadsza możliwość korzystania z możliwości wymiany informacji, innowacji i zasobów ludzkich (Fukuyama 1999: 3).

Dla amerykańskiego ekonomisty kluczowy w koncepcji kapitału społecznego jest jego pozytywny wpływ na ludzką wydajność poprzez obniżenie kosztów transakcyjnych. Według Fukuyamy, nowoczesna demokracja liberalna nie może istnieć bez kapitału społecznego. Mimo takiego podejścia, uważa ten typ kapitału za dobro prywatne, służące do zaspokojenia celów indywidualnych. Zdaniem Fukuyamy silny kapitał społeczny jest warunkiem

koniecznym dla istnienia społeczeństwa obywatelskiego, które oprócz sfery ekonomicznej wpływa na demokrację i wolność jednostki. Dzieje się tak dzięki temu, że kapitał społeczny umożliwia samoorganizację, równoważy w efekcie władzę państwową i zapobiega tyranii, zabezpiecza też społeczeństwo przed nieefektywnością rządów i korupcją (Rymsza 2007: 29-30).

Kapitał społeczny według Roberta Putnama

Kolejny badacz, Robert Putnam, swoje rozważania nad kapitałem społecznym rozpoczął od badań reformy administracyjnej we Włoszech. Szukając źródeł jej efektywności doszedł do wniosku, że decydującym czynnikiem było zaangażowanie ludzi we wspólnocie, czyli kapitał społeczny. Putnam odnosi się do teorii gier i wnioskuje o pozytywnym wpływie kooperacji na procesy społeczne. Najważniejsze jest zaufanie, jakim darzą się członkowie grupy, ponieważ wpływa zarówno na efektywność gospodarczą, jak i efektywność rządzenia. Putnam identyfikuje dwa źródła zaufania: funkcjonujące w społeczeństwie normy wzajemności oraz sieć zaangażowania obywatelskiego. Według badacza, zaufanie wzmacnia kooperację, która skutkuje dalszym wzmocnieniem zaufania, można to nazwać spiralą. Putnam szczegółowo definiował znaczenie sieci dla norm wzajemności, które stanowią podstawę dla kapitału społecznego. Jego zdaniem, ważniejsze są sieci powiązań poziomych, występujące w organizacjach takich jak kluby sportowe, organizacje pomocowe, oprócz obustronnego altruizmu, sprzyjają komunikacji i przepływowi informacji. Im gęstsze sieci poziome, tym silniejszy kapitał społeczny i lepsza efektywność rządzenia. W rezultacie, takie sieci stanowią konieczną podstawę dla nowoczesnej gospodarki i polityki opartej o zasady demokratyczne. Wnioskowanie o wpływie kapitału społecznego na skuteczność władzy jest obszarem, w którym Putnam był pionierem badań (Rymsza 2007: 30-32).

Istotnym elementem koncepcji Putnama jest wyróżnienie dwóch typów kapitału społecznego – spajającego (ang. *bonding*) i pomostowego (ang. *bridging*). Pierwszy z nich charakteryzuje się tym, że występuje w grupach nastawionych na jednorodność i wzmacnianie własnej tożsamości, są to na przykład grupy powiązane etnicznie czy ugrupowania kościelne. Pomostowy kapitał społeczny, inaczej nazywany włączającym, można obserwować w grupach nakierowanych na zewnątrz, które łączą w swoich ramach

osoby z różnych warstw społecznych. Ich wspólnym celem może być działanie w grupie obywatelskiej, ekumenicznej czy religijnej (Rymsza 2007: 36).

Klasyczne koncepcje kapitału ludzkiego a teoria klasy kreatywnej

Rymsza (2007) podkreśla, że koncepcje kapitału społecznego są niejasne, co wynika z kilku elementów. Po pierwsze, kapitał społeczny zawiera w sobie zarówno elementy indywidualne, jak i grupowe. Ponadto jest on definiowany nie przez cechy, a przez funkcje, co utrudnia zrozumienie koncepcji. Elementy tworzące teorie kapitału społecznego, takie jak normy, zaufanie, inwestycje, transakcje, potencjał wspólnych działań, rozwój, produktywność czy same działania, pochodzą z różnych obszarów i ich połączenie w jedną z definicji kapitału społecznego nie jest spójne. W efekcie, kapitał społeczny okazuje się być pojęciem tautologicznym, trudnym do zoperacjonalizowania dla celów badawczych (Rymsza 2007: 38-39).

W porównaniu do koncepcji kapitału społecznego, pojęcie klasy kreatywnej wydaje się być znacznie bardziej jednoznaczne i łatwe do zrozumienia. Klasa kreatywna to grupa osób, składająca się z jednostek wykonujących zamkniętą listę zawodów i profesji, posiadająca określone cechy i preferencje dotyczące wykonywanej pracy i miejsca zamieszkania. Koncepcja klasy kreatywnej jest na tyle uniwersalna, że można ją, przy założeniu posiadania odpowiednich danych statystycznych, zastosować do analizy różnych podmiotów – gospodarek narodowych, województw, miast, a nawet pojedynczych firm.

Florida bezpośrednio odnosi się do teorii kapitału społecznego Roberta Putnama (Florida 2004: 267-268). Putnam powiązał wzrost gospodarczy w regionach z siłą bliskich więzi społecznych. Ubolewał nad występującym w drugiej połowie XX wieku obniżeniem jakości kapitału społecznego, czego wskaźnikiem była przykładowo spadająca liczebność zawodników lig kręglarskich, przy jednoczesnym wzroście liczby grających oraz obniżająca się skłonność do angażowania w wolontariat (Putnam 1995: 69-70). Wskazywał także na osłabiające się więzi w ramach rodziny i sąsiedztwa (Putnam 1995: 73). Richard Florida w swoich badaniach argumentował, że ludzie nie chcą należeć do społeczności, jakie zachwalał Putnam, a ściśle więzi zostały zastąpione przez mniej intensywne związki międzyludzkie.

Florida zgadza się z Putnamem co do miejsca generowania wzrostu gospodarczego – obaj wskazują na społeczność jako jego źródło, jednak twórca teorii klasy kreatywnej nie ma wątpliwości, że współczesne społeczeństwa posiadają inne charakterystyki, dopasowane do panujących warunków rynkowych (Florida 2003: 4). Według niego, silne więzi dają stabilizację, a tam, gdzie sieci są luźniejsze, łatwiej jest dołączyć do nich nowym osobom, co inspiruje do działania i sprzyja rozwojowi gospodarki. Cykle życia produktów i technologii są coraz krótsze, co wymusza szybkie działanie ze strony człowieka – adaptowanie się do nowej sytuacji, ciągle modyfikowanie i ulepszanie. Kapitał społeczny typu rodzinnego, wspomagający działanie sformalizowanych grup, nie sprawdza się w takich warunkach. Ludzie chcą być w grupach nie wymagających całkowitego podporządkowania, takich również szukają miejsc pracy. Solidność i przywiązanie do zakładu pracy sprawdzało się w czasach, gdy o sile gospodarki decydował przemysł i masowa produkcja. W epoce usług i nowoczesnych technologii, inne cechy ludzkie decydują o sukcesie przedsiębiorstwa i te cechy nie mogą być generowane w tradycyjny sposób i w instytucjach społecznych o skostniałych ramach.

2.6.2 Stowarzyszeniowo-obywatelski kapitał społeczny a klasa kreatywna

Wśród współczesnych koncepcji kapitału społecznego, zainteresowanie budzi stowarzyszeniowo-obywatelskiego kapitału społecznego (SOKS). SOKS jest formą związaną z uczestnictwem w sformalizowanych, poziomych strukturach życia publicznego, co odpowiada „pomostowemu” rodzajowi kapitału według Putnama. W kontekście teorii Floridy, pomostowy kapitał społeczny jest o tyle ciekawy, że to właśnie z niego wynikać mają duże korzyści społeczne i ekonomiczne (Rymsza 2007: 36).

Maria Theiss i Tomasz Żukowski, korzystając z danych zebranych przez CBOS w trakcie badania „Warunki życiowe społeczeństwa polskiego: problemy i strategie” na dużej, reprezentatywnej próbie, stworzyli i przeanalizowali występowanie w Polsce stowarzyszeniowo-obywatelskiego kapitału społecznego (Theiss, Żukowski 2008: 12). Niektóre wnioski z ich badań nasuwają interesujące skojarzenia z elementami teorii klasy kreatywnej. Do pomiaru SOKS-u badacze użyli wskaźników członkostwa w organizacjach (klasycznego miernika kapitału społecznego), wspierania finansowego organizacji społecznych, zaufania do władz lokalnych (wskaźnik zaufania jest charakterystyczny dla

sposobu pomiaru kapitału społecznego przez Fukuyamę) oraz deklaracji udziału w wyborach parlamentarnych i lokalnych.

Pierwszy został poddany analizie wskaźnik członkostwa w organizacjach społecznych, w tym politycznych i samorządowych. Pytanie postawione podczas badania uściślało członkostwo rozumiane przez aktywne działanie na rzecz organizacji takich jak partia, związek zawodowy czy komitet rodzicielski. Uzyskana liczba twierdzących odpowiedzi okazała się bardzo niska – tylko 11%. Co ciekawe, jest to wynik niższy niż uzyskany dla podobnej zmiennej w „Diagnozie Społecznej 2007” (Czapiński, Panek 2007). Theiss i Żukowski wyrazili opinię, że niższy odsetek osób deklarujących przynależność do organizacji społecznej wynikał ze sposobu sformułowania pytania, dotyczącego aktywnej działalności w ramach danej organizacji a nie tylko członkostwa (Theiss, Żukowski 2008: 2-4). Dla Richarda Floridy, taki rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące aktywności w ramach zorganizowanej struktury byłby kolejnym potwierdzeniem dla jego tez. Amerykański badacz wielokrotnie podkreślał, że członkowie klasy kreatywnej nie realizują się poprzez udział w sformalizowanych grupach społecznych – preferują nieoficjalne, zawierane spontanicznie sojusze na rzecz danej idei. Lubią działać na rzecz środowiska lokalnego, jednak wybierają formy niewymagające zobowiązań co do inwestycji czasowych. Jednocześnie wolą udzielać się na rzecz kultury czy sportu, podczas gdy w orbicie ich zainteresowań nie znajdują się takie sprawy jak choćby wolność związków zawodowych. Pracownicy klasy kreatywnej w przypadku nieodpowiadających warunków pracy, zmieniają ją na inną, zapewniającą wystarczającą swobodę na przykład w miejscu i godzinach wykonywania pracy.

Ciekawych argumentów dostarcza także część raportu o polskim SOKS-ie, poświęcona uwarunkowaniom stowarzyszeniowo-obywatelskiego kapitału społecznego. Jak pokazała analiza danych zebranych podczas polskiego badania, z poziomem SOKS-u silnie skorelowane jest wykształcenie – im wyższe, tym silniejszy ten rodzaj kapitału społecznego (Theiss, Żukowski 2008: 10). Zależność jest wyjątkowo widoczna dla członkostwa w organizacjach społecznych, co nie jest sprzeczne z teorią klasy kreatywnej, ponieważ większość jej członków cechuje się wysokim poziomem indywidualnego kapitału ludzkiego i jednocześnie wysokim zaangażowaniem w działalność pozazawodową. Trzeba przy tym pamiętać, że zależność analizowano w odniesieniu do 11% badanych, którzy twierdząco odpowiedzieli na pytanie dotyczące przynależności do organizacji. Co za tym idzie, jeżeli

ogólnie członkowie klasy kreatywnej wybierają nieformalną aktywność, to fakt, że wykształcone osoby chętniej niż pozostałe angażują się w działalność ustrukturyzowaną, nie zaprzecza ogólnemu trendowi.

Theiss i Żukowski (2008) pokazali także ujemną korelację pomiędzy pracą w prywatnym sektorze a wysokim poziomem SOKS-u oraz dodatnią korelację pomiędzy byciem w przedziale wiekowym 40-50 lat a siłą stowarzyszeniowo-obywatelskiego kapitału społecznego (Theiss, Żukowski 2008: 4-5). Obie te zależności potwierdzają teorię Floridy, który pokazuje jako charakterystycznych przedstawicieli klasy kreatywnej osoby w czasie lub bezpośrednio po studiach (Florida 2002: 1).

Oprócz zdefiniowania stowarzyszeniowo-obywatelskiego kapitału społecznego, Theiss i Żukowski (2008) wyróżnili także kapitały rodzinny oraz towarzyski. Oba są odmianami wiążącego (ang. bonding) kapitału społecznego. Ciekawym wnioskiem dotyczącym trzech wyróżnionych rodzajów kapitału – SOKS, ROKS (rodzinny) i TOKS (towarzyski) jest dominacja każdego z nich w określonych fazach życia. Okres młodości charakteryzuje się wysokim TOKS, ustępując około 30 roku życia rodzinnemu kapitałowi społecznemu, zaś w dojrzałym wieku dominującym typem staje się SOKS. W okresie późnej dojrzałości i starości, wyższe wskaźniki otrzymano znów dla rodzinnego kapitału społecznego (Theiss, Żukowski 2008: 19-20).

Powyższe zależności nie stoją w sprzeczności z założeniami teorii klasy kreatywnej. Kwestia młodego wieku przedstawicieli tej grupy została omówiona powyżej, przy czym trzeba wziąć pod uwagę, że okres „młodości” jest we współczesnej rzeczywistości przedłużany poprzez długotrwałą edukację oraz opóźnianie i ograniczanie wchodzenia w formalne związki – małżeństwa. Dominacja towarzyskiego kapitału społecznego nie jest tutaj zaskakująca. Analiza regresji potwierdza, że dla wzmacniania pomostowego kapitału społecznego ważniejsze są więzi towarzysko-sąsiedzkie, nie zaś rodzinne (Theiss, Żukowski 2008: 24).

2.7 Sposoby mierzenia kapitału ludzkiego, kapitału społecznego i klasy kreatywnej

Mierzenie kapitału ludzkiego

Kapitał ludzki można mierzyć w skali przedsiębiorstwa, w skali lokalnej czy krajowej. Powszechnie przyjętą metodą mierzenia kapitału ludzkiego w społeczności jest liczba osób wykształconych. Jest to przykład najprostszej metody ilościowej, jednak dalej przybliżone zostaną również jakościowe metody pomiaru kapitału ludzkiego.

Metody jakościowe opierają się na założeniu wiążącym poziom kapitału ludzkiego z edukacją. Najpopularniejsze wskaźniki to odsetek osób z wyższym wykształceniem w danej populacji lub średnia liczba lat poświęconych na naukę przez uczestników populacji. Takie podejście niesie za sobą szereg ograniczeń - wątpliwości budzi na przykład możliwość porównywania jakości wyższego wykształcenia na różnych uczelniach, w różnych częściach kraju czy w ramach porównań międzynarodowych, problematyczne może być też założenie, że każdy rok nauki, niezależnie od jej poziomu, jest tak samo cenny (Łukasiewicz 2005: 43).

Ograniczenie możliwości interpretacyjnych takiego sposobu pomiaru kapitału ludzkiego na poziomie kraju polega także na różnym potencjale absolwenta danego kierunku studiów. W tym kontekście rozpatruje się tzw. polski boom edukacyjny. Od 1990 roku ponad trzykrotnie zwiększył się odsetek osób studiujących w grupie wiekowej 19-24 lata, a w całej populacji prawie trzykrotnie zwiększył się procent osób z wykształceniem wyższym. Swoje kwalifikacje uzupełniały masowo również osoby w wyższych grupach wiekowych, co spowodowało zwiększenie się ilości kierunków oferowanych w trybie zaocznym oraz dużą dynamikę przyrostu szkół prywatnych (Sztanderska 2006: 245-250). Na podstawie powyższych danych można wnioskować o dużym wzroście jakości kapitału ludzkiego w Polsce. Sytuacja nie prezentuje się jednak aż tak dobrze, ponieważ przyrost absolwentów nastąpił w dziedzinach o mniejszym znaczeniu strategicznym dla nowoczesnej gospodarki, widać też wyraźny rozdźwięk pomiędzy popytem rynkowym na dane kategorie specjalistów a kierunkami oferowanymi przez wyższe uczelnie. W ostatnich latach najwięcej miejsc przybywało na studiach o kierunkach pedagogicznych oraz ekonomiczno-administracyjnych,

takich jak zarządzanie i marketing. Na uczelniach prywatnych osoby studiujące wymienione dziedziny stanowiły w 2002 roku około 55% wszystkich studentów (Sztanderska 2006: 255-259).

Wskaźnik ilości osób z wykształceniem wyższym lub lat trwania edukacji nie uwzględnia także bardzo ważnego czynnika – uczenia się przez całe życie. Stałe podnoszenie swoich kwalifikacji, nabywanie nowych kwalifikacji i rozwijanie kompetencji poprzez szkolne i pozaszkolne formy edukacji stanowi podstawę dla gospodarki opartej na wiedzy i jeden z głównych narzędzi służącego do jej kreowania w Europie - Strategii Lizbońskiej. Również i w tym elemencie Polska nadal nie jest w czołówce kontynentu.

Wymienione powyżej ograniczenia wnioskowania na podstawie powszechnie stosowanych metod liczenia poziomu kapitału ludzkiego negatywnie wpływają również na wiarygodność powstałych na ich podstawie analiz związków pomiędzy kapitałem ludzkim a rozwojem gospodarczym, co potwierdzają badania Barro czy Lee i Lee (Sowiński 2008: 40). Tomasz Sowiński (2008) proponuje, by jakość kształcenia traktować tylko jako jeden z czynników warunkujących jakość kapitału ludzkiego. Autor wyróżnia cztery cechy kapitału ludzkiego, które należałoby brać pod uwagę przy ocenie jakości kapitału ludzkiego – poziom wykształcenia, umiejętności, stan zdrowia i możliwości migracji. Na podstawie tej klasyfikacji buduje zestaw mierników jakości kapitału ludzkiego, w tym m.in.: procentowy udział osób, które rozpoczęły działalność gospodarczą, czy liczbę zachorowań na gruźlicę (Sowiński 2008: 43). Zestaw ten wydaje się być ciekawą alternatywą dla proponowanych wcześniej, prostych sposobów mierzenia jakości kapitału ludzkiego. Autor zbudował na jego podstawie syntetyczny wskaźnik jakości kapitału ludzkiego, obejmujący 10 mierników (Sowiński 2008: 42-43). Wyliczenie wartości zaproponowanego przez Sowińskiego wskaźnika dla polskich województw pozwala na porównanie kapitału ludzkiego z kapitałem społecznym i klasą kreatywną, które zaprezentowane zostanie w dalszej części tekstu.

Mierzenie kapitału społecznego

Putnam w „Demokracji w działaniu” korzysta z wyników Powszechnego Sondażu Społecznego, badania prowadzonego w Stanach Zjednoczonych, zawierającego dane dotyczące członkostwa w grupach dobrowolnych, takich jak kluby sportowe, partie (Putnam 1995: 7-8). Fukuyama zaproponował, by mierzyć kapitał społeczny przez zaprzeczenie, czyli

poprzez identyfikowanie jego niedostatków i pomiar ilości przestępstw, samobójstw, rozmiarów szarej strefy.

W największym polskim badaniu panelowym „Diagnozie Społecznej”, Janusz Czapiński wraz ze swoimi współpracownikami również mierzy kapitał społeczny. Przyjmuje przy tym wskaźniki tak ogólne jak zaufanie interpersonalne, pozytywny stosunek do demokracji i udział w wyborach parlamentarnych oraz wskaźniki związane z uczestnictwem w życiu publicznym (Czapiński, Panek 2007: 270-271):

- przynależność do organizacji oraz sprawowanie w niej funkcji,
- udział w nieobowiązkowych zebraniach, czynny i bierny oraz ich organizowanie,
- wolontarystyczną działalność na rzecz społeczeństwa lokalnego.

Powyższe sposoby mierzenia kapitału społecznego można podzielić na te, które uwzględniają dane statystyczne gromadzone przez urzędy lub inne podmioty, takie jak przynależność do organizacji, partii lub frekwencja w wyborach, jak również sposoby oparte na badaniach sondażowych, w tym wszystkie wskaźniki skoncentrowane na zaufaniu. W przypadku pierwszej grupy, dostęp do danych jest dość powszechny, a ich jakość powinna być na zadowalającym poziomie. Druga grupa zawiera dane, które mogą różnić się pod względem reprezentatywności oraz nie być podane do powszechnej wiadomości. Poza kwestiami metodologii badań mierzących kapitał społeczny, podstawowym problemem są znaczne różnice pomiędzy sposobami jego definiowania, a co za tym idzie różnym doborze wskaźników. Oczywiście przyjęcie dla całego kraju jednego aparatu pojęciowego umożliwi porównywanie wyników w czasie i przestrzeni, jednak nie kończy dyskusji co do wyboru mierników.

Mierzenie klasy kreatywnej

Zasób klasy kreatywnej jest obliczany na podstawie istniejących danych statystycznych. Florida opracował katalog zawodów kreatywnych – trzonu kreatywnego oraz klasy kreatywnej. Koncepcja zawiera także profesje należące do klasy pracującej oraz klasy usługowej i powiązane z rolnictwem. Amerykański badacz czerpie dane z baz *U.S. Bureau of Labor Statistics*, zwracając przy tym uwagę na często zmieniające się definicje i zestawy danych prezentowanych przez ten urząd, co utrudnia porównania w czasie (Florida 2004: 327-329).

Ograniczeniem metody Floridy jest niedostępność odpowiednich danych w innych krajach. Problem ten pojawił się w czasie tworzenia rozkładu klasy kreatywnej w Polsce (por. wcześniejsze rozdziały niniejszej książki). W przeciwieństwie do podstawowych danych dotyczących edukacji, które umożliwiają policzenie kapitału ludzkiego dla większości krajów na świecie, dane konieczne do analizy klasy kreatywnej uzyskać można jedynie w niektórych lokalizacjach. Uniemożliwia to wykorzystanie liczebności klasy kreatywnej jako uniwersalnego wskaźnika w porównaniach międzynarodowych.

Oprócz jasnych kryteriów określających przynależność do klasy kreatywnej, Florida ze swoim zespołem zbudował system wskaźników pozwalających na określenie siły każdego z trzech T w regionach. Warto jeszcze raz wymienić te wskaźniki (niektóre spośród nich były już w tej książce prezentowane w odniesieniu do polskich województw). Sposoby ich definiowania i mierzenia są następujące (Florida 2004: 332-324):

- Indeks Wysokich Technologii opiera się na dwóch zmiennych: procentowy udział danego regionu w tworzeniu dochodu pochodzącego z przemysłu *high-tech* w całych Stanach Zjednoczonych i procentowy udział dochodu pochodzącego z przemysłu *high-tech* w całościowym dochodzie danego regionu. Autorami tego wskaźnika są badacze z Instytutu Milkena.
- Indeks Innowacji to liczba patentów udzielonych przez urząd patentowy w danych regionie w określonym roku.
- Indeks Gejów określa udział par homoseksualnych na danym terenie w odniesieniu do średniej krajowej, w Stanach Zjednoczonych stworzony przez Gary'ego Gatesa i oparty na oficjalnych danych urzędowych.
- Indeks Bohemy określa ilość artystów na danym terenie w odniesieniu do średniej krajowej.
- Indeks Talentu prezentuje udział osób z dyplomem licencjata i wyższym w całej populacji danego regionu.
- Indeks Tygla mierzy procent osób o innej narodowości urodzonej w danym regionie.

- Indeks Różnorodności jest agregacją Indeksów Gejów, Bohemy i Tygla.
- Indeks Kreatywności to zagregowane Indeksy Innowacji, Wysokiej Technologii, Gejów oraz mierników Klasy Kreatywnej (ilości osób wykonujący zawody kreatywne).

Pełna analiza klasy kreatywnej w danym kraju wymagałaby obliczenia wszystkich indeksów zaproponowanych przez Floridę, jednak sam twórca koncepcji napotkał trudności w replikacji swoich amerykańskich badań w innych krajach ze względu na brak niezbędnych danych empirycznych. Alternatywą jest zbudowanie własnego zestawu wskaźników, uwzględniającego lokalną specyfikę oraz dostępność szczegółowych statystyk i reprezentatywnych badań. W przypadku Polski, dane z Głównego Urzędu Statystycznego nie pozwalają na tak szczegółową analizę, jakiej dokonał Florida, możliwe są jedynie porównania na poziomie województw a nie indywidualnych miast. Biorąc pod uwagę wielkość jednostek podlegających analizie w Stanach Zjednoczonych (metropolie powyżej 1 miliona mieszkańców) oraz Polsce (województwa), różnice w ich wielkości nie są istotne.

2.8 Wskaźniki kapitału ludzkiego, kapitału społecznego i klasy kreatywnej na poziomie województw w Polsce.

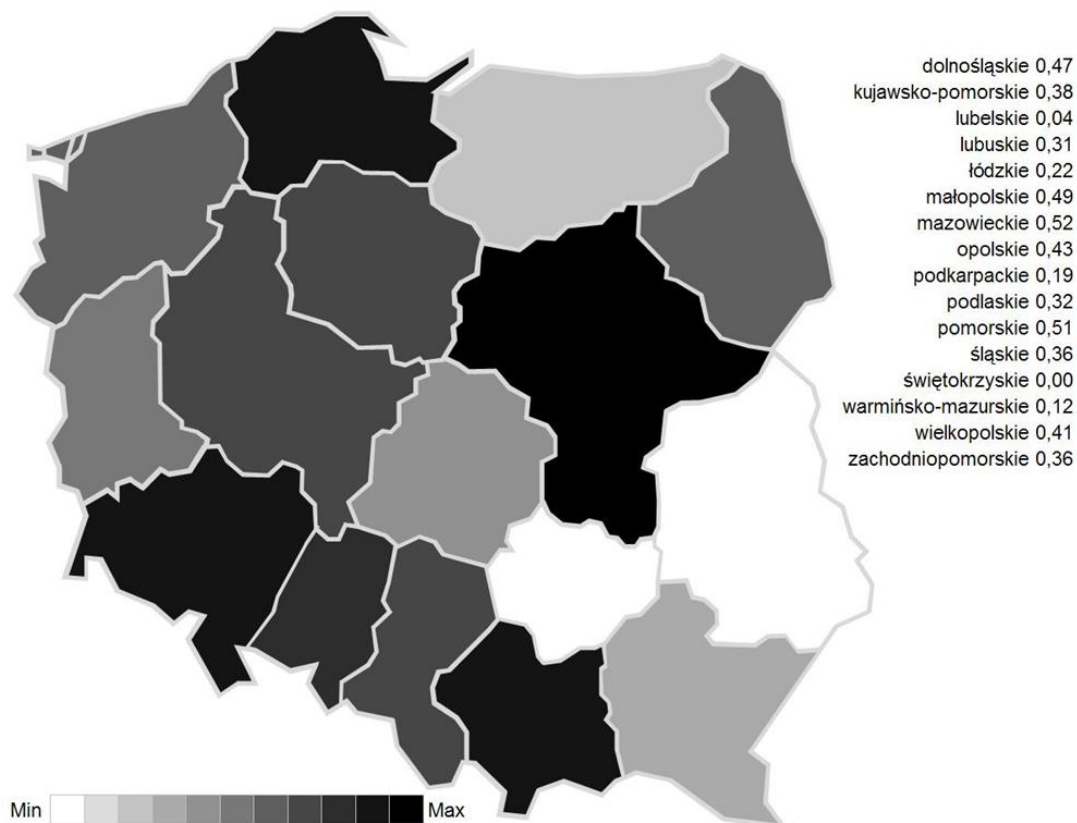
Podsumowując rozważania dotyczące kapitału ludzkiego, kapitału społecznego i klasy kreatywnej, warto przedstawić mapy, obrazujące natężenie trzech omawianych zasobów w ujęciu wojewódzkim w Polsce. Dla prezentacji kapitału ludzkiego wykorzystane zostały mierniki zaproponowane przez Tomasza Sowińskiego (2008), klasę kreatywną przedstawiam według wyliczeń Krzysztofa Klincewicza (por. wcześniejsze rozdziały niniejszej książki). Dla kapitału społecznego zbudowałam własny wskaźnik, zawierający dane pochodzące z „Diagnozy Społecznej 2009” (Czapiński, Panek 2009) oraz badań Klincewicza. Ze względu na to, że klasa kreatywna może być interpretowana jako kapitał ludzki o wysokiej jakości, również wskaźnik dobrany dla ilustracji kapitału ludzkiego jest oparty na tym parametrze. Teoretycznie powinniśmy spodziewać się przy porównaniu trzech rozkładów regionalnych podobieństw pomiędzy rozkładem klasy kreatywnej i kapitału ludzkiego oraz odwrotności pomiędzy rozkładem klasy kreatywnej i kapitału społecznego.

Wskaźnik kapitału ludzkiego.

Sowiński obliczeń dokonał na danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz zawartych w Diagnozie Społecznej 2007. Na miernik jakości kapitału ludzkiego złożyły się następujące serie danych:

- liczba absolwentów szkół wyższych na 100 tys. mieszkańców;
- liczba zgłoszonych patentów
- procentowy udział osób, które zdobyły nowe kwalifikacje z myślą o lepszych zarobkach
- procentowy udział osób, które zaczęły korzystać z Internetu
- procentowy udział osób, które rozpoczęły działalność gospodarczą
- procentowy udział osób, które awansowały
- procentowy udział osób, które zostały przeniesione na gorsze stanowisko
- liczba zachorowań na gruźlicę
- zgony mężczyzn ogółem
- procentowy udział osób, które podjęły lepiej płatną lub dodatkową pracę
- średnia liczba zmian miejsc pracy
- procentowy udział osób, które nie potrafiły znaleźć pracy po ukończeniu szkoły (Sowiński 2008: 43)

Syntetyczny wskaźnik Sowiński opracował przy pomocy taksonomicznej miary rozwoju Hellwiga – jednej z metod wielowymiarowej analizy porównawczej. Aż dziewięć województw uzyskało wynik wysoki w opisanym porównaniu, co pokazuje **Error! Reference source not found.** (Sowiński 2008: 44-45). Nie zaobserwowano jednak wysokiej korelacji pomiędzy rozkładem kapitału ludzkiego a liczebnością klasy kreatywnej w poszczególnych województwach.

Rysunek 1. Rozkład kapitału ludzkiego w województwach.

Źródło: Sowiński 2008: 45-46

Wskaźnik klasy kreatywnej

Krzysztof Klincewicz zaadoptował na potrzeby swoich badań zestaw wskaźników mierzących natężenie klasy kreatywnej. Skorzystał z danych gromadzonych przez Główny Urząd Statystyczny, dostosowując je do klasyfikacji ILO – Międzynarodowej Organizacji Pracy, zastosowanej w badaniach Richarda Floridy. Dużym ograniczeniem jest metoda zbierania danych przez polski urząd statystyczny, która uwzględnia jedynie podmioty zatrudniające tylko powyżej 9 osób. Prawdopodobnie powoduje to objęcie wielu osób prowadzących np. działalność artystyczną w oparciu o samozatrudnienie (Klincewicz 2010: 160-161).

Polska klasa kreatywna liczy nieco ponad trzy miliony osób, udział trzonu kreatywnego Klincewicz określił na niecałe 18% tej grupy. Co charakterystyczne, badacz zaobserwował duże zróżnicowanie zarobków wśród przedstawicieli klasy kreatywnej, w przypadkach kilku grup pozostające znacznie poniżej średniej krajowej (Klincewicz 2012: 21).

Rysunek 2. Rozkład natężenia klasy kreatywnej w województwach – liczebność klasy kreatywnej na 1000 pracujących

Źródło: Klincewicz 2012: 51

Na Rysunku 2 można zauważyć dość duże różnice pomiędzy województwami, najbardziej zasobne w klasę kreatywną są: mazowieckie, dolnośląskie, małopolskie, pomorskie i śląskie. Klincewicz porównał również liczbowy udział trzonu kreatywnego wśród pracujących, który zgodnie z badaniami Florydy ma większy wpływ na rozwój regionalny niż całość klasy kreatywnej. Stawia to w lepszej niż wynikałoby z analizy tylko powyższej mapy, województwa podkarpackie, lubuskie i małopolskie (Klincewicz 2010: 174).

Wskaźnik kapitału społecznego.

Kapitał społeczny jest zjawiskiem bardzo złożonym, można znaleźć wiele jego definicji i podejść, niektóre z nich zostały przedstawione we wcześniejszej części rozdziału. Dla potrzeby tego rozdziału zbudowano zestaw wskaźników, oparty na danych empirycznych,

który został przetworzony metodą analizy głównych składowych (PCA). Tabela 1 prezentuje zmienne, które były wykorzystane jako podstawa do wyodrębnienia kapitału społecznego.

Zmienna	Rok	Źródło danych
<i>Zaufanie interpersonalne</i>	2009	<i>J. Czapiński, T. Panek: Diagnoza społeczna 2009, s. 117</i>
<i>Przynależność do organizacji</i>	2009	<i>J. Czapiński, T. Panek: Diagnoza społeczna 2009, Tablice wynikowe s.118</i>
<i>Udział w zebraniach</i>	2009	<i>J. Czapiński, T. Panek: Diagnoza społeczna 2009, Tablice wynikowe s. 65</i>
<i>Organizowanie zebrań</i>	2009	<i>J. Czapiński, T. Panek: Diagnoza społeczna 2009, s. 65</i>
<i>Dobrowolne działanie na rzecz społeczności lokalnej</i>	2009	<i>J. Czapiński, T. Panek: Diagnoza społeczna 2009, Tablice wynikowe s. 61</i>
<i>Liczba zarejestrowanych stowarzyszeń i fundacji na 1000 mieszkańców miast</i>	2006	<i>T. Kalinowski (red.): Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2008, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2008, s. 47</i>
<i>Frekwencja w wyborach samorządowych w województwie</i>	2006	www.wybory2006.pkw.gov.pl
<i>Odsetek mieszkańców biorących udział w nabożeństwach co najmniej 4 razy w miesiącu</i>	2007	<i>J. Czapiński, T. Panek: Diagnoza społeczna 2007, s.201</i>

Tabela 1 Serie danych opisujące kapitał społeczny

Źródło: opracowanie własne.

Metoda analizy głównych składowych (Principal Component Analysis) wykorzystuje techniki analizy czynnikowej, która pozwala na przedstawienie związków pomiędzy zmiennymi należącymi według badacza do jednego zbioru. Polega na przekształceniu n-zmiennych (n to mogą być odpowiedzi na pytania) w k – czynników. Metoda analizy głównych składowych i analiza czynnikowa są często traktowane jako rozłączne, odmienne techniki pozwalające na redukcję danych, ale jednocześnie zdarza się że PCA nazywana jest wręcz analizą czynnikową (Wieczorkowska, Wierzbński 2005: 3). Przewagą czynników nad zmiennymi wejściowymi jest to że są uszeregowane według stopnia (procentu wyjaśniania) przez nie wariancji. Dzięki analizie głównych składowych uzyskujemy addytywne czynniki.

Metoda analizy głównych składowych wymaga odpowiedniego przygotowania. Najpierw trzeba sprawdzić, czy dane nadają się do wykonywania analizy czynnikowej. Programy komputerowe pozwalają na zweryfikowanie czy wszystkie dane powinny zostać włączone do zestawu zmiennych, wykorzystywana jest do tego macierz korelacji. Na tej podstawie podejmowana jest decyzja co do liczby czynników, które poddajemy rotacji. Z wybranych czynników o wysokim ładunku można zbudować wskaźniki (Wieczorkowska, Wierzbński 2005: 6-12).

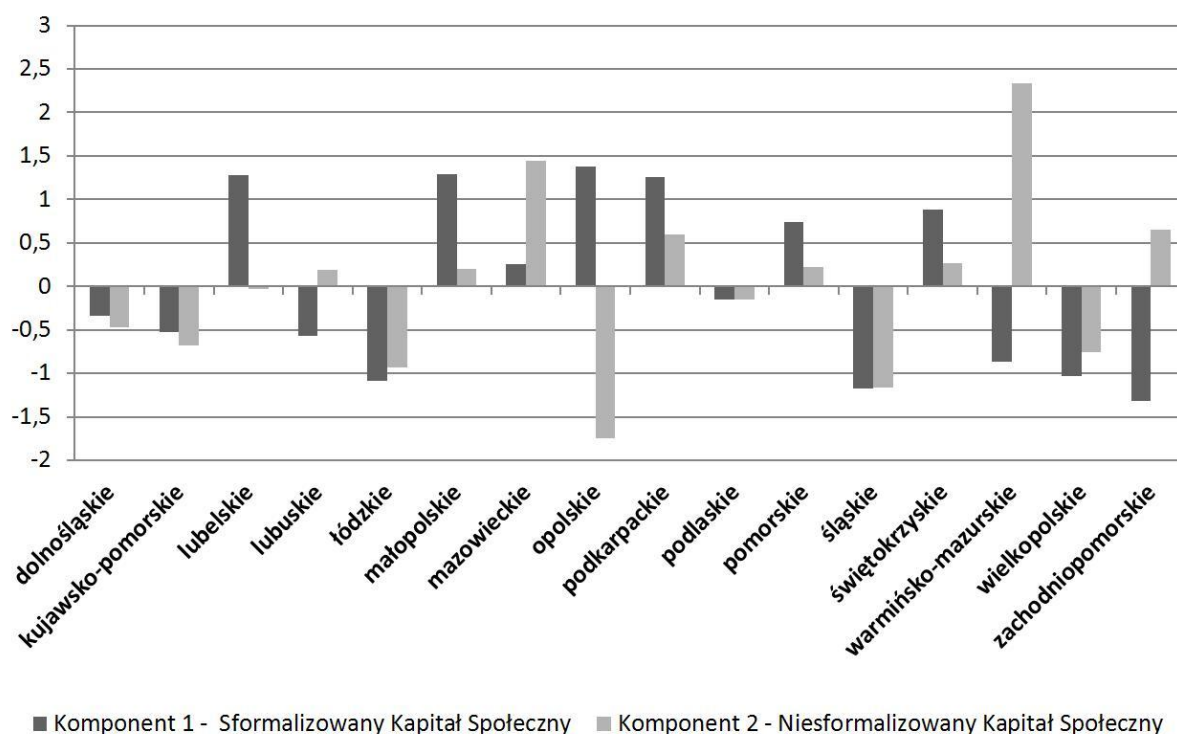
W przypadku analizy danych na temat kapitału społecznego w procesie wyboru serii danych dokonano ich uzupełnienia np. o dane dotyczące uczestnictwa w nabożeństwach. Początkowo wyróżniono trzy czynniki, by dzięki redukcji zmiennych, uzyskać dwa.

Po dokonaniu analizy uzyskanych wskaźników, wyróżniono dwa komponenty – dwa typy kapitału społecznego przedstawione w poniższej Tabeli 1. Kapitał społeczny sformalizowany mierzy aktywność społeczną wyrażaną w działaniach zorganizowanych, np. praktykach religijnych, zebraniach. niesformalizowany kapitał społeczny opiera się na zaufaniu interpersonalnych, przejawia się również w uczestnictwie w wyborach samorządowych.

Czynnik	Komponent	
	„sformalizowany kapitał społeczny”	„niesformalizowany kapitał społeczny”
Zaufanie interpersonalne	-0,012	0,706
Przynależność do organizacji	0,759	-0,421
Udział w zebraniach	0,791	0,219
Organizowanie zebrań	0,723	-0,255
Dobrowolne działanie na rzecz społeczności lokalnej	0,848	-0,209
Liczba zarejestrowanych stowarzyszeń i fundacji na 1000 mieszkańców miast	0,674	0,587
Frekwencja w wyborach samorządowych w województwie	0,397	0,718
Odsetek mieszkańców biorących udział w nabożeństwach co najmniej 4 razy w miesiącu	0,752	-0,217

Tabela 2 Komponenty Kapitału Społecznego

Źródło: opracowanie własne

Rysunek 3. Wskaźniki sformalizowanego i niesformalizowanego kapitału społecznego.

Źródło: opracowanie własne.

Jak ilustruje Rysunek 3, największe różnice pomiędzy oboma typami kapitału społecznego wystąpiły w województwach: opolskim i warmińsko-mazurskim. W opolskim zdecydowanie przeważał kapitał sformalizowany, a w warmińsko-mazurskim – niesformalizowany. Prawdopodobne przyczyny mogą mieć swoje źródło w historii oraz sytuacji społecznej obu regionów.

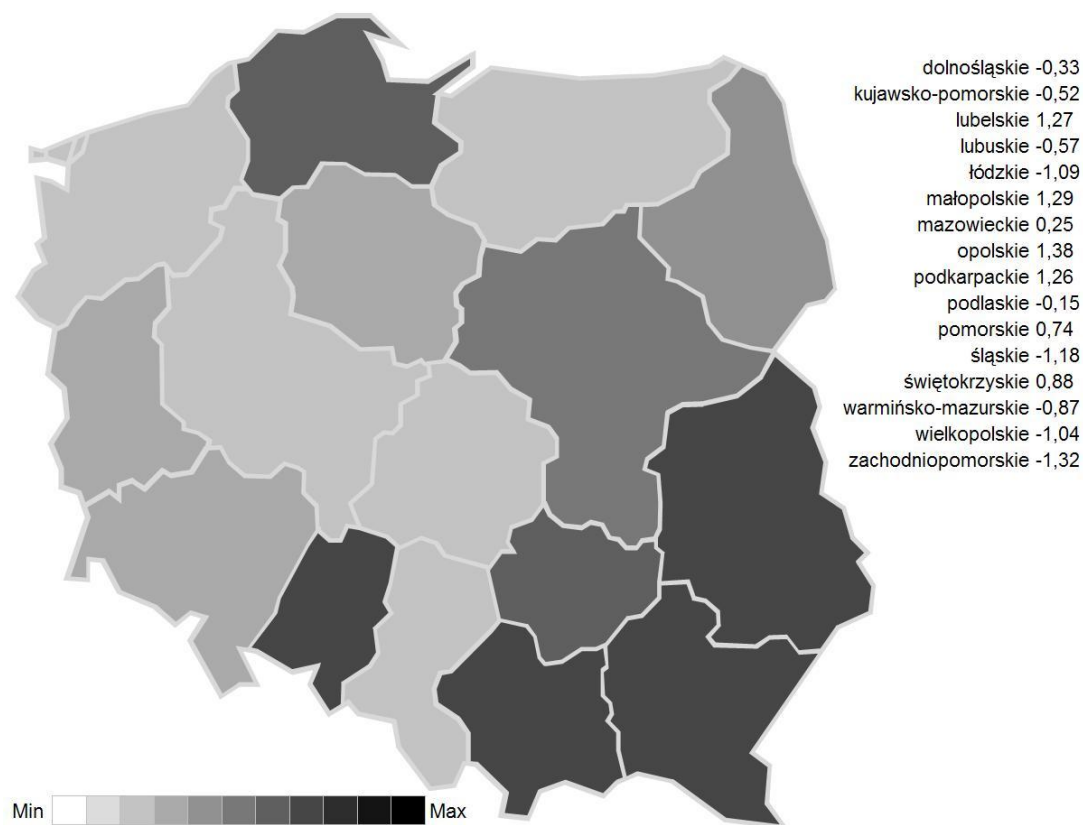
Spore różnice występują również w przypadku województw mazowieckiego i zachodniopomorskiego, gdzie kapitał niesformalizowany ma dużą przewagę nad sformalizowanym, przy czym w obu tych regionach występuje duże natężenie klasy kreatywnej. Może to być powód do sformułowania wstępnej hipotezy dotyczącej współwystępowania niesformalizowanego kapitału społecznego z silną klasą kreatywną, hipoteza ta powinna być jednak weryfikowana w dalszych badaniach.

Ciekawy wyjątek stanowią województwa dolnośląskie i śląskie, w którym oba rodzaje kapitałów społecznych wykazały zbliżone do siebie, ujemne wartości, podobnie w województwie kujawsko-pomorskim oraz łódzkim. Trudno tu dopatrzeć się związku z

poziomem klasy kreatywnej, ponieważ siła jej natężenia jest w wymienionych regionach różna.

Podsumowując, dla sformułowania jednoznacznych wniosków dotyczących współwystępowania lub zależności pomiędzy poziomem sformalizowanego i niesformalizowanego kapitału społecznego konieczne są dalsze analizy. Hipotezę może stanowić stwierdzenie o występującej pozytywnej zależności pomiędzy niesformalizowanym kapitałem społecznym a natężeniem klasy kreatywnej w regionach. Znajdziemy potwierdzenie w poziomie współczynników korelacji, która jest dodatnia w przypadku porównania tego typu kapitału społecznego, zaś ujemna dla typu sformalizowanego (odpowiednio: 0,24 i -0,13).

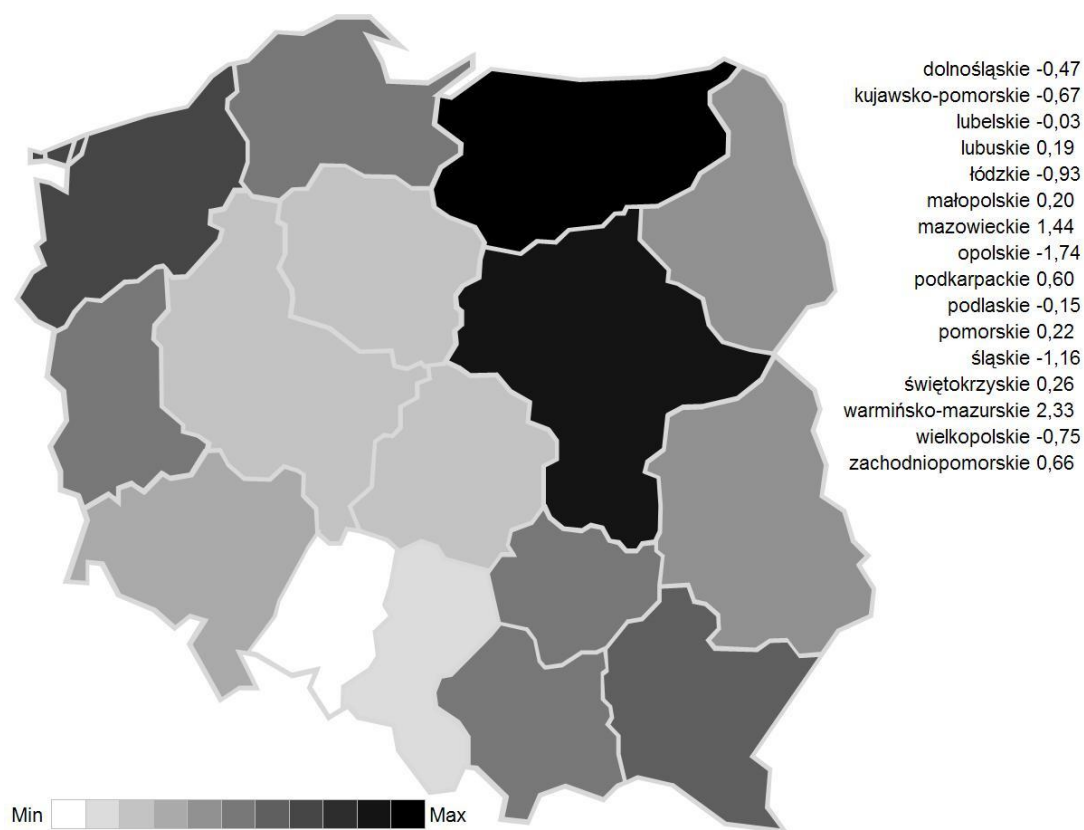
Poniżej prezentowane są mapy rozkładów obu typów kapitału społecznego. Na Rysunku 4 wyróżnia się południowy wschód Polski, który osiąga najwyższy poziom sformalizowanego kapitału społecznego. Na linii dorzecza rzeki Warty skoncentrowały się województwa o ujemnym poziomie tego kapitału. Centrum kraju uzyskało wyniki średnie.

Rysunek 4. Poziom sformalizowanego kapitału społecznego w województwach.

Źródło: opracowanie własne

Poniższy Rysunek 5 prezentuje rozkład niesformalizowanego kapitału społecznego. Wyróżnia się województwo warmińsko-mazurskie oraz śląskie, w pierwszym z nich poziom był najwyższy, a w drugim – najniższy. Województwa centralne uzyskały wyniki najniższe, większość województw wschodnich zanotowało średni niższy poziom niesformalizowanego kapitału społecznego.

Rysunek 5. Poziom niesformalizowanego kapitału społecznego w województwach

Źródło: opracowanie własne

2.9 Podsumowanie

Powyższy rozdział zaprezentował koncepcje klasy kreatywnej, kapitału ludzkiego i kapitału społecznego i ich interpretacje w kontekście wpływu na wzrost gospodarczy. Zgodnie z chronologią, pierwsze rozważania ekonomistów dotyczyły analizy kapitału ludzkiego jako kluczowego w wyjaśnianiu różnic w rozwoju gospodarczym. Kolejne przedstawione koncepcje dotyczyły sposobu definiowania kapitału społecznego i jego wpływu na stosunki ekonomiczne. Richard Florida w swojej koncepcji klasy kreatywnej stara się odpowiedzieć nie tylko, dlaczego klasa kreatywna wpływa na rozwój regionów, ale również poprzez model „3T” wskazuje, od czego zależy lokalizacja i natężenie klasy kreatywnej.

W ostatniej części rozdziału przedstawiono porównanie rozkładu kapitału ludzkiego i kapitału społecznego w polskich województwach. Nie udało się zaobserwować korelacji pomiędzy tymi zmiennymi, co jest wynikiem analogicznym do amerykańskich badań Floridy, których autor wykazał wyższość modelu „3T” nad innymi metodami analizy rozwoju gospodarczego.

Trzy części Polski o najsilniejszym kapitale ludzkim to województwa mazowieckie, pomorskie oraz małopolskie, zaś największe natężenie klasy kreatywnej zidentyfikowano w województwach dolnośląskim, mazowieckim i pomorskim. Dolnośląskie w klasyfikacji Sowińskiego jest na czwartej pozycji (Sowiński 2008: 45, natomiast w badaniach Klincewicza na tej samej pozycji uplasowało się małopolskie (por. poprzedni rozdział książki). Najsłabsze wskaźniki otrzymało w obu przypadkach województwo świętokrzyskie, które ma bardzo niskie wskaźniki jakości kapitału ludzkiego i liczebności klasy kreatywnej. Oprócz świętokrzyskiego, niski potencjał w tych obszarach potwierdziły województwa: lubelskie oraz łódzkie. Patrząc na województwa warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, podlaskie, zauważamy znaczące różnice. Pierwszy z regionów, choć charakteryzuje go bardzo niski wskaźnik kapitału ludzkiego, pod względem klasy kreatywnej znajduje się na dość wysokiej pozycji, w drugim i trzecim z regionów sytuacja jest odwrotna – niskiemu współczynnikowi klasy kreatywnej towarzyszy wysoka (w przypadku wielkopolskiego) i średnia jakość kapitału ludzkiego. Świadczy to o rezerwie, tkwiącej w tych regionach, w aspekcie rozwoju klasy kreatywnej i może wiązać się z tradycjami rolniczymi opisanymi w województwach.

Richard Florida udowodniał, że klasa kreatywna nie jest zainteresowana przynależnością do formalnych organizacji, co uzasadnia brak związku pomiędzy występowaniem sformalizowanego kapitału społecznego i natężenia klasy kreatywnej (Florida 2003: 5). Najsilniejszy niesformalizowany kapitał społeczny występuje w mazowieckim i warmińsko mazurskim – regionach które w polskich analizach modelu „3T” należały do grupy liderów. Łódzkie i wielkopolskie, nie mogące poszczycić się wysokim natężeniem klasy kreatywnej, wykazały się również niskim poziomem niesformalizowanego kapitału społecznego.

Zaprezentowane w niniejszym rozdziale analizy pokazały zróżnicowanie polskich województw pod względem zasobów kapitału ludzkiego i społecznego, jednocześnie wskazując na ograniczone zastosowania zgromadzonych danych w porównaniu z seriami danych, odpowiadającymi zmiennym modelu „3T” Floridy.

3 Rozdział trzeci: Charakterystyka programów współfinansowanych z funduszy Unii Europejskiej w latach 2000-2013

3.1 Wprowadzenie

Rozdział trzeci prezentuje zasady polityki regionalnej Unii Europejskiej oraz programy realizowane w Polsce przy współudziale środków pochodzących z tej instytucji od roku 2000, obejmujący zarówno okres implementacji środków przedakcesyjnych, jak i realizacji w Polsce polityki regionalnej Wspólnoty. Stanowi podstawę do przygotowania i przeprowadzenia badań własnych, które zostały przedstawione w rozdziale trzecim.

Celem rozdziału jest przedstawienie tła do rozważań nad związkami pomiędzy realizacją programów operacyjnych a klasą kreatywną i „3T” – Talentem, Tolerancją i Technologią zgodnie z koncepcją Floridy.

Przedstawiciele klasy kreatywnej prawdopodobnie występowali w procesie realizowania polityki regionalnej w różnych rolach i na różnych etapach. Na początku, w czasie przygotowywania analiz i projektowania dokumentów programów, czynny udział brali eksperci i naukowcy. Na etapie realizacji projektów byli i mogą być jego zarówno jego twórcami, jak i beneficjentami ostatecznymi. Kończący projekty etap ewaluacji często nie może się odbyć bez merytorycznego wsparcia ze strony profesjonalnych badaczy

Richard Florida udowodnił w swoich badaniach, jak kondycja gospodarki zależy od zagęszczenia klasy kreatywnej. Można rozważać, czy ma ono wpływ na implementację funduszy strukturalnych – czy występuje zależność pomiędzy tymi dwoma czynnikami. Końcowa efektywność wykorzystania środków strukturalnych ma z pewnością związek z siłą klasy kreatywnej w danym obszarze tematycznym oraz na danym obszarze geograficznym.

Programy operacyjne, priorytety i działania, które charakteryzują się potencjałem wskazującym na związek z klasą kreatywną są opisane szerzej, zaś te w mniejszym stopniu mogące stanowić odniesienie do tematu pracy zostały potraktowane w bardziej esencjonalny sposób.

Już zapoznanie się z opisami priorytetów realizowanych w ramach Programów Operacyjnych, pozwala stwierdzić ich potencjalny wpływ na kształtowanie się i wzmacnianie klasy kreatywnej oraz czynników „3T”. **Interesujące jest to, że prawdopodobnie relacja klasa kreatywna – fundusze strukturalne jest dwustronna: siła klasy kreatywnej wpływa na poziom absorpcji środków strukturalnych, a realizacja części działań może bezpośrednio i pośrednio wpływać na kształtowanie się tej części społeczeństwa w naszym kraju.**

Niepodważalny jest związek inwestowania środków unijnych i wzrostu gospodarczego. Projekty realizowane przed akcesją Polski do Unii Europejskiej oraz w okresach programowania 2004-2006 i 2007-2013 są niezwykle istotnym elementem polskiej gospodarki. Po pierwsze były i są bezpośrednim źródłem inwestycji, zarówno w infrastrukturę jak i kapitał ludzki, mając wpływ stabilizujący na sytuację ekonomiczną naszego kraju. Co jeszcze ważniejsze, umożliwiają finansowanie obszarów, które stanowią o zapóźnieniu Polski w stosunku do lepiej rozwiniętych krajów Wspólnoty. Z punktu widzenia niniejszej pracy kluczowe są wszystkie elementy związane z wiedzą i innowacyjnością.

3.2 Polityka strukturalna Unii Europejskiej i jej znaczenie dla rozwoju regionów

Polityka regionalna, strukturalna lub spójności – tak zamiennie można nazywać działalność Unii Europejskiej w zakresie wspierania równomiernego rozwoju we Wspólnocie. Jest to cel priorytetowy jej działalności, którego realizacja pochłania około jednej trzeciej całego budżetu UE. Źródła powstania polityki regionalnej leżą w procesie rozszerzania o kraje słabiej rozwinięte, stosowanym kryterium kwalifikującym jest między innymi poziom PKB w danym regionie. Jest to mechanizm redystrybucji podobny do stosowanego w systemach polityki społecznej, polegający na skierowaniu większej ilości środków do regionów słabiej rozwiniętych, w celu zwiększenia konkurencyjności całej Unii (Holko 2007: 99, Molenda 2007: 123, MRR 2010c).

Wyniki analiz prowadzonych na danych obejmujących kraje wstępujące do Unii przed Polską wskazują, że polityka spójności okazała się bardziej skuteczna w stosunku do konwergencji poziomów PKB na poziomie krajowym, niż na poziomie regionalnym. Na

przykład średnie PKB per capita w Grecji, Hiszpanii i Portugalii w latach 1988-1999 wzrósł z 68% do 78% średniej wspólnotowej, co oznacza zmniejszenie dysproporcji o około jedną trzecią. W dwukrotnie mniejszym stopniu zmniejszyły się różnice w tym okresie pomiędzy regionami. Zaobserwowano również zwiększenie się dystansu pomiędzy najbogatszymi i najbiedniejszymi 10% populacji (Holko 2007: 99-104). Wyniki badań wskazują na wzrost zatrudnienia o średnio 0,4% dzięki funduszom strukturalnym (Molenda 2007: 124).

Dane z lat 2000-2004 dla Polski potwierdzają alokację środków głównie w regionach najbogatszych, co powoduje zwiększenie dysproporcji. Według danych liczbowych, implementacja funduszy przedakcesyjnych nie spowodowała w Polsce konwergencji regionalnej. W pierwszym okresie realizowania programów z okresu 2004-2006, liderami w ilości składanych wniosków były największe i najbogatsze województwa: mazowieckie, śląskie, wielkopolskie i małopolskie. Szczególnie duże różnice występowały w Sektorowym Programie Operacyjnym „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”. Na korzyść regionów słabiej rozwiniętych kształtował się rozkład wsparcia w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (Holko 2007: 99, 105-106).

Poziom PKB per capita jest ważnym, ale nie jedynym wskaźnikiem społeczno-gospodarczym, jaki można zastosować przy analizie poziomu rozwoju polskich województw. W rozdziale empirycznym tej pracy przeprowadzono analizy dotyczące klasy kreatywnej, które umożliwiają wnioskowanie na temat możliwości wykorzystania tej formy kapitału oraz wpływu implementacji polityki strukturalnej w zakresie wzmocnienia „3T” rozwoju regionalnego.

Innym ciekawym wątkiem dotyczącym kwestii wpływu polityki regionalnej Unii Europejskiej w kontekście teorii Floridy jest zależność pomiędzy inwestycjami ze środków Wspólnoty, a skłonnością firm międzynarodowych do lokowania swojej działalności w określonym regionie. Wspólnota nie stwarza specjalnych warunków zachęcających wielkie koncerny do inwestycji na jej obszarze, firmy mogą jednak korzystać z ogólnych form pomocy w ramach polityki regionalnej. Powoduje to odwracanie się tendencji do koncentracji w miejscach najlepiej rozwiniętych, na rzecz słabszych regionów korzystających z pomocy Unii Europejskiej. Prowadzone przez R. Basile, D.Castelani i A.Zanfei badania wykazały, że dla przedsiębiorstw granice państw Unii nie mają większego znaczenia, ekonomicznie jest to jeden obszar, ale te kraje i regiony które w większym stopniu korzystają z instrumentów

polityki strukturalnej, są bardziej atrakcyjne inwestycyjnie. W ten sposób implementacja programów polityki spójności wspiera obszary, które bez tej pomocy byłyby mniej atrakcyjne dla firm. Empirycznie potwierdzono również, że najbardziej skuteczne są inwestycje w edukację i rozwój kapitału ludzkiego (Molenda 2007: 127-129).

3.3 Zasady realizowania polityki regionalnej, ważne pojęcia

Właściwe wdrożenie funduszy strukturalnych wymaga stosowania się do ogólnych zasad. Dla programów z nich finansowanych zasady te są następujące: koncentracja, programowanie, partnerstwo oraz dodatkowość, obowiązują one również aktualnie

Pierwsza zasada dotyczy konieczności skoncentrowania przedmiotowego, finansowego i przestrzennego – ograniczona liczba celów polityki regionalnej jest realizowana na obszarach wymagających wsparcia poprzez niewielką liczbę instrumentów finansowych. Od 2000 roku polityka regionalna miała jedynie trzy cele, w porównaniu z siedmioma w poprzednich latach (cele te są różne dla okresu 2000-2006 i 2007-2013). Warto przy tym podkreślić, że zmniejszenie ilości celów zostało dokonane również poprzez połączenie obszarów, które obejmują (Kozak 2000: 3-7).

Programowanie zakłada istnienie kilkuetapowego procesu, zapoczątkowanego przez sformułowanie wieloletnich programów rozwoju, a kończącego się na przekazaniu środków.

Kolejna zasada - partnerstwa odnosi się do ścisłej współpracy pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w realizację programów z obu stron, na poziomie krajowym regionalnym i lokalnym. Środki przekazywane z funduszy strukturalnych mają charakter addytywny w stosunku do środków krajowych, o czym stanowi zasada dodatkowości. Oznacza to, że otrzymanie wsparcia od Unii nie może być przyczyną obniżenia wkładu państwa członkowskiego – wydatki na dany cel muszą być minimalnie takie, jak w okresie poprzedzającym uzyskanie środków pomocowych. Dopelnieniem zasad regulujących sposób działania jest subsydiarność, inaczej zwana pomocniczością, która przenosi odpowiedzialność za inicjatywę na jak najniższy poziom władz (Kozak 2000: 3). Zasada subsydiarności jest potwierdzana przez Konstytucję.

Przed przedstawieniem szczegółowych opisów, należy wprowadzić pojęcia związane z wdrażaniem polityki regionalnej, często występujące w poniższym rozdziale: program

operacyjny, priorytet, działanie i projekt (w rozumieniu specyficznym dla prezentowanego tematu).

- **Program operacyjny** to dokument realizowany w ramach polityki strukturalnej państwa, przyjęty przez Radę Ministrów i Komisję Europejską, służący wdrażaniu polityki regionalnej Wspólnoty, składający się z zestawienia priorytetów oraz wieloletnich działań, które mogą być wdrażane poprzez jeden lub kilka funduszy strukturalnych lub innych dostępnych instrumentów finansowych.
- **Priorytet** to element strategii, zawierający zestaw określonych celów, któremu jest podporządkowany wkład finansowy z Funduszy, innych instrumentów finansowych oraz odpowiednich środków finansowych państwa członkowskiego.
- **Działanie** to instrument wdrażający priorytet, o odrębnym przeznaczeniu i zasadach realizacji lub grupa projektów realizujących ten sam cel w ramach priorytetu (MRR 2010k).
- Najmniejszą analizowaną jednostką, która stanowi przedmiot pomocy, mającą indywidualny charakter jest **projekt**. Jest to przedsięwzięcie realizowane w ramach działania, na podstawie umowy o dofinansowanie projektu między beneficjentem a instytucją zarządzającą lub wdrażającą. Projekt może być też realizowany na podstawie decyzji podjętej przez właściwego ministra lub wojewodę (MRR 2010k).

3.4 Fundusze przedakcesyjne 2000-2003

Przez okres od 2000 roku aż do wstąpienia Polski do Unii Europejskiej, nasz kraj otrzymywał bezzwrotną pomoc w ramach trzech programów przedakcesyjnych: „PHARE2”, „ISPA” i „SAPARD”. Łączna suma dofinansowania miała wynieść do 950 milionów euro. Finansowanie programów przedakcesyjnych, oprócz zrealizowania celów określonych bezpośrednio w nich, skutkowało również nabyciem wiedzy i doświadczenia dotyczącego zarządzania i zasad korzystania z pomocy w ramach polityki strukturalnej. „PHARE2”, „ISPA” i „SAPARD” mają swoje odpowiedniki wśród Funduszy Strukturalnych, dlatego też skuteczne wdrożenie tych pierwszych przełożyło się na jakość korzystania ze wsparcia w kolejnych latach (UKIE 2000, 26-28).

Dodatkowo, w specyficzny sposób podzielono regiony – odbiorców pomocy. W 2000 roku były to województwa warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, podkarpackie i śląskie. W następnym – dołączyły świętokrzyskie, kujawsko-pomorskie i łódzkie. Realizacja projektów finansowanych w ramach „PHARE” pozwoliła przygotować się do członkostwa w Unii Europejskiej: dostosować prawo, stworzyć instytucje odpowiedzialne za współpracę z unijnymi. Środki podzielono w 70% na inwestycje i w 30% na wsparcie rozwoju instytucji. W ramach „PHARE” zrealizowano projekty inwestycyjne wspierające egzekwowanie prawa, w zakresie między innymi kontroli granic, kontroli weterynaryjnej, BHP. Specyficzne dla „PHARE” były projekty realizowane w ramach tak zwanych porozumień bliźniaczych, czyli twinning – pary tworzyły dwie instytucje o podobnym charakterze, jedna z Polski a druga z państwa członkowskiego. W ramach umów twinningowych szkolili się również pracownicy urzędów samorządowych. Jednocześnie na poziomie regionalnym zaplanowano i zrealizowano projekty wspierające niwelowanie różnic w rozwoju pomiędzy Polską a krajami ówczesnej Piętnastki. Za mające taki skutek uznano na przykład duże inwestycje wodno-ściekowe wpływające na walory turystyczne. Dwa pozostałe działania skierowane były do sektora MSP oraz do instytucji rynku pracy i ich klientów. Poza wymienionymi działaniami, zrealizowano na granicach z Niemcami, Czechami i Słowacją Programy Współpracy Przygranicznej (UKIE 2000, 29-31), (UKIE 2002, 2-3).

Drugim programem była „ISPA”, realizowana od 2000 roku w celu ujednolicenia rozwoju infrastruktury technicznej: transportowej i ochrony środowiska. Inicjatywę w zakresie projektów transportowych miała Dyrekcja Generalna Dróg Publicznych, a tych związanych z ochroną środowiska – głównie samorządy. Priorytety z obszaru ekologii obejmowały zwalczanie zanieczyszczenia, projekty wspomagające utylizację odpadów oraz wdrażanie *acquis communautaire* w zakresie ochrony środowiska. Zakres przedmiotowy obejmował: dostawy wody pitnej, ochronę atmosfery czy utylizację odpadów. W ramach priorytetów transportowych sfinansowano rozwój infrastruktury oraz połączeń komunikacyjnych z innymi krajami w sieci korytarzy europejskiej TINA. Korytarze te pozwalają na transport pomiędzy krajami członkowskimi oraz pomiędzy UE a państwami trzecimi, stąd finansowano na przykład budowy i remontów dróg na granicy polsko-ukraińskiej (UKIE 2000, 31), (UKIE 2002, 6).

Sektor rolnictwa w okresie przedakcesyjnym był wspierany poprzez program „SAPARD”. Jako jedyny w całości był przygotowany i zarządzany przez stronę polską, która wydała prawie 170 milionów euro rocznie na priorytety wybrane spośród zaproponowanych przez UE. Cechą charakterystyczną dla „SAPARD” był jego otwarty charakter – projekty mogły być składane aż do wyczerpania środków. Wyznaczono trzy kierunki działań: inwestycje w gospodarstwa rolne (15% środków), rozwój i poprawa infrastruktury wiejskiej (45% środków) oraz zróżnicowanie działalności gospodarczej wśród mieszkańców (5% środków). W ramach pierwszego obszaru zapewniono środki na podniesienie jakości produkcji mleka, modernizację gospodarstw i ich dostosowanie do standardów ochrony środowiska. Jednocześnie mieszkańcy wsi mogli liczyć na poprawę jakości wody i wsparcie dla budowy kanalizacji i oczyszczalni ścieków. Z mojego punktu widzenia najciekawszy był obszar działań o najmniejszym budżecie, który zawierał w sobie grany na inwestycje w działalności gospodarczą czy też lokalną, małą infrastrukturę turystyczną oraz promocję takiej działalności. W jego ramach wspierano także powstawanie grup producentów rolnych, które są mało popularne w Polsce, a w krajach „Starej Unii” pozwalają na wzmocnienie sektora rolnictwa. Z programu „SAPARD” sfinansowano również szkolenia zawodowe dla rolników (UKIE 2000, 32-33), (UKIE 2002, 8-9).

3.5 Okres programowania 2004-2006

3.5.1 Cele i finansowanie polityki regionalnej w okresie 2004-2006. Dokumenty programowe

Polityka regionalna Unii Europejskiej w omawianym okresie miała trzy określone cele, sformułowane w następujący sposób:

Cel 1 – promowanie rozwoju i dostosowań strukturalnych w regionach słabiej rozwiniętych;

Cel 2 – wspieranie gospodarczej i społecznej konwersji obszarów stojących w obliczu problemów strukturalnych;

Cel 3 – wspieranie adaptacji i modernizacji polityk i systemów kształcenia, szkolenia i zatrudnienia (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 7).

Dla każdego z powyższych celów zastosowano inne kryteria doboru beneficjentów, oparte na obiektywnych wskaźnikach ekonomicznych i społecznych. W przypadku Celu 1, do realizacji były kwalifikowane regiony, których produkt narodowy na osobę nie przekraczał trzech czwartych średniej unijnej, co dla Polski oznaczało zakwalifikowanie wszystkich 16 województw. Blisko wyznaczonego kryterium ekonomicznego było jedynie mazowieckie, które osiągnęło 64,9% średniej. Objęcie danego terytorium celem pierwszym wyklucza podleganie dwóm pozostałym. W związku z tym dla Celu 2 lista odbiorców – podregionów była opracowywana bezpośrednio przez Komisję Europejską na podstawie szeregu wskaźników ekonomiczno-społecznych świadczących o problemach strukturalnych. Natomiast Celem 3 objęte były całe kraje, przy czym Polska do nich nie należała (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 7-8)

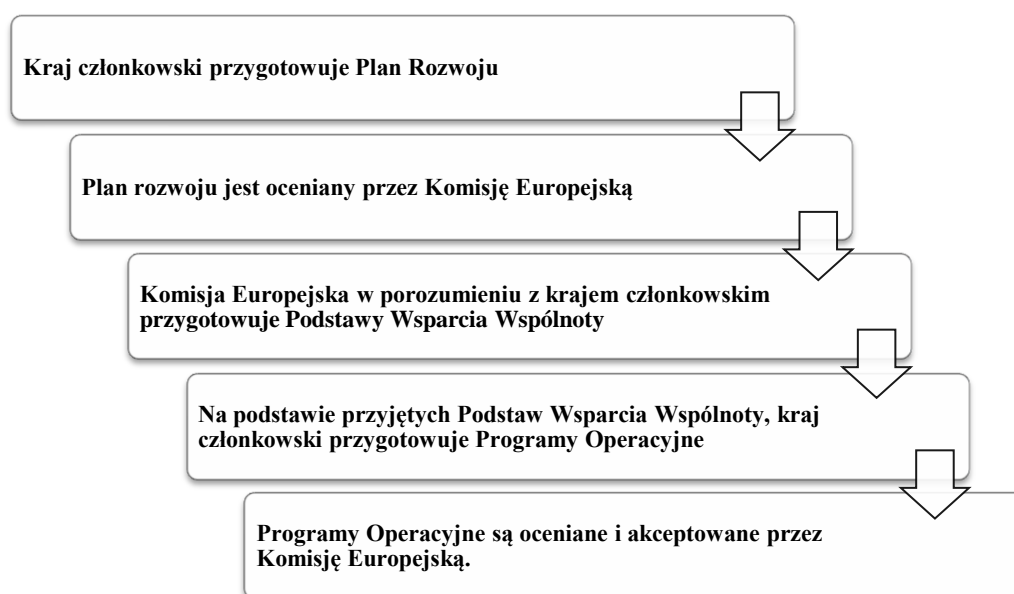
Trzy omówione powyżej cele finansowane były z czterech funduszy strukturalnych. Cel 1 był finansowany ze wszystkich istniejących: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej oraz Finansowego Instrumentu Wspierania Rybołówstwa. Cel 2 finansowany był z EFRR oraz EFS, zaś Cel 3 – wyłącznie z Europejskiego Funduszu Społecznego (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 9).

Finansowanie trzech celów polityki regionalnej nie było podzielone równomiernie: Cel 1 miał pochłonąć prawie 70% wszystkich środków, a pozostałe dwa około 12% (Kozak 2000: 6). Łączna suma wsparcia finansowego wynosiła 195 miliardów euro. Dla nowych 10

członków Unii Europejskiej w tym Polski, przeznaczono dodatkowe 30 miliardów, z czego aż 7,6 miliarda miał otrzymać planowo nasz kraj, w tym 4,65 miliarda z EFRR i 1,75 z EFS (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 15-16)

Źródłem finansowania funduszy strukturalnych jest budżet Unii Europejskiej, finansowany w większości składek członkowskich, o wysokości zależnej od poziomu Produktu Narodowego Brutto. Oprócz tej składki, budżet Unii Europejskiej tworzą wpływy z podatku VAT i ceł za dobra importowane spoza Unii. Polska ze względu na uzyskiwany niski poziom PNB, otrzymała w 2006 roku netto około 2,5 miliarda euro (MRR 2010c).

Rysunek 6 prezentuje schemat sposobu programowania polityki regionalnej, jaki był stosowany w omawianym okresie w Unii Europejskiej. Wyznacza kolejność i podział zadań. Kluczową rolę odgrywa Komisja Europejska, która przygotowuje dokument – Podstawy Wsparcia Wspólnoty – stanowiący ramy do programowania polityki regionalnej w Polsce.

Rysunek 6 Schemat programowania polityki regionalnej w Unii Europejskiej 2000-2006

Źródło: opracowanie własne.

Narodowy Plan Rozwoju przyjęty przez Radę Ministrów 14 stycznia 2003 roku zawierał strategię społeczno-gospodarczą naszego kraju w pierwszych latach w Unii Europejskiej. Przygotowanie tego dokumentu poprzedziły konsultacje społeczne, w których uczestniczyli partnerzy społeczni, samorządy, przedsiębiorcy i naukowcy. Następnie został

przedyskutowany w komisjach parlamentarnych. W wyniku tych wszystkich działań Narodowy Plan Rozwoju zawierał zarówno analizę sytuacji społeczno-ekonomicznej w momencie jego tworzenia, jak i strategię osiągnięcia wielopłaszczyznowej spójności naszego kraju. Strategia zawierała oczekiwane rezultaty przygotowane metodą ewaluacji ex-ante. Określono wysokość i źródła finansowania dla wszystkich działań. Wszystkie ustalone działania określają wysokość i źródła finansowania. Okres programowania objęty NPR był niezwykle krótki, do czego dostosowano tymczasowy system wdrażania wszystkich celów (NPR 2003, 4).

Cel strategiczny NPR był skoncentrowany na rozwoju konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, przyjęto także pięć celów cząstkowych. Pierwszy z nich postulował stymulowanie wzrostu poziomu PKB, kolejne dotyczyły podniesienia poziomu wykształcenia i zatrudnienia, połączenia Polski z Europą poprzez transport i przepływ informacji. Realizacja Narodowego Planu Rozwoju powinna była doprowadzić do rozwoju sektorów gospodarki opartej na wiedzy i wysokich technologiach oraz modernizacji i rozwoju różnych grup społecznych zamieszkujących całe terytorium kraju (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 33).

3.5.2 Programy Operacyjne w perspektywie programowania 2004-2006

Sektorowy Program Operacyjny „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”

Celem strategicznym tego programu było umacnianie pozycji polskiej gospodarki wobec konkurentów na wolnym rynku. Założono realizację dwóch Priorytetów:

Priorytet 1: „Rozwój przedsiębiorczości i wzrost innowacyjności poprzez wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu”

Priorytet 2: „Bezpośrednie wsparcie przedsiębiorczości”

Wsparciem były objęte dwa typy podmiotów – firmy oraz instytucje otoczenia biznesu. W Priorytecie 1 poszczególne Działania obejmują między innymi wsparcie ponadregionalnych sieci wspierających inne firmy poprzez usługi doradcze, informacyjne, szkoleniowe, jak również finansowe. Twórcy SPO WKP postawili także na ułatwienia dla przedsiębiorców,

które mają wynikać ze zmian w infrastrukturze i tworzeniu nowych obiektów takich jak parki przemysłowe czy inkubatory. Naturalnym dopełnieniem dla tego Działania było kolejne, nakierowane na wzmacnianie współpracy pomiędzy badaniami i rozwojem a biznesem. Dla urzeczywistnienia zmian w biznesie, konieczne są usługi i informacje publiczne dostępne online oraz zwiększenie źródeł finansowania przedsiębiorstw poprzez fundusze typu *seed capital* – tymi zagadnieniami objęte były dwa pozostałe Działania Priorytetu 1 (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 37-40).

Dla Priorytetu 2 nadrzędnym celem było zapewnienie wsparcia dla przedsiębiorstw w zakresie technologicznym oraz organizacyjnym. Kluczowe dla osiągnięcia tego celu było inspirowanie inwestycji w wiedzę. Poszczególne Działania koncentrowały się na dotarciu do małych i średnich przedsiębiorstw z usługami doradczymi i inwestycjami (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 40-41).

Nacisk na sektor MSP był spowodowany czynnikami na poziomie krajowym – to właśnie mniejszych firm jest w Polsce większość i to one są zdecydowanie bardziej od firm największych niedoinwestowane w zakresie nowych technologii oraz inwestycji, również w ludzi. Przetransferowanie dużych środków do tak określonych odbiorców powinno było mieć wpływ na pewne zniwelowanie różnicy pomiędzy poziomem technologicznych i organizacyjnych mniejszych i większych firm. W ramach Priorytetu 2 znalazły się także środki na dostosowywanie przedsiębiorstw do wymogów związanych z ochroną środowiska. Inwestycje w ten aspekt działalności dla małych i średnich firm często nie są realizowane ze środków własnych ze względu na wysoki koszt.

Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój Zasobów Ludzkich”

Główny cel SPO RZL został określony w następujący sposób: budowa otwartego, opartego na wiedzy społeczeństwa poprzez zapewnienie warunków do rozwoju zasobów ludzkich w drodze kształcenia, szkolenia i pracy.

Priorytet 1: „Aktywna polityka rynku pracy oraz integracji zawodowej i społecznej”

Priorytet 2: „Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy”

Cele SPO RZL były realizowane poprzez dwa merytoryczne priorytety. Pierwszy z nich to „Aktywna polityka rynku pracy oraz integracji zawodowej i społecznej”. Działania w ramach tego Priorytetu miały za zadanie wzmocnienie służb zatrudnienia, instytucji rynku pracy i pomocy społecznej. Szczególne wsparcie miały otrzymać grupy marginalizowane. Za bardzo ważny cel szczegółowy uznano także integrację zawodową kobiet. Drugi Priorytet miał wspomagać budowę nowego systemu edukacyjnego, odpowiadającego na potrzeby rynku pracy oraz różnych grup społecznych, w którym proces uczenia się oparty jest na nowych technologiach informacyjnych i komunikacyjnych. Ważnym celem było także podnoszenie kwalifikacji pracowników oraz promocja przedsiębiorczości i elastycznych form pracy. Celem drugiego priorytetu była poprawa jakości pracy administracji publicznej przez doszkalanie. Podsumowanie jego założeń stanowi nazwa: „Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy” (MRR 2010a).

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego i Rozwój Obszarów Wiejskich”

Priorytet 1: „Wspieranie zmian i dostosowań w sektorze rolno-żywnościowym”

Priorytet 2: „Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich”

Priorytet 1 dotyczył wsparcia dla zmian i dostosowań w sektorze rolno-żywnościowym. Jego realizacja miała doprowadzić do poprawy i wzmocnienia konkurencyjności sektora rolniczego w Polsce. Obejmował po pierwsze inwestycje bezpośrednie w gospodarstwach, mające doprowadzić do zmian technologicznych związanych ze zwiększeniem efektywności produkcji czy poprawy warunków hodowli zwierząt. Jednocześnie zaproponowano dotacje dla młodych – poniżej 40 roku życia i o wykształceniu kierunkowym – rolników rozpoczynających działalność. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa zarządzała także działaniami szkoleniowymi i doradczymi. Ostatnie Działanie Priorytetu 1 koncentrowało się na zakładach przetwórczych (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 55-57).

Priorytet 2 Programu Operacyjnego skoncentrowanego na obszarach rolniczych brzmiał: „Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich”. W tym Priorytecie skoncentrowano

się na polepszeniu warunków życia ludności i odnowie obszarów wiejskich. Pierwsze z Działań zostało przeznaczone na inwestycje na terenach leśnych zniszczonych katastrofą oraz tworzeniu mechanizmów zapobiegających podobnym wydarzeniom w przyszłości. Kolejne Działanie miało na celu zmniejszenie rozdrobnienia gospodarstw rolnych w Polsce. Wieś została także objęta finansowaniem działalności związanej z zachowaniem dziedzictwa kulturowego. Priorytet drugi objął również działanie na rzecz zwiększenia różnorodności form zarobkowania wśród mieszkańców obszarów wiejskich, przez na przykład rozszerzenie agroturystyki czy dofinansowania rzemiosła. Bardzo interesująco zapowiadał się „Pilotażowy Program Lider”, którego celem było wspieranie lokalnych inicjatyw rozwojowych przez projekty obejmujące na przykład tworzenie strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz poprawy cyrkulacji informacji.

Oprócz powyżej opisanych, w ramach Priorytetu 2 finansowano na przykład budowy i remonty dróg, oczyszczalni ścieków czy też prace melioracyjne (Jankowska, Kierkowski, Knopik 2004: 57-60).

Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb”

Program został przygotowany w celu poprawy gospodarki zasobami ryb oraz poprawy efektywności przemysłu związanego z ich połowem i przetwórstwem.

Priorytet 1: „Dostosowywanie nakładu połowowego do zasobów”

Priorytet 2: „Odnowa i modernizacja floty rybackiej”

Priorytet 3: „Ochrona i rozwój zasobów wodnych, chów i hodowla ryb, rybackie urządzenia portowe, przetwórstwo i rynek rybny, rybołówstwo śródlądowe”

Pierwszy Priorytet nazwano „Dostosowywanie nakładu połowowego do zasobów”, w jego ramach umieszczono działania związane z redukcją wielkości floty (złomowanie statków), wsparcie zmiany zawodu rybaka na inny i ograniczaniu dostępu do niego. W ramach Priorytetu 2 dofinansowywano budowę statków zastępujących stare jednostki oraz remonty istniejących. Priorytet 3 brzmiał „Ochrona i rozwój zasobów wodnych, chów i hodowla ryb, rybackie urządzenia portowe, przetwórstwo i rynek rybny, rybołówstwo śródlądowe”

(Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 62-66) Była to najdłuższa nazwa priorytetu w ramach okres programowania 2004-2006.

Sektorowy Program Operacyjny „Transport”

Priorytet 1: „Zrównoważony gałęziowo rozwój transportu”

Priorytet 2: „Bezpieczniejsza infrastruktura drogowa”

Pierwszy Priorytet miał na celu stymulowanie rozwoju form transportu alternatywnych wobec drogowego – morskiego, kolejowego i zróżnicowanego, zarówno dla pasażerów jak i towarów. W ramach pierwszego z działań skoncentrowano się na przewozach pomiędzy miastami i w ramach aglomeracji – tu zapadła w pamięć niedokończona do tej pory modernizacja linii kolejowej Warszawa-Łódź. Spółki PKP mogły liczyć także na dofinansowanie zakupu taboru na potrzeby ruchu w ramach aglomeracji i pomiędzy nimi. Porty morskie Gdańska, Gdyni, Szczecina i Świnoujścia były modernizowane, a infrastruktura wokół nich rozbudowywana dla potrzeb zwiększonego transportu morskiego. Kolejne działanie dotyczyło finansowania sprawnego systemu przewozu towarów przy pomocy różnych form transportu tzw. intermodalnego.

Drugi Priorytet – „Bezpieczniejsza infrastruktura drogowa” miał poprawić warunki i stan dróg krajowych poza miastem oraz w miastach. Zaprogramowane działania skoncentrowane na tworzeniu i monitorowaniu sposobów na poprawę bezpieczeństwa w ruchu na drogach (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 71-74).

„Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego” (ZPORR)

Priorytet 1: „Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów”

Priorytet 2: „Wzmocnienie zasobów ludzkich w regionach”

Priorytet 3: „Rozwój lokalny”

Realizacja tego programu była finansowana z Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. O wyjątkowości ZPORR świadczy to, że miał on charakter uzupełniający wobec pozostałych oraz to, że jego zadaniem było wyrównywanie poziomu rozwoju nie pomiędzy województwami a w ramach każdego z nich. Zakres projektów obejmował zarówno poprawę infrastruktury, inwestycje w zasoby ludzkie jak i inwestycje w małe i średnie przedsiębiorstwa.

Priorytet pierwszy brzmiał: „Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej konkurencyjności regionów”. Skierowano środki na budowę i remonty dróg o charakterze wojewódzkim, mające znaczenie dla komunikacji w regionie. Inwestowano w instalacje wodno-kanalizacyjne czy wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii. W ramach działania „Regionalna infrastruktura społeczna” założono sobie cele szczególnie interesujące z punktu widzenia analizy klasy kreatywnej. Działanie to wzmacniało rolę szkół wyższych i ośrodków naukowo-badawczych dla celów wspierania rozwoju gospodarki. Chciano również poprawić jakość usług medycznych. Preferencyjnie były traktowane projekty związane z tworzeniem i remontami pomieszczeń dydaktycznych, bibliotek, laboratoriów.

Kolejne działanie miało na celu dofinansowanie sfer kultury i turystyki – mają one wpływać na sytuację ekonomiczną regionów. Z projektów ZPORR były finansowane renowacje, przebudowy, dostosowania do potrzeb turystów obiektów zabytkowych.

Zaprogramowano w innym działaniu tego Priorytetu miejsce na projekty rozwijające infrastrukturę społeczeństwa informacyjnego, takie jak e-administracja, zwiększenie dostępu do szybkiego Internetu.

Ostatnie działanie pierwszego Priorytetu dotyczyło zaś poprawy transportu publicznego w największych aglomeracjach Polski (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 75-81).

Drugi Priorytet to „Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach”. Działania w jego ramach zostały skierowane na poziom lokalny i regionalny, na tereny wiejskie i przemysłowe, zagrożone marginalizacją. Priorytet zakładał podniesienie poziomu wykształcenia i mobilności ludności. Odpowiednie Działania zostały stworzone dla wsparcia lokalnych systemów innowacji oraz przedsiębiorców (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 81).

Działanie 2.1 ZPORR miało na celu poprawę poziomu kwalifikacji oraz dostosowanie dostępnych szkoleń do potrzeb rynku pracy na poziomie regionalnym, jednak co ważne – z

uwzględnieniem procesów związanych z integracją z europejskim rynkiem pracy. Osobne Działanie skierowano do młodzieży i studentów z obszarów o słabszych wskaźnikach społeczno-gospodarczych, dla których przygotowano programy stypendialne.

Kolejne działanie zostało skierowane bezpośrednio do rolników, którzy dzięki środkom ze ZPORR mają możliwość zdobyć kwalifikacje ułatwiające zmianę zawodu i znalezienie zatrudnienia poza swoim dotychczasowym sektorem. Podobne projekty mające na celu reorientację zawodową zaadresowano do osób pracujących w branżach zagrożonych zmniejszającą się skalą działania i wielkością zatrudnienia, np. w przemyśle (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 81-83).

Działania 2.5 i 2.6 ZPORR wydają się być bardzo interesujące z punktu widzenia analizy klasy kreatywnej w Polsce, ponieważ dotyczą promocji przedsiębiorczości oraz tworzeniu Regionalnych Strategii Innowacji. Pierwsze z Działań celowało w osoby rozpoczynające działalność gospodarczą, oferując im szkolenia, doradztwo, pomoc finansową. Wsparcie dla współpracy pomiędzy sferą badawczo-rozwojową a biznesem zostało sformułowane w bardzo ogólny sposób, jako działania edukacyjne i inne przedsięwzięcia wspierające rozwój innowacji (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 83).

Interesująco brzmi także Priorytet 3 – „Rozwój lokalny”, którego celem było włączenie najsłabszych regionów do procesów rozwojowych obejmujących kraj i Europę. Działania w tym Priorytecie pogrupowano według typów marginalizowanych obszarów na adresowane do: wiejskich, podlegających restrukturyzacji, zdegradowanych miejskich, przemysłowych, powojennych. Większość dofinansowania została przeznaczona na projekty o charakterze infrastrukturalnym np. budowa oczyszczalni, gospodarki odpadami czy rewitalizacja obiektów, budowa obiektów kulturalnych i turystycznych.

W Działaniu 3.4 zaproponowano wsparcie w zakresie doradztwa dla mikroprzedsiębiorstw. W ramach trzeciego Priorytetu znalazły się także środki na inwestycje w lokalną infrastrukturę ochrony zdrowia, sportu i edukacji (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 84-91).

3.5.3 Fundusz Spójności

Niezależnie od opisanych funduszy strukturalnych, finansowym instrumentem wspierającym realizację polityki regionalnej Unii Europejskiej jest Fundusz Spójności

utworzony na mocy Traktatu z Maastricht w celu wzmacniania spójności regionów. Różnice między członkami stały się zauważalne w procesie intensywnego rozszerzenia Sojuszu. Początkowo Fundusz Spójności miał funkcjonować w latach 1993-1999, ale przedłużono wsparcie do 2006 roku ze względu na jego wysoką efektywność. Początkowo ze środków FS korzystały cztery najgorzej rozwinięte kraje Unii – Grecja, Hiszpania, Irlandia i Portugalia. Na lata 2000-2006 zaplanowano dla nich również wysokie środki, z których w największym stopniu miała szansę skorzystać Hiszpania. Głównym obszarem finansowania były i są projekty związane z rozwojem infrastruktury transportowej, szczególnie międzynarodowej oraz z ochroną środowiska. Celem ma być zbliżenie peryferyjnych obszarów Wspólnoty do jej centrum, a wyznaczenie krajów objętych pomocą odbywa się poprzez sprawdzenie poziomu Produktu Narodowego Brutto na mieszkańca, który nie może być wyższy niż 90%. Polska Strategia Wykorzystania Funduszu Spójności na lata 2004-2006 wskazuje na dwa obszary objęte wsparciem: rozwój sieci transportowej – sieci drogowe i sieci kolejowe oraz rozwój infrastruktury ochrony środowiska, na przykład oczyszczanie ścieków, systemy ciepłownicze, gospodarka odpadami (f 13-14), (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 11-12).

W naszym kraju beneficjentami FS były: Polskie Linie Kolejowe, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad i Ministerstwo Infrastruktury a w projektach z zakresu ochrony środowiska: samorządy terytorialne oraz ich związki, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, komunalne spółki prawa handlowego.

3.5.4 Inicjatywy Wspólnoty

Dodatkowo w ramach okresu programowania 2004-2006 realizowano 4 Inicjatywy Wspólnoty, do których wytyczne przygotowywane są bezpośrednio przez Komisję Europejską. W Polsce realizowano dwie z nich: INTERREG III oraz EQUAL (Jankowska, Kierzkowski, Knopik 2004: 21). W omawianym okresie zredukowano nakłady na realizację Inicjatyw Wspólnotowych do 5,35% wszystkich środków dedykowanych na Fundusze Strukturalne (Kozak 2000: 7).

Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL została zainicjowana przez Komisję Europejską w celu opracowania i wdrożenia innowacyjnych rozwiązań mających służyć przeciwdziałaniu nierównościom i dyskryminacji na rynku pracy. Ta Inicjatywa miała być komplementarna w

stosunku do SPO RZL. Obszar PIW EQUAL obejmował wsparcie dla integracji grup dyskryminowanych na rynku pracy: niepełnosprawnych, kobiet, osób dojrzałych, młodych, oraz wsparcie dla gospodarki społecznej i przedsiębiorstw, a także pomoc osobom ubiegającym się o status uchodźcy. Projekty były tworzone przez Partnerstwa na rzecz Rozwoju, składające się z co najmniej trzech podmiotów z różnych sektorów gospodarki. Od woli i kreatywności partnerów projektów zależał cel i podział zadań w projekcie. Partnerstwa miały również obowiązek zainicjować ponadnarodową współpracę z organizacjami z krajów członkowskich lub stowarzyszonych. Projekty były wdrażane w trzech Działaniach: tworzeniu Partnerstw, realizacji założeń i celów oraz upowszechnianie rezultatów. Ten ostatni etap realizowany był w latach 2007-2008 i obejmował informowanie i promowanie rezultatów PIW EQUAL wśród przedstawicieli komisji sejmowych, władz samorządowych, osób tworzących politykę społeczną na poziomie krajowych i regionalnym oraz partnerów społecznych. Podczas tak zwanego *mainstreamingu* możliwe jest wypracowanie rozwiązania możliwego do zastosowania na szeroką skalę (MRR 2010b).

PIW EQUAL jest mi szczególnie bliską inicjatywą, ponieważ w latach 2005-2008 pracowałam jako asystentka Partnera w projekcie "Niepełnosprawni - samodzielność, rodzina, rehabilitacja, EDUKACJA, PRACA - system zintegrowany". Brałam udział w tworzeniu Partnerstwa, pracach koncepcyjnych nad elementami projektu a następnie w jego realizacji. Miałam okazję uczestniczyć w spotkaniach grupy zarządzającej Projektem. Podprojekt, w którym uczestniczyłam koncentrował się na edukacji – przygotowaniu, rekrutowaniu uczestników i przeprowadzeniu cyklu szkoleń. Przygotowywałam sprawozdania finansowe, wnioski o płatność i sprawozdania merytoryczne, brałam udział w ewaluacji projektu. Dzięki temu doświadczeniu, mam świadomość jak wielką pracę trzeba wykonać by otrzymać i rozliczyć środki pochodzące z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, ale jednocześnie – że za nominalnie niewysoką kwotę można zrealizować działania mające trwałe i widoczny wpływ na rzeczywistość społeczną. Szkolenia dla nauczycieli, jakie wypracowaliśmy w „moim” podprojekcie, zostały rozbudowane i są aktualnie realizowane jako program studiów podyplomowych dzięki dofinansowaniu z innego europejskiego źródła.

Praca w PIW EQUAL była jednym z powodów mojego zainteresowania tematyką wykorzystania środków pochodzących z realizacji celów polityki regionalnej Unii Europejskiej.

3.5.5 Wykorzystanie środków z Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności w latach 2004-2006

W przypadku analizy wykorzystania środków z Unii Europejskich, należy rozróżnić kwoty podsumowujące wartość podpisanych umów oraz faktycznie wypłaconych kwot. Proces realizacji inwestycji i rozliczania wydatków kwalifikowanych może trwać nawet długimi miesiącami, w związku z czym dopiero dane za rok 2009 pokazują faktyczny poziom płatności. Gdyby brać pod uwagę wartości za rok 2008, wskaźnik poziomu płatności byłby o kilka procent niższy. Moim zdaniem kwoty obrazujące wartość podpisanych umów mogą być wartościowym wskaźnikiem w czasie realizacji programu, natomiast po jego zakończeniu należy wziąć pod uwagę poziom faktycznie wypłaconych środków. Poniżej przedstawiam je w Tabeli 3.

Program	Płatność (PLN)	Płatność jako % alokacji	stan na:
SPO WKP	4,6 mld	95,5%	30.05.2009
ZPORR	11,23 mld	98 %	30.05.2009
SPO Transport	3,96 mld	90,6%	30.05.2009
SPO RZL	5,55 mld	96,5%	30.05.2009
SPO Restrukturyzacja...	4,49 mld	98,6%	30.05.2009
SPO Rybolówstwo	681 mln	85,9%	30.05.2009
PO PT	104 mln	97,5%	30.05.2009
IW EQUAL	520 mln	102,2%	30.05.2009
INTERREG	642 mln	95%	30.05.2009
Fundusz Spójności	25,31mld	100%	29.06.2009
RAZEM	57,09 mld	96,2%	30.05.2009

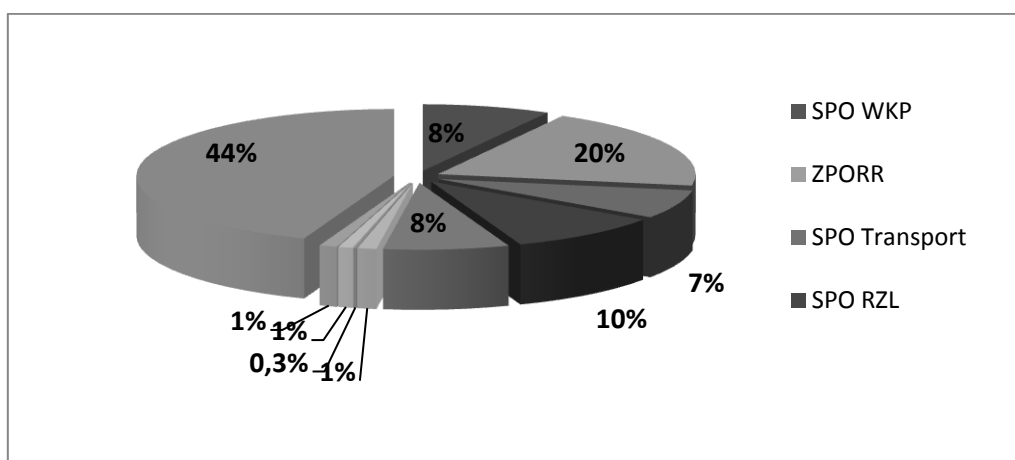
Tabela 3 Alokacja środków na koniec maja 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: MRR 2009

Poniższy wykres (Rysunek 7) prezentuje procentowy udział w łącznej kwocie finansowania Programów Operacyjnych, Inicjatyw Wspólnotowych oraz środków z Funduszu

Spójności. Jak łatwo zauważyć, niemalże połowa funduszy pochodziła spoza funduszy strukturalnych. Bardzo wysoki poziom dofinansowania z Funduszu Spójności wynika z charakteru tego instrumentu polityki regionalnej Unii Europejskiej – koncentracji na dużych projektach infrastrukturalnych, które są bardzo kosztowne. Cała kwota podana w tabeli została rozdysponowana stosunkowo niewielką liczbą projektów - 130.

Jedną piątą wszystkich wydatkowanych środków stanowią te wydatkowane w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, jedną dziesiątą zaś – Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich.

Rysunek 7 Procentowy rozkład wartości programów operacyjnych w okresie 2004-2006

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: MRR 2009

3.6 Okres programowania 2007-2013

3.6.1 Zreformowana polityka spójności

Kluczowym dokumentem dla stworzenia zmienionej polityki regionalnej w Unii Europejskiej był Trzeci Raport Komisji Europejskiej, pochodzący z 2004 roku i zatytułowany „Nowe partnerstwo dla spójności. Konwergencja, konkurencyjność, współpraca”. Raport ten podkreślał niezadowalające efekty polityki prowadzonej w poprzednim okresie programowania w zakresie wzmocnienia gospodarki krajów UE. Uznano, że są one w niewystarczającym stopniu konkurencyjne i innowacyjne. Na podstawie raportu przygotowano wstępne projekty rozporządzeń, które w ostatecznym kształcie zostały przyjęte w 2006 roku (Musiałkowska 2009: 242).

Ważną kwestią, konieczną do uwzględnienia na etapie planowania było znaczące rozszerzenie „Piętnastki” w roku 2004 oraz włączenie kolejnych dwóch krajów w roku 2007. Polityka spójności ma za zadanie wspierać i wyrównywać poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, a jak wiadomo rozszerzenia Unii Europejskiej w ostatniej dekadzie spowodowały znaczące jego zróżnicowanie.

W roku 2005 podkreślano znaczne spowolnienia gospodarki jakie obserwowano w Europie, co stawiało Unię w niekorzystnej pozycji względem potęgi gospodarczej Stanów Zjednoczonych. W wyniku realizacji Strategii Lizbońskiej Unia Europejska miała stać się najlepiej prosperującą i konkurencyjną gospodarką świata już w 2010 (Jankowska 2005: 3-4). Komentując te dwa elementy z perspektywy dzisiejszej, po pierwsze wiadomo że na poziomie ogólnym nie udało się zrealizować Strategii Lizbońskiej, jednak od rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi, w dłuższym okresie trzeba spojrzeć na inną potęgę – Chiny. Ostatni kryzys finansowy w większym stopniu dotknął gospodarkę USA niż Unii Europejskiej, ponieważ jego przyczyny były tak silnie związane z podstawami gospodarki Stanów.

Wspólnota na okres programowania 2007-2013 wprowadziła nowe rozwiązania i założenia dotyczące tworzenia i zarządzania polityką spójności. Co ciekawe z punktu widzenia analizy możliwości wpływu implementacji funduszy strukturalnych na klasę kreatywną, założono większą koncentrację na wsparciu dla obszarów miejskich oraz zwiększenie odpowiedzialności krajów i regionów za realizację celów i priorytetów. Ułatwieniem było wprowadzenie zasady finansowania jednego programu przez wyłącznie jeden fundusz, wyjątkiem są programy infrastrukturalne (Jankowska 2005: 6-7).

Oprócz zmian w podejściu do polityki regionalnej, można zidentyfikować szereg konkretnych różnic pomiędzy okresami programowania 2000-2006 a 2007-2013. Jako pierwszą wyróżnia się zmniejszenie ilości funduszy będących źródłem finansowania na poziomie wspólnotowym z pięciu do trzech. Ograniczono również wielopoziomowość celów – z trzech do jednego, co powinno upraszczać przepływy finansowe i skutkować koncentracją środków. Podobnym zmianom poddano sposób programowania, ponieważ zrezygnowano z podwójnej pętli uzgadniania końcowej formy Programów Operacyjnych (Jankowska 2005: 9).

Kluczową zmianą jest ograniczenie poziomu zarządzania do zarządzania poprzez programy, a nie jak to było w poprzednim okresie programowania, przez programy i projekty (w ramach Funduszu Spójności). Wydłużeniu uległ natomiast wymagany okres utrzymania efektów projektu z 5 do 7 lat., ograniczono przy tym możliwość przenoszenia działalności produkcyjnej pomiędzy regionami oraz krajami członkowskimi (Jankowska 2005: 8-9).

3.6.2 Cele i finansowanie polityki spójności na lata 2007-2013

W 2005 roku Komisja Europejska opublikowała Strategiczne Wytyczne Wspólnoty, które obowiązują aktualnie – w czasie tzw. Nowej Perspektywy Finansowej.

Zawierające się w Strategicznych Wytycznych Wspólnoty, priorytety polityki spójności, były realizowane poprzez trzy Cele Priorytetowe:

- **Konwergencja** – skoncentrowany na pomocy rozwojowej dla krajów i regionów (definiowanych na poziomie NUTS II), których PKB *per capita* nie przekracza 75% średniej dla całej Unii Europejskiej. Lista regionów została ustalona na dzień 1 stycznia 2007.
- **Konkurencyjność i Zatrudnienie w Regionach** – środki skierowane do regionów, kwalifikujących się do Celu 1, ale według prognoz w przyszłości nie spełniających tych kryteriów, jak również do regionów na poziomie NUTS 1 i NUTS II nie kwalifikujących się do dofinansowania w ramach Celu 1 według kryterium wysokości PKB *per capita*. Realizacja tego celu ma odpowiadać na wyzwania związane między innymi z niedoborami wykwalifikowanej kadry, starzeniem się społeczeństwa, rozwojem gospodarki opartej na nowych technologiach i w rezultacie wzmocnić regiony, zwiększyć zatrudnienie i mobilność pracowników.

- **Europejska Współpraca Terytorialna** – cel będzie realizowany na terenach, na których w poprzednim okresie programowania realizowano inicjatywę wspólnotową INTERREG II i jej dalsza realizacja wydaje się być korzystna w punktu widzenia rozszerzenia Unii. Współpraca transnarodowa ma koncentrować się na kluczowych kwestiach, takich jak działania badawczo-rozwojowe, ochrona środowiska i zarządzanie zasobami wodnymi.

Źródłami finansowania pierwszego celu są trzy fundusze: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny oraz Fundusz Spójności. Limit finansowania projektu wynosi 75% jego wartości. Łącznie na cel Konwergencja przeznaczono prawie 79% łącznej sumy dofinansowania na lata 2007-2013. Z pierwszych dwóch funduszy finansowany jest cel Konkurencyjność i zatrudnienie w Regionach, gdzie limit dofinansowania wynosi jedynie połowę wartości programu. Trzeci z Celów Priorytetowych w całości jest sfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a odsetek środków publicznych to minimum 25% (Jankowska 2005: 13-20, 37).

Zgodnie z modelem programowania polityki regionalnej, na podstawie Strategii Wsparcia Wspólnoty i Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (dokument ten zastąpił Narodowy Plan Rozwoju), zostały przygotowane programy operacyjne. Programy służą do zrealizowania Narodowej Strategii Spójności.

Na lata 2007-2013 były one następujące:

- Program „Infrastruktura i Środowisko” – współfinansowany z EFRR i FS w wysokości 37,6 miliardów euro, w tym środki krajowe stanowiące 9,7 miliarda euro,
- Program „Innowacyjna Gospodarka” – współfinansowany z EFRR w wysokości 9,7 miliarda euro,
- Program „Kapitał Ludzki” – współfinansowany z EFS w wysokości 11,5 miliarda euro,
- 16 Programów Regionalnych – finansowane z EFRR w wysokości 16,5 miliarda euro,
- Program „Rozwój Polski Wschodniej” – finansowany z EFRR w wysokości 2,3 miliarda euro,
- Program „Pomoc Techniczna” – finansowany z EFRR w wysokości 600 milionów euro,

- Programy „Europejskiej Współpracy Terytorialnej” – finansowany z EFRR w wysokości 8,5 miliarda euro (MRR 2010c).

Oprócz programów operacyjnych wynikających z NSS, dla realizacji polityki regionalnej Unii Europejskiej, sfinansowane zostały programy w zakresie polityki rolnej i rybołówstwa. W Polsce w obecnym okresie programowania zaakceptowano:

- Program „Rozwoju Obszarów Wiejskich” na lata 2007-2013, finansowany w wysokości 17,2 miliarda euro
- Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”, finansowany w wysokości 900 milionów euro.

3.6.3 Programy operacyjne w perspektywie programowania 2007-2013

Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”

Poprzez poprawę stanu infrastruktury technicznej, składającej się z sieci energetycznej, wodno-kanalizacyjnej, gospodarki odpadami oraz sieci transportowej, Program ten przyczynił się do poprawy atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów. Jednocześnie polepszeniu miały ulec warunki życia i zdrowia oraz stan środowiska. Realizacja Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko miała pozytywnie wpłynąć na spójność terytorialną i tożsamość kulturową w Polsce poprzez promocję zdrowia, kultury i nauki. W rezultacie wypełnienie priorytetów PO „Infrastruktura i Środowisko” miało być ważnym krokiem do realizacji Strategii Lizbońskiej.

Tak określone domeny działania tego Programu miały wpływ na wielkość i wartość projektów, która mogła wynieść nawet kilkadziesiąt milionów euro dla projektów o dużym zasięgu i znaczeniu – na przykład na terytorium obejmującym więcej niż jedno województwo. Łącznie, kwota dofinansowania tego Programu Operacyjnego stanowiła ponad 40 procent całości środków zaplanowanych na realizację polityki spójności w Polsce. W największej kwocie został wsparty transport – około połowa wszystkich środków, a oprócz tego sektora dofinansowane zostały: środowisko, energetyka, szkolnictwo wyższe, kultura i zdrowie. Duże projekty oraz projekty systemowe były prowadzone w trybie pozakonkursowym.

Priorytet 1: „Gospodarka wodno-ściekowa” (wsparcie z Funduszu Spójności)

Priorytet 2: „Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi” (wsparcie z Funduszu Spójności)

Priorytet 3: „Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska” (wsparcie z Funduszu Spójności)

Priorytet 4: „Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska” (wsparcie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego)

Priorytet 5: „Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych” (dofinansowanie z EFRR);

Priorytet 6: „Drogowa i lotnicza sieć TEN-T” (wsparcie z FS);

Priorytet 7: „Transport przyjazny środowisku” (wsparcie z FS);

Priorytet 8: „Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe” (dofinansowane z EFRR);

Priorytet 9: „Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna” – 1 403,0 mln euro (wsparcie z FS);

Priorytet 10: „Bezpieczeństwo energetyczne, w tym dywersyfikacja źródeł energii” (EFRR);

„Kultura i dziedzictwo kulturowe” (EFRR);

Priorytet 11: „Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia” (EFRR);

Priorytet 12: „Infrastruktura szkolnictwa wyższego”

Priorytet 13: „Konkurencyjność regionów”

Oczekiwane efekty programu zostały określone przez liczbowe wskaźniki – kilometrów kanalizacji sanitarnej, ilości oczyszczalni ścieków, procentowy poziom składowania odpadów czy też liczbę powstałych obiektów małej retencji. Emocje kierowców samochodów wzbudziły założone prawie 500 kilometrów wybudowanych autostrad oraz 1400 wybudowanych dróg ekspresowych. Podobnie imponująco wyglądały założone ilości wybudowanych i zmodernizowanych linii kolejowych, trolejbusowych i wodnych. Entuzjazm

ekologów mógł być zwiększony dzięki założeniu zwiększenia produkcji energii ze źródeł odnawialnych, produkcji biopaliw. Miało to zapewne pozytywny wpływ na podmioty tworzące technologie oraz przedsiębiorstwa gorzelnicze.

Ratownicy medyczni w 2013 powinni byli móc korzystać z 600 nowych ambulansów medycznych, a pacjenci – z odnowionych zakładów opieki zdrowotnej. W rezultacie realizowania programu poprzez ponad 400 projektów powinno być zostać stworzone 6 tysięcy nowych miejsc pracy.

Jako potencjalnych beneficjentów projektu wyróżniono: jednostki samorządu terytorialnego, administrację rządową, przedsiębiorców, jednostki naukowe i szkoły wyższych, instytucje kultury, ZOZy, inspekcje i straże ochrony środowiska, organizacje pozarządowe w tym kościoły i związki wyznaniowe oraz partnerstwa publiczno-prywatne.

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka

Program ten umożliwił realizację założeń Strategii Lizbońskiej w Polsce, ponieważ w znaczącej większości jego środki przeznaczone były na działania w zakresie innowacji, badań i rozwoju oraz technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Autorzy POIG stwierdzili konieczność zwiększenia innowacyjności polskich przedsiębiorstw, w szczególności z sektora MSP. Ważne podkreślenia jest, że PO IG nie jest kontynuacją realizowanego w latach 2004-2007 Sektorowego Programu Operacyjnego „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw” (Zamojski 2008: 166-167).

Powody koncentracji na obszarze innowacyjności leżą w sytuacji wyjściowej – innowacyjność polskich firm mierzona między innymi wielkością nakładów na badania i rozwój czy też liczbą firm inwestujących w nowe rozwiązania jest niska. Taki wniosek można wysnuć zarówno na podstawie subiektywnych, wycinkowych analiz jak i w kontekście międzynarodowych porównań, w których polska gospodarka zaliczana jest do najmniej innowacyjnych wśród krajów rozwiniętych. PO IG w założeniu miał oddziaływać na przyczyny zastanej sytuacji, za które uważa się na przykład niewystarczające zasoby ludzkie, wynikające z dużej emigracji oraz niedopasowania systemu kształcenia do potrzeb biznesu czy nie dość silne ośrodki naukowe oraz niski poziom inwestycji w obszar badań i rozwoju ze strony przedsiębiorców. Co warto podkreślić, czynniki wpływające na potencjał innowacyjny polskiej gospodarki mają w dużej mierze charakter systemowy i wymagają

interwencji na poziomie całego kraju (Zamojski 2008: 164-165). Taką szansę w zakresie innowacyjności daje właściwe wykorzystanie środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej. Transformacja polskiej gospodarki w gospodarkę opartą na wiedzy nie może odbyć się bez dużego zaangażowania ze strony świata nauki i biznesu, a co za tym idzie rozmieszczenie skupisk klasy kreatywnej miało prawdopodobnie wpływ na realizację PO IG. Ten program operacyjny, dzięki wspieraniu również obecnie ubogich w wysokiej klasy samodzielnych specjalistów regionów, mógł wykreować nowe ośrodki skupiające osoby sprzyjające wzrostowi gospodarczemu poprzez swoją szeroko rozumianą kreatywność.

Cel ogólny Programu Operacyjnego „Innowacyjna Gospodarka” sformułowano w następujący sposób: „Rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa (PARP 2007: 4).

Dla realizacji całego Programu wyznaczono szczegółowe wskaźniki, przytoczę niektóre z nich:

- udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną wśród przedsiębiorstw przemysłowych ogółem powinien wzrosnąć z 41,1% w 2006 roku do 50,9% w roku 2013.
- udział przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną w liczbie przedsiębiorstw w sektorze usług powinien wzrosnąć z 22,7% w 2006 roku do 32% w roku 2013.
- Nakłady na działalność innowacyjną – liczone jako procent wartości produkcji sprzedanej ogółem w sektorze usług z 1,67% do 2,12% (POIG: 59-62).

Jako pozytywne na pewno należy ocenić zestawienie różnych wskaźników obejmujące kilka sektorów gospodarki. Jednocześnie można mieć wątpliwości, czy założony poziom realizacji wskaźników jest realny, a z drugiej strony – czy będzie on oznaczał zniwelowanie luki pomiędzy Polską a innymi krajami Wspólnoty. Zaletą PO IG jest umiejscowienie go w szerszym systemie wspierania konkurencyjności polskiej gospodarki, ponieważ ten cel wspiera także Program Operacyjny „Kapitał Ludzki, PO „Infrastruktura i Środowisko” oraz PO „Rozwój Polski Wschodniej”. Połączone siły i środki, przy uzupełniających się celach i strefach oddziaływania dają większe szanse na pozytywny wpływ funduszy strukturalnych na poziom innowacyjności w polskiej gospodarce (POIG: 66). Warto przy tym zaznaczyć, że

POIG wspierał innowacyjność tylko na poziomie krajowym, na poziomie regionalnym i lokalnym takie zadanie realizować miały Regionalne Programy Operacyjne oraz Program Operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej” (PARP 2007: 5).

Cele szczegółowe Programu Operacyjnego „Innowacyjna Gospodarka”:

- „Zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw”
- „Wzrost konkurencyjności polskiej nauki”
- „Zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym”
- „Zwiększenie udziału innowacyjnych produktów polskiej gospodarki w rynku międzynarodowym”
- „Tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy”
- „Wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce.”

Dla każdego z powyższych celów, tak jak dla celu głównego założone realizację określonych wskaźników na pożądanym poziomie (POIG: 65).

Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka” składa się z ośmiu Priorytetów merytorycznych oraz dziewiątego – „Pomocy Technicznej”.

Priorytet 1: „Badania i rozwój nowoczesnych technologii”

Priorytet 2: „Infrastruktura sfery B+R”

Priorytet 3: „Kapitał dla innowacji”

Priorytet 4: „Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia”

Priorytet 5: „Dyfuzja innowacji”

Priorytet 6: „Polska gospodarka na rynku międzynarodowym”

Priorytet 7: „Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji”

Priorytet 8: „Społeczeństwo informacyjne – zwiększenie innowacyjności gospodarki”

Priorytet pierwszy finansował prognozowanie kierunków badań metodą *foresight*. Na dofinansowanie szczególnie mogły liczyć projekty badawcze prowadzone przez młodych

badaczy oraz wybitnych uczonych z zagranicy poprzez specjalne studia doktoranckie. Na wsparcie mogły liczyć także projekty badawcze mające szanse na biznesowe zastosowanie. Priorytet dopełniają: projekt systemowy prowadzony przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej mający na celu edukację w zakresie skutecznego zarządzania badaniami i wdrażaniem ich wyników oraz wsparcie dla Ośrodka Przetwarzania Informacji i Europejskiego Instytutu Technologicznego. O fundusze z Priorytetu pierwszego ubiegali się przedsiębiorcy, naukowcy, studenci, naukowcy – w szczególności młodzi, jednostki naukowe oraz polskie platformy technologiczne (PARP 2007: 6-7).

Realizacja badań nie jest możliwa bez właściwej infrastruktury. W ramach drugiego Priorytetu możliwe było sfinansowanie aparatury naukowo-badawczej dla wiodących ośrodków w Polsce. Na wsparcie mogły liczyć także projekty wpływające na koncentrację środowiska naukowego. Dodatkowo zaplanowano środki na cyfryzację zasobów naukowych. Dotacje na swoje projekty mogły uzyskać, oprócz jednostek naukowych i uczelni specyficzne jednostki tworzące sieć innowacji w Polsce: Centra Komputerów Dużej Mocy, MAN-y – Miejskie Akademickie Sieci Naukowe czy też konsorcja naukowo-przemysłowe (PARP 2007: 8). Wybór projektodawców świadczy o właściwie zdiagnozowanej sytuacji i jednocześnie wyznaczał kierunek funkcjonowania jednostek zajmujących się badaniami i rozwojem w naszym kraju w ostatnich latach.

Twórcy POIG doskonale zdawali sobie sprawę, jak wielkim problemem dla poziomu polskiej innowacyjności jest brak odpowiednich funduszy umożliwiających sfinansowanie badań przez firmy, które są w przeważającej części należą do sektora MSP. Dlatego też w ramach tego Programu ogromne środki zaplanowano na realizację Priorytetu 3. – Kapitał dla innowacji.

Firmom, w tym również tym o charakterze spółek spin-off, które swoją działalność planują oprzeć na innowacyjnych pomysłach, zaproponowane zostały usługi doradcze, udostępniona miała być infrastruktura oraz dofinansowanie. Na środki pieniężne mogły także liczyć fundusze kapitału podwyższonego ryzyka oraz instytucje zrzeszające anioły biznesu.

O dofinansowanie ubiegały się oprócz firm, również instytucje wspierające powstawanie nowych firm oraz organizacje przedsiębiorców i pracodawców.

Bezpośrednie wsparcie dla innowacyjnych przedsięwzięć zaplanowano także w 4 Prioryecie. Dzięki środkom z niego, wdrażanie wyników prac badawczo-rozwojowych oraz

znaczących w skali całej polskiej gospodarki inwestycji miało być bardziej dostępne. O dofinansowanie wdrażania nowych technologii mogli ubiegać się także przedsiębiorcy, zarówno z sektora przemysłowego jak i usługowego. Szczególny nacisk położono na tzw. nowoczesne usługi tworzące miejsca pracy. Do uzupełnienia możliwości uzyskania kapitału na innowacje należy wspomnieć o Funduszu Kredytu Technologicznego, który został utworzony w Banku Gospodarstwa Krajowego. O takie kredyty mogli ubiegać się przedsiębiorcy (PARP 2007: 10-11).

Na poziomie ponadregionalnym autorzy Programu Operacyjnego w kolejnym Priorycie – „Dyfuzja Innowacji” – postawili na rozwój powiązań sieciowych ułatwiających transfer i współpracę pomiędzy podmiotami. Organizacje tworzące sieć otoczenia biznesu, należące do klastrów również podlegają dofinansowaniu (PARP 2007: 12-13).

Poprawie miała ulec także pozycja Polski na międzynarodowym rynku. Miała temu służyć realizacja Priorytetu 6 – „Polska gospodarka na rynku międzynarodowym”. Dzięki działaniom sfinansowanym z tej części POIG nasz kraj miał zostać postrzegany jako bardziej atrakcyjny partner w międzynarodowych przedsięwzięciach. Priorytet szósty miał także spopularyzować Polskę jako atrakcyjne turystycznie miejsce, w którym wytwarza się innowacyjne produkty. Zbudowane miały zostać również centra obsługi przedsiębiorców oraz system internetowy.

Duże tereny inwestycyjne pod inwestycje typu *greenfield*, *brownfield* i *greyfield* (PARP 2007: 13-14) miały szansę zostać przygotowane w ramach realizacji tego Priorytetu. Pierwszy z wymienionych typów to inicjatywy prowadzone przez zagraniczne podmioty charakteryzujące się rozpoczęciem działalności od „zera”, na wcześniej niewykorzystywanym terenie, obejmuje budowę potrzebnej infrastruktury, w przeciwieństwie do inwestycji typu *brownfield* które wykorzystują infrastrukturę już istniejącą. Przedsięwzięcia *greyfield* są prowadzone na terenach, obiektach które przestały być użytkowane.

Lista możliwych projektodawców w przypadku tego Priorytetu była nieco odmienna od poprzednich, ponieważ o dotacje ubiegały się jednostki samorządu terytorialnego, instytucje wspierające turystykę, jak również instytucje publiczne wliczając w to państwowe osoby prawne (PARP 2007: 13-14).

Jednym z elementów skutecznego systemu innowacji są urzędy. W ramach POIG zaplanowano Priorytet: „Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej

administracji”. Finansowane były projekty w zakresie tworzenia platform usług publicznych drogą elektroniczną, obejmujące np. rozliczenia podatkowe, cła, opłaty administracyjne, zamówienia publiczne. Poprawie miały ulec także ogólnokrajowa infrastruktura teleinformatyczna oraz polskie zasoby w Internecie tworzone dla celów wsparcia przedsiębiorczości. Kontynuacją Priorytetu siódmego był Priorytet ósmy, skoncentrowany na tym samym obszarze – społeczeństwie informacyjnym, a dokładniej na poprawie komunikacji i informacji dla przedsiębiorców. Tworzone miały być produkty i usługi dostępne cyfrowo specjalnie dla nowych małych i mikro przedsiębiorców, którzy nie działają dłużej niż rok. Dotacje mogły zdobyć także projekty typu *biznes dla biznesu*. Aby wymienione usługi i projekty mogły w skuteczny sposób wspierać Polaków, konieczny jest powszechny dostęp do szybkiego Internetu. Finansowane były szerokopasmowe łącza dla osób zagrożonych cyfrowym wykluczeniem (PARP 2007: 15-17).

Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”

Celem głównym Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki” był wzrost poziomu zatrudnienia i spójności społecznej. Cele szczegółowe opracowane zostały na podstawie diagnozy społeczno-ekonomicznej i zawierały w sobie aspekty podniesienia poziomu i jakości wykształcenia obywateli oraz dopasowania zasobów pracy do zmieniającego się rynku pracy. Jednocześnie założono zmniejszenie obszarów marginalizacji i zwiększenie spójności terytorialnej. Postawiono przy tym na wsparcie dla budowy sprawnego i partnerskiego państwa. POKL został podzielony na dwie części: realizowaną centralnie oraz regionalnie, są to tak zwane komponenty. Do każdego komponentu należy kilka Priorytetów:

Komponent centralny:

Priorytet 1: „Zatrudnienie i integracja społeczna”

Priorytet 2: „Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących”

Priorytet 3: „Wysoka jakość systemu oświaty”

Priorytet 4: „Szkolnictwo wyższe i nauka”

Priorytet 5: „Dobre rządzenie”

Komponent regionalny:

Priorytet 6: „Rynek pracy otwarty dla wszystkich”

Priorytet 7: „Promocja integracji społecznej”

Priorytet 8: „Regionalne kadry gospodarki”

Priorytet 9: „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach”

Pierwszy Priorytet nazwano: „Zatrudnienie i integracja społeczna”. W jego ramach Priorytetu realizowane były różne cele sprzyjające wzrostowi zatrudnienia. Pierwszym z nich jest modernizacja Publicznych Służb Zatrudnienia (PSZ) dzięki ogólnopolskiemu systemowi szkoleń oraz podnoszenie kompetencji kadr PSZ, kadr instytucji rynku pracy i instytucji pomocy społecznej. W jednym z kolejnych celów założono podnoszenie kwalifikacji kadr takich jednostek jak Ochotnicze Hufce Pracy czy Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Zaplanowano również środki na podnoszenie kwalifikacji osób pracujących lub chcących pracować w sektorze usług szkoleniowych. Z drugiego priorytetu finansowano duże projekty szkoleniowe tzw. szkoły dla trenerów. Dodatkowo firmy mogły ubiegać się o dofinansowanie do certyfikatów dla swojej kadry. Priorytet ten o nazwie „Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego” mieścił w sobie również cele związane z poprawą poziomu kwalifikacji pracowników usług poprzez szkolenia otwarte i zamknięte, studia podyplomowe oraz doradztwo ponadregionalne dla przedsiębiorców i grup przedsiębiorców. Zadbano o zapewnienie środków na szkolenia w służbie zdrowia, zarówno dla personelu medycznego jak i kadry zarządzającej.

Priorytet 3 koncentrował się na poprawie systemu oświaty. Pomocne miały okazać się badania i analizy prowadzone przez same placówki oraz w całym systemie. Lepszy miał być nadzór pedagogiczny. Poprawie miało ulec dopasowanie oferty kształcenia do potrzeb rynku pracy, dzięki między innymi innowacyjnym programom nauczania, szczególnie w zakresie nauk przyrodniczych. Następny Priorytet – „Szkolnictwo wyższe i nauka” – ma odegrać znaczącą rolę w budowaniu gospodarki opartej na wiedzy w Polsce. Również w tym Priorytecie autorzy podkreślają wyjątkową rolę kierunków ścisłych nauczania. Dodatkowo takie dziedziny jak ochrona własności przemysłowej, wzornictwo przemysłowe i marketing badawczo-rozwojowy. Zostaną wprowadzone tak zwane kierunki na zamówienie – ze

środków POKL będą finansowane studia na strategicznych z punktu widzenia państwa kierunkach (POKL, 163-170).

Priorytet 5 nazwano „Dobre rządzenie”. Zaplanowano środki na szkolenia i staże słuchaczy KSAP oraz osób zatrudnionych w służbach publicznych zajmujących się rejestracją i obsługą przedsiębiorców.

W kolejnym Priorytecie skoncentrowano się na osobach pozostających bez zatrudnienia, którzy będą mieli możliwość zmienić, uzupełnić swoje wykształcenie i kompetencje oraz uzyskać doradztwo w zakresie planowania dalszej kariery oraz rozpoczynania własnej działalności gospodarczej. Część środków zostanie przeznaczona na wsparcie szkoleniowe dla powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy, które są odpowiedzialne za aktywizację osób bezrobotnych w regionach.

Priorytet 7 został poświęcony promocji integracji społecznej, wsparcie jest skierowane ku Centrom Pomocy Rodzinie, które mają wspomagać zatrudnienie socjalne oraz organizować praktyki umożliwiające powrót na rynek pracy. Zaplanowano również fundusze na podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej, aktywizację zawodową osób marginalizowanych. Ciekawym elementem Priorytetu 7 jest włączenie poddziałania wspierającego ekonomię społeczną – szkolenia dla osób zajmujących się aktywnością w tym obszarze.

Kolejny Priorytet nazwano: „Regionalne kadry gospodarki”. Dzięki realizacji podniesieniu oraz dostosowaniu do potrzeb regionalnej gospodarki mają ulec kwalifikacje i umiejętności pracowników – tych, którzy sami zainteresują się taką aktywnością. Przedsiębiorstwa mogą liczyć na szkolenia i doradztwo wspomagające proces zmiany profilu działalności. Pracownikom naukowym zostaną sfinansowane staże w firmach.

Kontynuacją Priorytetu ósmego jest „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach” – tak sformułowano Priorytet dziewiąty. W jego ramach zaplanowano środki studia podyplomowe i kursy doskonalące dla nauczycieli oraz pracowników placówek kształcenia ustawicznego, a także administracji. Uwzględniono także specjalny program przekwalifikowujący nauczycieli, na których popyt na rynku zmniejszy się ze względu na niż demograficzny. Odpowiednie działania zostaną skierowane na tereny wiejskie w celu promowania korzyści płynących z kształcenia i szkolenia

Program Operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej”

Program operacyjny obejmuje swoim oddziaływaniem pięć województw Polski Wschodniej: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. PO RPW koncentruje się na modernizacji miejskich i regionalnych systemów komunikacji, zwiększaniu atrakcyjności regionów dla potencjalnych inwestorów i turystów i na działalności naukowo-badawczej. Dla wymienionych regionów jest to dodatkowe wsparcie wzmacniające działanie pozostałych Programów Operacyjnych, obejmujących cały kraj oraz regionalnych. Cel ogólny sformułowano w następujący sposób: „Przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju”. Cele szczegółowe koncentrują się wokół gospodarki opartej na wiedzy, dostępie do szerokopasmowego Internetu, wzmacnianiu metropolii, komunikacji, turystyki.

Priorytet 1: „Nowoczesna gospodarka – koncentruje się na wsparciu dla innowacji i infrastruktur uczelni, powstawania i dokapitalizowania instrumentów finansowych”

Priorytet 2: „Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego - dofinansowanie stworzenia dostępu do szerokopasmowego Internetu”

Priorytet 3: „Wojewódzkie ośrodki wzrostu – rozumiane poprzez systemy miejskiej komunikacji oraz infrastrukturę budowaną dla potrzeb kongresów i targów”

Priorytet 4: „Infrastruktura transportowa - dofinansowanie dróg”

Priorytet 5: „Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne – koncentracja na budowaniu tras rowerowy i innych form zrównoważonego rozwoju turystyki”

Priorytet Pierwszy – „Nowoczesna gospodarka” - to po pierwsze wsparcie dla uczelni wyższych, które dzięki realizacji projektów finansowanych w ramach tego priorytetu mają wziąć aktywny udział w tworzeniu konkurencyjnej gospodarki. Dofinansowane będą projekty poprawiające infrastrukturę naukowo-badawczą dla szkół wyższych poprawiające możliwość efektywnej dydaktyki w zakresie nauk przyrodniczych, matematycznych i technicznych. Planuje się wsparcie projektów takich jak budowy obiektów, wyposażanie laboratoriów czy bibliotek. Beneficjentami mogą być albo uczelnie, zarówno publiczne jak i niepubliczne, jak i

jednostki samorządu terytorialnego i ich związki. Projekty będą dość duże, ponieważ ich minimalna wartość wynosi 20 milionów złotych.

Kolejne działanie w ramach Priorytetu Nowoczesna gospodarka mają ułatwić przedsiębiorcom z sektora MSP dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania, na przykład przez dofinansowywanie systemów poręczeń. Założono również projekty w zakresie wspierania dyfuzji innowacji, mające na celu tworzenie i ułatwianie dostępu do instytucji i infrastruktury wspierającej prowadzenie działalności opartej na innowacyjnych technologiach. W zakres typów projektów wchodzi te polegające na budowie, wyposażeniu i zatrudnianiu kadry naukowej w jednostkach naukowych, parkach technologicznych i inkubatorach. W planach jest również dofinansowanie centrów doskonałości i transferu technologii oraz przygotowanie terenów po strefy nowoczesnej gospodarki. O środki mogą ubiegać się uczelnie, jednostki naukowe, samorządy terytorialne, przedsiębiorcy, agencje rozwoju regionalnego czy też instytucje wspierające dyfuzję innowacji. Minimalna wartość projektu wynosi dla terenów inwestycyjnych 4 miliony, a dla pozostałych – 12 milionów.

Zaplanowano również środki na promocję regionu jako atrakcyjnego dla potencjalnych inwestorów oraz budowę centrów usługowych dla inwestorów, działanie to zostało powierzone do realizacji Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych.

Z punktu widzenia analizy klasy kreatywnej ciekawie zapowiada się element Priorytetu „Nowoczesna gospodarka” nazwany „Komponentem współpraca”, który ma pomoc zbudować stałą sieć współpracy pomiędzy regionami będącymi beneficjentami całego Programu Operacyjnego. Ma być ona oparta o propagowanie *best practices* i tworzenie oraz rozwój klastrów. Klastry mają być międzywojewódzkie, można w ramach PO RPW sfinansować opracowanie strategii operacyjnej lub marketingowej, organizację biura, promocję i pozyskiwanie nowych członków czy organizowanie spotkań dla członków klastrów jak również prowadzenie badań i tworzenie polityki regionalnej opartej na klastrach. Minimalne dofinansowanie dla projektów z obszaru tworzenia polityki rozwoju regionalnego jest niewysokie w porównaniu z poprzednimi działaniami, ponieważ wynosi 200 tysięcy złotych, a w obszarze tworzenie i rozwój klastrów – 2 miliony. Koordynatorem klastra może zostać fundacja lub stowarzyszenie, spółki akcyjne lub z ograniczoną odpowiedzialnością, jednostki naukowe lub uczelnie oraz organizacje przedsiębiorców. O wsparcie dla tworzenia

polityki rozwoju regionalnego mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz organy administracji rządowej.

Realizacja drugiego Priorytetu – „Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego” ma zwiększyć dostęp do szerokopasmowego Internetu dla instytucji, przedsiębiorstw i osób prywatnych na obszarach pozbawionych tej usługi. Dzięki uzupełnieniu istniejącej sieci teleinformatycznej, ma powstać sieć szkieletowa i neutralna technologicznie sieć szerokopasmowa. Uzupełnienie projektów w zakresie infrastrukturalnym stanowią szkolenia dla zagrożonych „wykluczeniem cyfrowym”. Prace koordynuje Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, które na kompleksową realizację projektu ma zarezerwowane 300 milionów euro.

W ramach PO „Rozwój Polski Wschodniej” zaprogramowano trzeci Priorytet, nazwany „Wojewódzkie ośrodki wzrostu”, którego główne cele skoncentrowane są wokół zwiększenia mobilności mieszkańców, rozwoju turystyki kongresowej i targowej oraz poprawy sieci transportowych – krajowych i międzynarodowych.

Nacisk został położony na kompleksowe projekt rozbudowy lub tworzenia całych systemów komunikacji masowej złożonych z rozmaitych środków transportu, ze szczególnym uwzględnieniem tak zwanych „łańcuchów ekomobilności” wiążących publiczne środki komunikacji z pieszą i rowerową. Projekty muszą mieć minimalną wartość 80 milionów złotych – jest to suma wystarczająca na przykład na budowę sieci szynowych, adaptację sieci kolejowych czy też wymianę taboru autobusowego na ekologiczny. Na jakość życia mieszkańców miast wpływ mogą mieć inwestycje w systemy parkingów „Parkuj i Jedź” oraz systemy informatyczne wspierające sprawne funkcjonowanie komunikacji miejskiej.

Miasta wojewódzkie – Lublin, Rzeszów, Białystok, Olsztyn i Kielce mogą przygotować i zrealizować projekty obejmujące budowę i modernizację obiektów targowych, kongresowych i konferencyjnych, w przypadku właściwego uzasadnienia ekonomicznego. Tego typu inwestycje mogą w dłuższym okresie sprzyjać aktywności naukowej i biznesowej oraz ich łączeniu, co jest korzystne z punktu widzenia tworzenia się klasy kreatywnej.

Mobilności mieszkańców, biznesmenów i turystów wymaga również właściwej infrastruktury drogowej, której budowę można sfinansować w ramach Priorytetu 4. Zaplanowano również możliwość pozyskania środków na projekty takie jak sygnalizacja świetlna czy osłony przeciwdźwiękowe i chodniki (MRR 2010e).

Szeroko rozumiany zakres inwestycji w ciągi komunikacyjne powinien wpłynąć pozytywnie na jakość życia mieszkańców Polski Wschodniej przy zachowaniu troski o ochronę środowiska. Projektobiorcami mogą być jednostki samorządu terytorialnego i ich związki oraz Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad.

Jak już wspomniałam powyżej, według twórców Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia oraz w dalszym zakresie – Programu Operacyjnego „Rozwój Polski Wschodniej” zauważyli potencjał związany z rozwojem turystyki na tym obszarze. Priorytet 5 koncentruje się właśnie na tym sektorze gospodarki, w centrum stawiając rozwiązania przyjazne środowisku naturalnemu. Mieszkańcy Polski oraz turyści spoza granic naszego kraju mogą liczyć na łatwiejszy dostęp do informacji na temat regionów wschodnich oraz na stworzenie idealnego miejsca do uprawiania turystyki rowerowej ze wszystkimi niezbędnymi udogodnieniami: od ścieżek i tras po bezpieczne stojaki na rowery (MRR 2010e). Inwestycje w turystykę ogólną i specjalistyczną – rowerową mogą również pozytywnie wpłynąć na jakość życia na obszarach objętych dofinansowaniem. Można sobie wyobrazić, że czynniki te w połączeniu z niższymi kosztami utrzymania, mogą stać się czynnikami zachęcającymi do osiedlania się na tych terenach.

Programy „Europejskiej Współpracy Terytorialnej”

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej zastępują Inicjatywę Wspólnotową INTERREG III dla lat 2004-2006. Można wyróżnić programy: transgraniczne, transnarodowe, i międzyregionalne. Podstawą każdego z nich jest współpraca z partnerem z danego regionu lub kraju poprzez wielosektorowe zespoły międzynarodowe. Każde działanie ma przynosić korzyść dla obu zaangażowanych stron, każdą ze stron może reprezentować więcej niż jeden podmiot.

Przeznaczono również niemałe środki na Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa. Dzięki nim realizowana jest współpraca pomiędzy krajami członkowskimi Unii a krajami takimi jak Armenia, Gruzja, Izrael czy Białoruś. Polska zarządza i uczestniczy w dwóch programach współpracy transgranicznej finansowanych z EIPiS: Polska – Białoruś – Ukraina oraz Litwa – Polska – Rosja (MRR 2010f). Zaangażowanie w wymienione projekty można zinterpretować jako próbę właściwego wykorzystania sytuacji geopolitycznej naszego kraju. Poprzez współpracę z partnerskimi krajami na Wschodzie, mamy szansę z jednej strony

wspomóc je w dążeniach do demokratyzacji i zbliżania się do Wspólnoty, a z drugiej – pozycjonować się pomiędzy Unią Europejską a Europą Wschodnią. Ten kierunek polskiej polityki zagranicznej wydaje się być naturalny i w przyszłości pozytywnie wpłynąć również na sytuację ekonomiczną Polski. Będzie to możliwe dzięki realizowanym priorytetom, wśród których możemy odnaleźć wsparcie dla przedsiębiorczości, inicjatywy społeczności lokalnych, wspólne planowanie przestrzenne czy rozwój potencjału ludzkiego między innymi poprzez wpływanie na szanse edukacyjne (MRR 2010f).

Poza przytoczonymi dwoma projektami w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa, Polska zaangażowana jest w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej w następujące projekty: Dla okresu programowania 2007-2013 Polska współrealizuje następujące projekty transgraniczne i międzyregionalne:

- Polska - Słowacja,
- Południowy Bałtyk
- Polska (Województwo Zachodniopomorskie) - Meklemburgia Pomorze Przednie / Brandenburgia,
- Polska (Województwo Lubuskie) - Brandenburgia,
- Polska - Saksonia,
- Polska - Republika Czeska,
- Polska – Litwa.

Zakres Priorytetów jest bardzo szeroki i obejmuje zarówno sfery takie jak infrastruktura i ochrona środowiska oraz inwestycje w energię odnawialną, jak i kluczowe z punktu widzenia analizowanego tematu: rozwój przedsiębiorstw, wspieranie powiązań pomiędzy nimi a nauką i rozwój zasobów ludzkich (MRR 2010g). Wszystkie działania mają charakter transgraniczny, co ma z pewnością pozytywny wpływ na wymianę wiedzy i doświadczeń. Dla Polski jest to szczególnie korzystne, ponieważ partnerzy krajowi mają szansę nawiązać kontakt z partnerami z krajów charakteryzujących się wyższym poziomem rozwoju oraz zastosowanych rozwiązań, np. w zakresie wspierania sektora B+R.

Kolejną szansę na wymianę doświadczeń, sfinansowanie prac konsultacyjnych, przygotowujących do implementacji projektów międzynarodowych, stanowi udział w jednym z dwóch programów współpracy transnarodowej – Region Morza Bałtyckiego lub Europa Środkowa. Co charakterystyczne, podobnie jak w przypadku projektów finansowanych z

Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa, w programy te zaangażowane są państwa spoza Unii Europejskiej. W każdym projekcie muszą uczestniczyć co najmniej trzech partnerzy, w tym dwaj należący do Wspólnoty.

Program dla Europy Środkowej obejmuje cztery priorytety, wśród nich wspieranie innowacyjności oraz podniesienie konkurencyjności miast i regionów (MRR 2010g).

Ostatnim wymienianym programem jest INTERREG IV C, mający charakter międzyregionalny i obejmujące wszystkie 27 krajów członkowskich, jak również Norwegię i Szwajcarię. W ramach tego programu różne podmioty mogą angażować się w partnerstwa mające na celu rozwój gospodarki opartej na wiedzy lub ochronę środowiska naturalnego.

Program „Rozwoju Obszarów Wiejskich”

Program ten jest finansowany z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich na terenie Polski zgodnie z projektem opracowanym przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Trzy główne cele PROW obejmują wspieranie działalności gospodarczej, poprawę konkurencyjności rolnictwa dzięki wsparciu dla innowacji i restrukturyzacji, poprawę jakości życia na wsi oraz środowiska naturalnego. Całość alokowanych środków to ponad 17 miliardów euro.

Cele były realizowane przez 4 osie priorytetowe opisane poniżej.

Oś Priorytetowa 1: „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego”

Oś Priorytetowa 2: „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich”

Oś Priorytetowa 3: „Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej”

Oś Priorytetowa 4: „Lider”

W ramach pierwszej Osi zaplanowano środki na renty strukturalne, szkolenia zawodowe i ułatwienia dla młodych rolników. Będzie można uzyskać dofinansowanie do modernizacji gospodarstw rolnych oraz poprawianie infrastruktury dla rolnictwa i leśnictwa, umożliwiającej rozwój tych gałęzi. Poprawie może ulec także jakość oferowanych produktów dzięki finansowaniu uczestnictwa rolników w systemach jakości żywności oraz

dla powstających grup producenckich. Rolnicy – przedsiębiorcy mogą liczyć na fachową pomoc dzięki finansowaniu usług doradczych dla nich.

Druga oś koncentruje się wokół ochrony środowiska naturalnego. Zaplanowano wspieranie obszarów górskich w zakresie prowadzenia działalności rolniczej na tych terenach. Jednocześnie w ramach kolejnego działania będzie finansowane zalesianie gruntów. Do osi priorytetowej należą również płatności dla obszarów objętych programem NATURA 2000.

Oś społeczna – trzecia – ma na celu poprawę jakości życia na wsi. Cel zostanie osiągnięty dzięki wsparciu dla działalności nierolniczej, która powinna przynosić z założenia wyższy dochód. Dodatkowo w ramach trzeciego Priorytetu zapewniono finansowanie dla mikroprzedsiębiorstw. Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej.

Odmienny i najbardziej interesujący charakter ma czwarta oś priorytetowa – „LEADER”. Koncentruje się z jednej strony na tworzeniu lokalnych strategii rozwoju, realizowanie których ma zaowocować wyższą jakością życia, a z drugiej ma za zadanie otworzyć obszary wiejskie na szerszą, międzyregionalną i międzynarodową współpracę (MRRW 2010a).

Program Operacyjny „RYBY: Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich”

Program Operacyjny Ryby jest kontynuacją Sektorowego Programu Operacyjnego Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb, realizowanego w latach 2004-2006.

Nowy okres programowania stawia przed realizatorami projektów trzy główne cele. Pierwszy z nich dotyczy optymalnego gospodarowania fauną wód oraz związaną z jej eksploatacją gałęzią przemysłu. Jednocześnie założono, że realizacja PO Ryby wpłynie pozytywnie na konkurencyjność polskiego rybołówstwa – zarówno morskiego, jak i rybactwa śródlądowego. Dopełnieniem tych dwóch celów stanowi trzeci, skoncentrowany na poprawie jakości życia na obszarach, których mieszkańcy zajmują się połowem i przetwórstwem ryb. Opisane cele realizowane będą poprzez cztery merytoryczne osie priorytetowe oraz priorytet piąty – Pomoc Techniczna (MRRW 2010b).

W ramach pierwszego celu ogólnego wyszczególniono 3 cele szczegółowe, z których najważniejsze wydaje się być dostosowanie polskiej floty bałtyckiej do zasobów naszego morza, przy jednoczesnych inwestycjach w poprawę infrastruktury w portach.

Zaplanowano wsparcie publiczne w zakresie zaprzestania i zawieszenia działalności połowowej oraz na inwestycje na istniejących statkach (PO Ryby, 55-56).

Poprawie potencjału rynkowego dla produktów rybnych służyć ma dofinansowanie modernizacji przemysłu oraz wzrost popytu na ryby wśród obywateli Polski (PO Ryby, 2008, 55, 58-59). Finansowane będą inwestycje w nowoczesne technologie i innowacyjne metody produkcji w przemyśle rybnym (MRRW 2010b).

Kolejny akcent został postawiony na zrównoważonym rozwoju obszarów rybackich. Poprawie ma ulec, dzięki realizacji kolejnych celów szczegółowych, stan fauny i czyje flory, również na obszarach Natura 2000. Do realizacji tego celu mają przyczynić się działania z zakresu zarządzania wykorzystywaniem niektórych gatunków ryb czy też inwestycje w urządzania wspomagające wędrówkę ryb. Wsparcie długookresowe będą stanowić Lokalne Grupy Rybackie, dla których powstania oraz zrzeszania się w sieci zagwarantowano wsparcie finansowe. Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju Obszarów Rybackich, oprócz poprawy jakości życia, ma zwiększyć atrakcyjność turystyczną na terenach objętych działaniami (PO Ryby, 2008, 60-61). Koncentracja na poziomie lokalnym oznacza włączanie w realizację partnerów społecznych oraz realizowanie inwestycji w niewielkie projekty w zakresie infrastruktury rybackiej (MRRW 2010b).

3.6.4 Wykorzystanie środków z Funduszy Strukturalnych z w latach 2007-2010

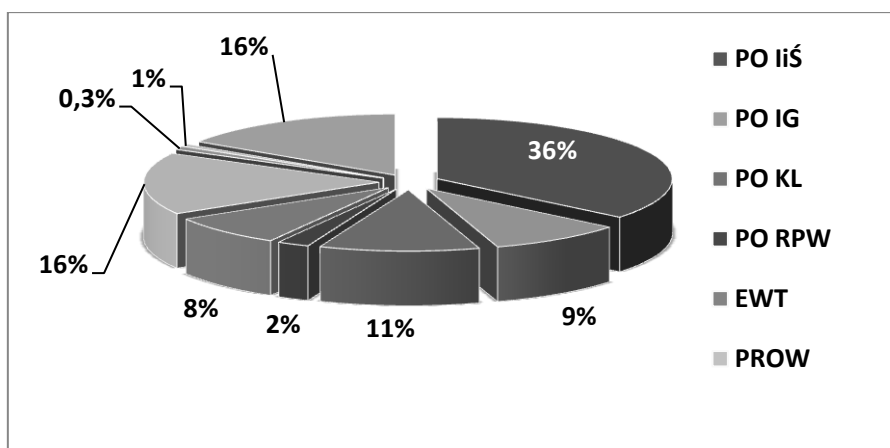
Poniższa tabela pokazuje wysokość środków pochodzących z Unii Europejskiej zarezerwowanych na realizację poszczególnych Programów. Należy pamiętać, że każdy z nich tylko w określonym stopniu będzie finansowany poprzez zewnętrzne źródła. Na łączną wartość Projektów będzie składać się także wkład krajowy, wynoszący około 30%.

Program	Wartość środków w mld Euro
Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”	37,6
Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka”	9,7
Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”	11,5
Program Operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej”	2,3
„Europejska Współpraca Terytorialna”	8,5
Program „Rozwoju Obszarów Wiejskich”	17,2

Program Operacyjny „RYBY”	0,9
„Pomoc Techniczna”	0,6
Regionalne Programy Operacyjne	16,5
suma	104,8

Tabela 4 Wartość środków dla programów operacyjnych w perspektywie programowania 2007-2013, Źródło: opracowanie własne na podstawie MRR 2010c

Najwięcej środków pochłonie Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko” – ponad jedną trzecią całej sumy środków. Tak jak wielokrotnie wspominałam w tym rozdziale, jest to uzasadnione kapitałochłonnością charakteryzującą inwestycje związane z ochroną środowiska i transportem. Również w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych i w Programie „Rozwoju Obszarów Wiejskich” finansowane są duże projekty infrastrukturalne podnoszące wartość tych Programów. Dla mnie niezwykle ważna jest ilość środków zarezerwowana na realizację Programów Operacyjnych „Kapitał Ludzki” oraz „Innowacyjna Gospodarka”, będących w ścisłym związku z prezentowaną tematyką pracy.

Rysunek 8 Procentowy rozkład wartości programów operacyjnych w okresie programowania 2007-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie: MRR 2010c

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego publikuje regularnie informacje zawierające poziom wydatkowania i wnioskowania o środki. Na dzień 16 maja 2010 r. suma wydatków kwalifikowanych zgodnie ze złożonymi wnioskami o płatność wyniosła 30,3 miliarda złotych, z czego 22,4 miliardy to dofinansowanie z funduszy Unii Europejskiej. Wartość

podpisanych umów jest ponad czterokrotnie większa i wynosi 135,1 miliardów, w tym 94,9 miliarda środków pochodzących ze Wspólnoty. Kwota ta stanowiła 37% alokacji na obecny okres programowania (MRR 2010h).

3.7 Podsumowanie

Projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej są w Polsce realizowane od 2000 roku. Na początku obecnego stulecia finansowano je w ramach tzw. funduszy przedakcesyjnych. Pozwoliło to na przygotowanie Polski do realizowania polityki regionalnej zgodnie z zasadami obowiązującymi we Wspólnocie.

W latach 2004-2006 zrealizowano sektorowe programów operacyjnych, które w obszarze wsparcia przedsiębiorców koncentrowały się na wzmocnieniu instytucji otoczenia biznesu i bezpośrednim wsparciu działalności gospodarczej. W zakresie działania na rzecz zasobów ludzkich, kluczowe były inwestycje w aktywną politykę rynku pracy i kształcenie ustawiczne. Prowadzono inwestycje infrastrukturalne, na poziomie krajowym i lokalnym. Finansowano również działania mające na celu przekształcenie polskiego rolnictwa i przemysłu rybnego.

Obecny okres programowania stanowi wyraz zmian w stawianiu celów polityki regionalnej dla całej Unii. Akcent został położony na efektywną realizację założeń Strategii Lizbońskiej, z naciskiem na innowacyjność gospodarki. Jednocześnie wdrażany jest potężnych rozmiarów, jeżeli chodzi o zakres jak również budżet, Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”. Dla poziomu rozwoju naszego kraju kluczowa jest również realizacja Programu Operacyjnego „Rozwój Polski Wschodniej”, co stanowi szansę wyrównania podziału pomiędzy częściami naszego kraju. Z punktu widzenia tematu pracy, bardzo istotny jest sposób określenia celów w Programach Operacyjnych: „Kapitał Ludzki” i „Innowacyjna Gospodarka”, który może skłaniać do wniosku, że polityka regionalna realizowana od 2007 roku wydaje się mieć na poziomie ogólnej analizy priorytetów większy związek z koncepcją proponowaną przez Richarda Floridę niż we wcześniejszych latach. Odnajdziemy działania nastawione na poprawę warunków życia czy współpracy pomiędzy środowiskami nauki i biznesu. Jednocześnie nie można postawić hipotezy, że cele, priorytety i działania polityki regionalnej są spójne z podejściem amerykańskiego badacza. Szczegółowa analiza tej kwestii znajduje się w trzecim rozdziale tego opracowania, który obejmuje badania własne.

4 Rozdział czwarty: Polityka regionalna Unii Europejskiej a natężenie klasy kreatywnej i czynników 3T w Polsce w latach 2004-2013

4.1 Wprowadzenie

Rozdział przedstawia badania własne, które obejmowały analizę polityki regionalnej współfinansowanej z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w Polsce w perspektywach finansowania 2004-2006 i 2007-2013 w kontekście jej wpływu na klasę kreatywną, Talent, Technologię i Tolerancję.

Badane były dwa okresy programowania: pierwszy to lata 2004-2006, a drugi obecnie dobiegający końca, 2007-2013. Jedną z podstawowych zasad zarządzania finansowaniem funduszy pomocowych Unii Europejskiej jest tzw. „reguła $n+2$ ”, na mocy której środki z roku n mogą być rozliczane wnioskami o płatności do końca roku $n+2$, co w przypadku okresu 2004-2006 oznacza możliwość rozliczania aż do końca 2008 roku, a w przypadku obecnego – do 2015 roku. Powyżej określone czynniki mają wpływ na niemożliwość ostrego rozróżnienia w czasie dwóch opisywanych okresów programowania, jednak dzięki jednoznaczному podziałowi na programy operacyjne, oddzielne ich analizowanie jest uzasadnione.

Rozdział rozpoczyna się od zdefiniowania grup zawodowych, które tworzą klasę kreatywną. Przytoczono zarówno oryginalną koncepcję Richarda Floridy, jak i kryteria zastosowane w pierwszych polskich badaniach dotyczących tej tematyki, przeprowadzonych przez Krzysztofa Klincewicza. Na podstawie sposobów definiowania Talentu, Tolerancji, Technologii oraz klasy kreatywnej zostały opracowane wskaźniki – typy projektów które wpływają na ich wzrost dzięki swojej obecności w priorytetach programów operacyjnych. Wszystkie wskaźniki zestawione są w tablicy kodów.

Kolejne części rozdziału przedstawiają wyniki badań. Zaprezentowane są zestawienia pokazujące wyniki analizy opisów priorytetów na poziomie działań zaplanowanych w Sektorowych Programach Operacyjnych dla okresu 2004-2006 oraz Programów Operacyjnych na lata 2007-2013. Jest to pierwsza część badania, w wyniku której zidentyfikowano **działania** o potencjalnych wpływie na natężenie klasy kreatywnej i czynników 3T. W następnych podrozdziałach dla Talentu, Tolerancji, Technologii i klasy kreatywnej dokonano podsumowań alokacji środków (wartości projektów) w podziale na

okresy programowania. Źródło danych stanowi własna baza danych, stworzona na podstawie oficjalnych informacji publikowanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Rozdział kończy się porównaniem okresów programowania i wnioskami o różnicach pomiędzy województwami dla każdego z czterech analizowanych czynników, pomiędzy okresami programowania oraz w kontekście wyników badań Krzysztofa Klincewicz.

4.2 Uzasadnienie dla wyboru problemu badawczego, hipotezy i pytania badawcze

Ta część pracy pozwala na zobrazowanie zależności, jakie występują i mogą występować pomiędzy klasą kreatywną a implementacją polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Badania stanowią część empiryczną pracy magisterskiej, pozwalają na zweryfikowanie hipotez i wniosków wynikających z części teoretycznej. Wśród prowadzonych badań zastanych brak poruszających podobną tematykę.

Celem badań jest ocena efektywności wspierania klasy kreatywnej poprzez realizację projektów finansowanych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w Polsce w latach 2004-2010.

Od roku 2000 w Polsce realizowane są programy współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, które opierają się na inwestycjach w infrastrukturę, środowisko i kapitał ludzki naszego kraju. Programy te są częścią polityki regionalnej, będącej podstawą działalności Unii Europejskiej na rzecz jej równomiernego rozwoju. Realizowana przez Wspólnotę polityka strukturalna przyczynia się do wzrostu poziomu PKB w krajach członkowskich oraz do wzrostu poziomu inwestycji zagranicznych w regionach mniej rozwiniętych (Holko 2007, Molenda 2007). Prawdopodobnie relacja klasa kreatywna – fundusze strukturalne jest dwustronna: intensywność klasy kreatywnej wpływa na poziom absorpcji środków strukturalnych, a realizacja części priorytetów może bezpośrednio i pośrednio wpływać na kształtowanie się tej części społeczeństwa w naszym kraju. Przedstawiciele klasy kreatywnej mają udział w implementacji polityki strukturalnej, jednocześnie projekty oddziałują na poziom „3T” w województwach. W oryginalnych badaniach Floridy jednostką podlegającą

analizie były zazwyczaj zespoły miejskie, o liczbie mieszkańców równej jednemu milionowi lub więcej. Chcąc podzielić Polskę na regiony podobne wielkością, wybór poziomu województwa wydaje się być w pełni uzasadniony. Badania wykorzystujące koncepcję klasy kreatywnej do analizy zróżnicowania regionalnego w naszym kraju, przeprowadzone przez Krzysztofa Klincewicza, również analizują województwa. Jednym z powodów jest dostępność danych, ponadto wybór województw można uzasadnić poziomem realizowania polityki regionalnej Unii Europejskiej w Polsce – programy regionalne są ustalane właśnie dla województw.

Zgodnie z wynikami badań Richarda Floridy, wzmocnienie klasy kreatywnej jest możliwe tylko przy równowadze „3T”, dlatego priorytety polityki regionalnej powinny w możliwie równomiernym stopniu pozwalać na realizację projektów wzmacniających technologię, talent i tolerancję.

Przedstawiciele klasy kreatywnej prawdopodobnie występowali w procesie realizowania polityki regionalnej w różnych rolach i na różnych etapach. Na początku, w czasie przygotowywania analiz i projektowania dokumentów programowych, czynny udział brali eksperci i naukowcy. Na etapie realizacji projektów byli i mogą być jego zarówno jego twórcami, jak i beneficjentami ostatecznymi. Kończący projekty etap ewaluacji często nie może się odbyć bez merytorycznego wsparcia ze strony profesjonalnych badaczy.

Polityka regionalna Unii Europejskiej była realizowana w Polsce jeszcze przed przystąpieniem do wspólnoty, w ramach programów przedakcesyjnych, które miały pozwolić na przystosowanie naszego kraju do lepszej integracji ze Wspólnotą. Od roku 2004 do 2006, z uwzględnieniem zasady pozwalających na zakończenie wydatkowania środków – do 2008 roku realizowano pierwszą perspektywę finansowania, na którą składały się Sektorowe Programy Operacyjne: Rozwój Zasobów Ludzkich, Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego i Rozwój Obszarów Wiejskich, Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb, Transport oraz Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego. Łączna alokacja środków na ich realizację wyniosła ponad 57 miliardów złotych (MRR 2009).

Od 2007 aż do teraz obowiązuje druga perspektywa finansowa obejmująca Programy Operacyjne: Kapitał Ludzki, Innowacyjna Gospodarka, Infrastruktura i Środowisko, Rozwój Polski Wschodniej, a także 16 Programów Regionalnych i Programy Europejskiej

Współpracy Terytorialnej. Do momentu przeprowadzenia pierwszej części badań, alokacja środków wyniosła prawie 105 miliardów złotych (MRR 2010).

W badaniach analizowano sektorowe programy operacyjne z okresu programowania 2004-2006 oraz programy operacyjne o zasięgu regionalnym z perspektywy 2007-2013. **Szczegółowemu kodowaniu podlegały wszystkie opisy działań w ramach tych programów.**

Wcześniejsze badania klasy kreatywnej w Polsce były prowadzone w powiązaniu z projektem realizowanym przez grupę studentów i młodych badaczy z Wydziału Zarządzania UW pod kierownictwem Krzysztofa Klincewicza. W badaniach prowadzonych w innych krajach, takich jak Szwecja, Norwegia, Kanada, Wielka Brytania czy Chiny (Clifton, Cooke 2007; Florida, Mellander, Qian 2008; Tinagli 2009) koncentrowano się na dopasowaniu modelu Floridy do lokalnej specyfiki i sprawdzeniu hipotez związanych z zależnościami pomiędzy klasą kreatywną a różnymi wskaźnikami wzrostu gospodarczego. Wedle wiedzy autorki, nie podejmowano w Polsce innych badań empirycznych dotyczących koncepcji klasy kreatywnej, niż te przeprowadzone przez zespół Klincewicza. Przegląd wcześniejszych badań międzynarodowych pozwala stwierdzić, że **po raz pierwszy analizowana jest zależność pomiędzy natężeniem klasy kreatywnej, „3T” a polityką regionalną.** Jednocześnie proponowane połączenie kwestii natężenia klasy kreatywnej oraz realizacji projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej rozpoczyna nowy wątek rozważań nad alokacją tych funduszy w kontekście strategii Unii Europejskiej, zakładającej wzmacnianie gospodarki opartej na wiedzy.

4.2.1 Hipotezy

Hipoteza główna:

Projekty realizowane w ramach polityki regionalnej Unii Europejskiej w latach 2004-2010 w Polsce nie zmniejszają w dostatecznym stopniu różnic w poziomie „3T”: Talentu, Technologii i Tolerancji mierzonych zgodnie z modelem Richarda Floridy, przez co nie przyczyniają się do zwiększenia liczebności klasy kreatywnej w poszczególnych województwach Polski.

Hipotezy pomocnicze:

1. Możliwe jest określenie wskaźników, potwierdzających istnienie lub brak wpływu na czynniki „3T” i klasę kreatywną poszczególnych działań, realizowanych w ramach Programów Operacyjnych w Polsce.
2. Intensywność wsparcia talentu, technologii i tolerancji (w rozumieniu modelu „3T” Floridy) mierzona przez nominalną wartość projektów oraz per capita w Polsce jest zróżnicowana regionalnie.
3. Okresy programowania funduszy strukturalnych 2004-2006 i 2007-2013 (analiza dla lat 2007-2010) istotnie różnią się pod względem wpływu na talent, technologię i tolerancję w Polsce – liczby działań wspierających poszczególne „T” oraz natężenia wartości wsparcia w województwach.
4. Dysproporcja pomiędzy inwestycjami w poszczególne czynniki „3T” ogranicza możliwość wsparcia klasy kreatywnej poprzez realizację polityki strukturalnej w Polsce.
5. Możliwe jest określenie „luk kreatywności” – obszarów w największym stopniu wymagających wsparcia poprzez polskie programy rozwoju regionalnego.
6. Interesariusze szczególnie zainteresowani inicjatywami wspierającymi rozwój tolerancji nie korzystają aktywnie z możliwości realizowania projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, rzadko realizują projekty w ramach polityki strukturalnej.

4.2.2 Pytania badawcze:

1. Które działania wpływają pozytywnie na natężenie klasy kreatywnej, talentu, tolerancji i technologii w programach operacyjnych na lata 2004-2006 i 2007-2013?
2. Jakie są wartości projektów w działaniach zidentyfikowanych jako sprzyjające klasie kreatywnej i każdemu z „3T”?
3. Jakie różnice występują w zakresie inwestycji w klasę kreatywną i „3T” w ramach polityki strukturalnej pomiędzy perspektywami programowania i województwami?
4. Jakie można zaobserwować prawidłowości pomiędzy poziomem natężenia klasy kreatywnej i „3T” i wartościami inwestycji z projektów dofinansowanych z Unii Europejskiej dla województw?
5. Jakie luki kreatywności (rozumiane jako obszary niewystarczająco wspierane poprzez realizację polityki regionalnej) można zdiagnozować w zakresie każdego z „3T”?

4.2.3 Proces badawczy obejmował następujące etapy:

1. Zgromadzenie szczegółowych opisów priorytetów dla programów operacyjnych realizowanych w latach 2004-2006 i 2007-2013.
2. Zbudowanie zestawów wskaźników do badania opisów priorytetów – przygotowanie książki kodów.
3. Zakodowanie opisów priorytetów na poziomie działań przy pomocy książki kodów.
4. Przygotowanie tabelarycznych zestawień podsumowujących wyniki kodowania.
5. Zidentyfikowanie działań o największym wpływie na klasę kreatywną, Talent, Tolerancję i Technologię poprzez analizę wyników kodowania.
6. Przygotowanie bazy danych w arkuszu kalkulacyjnym zawierającej dane na temat wartości projektów dla zidentyfikowanych działań na poziomie województw.
7. Przygotowanie zestawień wartości projektów w każdej kategorii z podziałem na regiony.
8. Porównanie wartości projektów i poziomu klasy kreatywnej i „3T” z badań zastanych.
9. Identyfikacja luk kreatywności dla Talentu, Tolerancji i Technologii.
10. Ilościowe i jakościowe podsumowanie badań.

4.3 Klasa Kreatywna oraz czynniki 3T – wyprowadzenie wskaźników do badania opisów priorytetów

Dla każdego z czterech analizowanych elementów: klasy kreatywnej, Talentu, Tolerancji i Technologii zastosowano jednolity sposób opisu: definicja, wskaźniki skonstruowane przez Richarda Floridę oraz wskaźniki zastosowane przez Krzysztofa Klincewicza, na podstawie których przygotowałam listę działań które powinny mieć pozytywny wpływ na poziom klasy kreatywnej i każdego z T. W dalszym etapie badania sprawdzałam częstotliwość ich występowania w opisach priorytetów programów operacyjnych.

Klasa kreatywna

Klasa kreatywna to grupa osób pracujących w określonych obszarach gospodarki, na danym poziomie specjalizacji, wymienionych enumeratywnie przez Richarda Floridę. Klasa kreatywna składa się z trzonu kreatywnego i grupy kreatywnych profesjonalistów.

Na trzon kreatywny składają się:

- Informatycy i matematycy
- Architekci i inżynierowie
- Zawody związane z naukami biologicznymi i społecznymi
- Nauczyciele, szkoleniowcy i bibliotekarze
- Artyści, designerzy, animatorzy rozrywki, osoby związane ze sportem i mediami

Kreatywni profesjonaliści to:

- Menadżerowie
- Finansiści i biznesmeni, osoby odpowiedzialne za operacje finansowe i biznesowe
- Prawnicy
- Zawody związane ze sprawowaniem opieki zdrowotnej oraz wsparciem technicznym
- Zarządzający sprzedażą, sprzedawcy wyższego szczebla

(Florida 2004: 327-329)

Florida zidentyfikował grupy zawodowe, mają one w polskiej rzeczywistości swoje odpowiedniki opisane przez Klinewicza, poniżej cytowane.

1. Liczebność trzonu kreatywnego:

- a. Fizycy, chemicy i pokrewni
- b. Matematycy, statystycy i pokrewni
- c. Informatycy
- d. Inżynierowie i pokrewni
- e. Specjaliści nauk biologicznych + Specjaliści nauk rolniczych i pokrewnych
- f. Specjaliści ochrony zdrowia (z wyjątkiem pielęgniarek i położnych)
- g. Nauczyciele szkół wyższych
- h. Archiwiści, bibliotekoznawcy i specjaliści informacji naukowej
- i. Specjaliści nauk społecznych i pokrewnych
- j. Specjaliści administracji publicznej
- k. Specjaliści kultury i sztuki
- l. Operatorzy sprzętu optycznego i elektronicznego
- m. Pracownicy działalności artystycznej, rozrywki i sportu
- n. Modelki, modele i pokrewni

2. Liczebność kreatywnych profesjonalistów

- a. Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy
- b. Pielęgniarki i położne
- c. Nauczyciele gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych
- d. Nauczyciele szkół podstawowych i przedszkoli
- e. Nauczyciele szkół specjalnych
- f. Pozostali specjaliści szkolnictwa i wychowawcy
- g. Specjaliści od spraw ekonomicznych i zarządzania
- h. Prawnicy
- i. Średni personel techniczny
- j. Średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia
- k. Pracownicy do spraw finansowych i handlowych

- l. Agenci biur pomagających w prowadzeniu działalności gospodarczej i pośrednicy handlowi
- m. Średni personel biurowy
- n. Urzędniczy do spraw podatków, ceł i pokrewni
- o. Pracownicy pomocy społecznej i pracy socjalnej (pracownicy socjalni)
- p. Pracownicy archiwów, bibliotek i informacji naukowej

(Klincewicz 2012: 19-20)

Działania mające potencjalny wpływ na natężenie klasy kreatywnej w regionach

- **Typ pierwszy:** kierowane do klasy kreatywnej jako realizatora (członkowie klasy kreatywnej jako projektodawcy);
- **Typ drugi:** kierujące wsparcie do przedstawicieli klasy kreatywnej (członkowie klasy kreatywnej jako beneficjenci ostateczni).
- **Typ trzeci:** oddziałujące na sektor / dziedzinę gospodarki do której należą przedstawiciele grup zawodowych zaliczonych do klasy kreatywnej.
- **Typ czwarty:** programy które zachęcają do wejścia / pozostania / zniechęcają do wyjścia poza wymienione zawody kreatywne.
- **Typ piąty:** skierowane do / realizowane przez wyższe uczelnie i inne jednostki naukowo-badawcze.

Czynniki 3T

Richard Florida stwierdził i udowodnił, że aby przyciągnąć klasę kreatywną, generować innowacje i stymulować wzrost gospodarczy konieczne jest współwystępowanie wszystkich „3T rozwoju ekonomicznego”. Każda z nich jest istotna, jednak dopiero poprzez uzupełnianie się Talent, Technologia i Tolerancja stanowią o sukcesie danego regionu (Florida 2004: 249).

Florida mierząc występowanie „T” opracował zestawy wskaźników, Krzysztof Klincewicz w przy pomocy analizy czynnikowej zestawiał wskaźniki właściwe polskiej rzeczywistości.

Zbudowane w oparciu o wskaźniki dla Technologii, Talentu i Tolerancji wskaźniki określają działania wzmacniające każdy z czynników. Wzmocnienie to może nastąpić poprzez

realizowanie projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych. Kolejny etap badania obejmował analizę jakościową Priorytetów i Działań dla okresów programowania 2004-2006 i 2007-2013. Wnioski z analizy pozwoliły na wyróżnienie działań, których realizacja powinna przynieść efekt w postaci wzmocnienia siły 3T w polskich województwach. Jednocześnie zerowy pomiar dla części wskaźników oznacza brak występowania części z proponowanych elementów wpływających i pozwala zidentyfikować obszary **luk kreatywności**, które można niwelować w kolejnych latach również poprzez realizację polityki regionalnej.

Florida w swoich badaniach dysponował bardzo szczegółowymi danymi statystycznymi, dzięki czemu mógł obliczać poziom wskaźników dla pojedynczych miast. W przypadku Polski natężenie klasy kreatywnej mierzone jest na poziomie województw, na tym samym poziomie analizowane będą środki wydatkowane na projekty finansowane przez Unię Europejską. Programy Operacyjne w większości obejmują obszar całego kraju, jednak zarówno w projektach systemowych jak i konkursowych mogą być kierowane na poziom regionalny.

Talent

Indeks Talentu to udział osób wykształconych (od poziomu licencjata) w populacji regionu (Florida 2004: 333).

Talent – serie danych dla „Wykształcenie” (Klincewicz 2012: 40)

- a. Studenci szkół wyższych na 1000 ludności
- b. Znajomość angielskiego
- c. Znajomość francuskiego
- d. Zatrudnienie w działalności badawczo-rozwojowej (B+R) w ekwiwalencie pełnego wymiaru czasu pracy (EPC) na 1000 osób aktywnych zawodowo

Działania mające wpływ na natężenie klasy kreatywnej - Talent

- **Typ pierwszy:** kierowanie projektów do osób o wyższym wykształceniu lub do szkół wyższych (osoby wykształcone oraz szkoły wyższe jako projektodawcy)

- **Typ drugi:** osoby kontynuujące edukację, osoby zainteresowane podnoszeniem kwalifikacji naukowych oraz szkoły wyższe lub szkoły językowe jako beneficjenci ostateczni
- **Typ trzeci:** programy zachęcające do kontynuowania edukacji w zorganizowanych formach kształcenia.
- **Typ czwarty:** programy wspierające współpracę pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a rynkiem pracy / przedsiębiorcami skoncentrowane na dopasowywaniu oferty edukacyjnej do potrzeb pracodawców.
- **Typ piąty:** projekty szkoleniowe / edukacyjne realizowane przez przedsiębiorców mające na celu podnoszenie poziomu formalnego wykształcenia i kompetencji językowych pracowników lub takie projekty skierowane do pracowników, realizowane przez instytucje zewnętrzne.

Tolerancja

Do mierzenia Tolerancji Florida zbudował zestaw wskaźników – w zrewidowanej wersji obejmujący: Indeks Gejów (liczbę osób orientacji homoseksualnej / liczę osób pozostających w związkach monopłciowych), Indeks Tygła (liczbę urodzeń osób innych narodowości), Indeks Bohemy (określa liczbę osób kreatywnych: autorów, designerów, piosenkarzy, muzyków, kompozytorów, aktorów, dyrektorów, malarzy, rzeźbiarzy, fotografów, tancerzy, artystów i performerów) oraz Indeks Integracji Międzyrasowej (udział sześciu określonych grup narodowo-etnicznych) (Florida 2004: 333-334).

Serie danych wykorzystane dla polskich województw (Klincewicz 2012: 39):

1. Komponent „Laickość” i „Różnorodność”
 - a. Imigranci w miastach na 1000 mieszkańców miast
 - b. Ogłoszenia towarzyskie homoseksualistów na 1000 mieszkańców miast
 - c. Respondenci nieuczestniczący w nabożeństwach ani innych spotkaniach o charakterze religijnym
 - d. Związki partnerskie na 1000 rodzin
 - e. Związki partnerskie z dziećmi na 1000 rodzin z dziećmi
 - f. Ojcowie samotnie wychowujący dzieci na 1000 rodzin z dziećmi

- g. Rozwody w miastach na 1000 ludności
- h. Głosy oddane w wyborach 2007 roku na LPR i Samoobronę Rzeczypospolitej Polskiej w okręgu wyborczym – mieście wojewódzkim

Działania mające wpływ na natężenie klasy kreatywnej - Tolerancja

- **Typ pierwszy:** kierowane do a) grup imigranckich b) osób samotnych c) osób w związkach partnerskich jako realizatora d) osób o orientacji homoseksualnej (osoby z wymienionych grup oraz ich stowarzyszenia jako projektodawcy) wzmacniające ich pozycję
- **Typ drugi:** kierujące wsparcie do a) grup imigranckich b) osób samotnych c) osób w związkach partnerskich d) osób o homoseksualnej orientacji (osoby z wymienionych grup oraz ich stowarzyszenia jako beneficjenci ostateczni).
- **Typ trzeci:** oddziaływanie na społeczeństwo (np. kampanie społeczne) i wzrost poziomu wiedzy, poziomu akceptacji dla grup a-d e
- **Typ czwarty:** programy zachęcające osoby o innej narodowości, religii do pozostawania na terenach objętych projektem
- **Typ piąty:** skierowane do / realizowane przez kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w omawianych obszarach / na rzecz wymienionych grup

Technologia

Na czynnik Technologia składają się: Indeks Innowacyjności oraz Indeks Technologiczny. Indeks Innowacyjności – jego nowa wersja opiera się o ranking rocznego wzrostu ilości patentów, zaś Indeks Technologiczny określa procentowy udział produkcji wysokich technologii danego regionu do całości kraju oraz udział produktu ekonomicznego pochodzącego z wysokich technologii w porównaniu do takiego wskaźnika na poziomie kraju (Florida 2004: 323),

Polskie serie danych opisujące Technologię: (Klincewicz 2012: 41)

1. Komponent „Innowacyjność” i „Społeczeństwo informacyjne”
 - a. Zatrudnienie w działalności badawczo-rozwojowej (B+R) w ekwiwalencie pełnego wymiaru czasu pracy (EPC) na 1000 osób aktywnych zawodowo
 - b. Zmiana poziomu zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej
 - c. Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (B+R) (ceny bieżące) na 1 mieszkańca w złotych
 - d. Wsparcie dla projektów z funduszy UE w ramach programów ZPORR i SPO WK jako procent ogólnokrajowego wsparcia
 - e. Odsetek przedsiębiorstw przemysłowych, które ponosiły nakłady na działalność innowacyjną
 - f. Patenty udzielone na 10 000 mieszkańców miast
 - g. Korzystanie z komputerów
 - h. Korzystanie z Internetu

Działania mające wpływ na natężenie klasy kreatywnej - Technologia

- **Typ pierwszy:** kierowane do badaczy, pracowników naukowych, firm zajmujących się działalnością B+R oraz podmiotów prowadzących taką działalność na rzecz innych (jako projektodawcy)
- **Typ drugi:** kierujące wsparcie do badaczy, pracowników nauki, firm rozwijających działalność B+R oraz podmiotów prowadzących taką działalność na rzecz innych (naukowcy jako beneficjenci ostateczni).
- **Typ trzeci:** programy zachęcające osoby / instytucje zajmujące się działalnością B+R oraz firmy do zwiększenia aktywności
- **Typ czwarty:** projekty infrastrukturalne wzmacniające społeczeństwo informacyjne: rozbudowa sieci szerokopasmowego Internetu, budowę e-administracji i pokrewne.
- **Typ piąty:** projekty finansujące działania oparte na nowoczesnych technologiach w różnych sektorach gospodarki.

4.4 Tablica kodów do badania analizy zawartości opisów priorytetów

Na podstawie zidentyfikowanych powyżej czynników powstała tablica kodów.

Tablica kodów	
Kryterium	Kod
<i>Natężenie Klasy Kreatywnej w regionach</i>	
członkowie klasy kreatywnej jako projektodawcy – działania kierowane do klasy kreatywnej jako realizatora	KK1
członkowie klasy kreatywnej jako beneficjenci ostateczni - działania kierujące wsparcie do przedstawicieli klasy kreatywnej	KK2
oddziałujące na sektor / dziedzinę gospodarki do której należą przedstawiciele grup zawodowych zaliczonych do klasy kreatywnej.	KK3
zachęcające do wejścia / pozostania / zniechęcające do wyjścia poza wymienione zawody kreatywne.	KK4
wyższe uczelnie i inne jednostki naukowo-badawcze jako projektodawcy	KK5a
wyższe uczelnie i inne jednostki naukowo-badawcze jako beneficjenci ostateczni	KK5b
<i>Działania mogące mieć wpływ na natężenie klasy kreatywnej - Talent</i>	
osoby wykształcone jako projektodawcy	T1
osoby kontynuujące edukację lub podnoszące kompetencje jako beneficjenci ostateczni	T2a
szkoły językowe, firmy szkoleniowe i edukacyjne jako beneficjenci ostateczni	T2b
promujące / zachęcające do kontynuowania edukacji w zorganizowanych formach kształcenia	T3
wspierające współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a rynkiem pracy – koncentracja na dopasowaniu oferty edukacyjnej do potrzeb pracodawców	T4
finansujące projekty szkoleniowe / edukacyjne realizowane przez przedsiębiorców mające na celu podnoszenie poziomu formalnego wykształcenia i kompetencji językowych pracowników	T5a
finansujące projekty szkoleniowe / edukacyjne mające na celu podnoszenie poziomu formalnego wykształcenia i kompetencji językowych skierowane do pracowników, realizowane przez instytucje zewnętrzne	T5b

<i>Działania mogące mieć wpływ na wzmocnienie Tolerancji</i>	
projektodawcy należący do: a) grup imigranckich b) osób samotnych c) osób w związkach partnerskich d) osób o orientacji homoseksualnej (oraz ich stowarzyszenia)	O1
beneficjenci ostateczni należący do a) grup imigranckich b) osób samotnych c) osób w związkach partnerskich d) osób o homoseksualnej orientacji (osoby z wymienionych grup oraz ich stowarzyszenia)	O2
oddziałujące na społeczeństwo (np. kampanie społeczne) i wzrost poziomu wiedzy, poziomu akceptacji dla grup a-d	O3
zachęcające do osiedlania się osób z grup a-d	O4
skierowane do kościołów i związków wyznaniowych, organizacji pozarządowe działające w omawianych obszarach a-d	O5a
realizowane przez kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w omawianych obszarach a-d	O5b
<i>Działania mogące mieć wpływ na wzmocnienie Technologii</i>	
badacze, pracownicy naukowcy, firmy zajmujące się działalnością B+R oraz podmioty prowadzących taką działalność na rzecz innych jako projektodawcy	E1
badacze, pracownicy naukowcy, firmy zajmujące się działalnością B+R oraz podmioty prowadzących taką działalność na rzecz innych jako beneficjenci ostateczni	E2
zachęcające osoby / instytucje zajmujące się działalnością B+R oraz firmy do zwiększenia aktywności	E3
wzmacniające społeczeństwo informacyjne poprzez poprawę infrastruktury: rozbudowa sieci szerokopasmowego Internetu, budowę e-administracji i pokrewne	E4
finansujące działania oparte na nowoczesnych technologiach w różnych sektorach gospodarki	E5

Tabela 5. Tablica kodów do badań.

Źródło: opracowanie własne

4.5 Perspektywa Programowania 2004-2006 – Analiza zawartości priorytetów

Po zgromadzeniu opisów priorytetów dla wszystkich programów operacyjnych, będących źródłem danych do tej części badania, przy pomocy powyższej tablicy zakodowano treść opisów poszczególnych działań. W wymienionych poniżej dokumentach umieszczono szczegółowe opisy wszystkich priorytetów i działań w ich ramach. Każde działanie ma określony cel, spójny z celami danego priorytetu, opis aktywności jakie mogą być finansowane z jego środków, grupy docelowe oraz potencjalnych beneficjentów. Na podstawie tak skonstruowanych opisów każdego z działań możliwe było zidentyfikowanie w ich treści wskaźników kryteriów przygotowanych w pierwszej części badania (zestawionych w tabeli powyżej).

Źródła opisów priorytetów były następujące:

- Sektorowy Program Operacyjny „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw na lata 2004-2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój Zasobów Ludzkich na lata 2004—2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004-2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Transport na lata 2004-2006”
- „Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006”

Szczegółowa tabela obrazująca kodowanie opisów priorytetów dla okresu 2004-2006 znajduje się w Załączniku nr 1.

4.5.1 Zestawienie wyników analizy zawartości opisów priorytetów dla okresu programowania 2004-2006

Poniższa tabela przedstawia zestawienie zakodowanych wartości dla poszczególnych działań. Tabela obejmuje wyłącznie te działania, w których co najmniej jedno kryterium oceniono pozytywnie.

Sektorowy Program Operacyjny Wsparcie Konkurencyjności Przedsiębiorstw																							
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma
1.1									0							0			1			1	1
1.2									0							0		1	1			2	2
1.3									0							0		1	1			2	2
1.4									0							0	1	1	1			3	3
1.5									0							0				1		1	1
2.1									0							0		1			1	2	2
2.2									0							0			1			1	1
2.3									0							0		1			1	2	2
suma									0							0	1	5	5	1	2	14	14
Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich																							
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma
1.1					1			1	2							0						0	2
1.2					1				1							0						0	1
1.3				1					1							0						0	1
1.4				1	1				2							0						0	2
1.5									0		1					1						0	1
1.6			1						1							0						0	1
2.1	1		1	1	1				4							0						0	4
2.3			1				1	1	3							0						0	3
2.4				1					1							0						0	1
suma	1	0	3	4	4	0	1	2	15	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	16

Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich																								
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma	
1.3			1						1							0						0	1	
2.7								1	1							0						0	1	
suma	0	0	1	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
Sektorowy Program Operacyjny RYBY																								
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma	
3.4									0							0					1	1	1	
4.6									0							0	1	1			1	3	3	
suma		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2	2	
Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego																								
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma	
1.3									0							0		1				1	1	
1.5									0							0				1		1	1	
2.1				1	1	1		1	4							0						0	4	
2.2					1				1							0						0	1	
2.3				1					1							0						0	1	
2.4				1					1							0						0	1	
2.5							1		1							0						0	1	
2.6	1								1							0		1	1			2	3	
3.5				1					1							0						0	1	
suma	1	0	0	4	2	1	1	1	10	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1	0	4	14	
SUMA	2	0	4	8	6	1	2	4	27	0	1	0	0	0	0	1	2	8	6	2	4	22	50	

Tabela 6 Wyniki kodowania dla perspektywy programowania 2004-2006

Źródło: opracowanie własne

Analiza powyższej Tabeli 6. umożliwia identyfikację działań mogących mieć wpływ na natężenie czynników wpływających na zagęszczenie klasy kreatywnej. Pierwszym oczywistym wnioskiem jest właściwie brak zidentyfikowanych działań, które zgodnie z przyjętymi kryteriami wiązałyby się z poziomem tolerancji w regionach. Z łatwością można również określić, że z poziomem Talentu najbardziej potencjalnie mogą być powiązane: Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich oraz Zintegrowany Program Rozwoju Regionalnego. Ten drugi jest równie istotny w kontekście innego czynnika T – Technologii. W przypadku Technologii, równie istotny jest oprócz ZPORR – Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw.

Jednocześnie, na podstawie tej samej tablicy kodów zakodowano działania mogące mieć wpływ na liczebność klasy kreatywnej w regionach. Poniżej przedstawiono zestawienie wyników tej części badania. Tabela obejmuje wyłącznie działania, dla których co najmniej jedno kryterium zostało ocenione pozytywnie.

Działanie	KK1	KK2	KK3	KK4	KK5a	KK5b	KK suma
SPO WKP 1.2	1	1	1				3
SPO WKP 1.3	1	1	1				3
SPO WKP 1.4	1	1			1	1	4
SPO WKP 2.1			1				1
SPO WKP suma	3	3	3	0	1	1	11
SPO RZL 1.1	1	1					2
SPO RZL 1.2		1					1
SPO RZL 1.4						1	1
SPO RZL 1.5					1	1	2
SPO RZL 1.6						1	1
SPO RZL 2.1		1				1	2
SPO RZL 2.2		1			1	1	3
SPO RZL 2.3	1						1
SPO RZL 2.4		1					1
SPO RZL suma	2	5	0	0	2	5	14
SPO ROW 1.3	1					1	2
SPO ROW 1.4	1						1
SPO ROW 1.5	1						1
SPO ROW 2.3	1						1
SPO ROW 2.5	1						1
SPO ROW 2.7	1						1
SPO ROW suma	6	0	0	0	0	1	7
SPO RYBY 4.6						1	1

SPO RYBY suma	2	0	0	0	0	0	2
ZPORR 1.1			1				1
ZPORR 1.2			1				1
ZPORR 1.3			1			1	2
ZPORR 1.5		1	1			1	3
ZPORR 1.6	1						1
ZPORR 2.1	1	1	1			1	4
ZPORR 2.2							0
ZPORR 2.3						1	1
ZPORR 2.4		1				1	2
ZPORR 2.5					1		1
ZPORR 2.6	1		1	1	1		4
ZPORR 3.1	1		1				2
ZPORR 3.2	1		1				2
ZPORR 3.3					1	1	2
ZPORR 3.4	1						1
ZPORR 3.5		1	1				2
ZPORR suma	6	4	9	1	3	6	29

Tabela 7 Zbiorcze wyniki kodowania dla kategorii klasa kreatywna.

Źródło: opracowanie własne

Lista działań mających potencjalny wpływ na czynniki 3T i Klasę Kreatywną dla każdego programu operacyjnego jest zawarta w Załączniku nr 2.

4.6 Analiza wartości projektów dla okresu programowania 2004-2006

4.6.1 Źródło danych i sposób ich zgromadzenia

Początkowo za źródło danych miały służyć raporty publikowane regularnie na stronach internetowych instytucji odpowiedzialnych za implementację funduszy strukturalnych oraz na oficjalnych witrynach poświęconych temu tematowi. Niestety, publikowane na nich raporty z różnych okresów nie zawierają informacji w pożądanym zakresie – prawie w żadnych nie ma podziału na poszczególne województwa. W rezultacie jedynym źródłem danych była strona internetowa www.mapadotacji.gov.pl. Przy pomocy opcji „wyszukiwanie szczegółowe”, po kolei wybierane były działania zidentyfikowane jako zawierające w sobie elementy powiązane z „3T” i klasą kreatywną, następnie województwo po województwie kopiowano listy projektów zrealizowanych. Do podsumowań brane były pod uwagę wartości projektów. W przypadku projektów realizowanych w kilku województwach, ze względu na brak informacji o podziale wartości projektów na każde z nich, rozliczano kwotę proporcjonalnie.

Kolejne działania wraz z sumami wartości projektów posłużyły do zbudowania bazy danych, z której przy pomocy arkusza kalkulacyjnego przygotowano poniższe zestawienia.

4.6.2 Wartości projektów Talent – zagregowane do poziomu Programów Operacyjnych

Poniższa tabela prezentuje wartość działań zidentyfikowanych jako sprzyjające wzmocnieniu Talentu. Dla SPO Rozwój Zasobów Ludzkich były to działania: 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.6, 2.1 i 2.3. Działania 1.3 i 2.7 uznano za istotne wśród wszystkich, które obejmował SPO Rozwój Obszarów Wiejskich. Najliczniej reprezentowane są działania realizowane w ramach ZPORR: 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6 i 3.3. By zestawienie było bardziej przejrzyste, wartości projektów w poszczególnych działaniach zostały zsumowane w ramach każdego z Programów Operacyjnych. Łączna suma wartości projektów w omawianych działaniach została zawarta w ostatnich kolumnach tabeli. Dla każdego Programu Operacyjnego, jak i wszystkich trzech, oprócz podania wartości, wyliczono procentowy udział danego województwa w całości środków wydatkowanych na całość projektów realizowanych w wyszczególnionych działaniach.

	SPO RZL		SPO ROW	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	247 610 829,03	7,05%	10 357 402,73	5,86%
kujawsko-pomorskie	228 373 158,38	6,50%	13 517 019,48	7,65%
lubelskie	238 720 780,62	6,80%	11 416 336,85	6,46%
lubuskie	110 281 707,06	3,14%	4 465 159,29	2,53%
łódzkie	207 758 379,11	5,91%	12 461 122,60	7,05%
małopolskie	239 645 809,21	6,82%	20 814 356,31	11,78%
mazowieckie	468 163 344,71	13,33%	11 153 733,48	6,31%
opolskie	88 232 675,17	2,51%	4 197 914,84	2,38%
podkarpackie	199 791 330,10	5,69%	17 666 037,30	10,00%
podlaskie	115 621 090,27	3,29%	9 230 508,81	5,23%
pomorskie	176 450 543,94	5,02%	6 448 328,53	3,65%
śląskie	347 493 336,73	9,89%	9 027 329,84	5,11%
świętokrzyskie	165 635 005,38	4,72%	13 001 584,63	7,36%
warmińsko-mazurskie	194 919 670,71	5,55%	8 370 759,18	4,74%
wielkopolskie	275 964 500,79	7,86%	17 525 266,60	9,92%
zachodniopomorskie	207 914 890,63	5,92%	7 001 956,35	3,96%
suma	3 512 577 051,84		176 654 816,79	

Tabela 8 Wartość projektów w kategorii Talent dla SPO RZL i SPO ROW w okresie 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Dla SPO „Rozwój Zasobów Ludzkich”, samotnym liderem jest województwo mazowieckie, w którym wartość projektów przekroczyła 13% całości. Na drugim miejscu uplasowało się województwo śląskie. Najmniejszą wartość miały działania realizowane w województwach lubuskim i podlaskim. W dalszej części tych rozważań przedstawię również porównanie wartości projektów w przeliczeniu na jedną osobę zamieszkującą dany region.

W przypadku SPO „Rozwój Obszarów Wiejskich”, największa ilość środków została wydatkowana w województwach małopolskim, podkarpackim i wielkopolskim. Trzeba przy tym pamiętać, że w przypadku tego Programu Operacyjnego wśród działań wzmacniających Talent znalazły się tylko dwa: dotyczące szkoleń oraz wdrażania programu LEADER +, co przekłada się na dużo niższą łączną sumę rozdysponowanych środków, a co za tym idzie – ograniczoną możliwość wzmacniania Talentu.

	ZPORR		Razem	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	288 900 473,72	7,66%	546 868 705,48	7,33%
kujawsko-pomorskie	156 115 650,72	4,14%	398 005 828,57	5,33%
lubelskie	281 519 257,30	7,46%	531 656 374,77	7,12%
lubuskie	124 584 437,70	3,30%	239 331 304,05	3,21%
łódzkie	161 862 639,93	4,29%	382 082 141,64	5,12%
małopolskie	212 222 516,28	5,62%	472 682 681,80	6,33%
mazowieckie	457 648 190,58	12,13%	936 965 268,77	12,56%
opolskie	114 899 665,87	3,05%	207 330 255,87	2,78%
podkarpackie	322 042 493,69	8,53%	539 499 861,09	7,23%
podlaskie	110 889 007,84	2,94%	235 740 606,92	3,16%
pomorskie	224 320 997,16	5,95%	407 219 869,62	5,46%
śląskie	414 775 016,79	10,99%	771 295 683,36	10,34%
świętokrzyskie	168 824 908,84	4,47%	347 461 498,85	4,66%
warmińsko-mazurskie	294 077 948,88	7,79%	497 368 378,77	6,66%
wielkopolskie	258 698 294,98	6,86%	552 188 062,37	7,40%
zachodniopomorskie	181 859 877,21	4,82%	396 776 724,18	5,32%
suma	3 773 241 377,49		7 462 473 246,12	

Tabela 9 Wartość projektów w kategorii Talent dla ZPORR w okresie 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Łączna suma środków przedstawiona w Tabeli 13. wydanych na omawiane projekty w ramach działań trzech programów operacyjnych to prawie 7,5 miliarda złotych. Kwota ta wydaje się być bardzo wysoka, średnia na każde województwo wynosi około pół miliarda. Największy udział w łącznej kwocie wydatkowanych środków miały działania 1.2 i 1.3 ze SPO RZL oraz 2.2 i 3.3 ze ZPORR. Co charakterystyczne, wszystkie te cztery działania skoncentrowane są na przeciwdziałaniu bezrobociu wśród grup szczególnie nim zagrożonych, na przykład młodzieży i rolnikach. Trudno nazwać osoby te przedstawicielami klasy kreatywnej, w czasie analizy opartej o tablicę kodów działania uzyskały jedynie po jednym wskazaniu. Podsumowując – pomimo wysokiej kwoty środków wydatkowanych na realizację projektów w ramach tych działań, ich bezpośredni wpływ na klasę kreatywną obecnie i w przyszłości oceniam jako niewielki. Najważniejsze wśród omawianych czterech działań wydaje się być 1.2 SPO RZL – Perspektywy dla młodzieży, ponieważ w jego ramach

finansowane były projekty kierowane do osób mających szansę poprawić swoją sytuację na rynku pracy i zasilić klasę kreatywną w swoich województwach.

Najmniejszą wartość łączną miały projekty realizowane w ramach SPO Rozwój Obszarów Wiejskich.

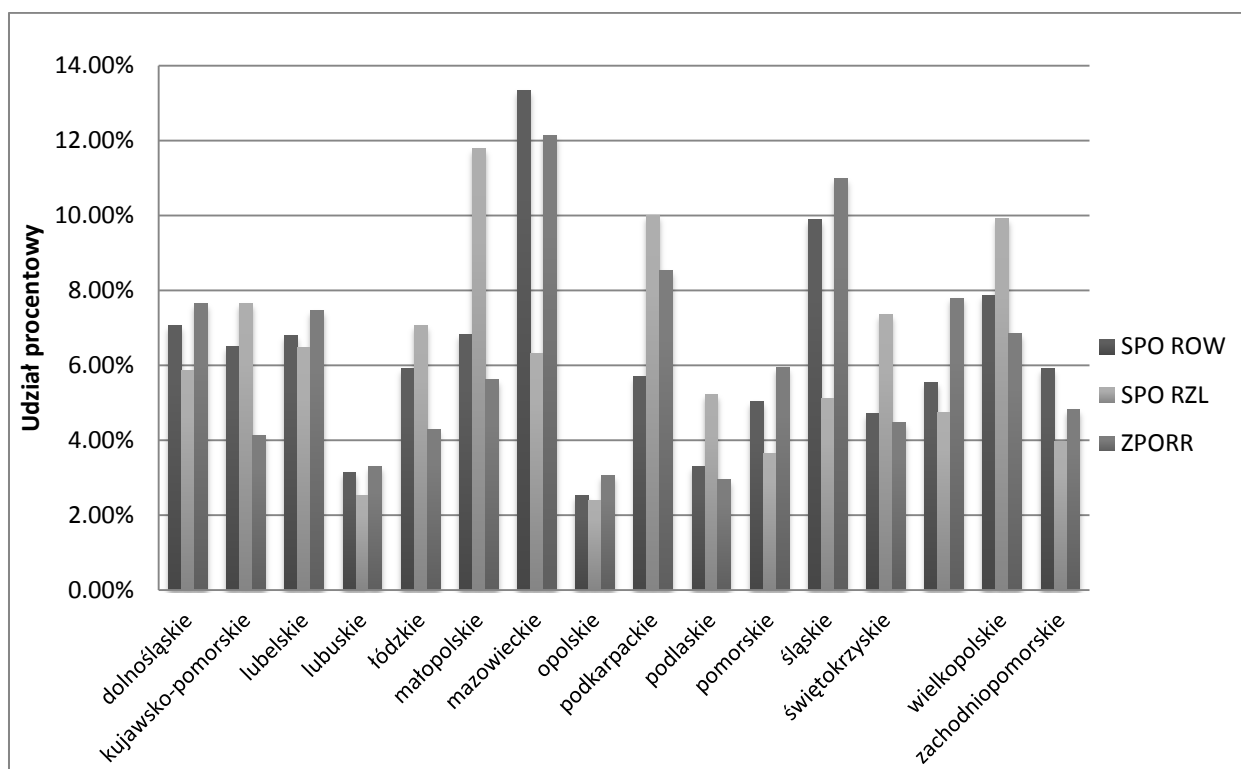
Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
SPO RZL 1.2	1 182 797 181,44	15,85%
SPO RZL 1.3	1 053 136 539,73	14,11%
ZPORR 2.2	917 160 575,05	12,29%
ZPORR 3.3	804 658 575,37	10,78%
ZPORR 2.3	656 232 066,03	8,79%
ZPORR 2.1	600 772 419,04	8,05%
SPO RZL 2.3	328 876 594,36	4,41%
ZPORR 2.5	286 518 730,05	3,84%
ZPORR 2.6	269 061 693,95	3,61%
SPO RZL 1.5	250 817 722,37	3,36%
ZPORR 2.4	238 837 318,00	3,20%
SPO RZL 1.6	226 891 614,58	3,04%
SPO RZL 2.1	225 193 875,08	3,02%
SPO RZL 1.4	125 246 520,19	1,68%
SPO RZL 1.1	119 617 004,09	1,60%
SPO ROW 2.7	111 801 777,70	1,50%
SPO ROW 1.3	64 853 039,09	0,87%
suma	7 462 473 246,12	

Tabela 10 Wartości projektów w kategorii Talent według Działań, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006.

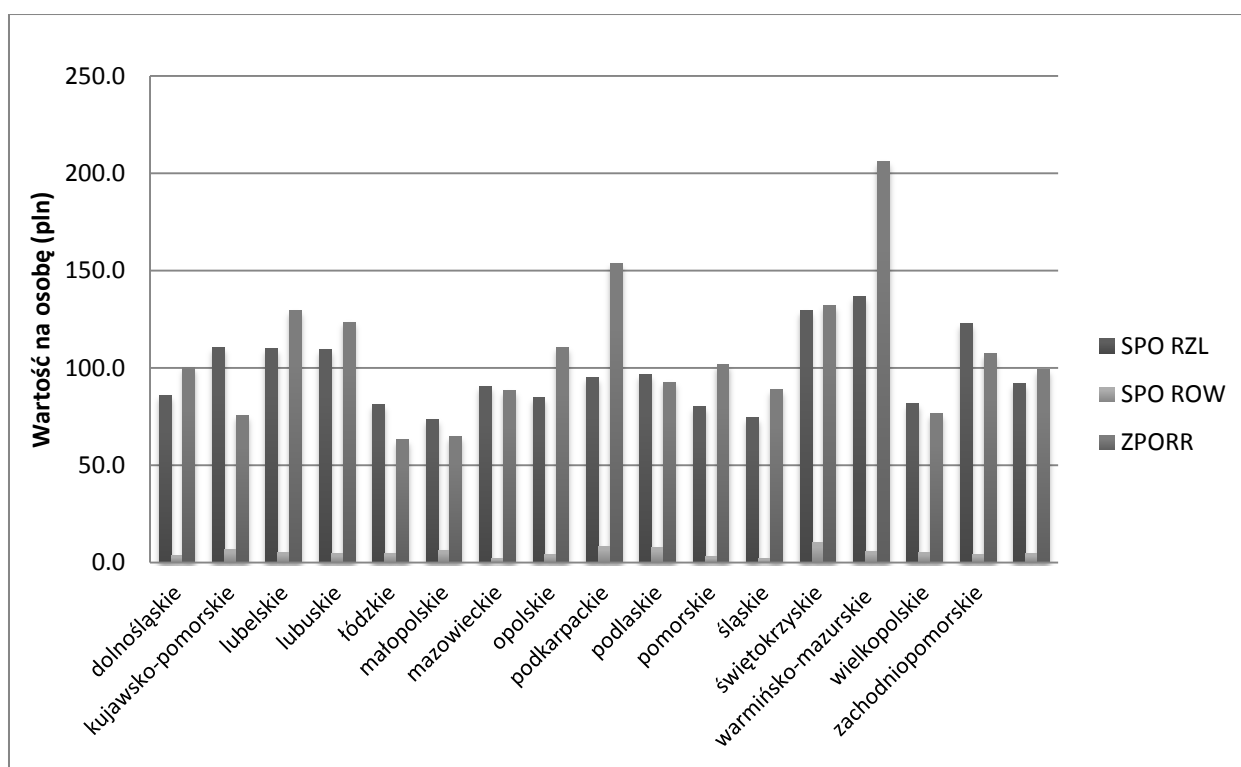
Źródło: opracowanie własne

Analiza wykresu przedstawionego na Rysunku 9. obrazującego rozkład wartości trzech Programów Operacyjnych istotnych ze względu na związek z Talentem wskazuje na niewielkie zróżnicowanie pomiędzy SPO RZL, SPO ROW i ZPORR. Jest to o tyle ciekawe, że każdy z tych Programów jest skoncentrowany na innym typie obszarów.

Po przeliczeniu wartości projektów na osobę, obraz nie zmienił się znacząco – przebieg rozkładu dla SPO RZL i ZPORR jest dość podobny – dominujące są województwa mazowieckie i małopolskie, wysoki poziom uzyskuje w obu Programach również województwo śląskie. Dla najsłabiej zaludnionych obszarów

Rysunek 9 Wartości projektów w kategorii Talent w latach 2004-2006.
Źródło: opracowanie własne

Rysunek 10. Wartości projektów per capita w kategorii Talent w latach 2004-2006.
Źródło: opracowanie własne

Powyższy wykres na Rysunku 10. prezentuje rozkład wartości projektów w przeliczeniu na jedną osobę. Pierwszy wniosek jaki się nasuwa dotyczy województw dominujących – najwyższe wartości uzyskały: warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie i podkarpackie. Co interesujące, regiony te pod względem bezwzględnej wartości znajdują się najwyżej w okolicach mediany rozkładu, a województwo świętokrzyskie – nawet poniżej pierwszego kwartyla. O ile wartość projektów nie jest dla wymienionych trzech województw wysoki, o tyle po przełożeniu na liczbę mieszkańców, okazują się one liderami. Dla pełnego obrazu warto przyjrzeć się województwom, w których wartość projektów była bezwzględnie najwyższa: mazowieckie, śląskie oraz nieco za nimi – wielkopolskie. Pierwsze dwa co do wartości per capita uzyskały wartości średnie, przeciętne – bardzo blisko wartości średniej dla wszystkich regionów. Województwo wielkopolskie uzyskało jedną z najniższych wartości dla całej populacji. Obliczony współczynnik korelacji pomiędzy wartością projektów a przypadającą na jedną osobę wskazuje na słabą ujemną zależność (-0,16), tak więc wnioski mają charakter jednostkowy.

województwo	liczebność klasy kreatywnej	wartość na osobę
dolnośląskie	255 502,00	189,73
kujawsko-pomorskie	143 279,00	192,61
lubelskie	154 029,00	244,69
lubuskie	72 222,00	237,31
łódzkie	198 508,00	148,89
małopolskie	256 654,00	144,50
mazowieckie	588 913,00	181,17
opolskie	64 896,00	198,98
podkarpackie	148 029,00	257,20
podlaskie	83 299,00	197,09
pomorskie	182 407,00	184,80
śląskie	374 140,00	165,19
świętokrzyskie	68 973,00	271,49
warmińsko-mazurskie	96 978,00	348,57
wielkopolskie	260 758,00	163,44
zachodniopomorskie	115 406,00	234,39
średnia	191 499,56	195,73
współczynnik korelacji		-0,49

Tabela 11. Wartość projektów na osobę w porównaniu do liczebności klasy kreatywnej według województw w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Powyższa Tabela 11. zestawia liczebność klasy kreatywnej i wartość projektów w kategorii Talent na osobę według województw. Między seriami danych występuje umiarkowana ujemna zależność. Jest to uzasadnione ze względu na główne obszary wsparcia w uwzględnionych działaniach obejmują tylko w niewielkim zakresie bezpośrednio klasę kreatywną. Jedno z działań ze ZPORR obejmuje obszar ściśle związany z innowacjami, pozostałe dotyczą tematów takich jak reorientacja zawodowa czy bezrobocie. Można wysnuć wniosek, że tam gdzie kierowane są większe środki w kategorii Talent, tam klasa kreatywna jest w tym momencie słabsza, przy czym jednocześnie osoby należące do klasy kreatywnej są również realizatorami projektów. Podsumowując – rozkład wartości projektów zidentyfikowanych jako sprzyjające podnoszeniu poziomu Talentu wskazuje na możliwość zniwelowania różnic pomiędzy regionami w natężeniu klasy kreatywnej. Jednocześnie główna tematyka projektów realizowanych w ramach działań SPO RZL, SPO ROW i ZPORR koncentruje się na obszarach wspierających raczej osoby pozostające poza zawodami należącymi do klasy kreatywnej.

4.6.3 Wartości projektów w kategorii Tolerancja

Przygotowanie tablicy kodów w oparciu o wskaźniki klasy kreatywnej i 3T, dla kategorii Tolerancja spowodowało ograniczenie działań sprzyjających poziomowi tolerancji w regionach do dość wąskiej grupy. Jak wynikało z procesu kodowania, tylko w przypadku jednego działania – SPO Rozwój Zasobów Ludzkich Działanie 1.5 Promocja aktywnej polityki społecznej poprzez wsparcie grup szczególnego ryzyka, zidentyfikowano czynnik wskazujący na związek z poziomem Tolerancji. Z tego względu możliwość wnioskowania na temat kategorii Tolerancja jest niezwykle ograniczona. Główny wniosek, jaki się nasuwa to taki, że obszar tolerancji nie stanowi priorytetu dla okresu programowania 2004-2006.

Warto przy tym przypomnieć, jakich działań na etapie badań poszukiwałam wśród opisów priorytetów. Przede wszystkim określono grupy, na których powinny się projekty koncentrować: imigranckie, osoby samotne i żyjące w związkach partnerskich, osoby homoseksualne. Wymienione osoby potencjalnie powinny występować jako beneficjenci ostateczni lub projektodawcy. Poza tym, brane były pod uwagę działania skierowane i realizowane przez kościoły i związki wyznaniowe.

Powody, dla których wymienione osoby i grupy nie są szeroko uwzględnione w Programach Operacyjnych mogą być związane z ogólnym poziomem świadomości i tolerancji polskiego społeczeństwa. Na wzmocnienie tego zjawiska wpływa fakt, że programowanie okresu 2004-2006 odbywało się na początku obecnego tysiąclecia, a kwestie równościowe z każdym rokiem w naszym kraju, wraz z rozwojem społeczeństwa obywatelskiego, stają się coraz bardziej eksponowane.

	SPO RZL 1.5	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	19 341 105,83	7,71%
kujawsko-pomorskie	13 837 378,28	5,52%
lubelskie	18 567 600,15	7,40%
lubuskie	5 818 131,44	2,32%
łódzkie	14 108 119,27	5,62%
małopolskie	15 514 314,09	6,19%
mazowieckie	53 691 184,49	21,41%
opolskie	6 254 365,10	2,49%
podkarpackie	5 260 398,50	2,10%
podlaskie	6 512 172,73	2,60%
pomorskie	9 749 827,99	3,89%
śląskie	26 049 045,34	10,39%
świętokrzyskie	6 938 389,12	2,77%
warmińsko-mazurskie	20 402 881,23	8,13%
wielkopolskie	18 684 082,54	7,45%
zachodniopomorskie	10 088 726,27	4,02%
Suma końcowa	250 817 722,37	

Tabela 12 Wartość projektów w kategorii Tolerancja w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne.

Pomiędzy rozkładem procentowym wydatkowanych środków, a współczynnikiem tolerancji wyliczonym w badaniach Klincewicza występuje silna dodatnia korelacja (0,78), jednak ze względu na niewielką próbę badawczą dalsze wnioski wydają się nieuzasadnione.

4.6.4 Wartości projektów w kategorii Technologia - zagregowane na poziomie Programów Operacyjnych

Ilość działań zidentyfikowanych jako potencjalnie pozostających w związku z natężeniem Technologii w województwach jest zdecydowanie najczęściej ze wszystkich trzech czynników „T”. Za istotne z punktu widzenia omawianego tematu uznano działania w ramach SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw: 1.1., 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 2.1, 2.2, 2.3, w SPO Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb: Działania 3.4 i 4.6 oraz w ZPORR: 1.3, 1.5, 2.6.

województwo	SPO WKP		SPO RYBY	
	wartości projektów	procentowy udział	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	833 810 404,99	6,91%	1 575 847,00	0,20%
kujawsko-pomorskie	820 601 889,37	6,80%	92 762 826,17	12,04%
lubelskie	304 270 120,80	2,52%	1 272 054,00	0,17%
lubuskie	425 082 125,56	3,52%	0,00	0,00%
łódzkie	621 448 521,02	5,15%	3 109 270,92	0,40%
małopolskie	737 595 403,91	6,11%	7 368 962,00	0,96%
mazowieckie	2 259 578 853,43	18,72%	6 272 593,88	0,81%
opolskie	188 623 870,63	1,56%	0,00	0,00%
podkarpackie	450 725 956,22	3,73%	1 128 309,54	0,15%
podlaskie	276 318 864,24	2,29%	12 679 063,50	1,65%
pomorskie	455 295 773,19	3,77%	264 760 197,47	34,35%
śląskie	1 820 469 413,82	15,08%	21 237 212,82	2,76%
świętokrzyskie	346 252 621,29	2,87%	0,00	0,00%
warmińsko-mazurskie	247 707 459,17	2,05%	93 832 399,63	12,18%
wielkopolskie	1 355 858 089,96	11,23%	29 119 877,41	3,78%
zachodniopomorskie	928 230 290,18	7,69%	235 546 431,24	30,56%
suma	12 071 869 657,80		770 665 045,58	

Tabela 13. Wartość projektów w kategorii Technologia dla SPO WKP i SPO RYBY w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne.

Rozkład wartości projektów przedstawiony w Tabeli 13 dla SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw wskazuje na dwa dominujące województwa – mazowieckie i śląskie, w których łącznie wydano jedną trzecią środków. Trzecim z liderów było województwo śląskie. Najmniejszą wartość miały projekty w województwie opolskim i warmińsko-mazurskim. Łączna wartość projektów wyniosła aż 12 miliardów złotych. Gdy przyrównamy do tej sumy wartość projektów zrealizowanych w ramach SPO Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb, wyda się ona stosunkowo niewielka. Trzeba jednak wziąć pod uwagę jak

szeroki obszar obejmuje SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw w stosunku do drugiego omawianego. Skala obu Programów w kontekście potencjalnego wpływu na siłę Technologii w regionach jest prawdopodobnie bliska dysproporcji w ich wartości, biorąc pod uwagę zarówno włączonych do analizy ilości działań, jak zidentyfikowanych dla nich ilości „T”. Dla SPO WKP zakodowano aż 14 razy związek z Technologią, dla SPO RiPR – jedynie trzy razy. Istotna dla całości obrazu będzie także analiza w przeliczeniu na mieszkańca, zaprezentowana w dalszych akapitach.

województwo	ZPORR		Razem	
	wartości projektów	procentowy udział	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	214 083 122,65	7,05%	1 049 469 374,64	6,61%
kujawsko-pomorskie	192 060 398,58	6,32%	1 105 425 114,12	6,96%
lubelskie	188 903 201,41	6,22%	494 445 376,21	3,11%
lubuskie	86 824 473,46	2,86%	511 906 599,02	3,22%
łódzkie	200 444 452,85	6,60%	825 002 244,79	5,19%
małopolskie	223 019 032,91	7,34%	967 983 398,82	6,10%
mazowieckie	460 980 567,69	15,17%	2 726 832 015,00	17,17%
opolskie	80 482 848,98	2,65%	269 106 719,61	1,69%
podkarpackie	169 951 004,05	5,59%	621 805 269,81	3,92%
podlaskie	95 909 957,07	3,16%	384 907 884,81	2,42%
pomorskie	169 281 687,17	5,57%	889 337 657,83	5,60%
śląskie	377 712 691,35	12,43%	2 219 419 317,99	13,98%
świętokrzyskie	132 127 584,57	4,35%	478 380 205,86	3,01%
warmińsko-mazurskie	140 635 719,78	4,63%	482 175 578,58	3,04%
wielkopolskie	200 094 949,98	6,59%	1 585 072 917,35	9,98%
zachodniopomorskie	105 876 675,37	3,48%	1 269 653 396,79	7,99%
suma	3 038 388 367,87		15 880 923 071,25	

Tabela 14. Wartość projektów w kategorii Technologia dla ZPORR w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

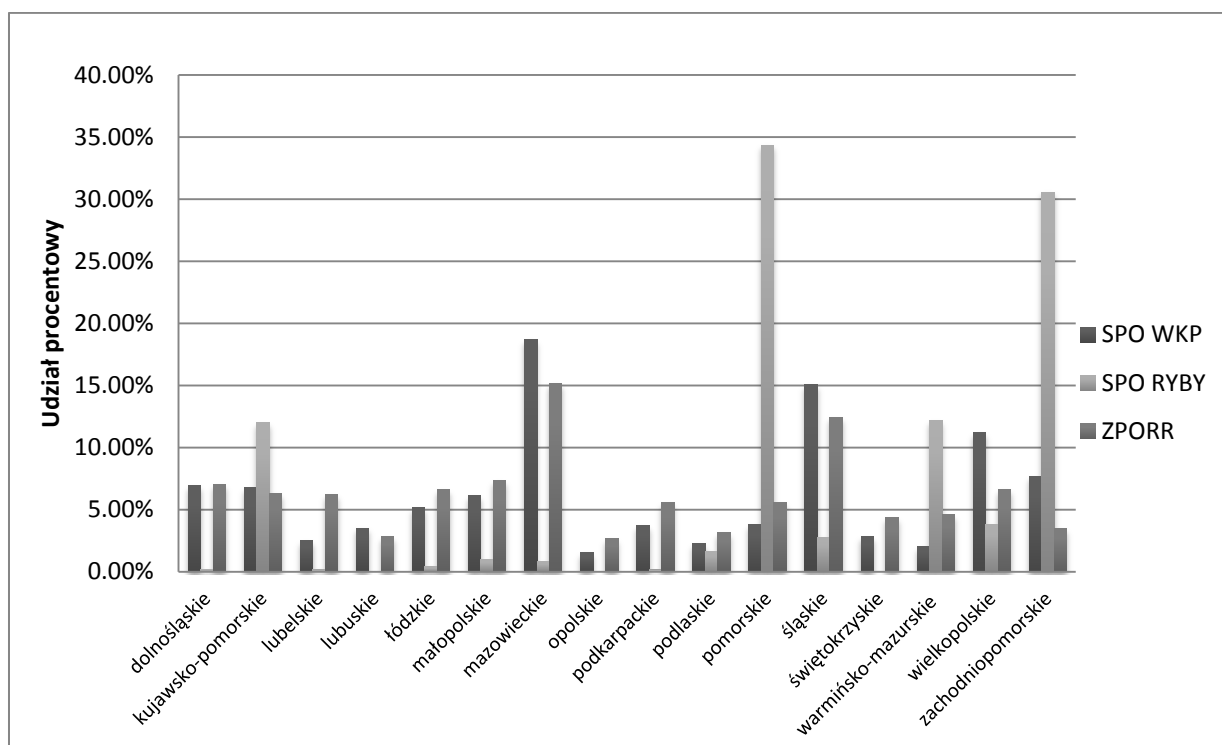
Jak pokazuje Tabela 14., Podobnie jak w przypadku SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, liderami co do wartości projektów realizowanych w kategorii Technologia w ramach Zintegrowanego Programu Rozwoju Regionalnego były województwa mazowieckie i śląskie. Na trzecim miejscu, jednak ze sporą różnicą znalazło się małopolskie. Najmniej środków zainwestowano w województwie opolskim oraz lubuskim, są one jednak jednymi z najmniejszych i posiadających najmniejszą liczbę mieszkańców.

Całkowita wartość wszystkich projektów w kategorii Technologia to prawie 16 miliardów złotych, jak łatwo policzyć - w każdym województwie zrealizowano inicjatywy za około miliard. Największy udział – ponad jedną trzecią – miały projekty sfinansowane w ramach Działania 2.2 SPO WKP – Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej przedsiębiorstw. Działanie to zostało zakwalifikowane w trakcie badań jako zachęcające osoby, instytucje, firmy do zwiększenia aktywności w sferze B+R. projekty realizowane w ramach tego działania wiązały się najczęściej z dużymi inwestycjami z zakresu ekologii czy też rozwoju innowacyjnych technologii. W przypadku takich projektów, prawdopodobnie zarówno realizatorzy jak odbiorcy usług finansowanych należą do grup zawodowych klasy kreatywnej.

Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
SPO WKP 2.2	5 848 778 941,24	36,83%
SPO WKP 2.3	2 600 260 891,04	16,37%
ZPORR 1.3	2 207 107 318,99	13,90%
SPO WKP 1.2	1 053 396 473,70	6,63%
SPO WKP 1.3	963 810 033,98	6,07%
SPO WKP 1.4	928 279 355,21	5,85%
SPO RYBY 3.4	714 135 946,76	4,50%
ZPORR 1.5	562 219 354,93	3,54%
SPO WKP 1.5	429 034 569,86	2,70%
ZPORR 2.6	269 061 693,95	1,69%
SPO WKP 2.1	195 949 347,49	1,23%
SPO RYBY 4.6	56 529 098,82	0,36%
SPO WKP 1.1	52 360 045,28	0,33%
	15 880 923 071,25	

Tabela 15. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działania, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006.

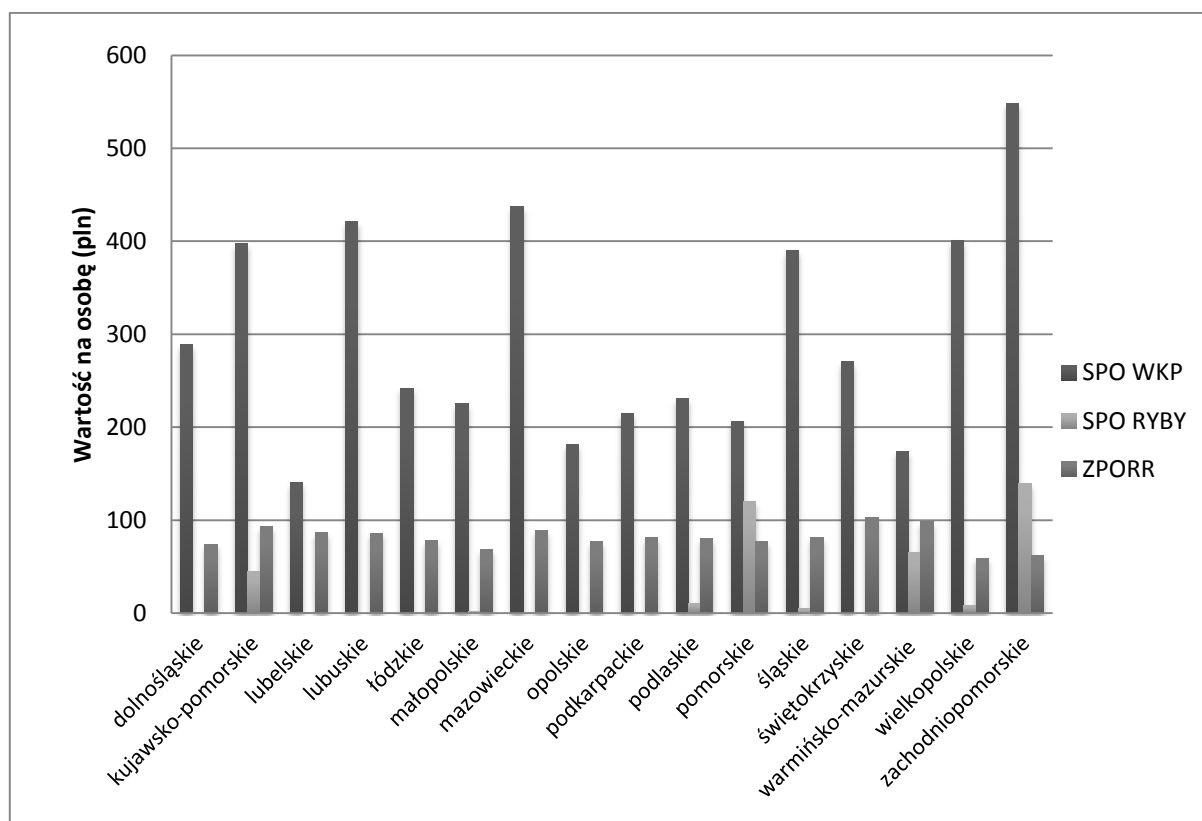
Źródło: opracowanie własne

Rysunek 11. Wartości projektów w kategorii Technologia w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Wykres na Rysunku 11. prezentujący rozkład procentowych wartości projektów dla poszczególnych Programów Operacyjnych potwierdza powyższe wnioski – SPO RiRP jako kierowany tylko do niektórych obszarów wykazuje znaczną zmienność i wyraźną dominantę w województwie pomorskim. Rozkłady dla SPO WKP i ZPORR, jako bardziej zbieżnych tematycznie, są w pewnym stopniu zbieżne w swoim przebiegu – najwyższe stany uzyskując dla województw mazowieckiego, śląskiego i wielkopolskiego.

Rysunek 12. Wartości projektów per capita w kategorii Technologia w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Podzielenie wartości projektów w każdym województwie na osobę umożliwia przeanalizowanie, jaki udział ma każdy z omawianych Programów Operacyjnych (w zakresie analizowanych w kategorii Technologii działań) w ogólnej sumie. Widać wyraźnie, że rozkład dla ZPORR jest płaski, natomiast SPO WKP wykazuje bardzo duże zróżnicowanie pomiędzy województwami. Równomierny podział środków w projektach Zintegrowanego Programu Rozwoju Regionalnego można uznać za pozytywny przykład wykorzystania wsparcia z Unii Europejskiej w kontekście wzmocnienia klasy kreatywnej, jeśli weźmiemy pod uwagę że były to w większości środki przeznaczone na Działania 1.3 i 1.5 skoncentrowane na tworzeniu infrastruktury społeczeństwa informacyjnego.

Wartość projektów na osobę w województwach waha się od 258,3 (opolskie) do 750 złotych (lider – województwo zachodniopomorskie). Wyraźnie wyższe wartości uzyskały województwa takie jak mazowieckie i śląskie – posiadające szeroką bazę firm. O wysokim

wyniku zachodniopomorskiego również zdecydowały duże projekty realizowane przez firmy należące do sektora energetycznego.

Województwa lubelskie, podkarpackie i małopolskie uzyskały wyniki znacznie niższe od średniej, co może pogłębiać istniejące dysproporcje w rozwoju technologicznym pomiędzy województwami.

4.6.5 Wartości projektów w kategorii klasa kreatywna – zagregowanych na poziomie Programów Operacyjnych

Klasa kreatywna, jak argumentowano w innych częściach pracy, może być zarówno realizatorem, jak i beneficjentem projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Podejście to znalazło swoje odzwierciedlenie w tablicy kodów i dalszej części badań. Najwięcej działań o potencjalnym wpływie na natężenie klasy kreatywnej ulokowało się w Zintegrowanym Programie Rozwoju Regionalnego (29 „K”), również istotne są Sektorowe Programy Operacyjne: Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw oraz Rozwój Zasobów Ludzkich. Interesujące wydaje się to, że wśród liderów działań o największej ilości zidentyfikowanych sprzyjających klasie kreatywnej czynników, znajdują się przede wszystkim te z SPO WKP (1.2, 1.3, 1.4) i ZPORR (1.5, 2.1, 2.6), a nie RZL, który mógł się wydawać potencjalnym kandydatem do zajęcia pierwszej pozycji w takim zestawieniu.

	SPO WKP		SPO RZL	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	355 284 978,48	16,60%	155 215 285,19	6,31%
kujawsko-pomorskie	50 719 506,45	2,37%	153 107 949,03	6,23%
lubelskie	9 064 506,78	0,42%	179 756 973,43	7,31%
lubuskie	12 172 343,90	0,57%	81 277 728,44	3,30%
łódzkie	79 352 057,32	3,71%	132 105 047,27	5,37%
małopolskie	258 812 921,64	12,09%	183 040 897,03	7,44%
mazowieckie	397 953 595,97	18,59%	343 134 835,28	13,95%
opolskie	16 599 654,81	0,78%	65 506 785,26	2,66%
podkarpackie	132 708 537,67	6,20%	146 822 686,46	5,97%
podlaskie	33 932 436,28	1,59%	87 500 556,30	3,56%

pomorskie	69 182 738,40	3,23%	114 087 808,16	4,64%
śląskie	486 221 326,00	22,72%	247 728 915,82	10,07%
świętokrzyskie	6 433 811,06	0,30%	118 500 910,10	4,82%
warmińsko-mazurskie	12 323 445,45	0,58%	126 643 039,47	5,15%
wielkopolskie	109 494 093,44	5,12%	190 884 083,49	7,76%
zachodniopomorskie	110 142 828,30	5,15%	134 127 011,38	5,45%
suma	2 140 398 781,96	100,00%	2 459 440 512,11	

Tabela 16 . Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla SPO WKP i SPO RZL w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne.

województwo	SPO ROW		SPO RYBY	
	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	266 820 199,28	4,73%	935 674,00	1,66%
kujawsko-pomorskie	431 715 824,84	7,66%	0,00	0,00%
lubelskie	544 973 146,17	9,66%	0,00	0,00%
lubuskie	142 574 180,98	2,53%	0,00	0,00%
łódzkie	383 615 123,91	6,80%	0,00	0,00%
małopolskie	376 615 883,11	6,68%	0,00	0,00%
mazowieckie	834 607 946,61	14,80%	3 798 961,36	6,72%
opolskie	143 480 801,24	2,54%	0,00	0,00%
podkarpackie	191 515 539,10	3,40%	0,00	0,00%
podlaskie	434 017 252,29	7,70%	0,00	0,00%
pomorskie	228 740 375,08	4,06%	9 674 237,00	17,11%
śląskie	149 323 513,90	2,65%	0,00	0,00%
świętokrzyskie	207 998 002,29	3,69%	0,00	0,00%
warmińsko-mazurskie	399 094 024,71	7,08%	18 716 114,00	33,11%
wielkopolskie	754 664 750,05	13,38%	565 128,00	1,00%
zachodniopomorskie	149 512 345,53	2,65%	22 838 984,46	40,40%
suma	5 639 268 909,06		56 529 098,82	100,00%

Tabela 17. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla SPO ROW i SPO RYBY w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne.

	ZPORR	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	1 732 712 887,11	9,00%
kujawsko-pomorskie	914 893 067,45	4,75%
lubelskie	1 337 206 547,08	6,95%
lubuskie	550 222 272,29	2,86%
łódzkie	1 263 128 852,92	6,56%
małopolskie	1 484 789 101,23	7,72%
mazowieckie	2 355 354 713,70	12,24%
opolskie	457 010 128,68	2,38%
podkarpackie	1 286 084 608,11	6,68%
podlaskie	683 904 907,63	3,55%
pomorskie	1 328 443 742,73	6,90%
śląskie	1 934 917 183,22	10,06%
świętokrzyskie	803 819 316,32	4,18%
warmińsko-mazurskie	1 120 573 120,17	5,82%
wielkopolskie	1 220 746 502,79	6,34%
zachodniopomorskie	768 384 744,41	3,99%
suma	19 242 191 695,84	

Tabela 18. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla ZPORR w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne.

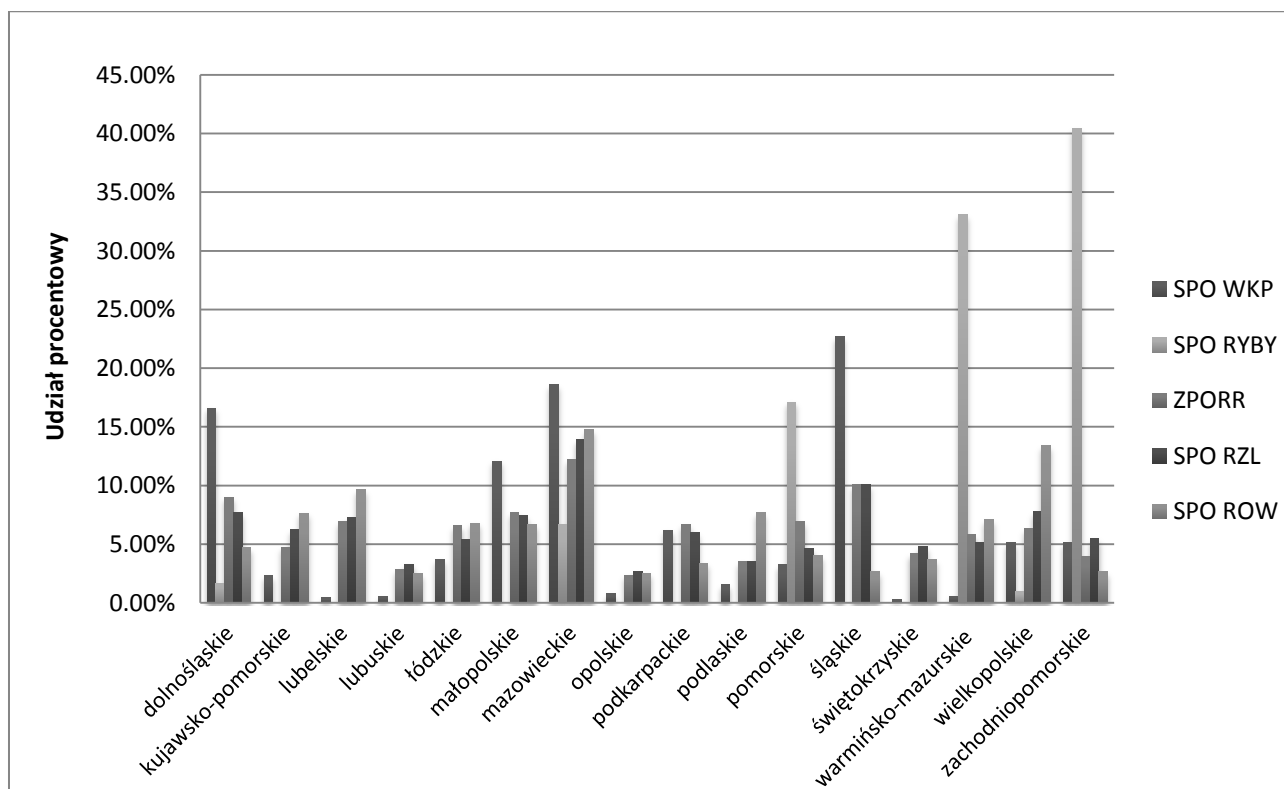
	Razem	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	2 510 969 024,06	8,50%
kujawsko-pomorskie	1 550 436 347,76	5,25%
lubelskie	2 071 001 173,46	7,01%
lubuskie	786 246 525,61	2,66%
łódzkie	1 858 201 081,41	6,29%
małopolskie	2 303 258 803,02	7,80%
mazowieckie	3 934 850 052,92	13,32%
opolskie	682 597 369,98	2,31%
podkarpackie	1 757 131 371,34	5,95%
podlaskie	1 239 355 152,50	4,20%
pomorskie	1 750 128 901,37	5,93%
śląskie	2 818 190 938,94	9,54%
świętokrzyskie	1 136 752 039,77	3,85%
warmińsko-mazurskie	1 677 349 743,80	5,68%

wielkopolskie	2 276 354 557,77	7,71%
zachodniopomorskie	1 185 005 914,07	4,01%
suma	29 537 828 997,79	

Tabela 19 Wartość wszystkich projektów w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne.

Występuje niezwykle silna dodatnia korelacja (0,96) pomiędzy wartością projektów w województwach a liczebnością klasy kreatywnej wykazaną w badaniach Klinewicza.

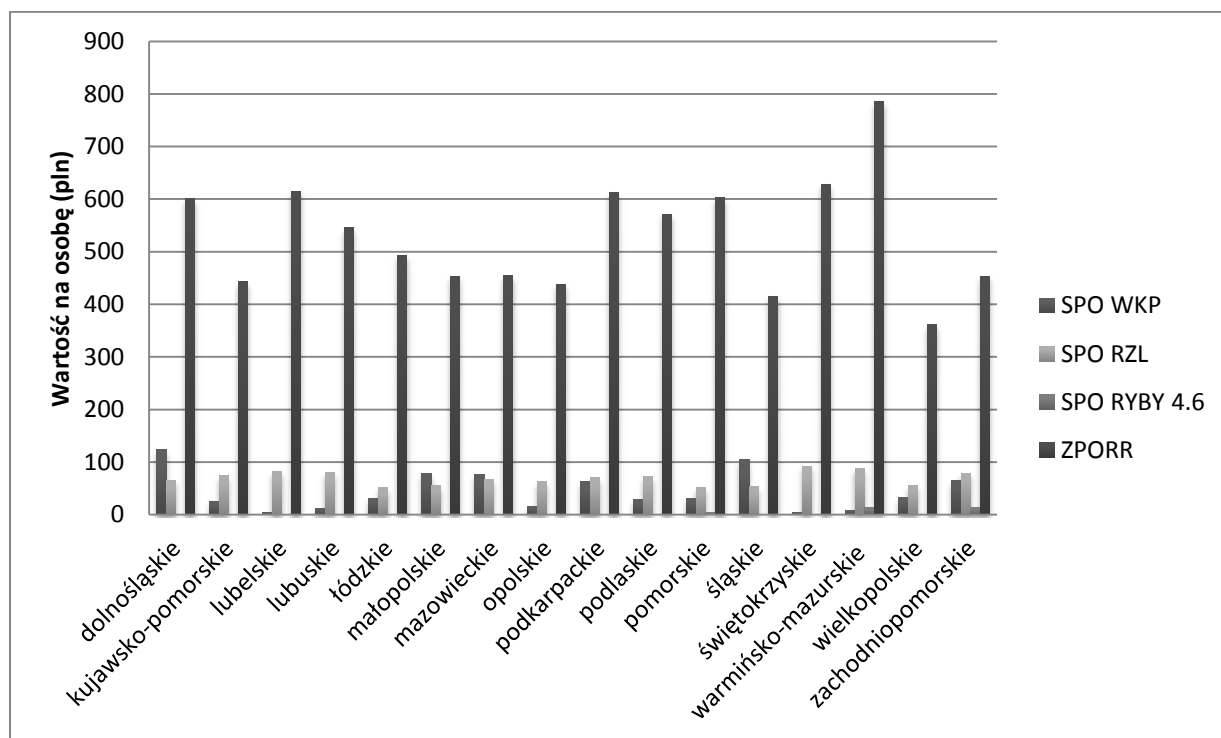
Rysunek 13. Wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Największą zmienność wykazuje rozkład procentowy wartości projektów zrealizowanych w ramach SPO Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb, co jest zrozumiałe ze względu na obszar jego oddziaływania – warto jednocześnie zwrócić uwagę, że województwo zachodniopomorskie wykorzystało znacznie więcej środków niż pomorskie, przy czym

warmińsko-mazurskie pozycjonuje się pomiędzy nimi. Co ciekawe, również województwo mazowieckie i śląskie znalazły się wśród regionów wykorzystujących środki w ramach Działania 4.6 – pierwsze z wymienionych wykorzystało prawie 7% ogólnej puli na trzy duże projekty.

Rozkłady dla ZPORR i SPO RZL są bardzo do siebie zbliżone i charakteryzują się dość łagodnym zróżnicowaniem, najwyższe poziomy uzyskując dla kujawsko-pomorskiego, mazowieckiego, śląskiego i wielkopolskiego. Ostatni analizowany Sektorowy Program Operacyjny – Rozwój Obszarów Wiejskich ma nieco innych liderów- województwa mazowieckie, wielkopolskie oraz lubelskie.

Rysunek 14. Wartości projektów per capita w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Wykres rozkładów wartości na osobę przede wszystkim wskazuje dysproporcję w kategorii Klasa Kreatywna pomiędzy Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego a pozostałymi uwzględnionymi w analizowanej kategorii. Na każdego mieszkańca Polski wykorzystano łącznie średnio 530 złotych. Jest to wartość projektów realizowanych w ramach czterech analizowanych programach operacyjnych.

Małe zróżnicowanie wartości na osobę w Działaniach SPO RZL wynika przede wszystkim z dużej ilości projektów realizowanych na obszarze kilku województw, wpływ takich projektów został wzmocniony przez przyjętą metodę proporcjonalnego ich rozliczania. Średni wartość na osobę dla wszystkich województw wyniosła około 70 złotych, co w przeliczeniu dla przykładu na godzinę szkolenia nie jest zbyt imponującym wynikiem.

4.7 Perspektywa Programowania 2007-2013 – analiza zawartości priorytetów

Pierwszym etapem było zgromadzenie opisów priorytetów dla programów operacyjnych w perspektywie programowania 2007-2013, które stanowią źródło danych do tej części badania. Następnie, przy pomocy opracowanej tablicy kodów przeanalizowano treść opisów poszczególnych działań.

W analizowanych dokumentach umieszczono szczegółowe opisy wszystkich priorytetów i działań. Każdy priorytet składa się zazwyczaj z kilku działań. Każde działanie ma określony cel, spójny z celami danego priorytetu, opis aktywności jakie mogą być finansowane z jego środków, grupy docelowe oraz potencjalnych beneficjentów. Na podstawie tak skonstruowanych opisów każdego z działań możliwe było zidentyfikowanie w ich treści wskaźników kryteriów wskazujących na powiązanie z natężeniem klasy kreatywnej oraz czynników 3T.

W badaniu nie zostały ujęte Regionalne Programy Operacyjne, stanowiące oddzielny element programowania w omawianym okresie. Analiza RPO jest potencjalnym obszarem interesującym dla dalszych analiz. Drugim ograniczeniem badań i wniosków na temat aktualnego okresu programowania jest to, że Polska znajduje się w połowie lat objętych wsparciem. Biorąc pod uwagę fakt rozpoczęcia wielu działań później niż od roku 2007, do końca realizacji projektów w opisywanych obszarach pozostała większa część przeznaczonego na nie czasu. Trzeba przy tym pamiętać o źródle danych – baza projektów zawiera wszystkie realizowane projekty, wysokość obliczonych środków jest więc równa całości wartości realizowanych projektów, nie zaś wydatkowanej do określonego dnia kwocie.

Źródła opisów priorytetów były następujące:

- Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013 Szczegółowy opis priorytetów”
- „Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013”

- „Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013. Narodowa Strategia Spójności”
- Program Operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej 2007 – 2013 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013 Szczegółowy opis osi priorytetowych.”
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2010) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2008) Program Operacyjny "Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007 - 2013".Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

4.7.1 Zestawienie wyników analizy zawartości opisów priorytetów dla okresu programowania 2007-2013

Szczegółowa tabela obrazująca kodowanie opisów priorytetów dla okresu 2007-2013 znajduje się w Załączniku nr 3. Poniższa tabela przedstawia zestawienie zakodowanych wartości dla poszczególnych działań w perspektywie finansowania 2007-2013. Tabela obejmuje wyłącznie te działania, w których minimum jedno kryterium oceniono pozytywnie.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko																							
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma
1.1									0							0						0	0
2.1									0							0					1	1	1
2.2									0							0						0	0
3.1									0							0						0	0
3.2									0							0						0	0
3.3									0							0				1	1	2	2
4.1									0							0						0	0
4.2									0							0					1	1	1
4.3									0							0					1	1	1
4.4									0							0					1	1	1
4.5									0							0					1	1	1
4.6									0							0						0	0
5.1									0							0						0	0
5.2									0							0						0	0
5.3									0							0		1				1	1
5.4				1					1							0		1				1	2
6.1									0							0						0	0
6.2									0							0						0	0
6.3									0							0						0	0
7.1									0							0						0	0
7.2									0							0						0	0
7.3									0							0						0	0
7.4									0							0					1	1	1
7.5									0							0						0	0
8.1									0							0						0	0
8.2									0							0						0	0
8.3									0							0					1	1	1

8.4									0							0						0	0
9.1									0							0				1	1	1	
9.2									0							0					0	0	
9.3									0				1			1					0	1	
9.4									0				1			1				1	1	2	
9.5									0							0					0	0	
9.6									0							0					0	0	
10.1									0							0					0	0	
10.2									0							0				1	1	1	
10.3									0							0				1	1	1	
11.1									0				1	1		2				1	1	3	
11.2									0					1		1					0	1	
11.3									0							0					0	0	
12.1									0							0					0	0	
12.2									0							0					0	0	
13.1									0							0				1	1	1	
suma	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	2	5	0	2	0	1	14	17	23

Tabela 20 Wartości kodowania dla PO IiŚŻ, Źródło: opracowanie własne

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka																							
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma
1.1									0							0		1	1			2	2
1.2			1						1							0	1	1	1			3	4
1.3									0							0		1	1		1	3	3
1.4									0							0						0	0
2.1									0							0			1	1	1	3	3
2.2									0							0				1		1	1

2.3									0							0				1		1	1
3.1									0							0		1	1		1	3	3
3.2									0							0			1			1	1
3.3									0							0			1	1		2	2
4.1									0							0	1	1	1			3	3
4.2									0							0	1	1	1			3	3
4.3									0							0			1			1	1
4.4									0							0			1		1	2	2
4.5									0							0	1		1	1	1	4	4
5.1									0							0	1		1			2	2
5.2									0							0	1	1	1			3	3
5.3									0							0	1	1	1			3	3
5.4									0							0	1	1	1			3	3
6.1									0							0			1			1	1
6.2									0							0						0	0
6.3									0							0						0	0
6.4									0							0						0	0
6.5									0							0						0	0
7.1									0							0				1		1	1
8.1									0							0					1	1	1
8.2									0							0					1	1	1
8.3									0							0				1		1	1
8.4									0							0				1	1	2	2
suma	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	8	9	17	8	8	50	51

Tabela 21 Wyniki kodowania dla PO I, Źródło: opracowanie własne

Program Operacyjny Kapitał Ludzki																										
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma			
1.1									0							0						0	0			
1.2			1		1			1	3							0						0	3			
1.3			1	1		1		1	4		1					1						0	5			
2.1									0							0	1	1	1			3	3			
2.2			1	1	1				3							0						0	3			
2.3				1	1				2							0						0	2			
3.1									0							0		1				1	1			
3.2									0							0		1				1	1			
3.3			1			1			2							0						0	2			
3.4			1		1				2							0						0	2			
4.1			1			1	1		3							0						0	3			
4.2			1	1	1			1	4							0		1	1			2	6			
5.1									0							0						0	0			
5.2				1			1		2							0						0	2			
5.3							1	1	2							0						0	2			
5.4							1		1							0						0	1			
5.5							1		1							0						0	1			
6.1			1	1	1	1			4							0		1				1	5			
6.2									0							0						0	0			
6.3									0							0						0	0			
7.1			1				1		2							0						0	2			
7.2			1	1					2							0						0	2			
7.3									0							0						0	0			
8.1				1	1			1	3							0						0	3			
8.2									0							0	1	1	1			3	3			
9.1				1	1				2							0						0	2			

9.2			1	1	1	1			4							0						0	4
9.3			1		1				2							0						0	2
9.4								1	1							0						0	1
9.5									0							0						0	0
suma	0	0	12	10	10	5	6	6	49	0	1	0	0	0	0	1	2	6	3	0	0	11	61

Tabela 22 Wyniki kodowania dla PO KL, Źródło: opracowanie własne

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej																								
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma	
1.1					1	1			2							0						0	2	
1.2									0							0						0	0	
1.3									0							0	1		1			2	2	
1.4									0							0		1	1			2	2	
2.1									0							0				1		1	1	
3.1			1						1							0					1	1	2	
3.2									0							0		1				1	1	
4.1									0							0						0	0	
5.1									0							0						0	0	
5.2									0							0						0	0	
suma	0	0	1	0	1	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2	1	1	7	10	

Tabela 23 Wyniki kodowania dla PO RPW, Źródło: opracowanie własne

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich																							
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma
1.1			1	1	1				3							0						0	3
1.2	1								1							0						0	1
1.3									0							0						0	0
1.4									0							0						0	0
1.5									0							0						0	0
1.6									0							0		1				1	1
1.7									0							0						0	0
1.8									0							0						0	0
1.9									0							0						0	0
1.10									0							0						0	0
2.1									0							0						0	0
2.2									0							0						0	0
2.3									0							0						0	0
2.4									0							0						0	0
2.5									0							0						0	0
3.1									0							0						0	0
3.2									0							0				1		1	1
3.3									0					1		1						0	1
3.4									0							0						0	0
4.1				1					1							0					1	1	2
4.2									0							0						0	0
4.3				1					1							0						0	1
suma	1	0	1	3	1	0	0	0	6	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	1	3	10

Tabela 24 Wyniki kodowania dla PO ROW, Źródło: opracowanie własne

Program Operacyjny RYBY: Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich																								
Działanie	T1a	T1b	T2a	T2b	T3	T4	T5a	T5b	T suma	O1	O2	O3	O4	O5a	O5b	O suma	E1	E2	E3	E4	E5	E suma	TOE suma	
1.1									0							0						0	0	
1.2									0							0						0	0	
1.3									0							0						0	0	
1.4									0							0						0	0	
1.5				1			1	1	3							0						0	3	
2.1									0							0						0	0	
2.2									0							0						0	0	
2.3									0							0						0	0	
2.4									0							0						0	0	
2.5									0							0				1	1	1	1	
3.1				1	1				2							0		1				1	3	
3.2									0							0						0	0	
3.3									0							0						0	0	
3.4									0							0						0	0	
3.5									0							0		1	1		1	3	3	
3.6									0							0						0	0	
4.1									0							0						0	0	
4.2									0							0						0	0	
suma	0	0	0	2	1	0	1	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	2	5	10	

Tabela 25 Wyniki kodowania dla PO RYBY, Źródło: opracowanie własne

Analiza tabeli umożliwia identyfikację działań o potencjalnie największym wpływie na natężenie czynników wzmacniających obecność klasy kreatywnej, dalsze ilustracje liczbowe w tym zakresie będą prowadzone na poziomie regionów (województw). Podobnie jak w przypadku okresu programowania 2004-2006, najrzadziej występowały działania o prognozowanym wpływie na poziom Tolerancji, najczęściej zaś – Technologia. Dla tego czynnika największy wpływ ma realizacja Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka.

Podczas badania – analizy treści opisów priorytetów, zidentyfikowano także działania o potencjalnym wpływie na natężenie klasy kreatywnej. Zestawienie pokazuje poniższa tabela, uwzględniająca wyłącznie te działania w których choć jeden czynnik sprzyjający klasie kreatywnej oceniono pozytywnie.

Działanie	KK1	KK2	KK3	KK4	KK5a	KK5b	KK suma
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko							
5.3		1					1
6.1	1						1
11.1						1	1
11.3						1	1
12.1		1					1
12.2		1					1
13.1	1	1	1	1	1	1	6
suma	2	4	1	1	1	3	12
Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka							
1.1		1	1			1	3
1.2		1	1	1			3
1.3	1		1				2
2.1		1		1			2
2.2	1	1	1		1	1	5
2.3			1		1	1	3
3.1	1		1			1	3
3.2			1				1
3.3			1				1
4.1			1				1
4.2	1		1				2
4.3			1				1
4.4	1		1				2
4.5	1		1				2
5.1	1	1	1			1	4
5.2	1		1		1		3
5.3	1		1		1		3
5.4	1		1		1		3
6.1	1		1				2

6.2	1						1
6.3	1						1
6.5	1	1	1				3
7.1	1						1
8.3	1						1
8.4			1				1
suma	16	6	20	2	5	5	54

Tabela 26. Wyniki kodowania dla kategorii „klasa kreatywna” PO IiŚ i PO IG.

Źródło: opracowanie własne

Działanie	KK1	KK2	KK3	KK4	KK5a	KK5b	KK suma
Program Operacyjny Kapitał Ludzki							
1.3	1	1				1	3
2.1	1					1	2
2.2	1						1
2.3		1	1				2
3.1		1					1
3.2		1					1
3.3		1	1			1	3
3.4		1	1				2
4.1		1	1	1			3
4.2		1					1
5.1		1					1
5.2		1					1
5.3	1	1					2
5.4	1					1	2
5.5		1					1
7.1		1					1
8.2		1				1	2
9.1	1	1	1				3
9.3						1	1
9.4		1	1			1	3
suma	6	16	6	1	0	7	36

Tabela 27. Wyniki kodowania dla kategorii „klasa kreatywna” PO KL.

Źródło: opracowanie własne

Działanie	KK1	KK2	KK3	KK4	KK5a	KK5b	KK suma
Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej							
1.1	1	1	1		1	1	5
1.3	1	1	1				3
1.4	1					1	2
3.2		1					1
suma	3	3	2	0	1	2	11
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich							
1.1	1						1
1.4	1						1
1.6	1		1				2
1.7	1						1
3.3				1			1
3.4							0
4.1		1					1
4.3	1						1
suma	5	1	1	1	0	0	8
Program Operacyjny RYBY: Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich							
1.5	1						1
2.1							0
2.2		1					1
3.1	1					1	2
3.4	1						1
3.5						1	1
suma	3	1	0	0	0	2	6

Tabela 28. Wyniki kodowania dla kategorii „klasa kreatywna” PO RPW, PROW, PO RYBY.

Źródło: opracowanie własne

Lista działań zidentyfikowanych jako mające potencjalny związek z natężeniem czynników T i Klasy Kreatywnej w regionach dla okresu 2007-2013 znajduje się w załączniku nr 4.

4.7.2 Analiza wartości projektów

Źródło danych i sposób ich zgromadzenia

Źródłem danych była strona internetowa www.mapadotacji.gov.pl. Przy pomocy opcji „wyszukiwanie szczegółowe”, po kolei wybierane były działania zidentyfikowane jako zawierające w sobie elementy powiązane z 3T / Klasą Kreatywną, następnie województwo po województwie kopiowano listy projektów zrealizowanych. Do podsumowań brane były pod uwagę wartości projektów. W przypadku projektów realizowanych w kilku województwach,

ze względu na brak informacji o podziale wartości projektów na każde z nich, rozliczano kwotę proporcjonalnie (z wyjątkiem Działania 2.1 PO Kapitał Ludzki ze względu na to, że wszystkie projekty były realizowane w wielu województwach). Dane są aktualne na dzień 30 września 2010 roku, zostały pobrane ze strony w październiku i listopadzie br.

Baza nie zawiera danych na temat Programu Operacyjnego Rozwój Obszarów Wiejskich oraz Programu Operacyjnego Ryby, również publikowane raporty nie mogły stanowić źródła danych do badania, dlatego działania z tych dwóch Programów Operacyjnych nie zostały uwzględnione w podsumowaniach i analizach.

Kolejne działania wraz z sumami wartości projektów posłużyły do zbudowania bazy danych, z której przy pomocy arkusza kalkulacyjnego przygotowano poniższe zestawienia.

4.7.3 Wartości projektów Talent – zagregowane na poziomie Programów Operacyjnych

Poniższa tabela zawiera zestawienie projektów zidentyfikowanych jako sprzyjające wzmocnieniu Talentu w polskich województwach. W badaniach zidentyfikowano dwa działania – 5.4 i 7.4 w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko, tylko jeden w PO Innowacyjna Gospodarka (1.2). Największy potencjalny wpływ ma mieć realizacja Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w którym aż 24 działania zostały włączone do analizy. W części z nich realizowano jedynie projekty na poziomie krajowym i środki wydatkowane na te działania nie zostały zawarte w poniższych tabelach.

Wartości projektów zostały zagregowane na poziomie Programów Operacyjnych. Dokonano również porównania procentowego udziału każdego województwa w łącznej sumie wartości projektów.

	PO IiŚ		PO KL	
województwo	wartości projektów	procento wy udział	wartości projektów	procento wy udział
dolnośląskie	101 818,98	3,04%	958 272 533,43	6,75%
kujawsko-pomorskie	57 005,00	1,70%	803 802 435,27	5,66%
lubelskie	40 212,15	1,20%	1 088 732 355,25	7,67%

lubuskie	9 256,27	0,28%	359 819 785,47	2,54%
łódzkie	0,00	0,00%	1 010 101 181,05	7,12%
małopolskie	648 189,79	19,33%	1 358 610 460,67	9,57%
mazowieckie	510 289,15	15,22%	1 419 390 796,53	10,00%
opolskie	0,00	0,00%	355 219 217,80	2,50%
podkarpackie	445 256,27	13,28%	1 027 221 235,37	7,24%
podlaskie	528 533,95	15,76%	449 742 340,51	3,17%
pomorskie	180 271,27	5,38%	797 483 817,86	5,62%
śląskie	0,00	0,00%	1 311 771 947,98	9,24%
świętokrzyskie	9 256,27	0,28%	988 747 198,14	6,97%
warmińsko-mazurskie	364 959,90	10,88%	732 705 319,68	5,16%
wielkopolskie	9 256,27	0,28%	820 049 969,70	5,78%
zachodniopomorskie	448 838,31	13,39%	709 706 134,61	5,00%
suma	3 353 143,57		14 191 376 729,30	

Tabela 29. Wartość projektów w kategorii Talent dla PO „Infrastruktura i Środowisko” i PO „Kapitał Ludzki” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

W działaniach finansowanych z PO LiŚ największa część środków została lub zostanie zainwestowana (ponieważ brane są pod uwagę również projekty aktualnie realizowane) w województwie małopolskim – prawie co piąta złotówka. Równie często środki wzmacniające Talent z PO LiŚ wydawkowano w województwach podlaskim i mazowieckim. W ramach analizowanych działań znalazły się również takie regiony, w których nie realizowano żadnych projektów, w związku z czym zarówno kwota jak i procent równy był zeru. Trzeba podkreślić, że ogólna wartość wszystkich projektów – ponad trzy miliony złotych – stanowi jedynie 0,02% całość wartości projektów objętych analizą w kategorii Talent, co obniża znaczenie rozkładu projektów w ramach tego Programu Operacyjnego dla całej kategorii.

Środki wydane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki stanowią aż 86,5% wszystkich w kategorii Talent. Cechą charakterystyczną dla PO KL jest podział tego programu na komponenty lokalny i krajowy. Większość projektów, które zostały umieszczone podczas badania w bazie danych to projekty z komponentu regionalnego, co sprzyjało bardziej równomiernemu podziałowi środków niż w przypadku innych PO. Jednocześnie wiele projektów było realizowanych w więcej niż jednym województwie, co dodatkowo wpłynęło na rozkład procentowy wartości projektów pomiędzy regionami. Tylko w mazowieckim została wydana co dziesiąta złotówka, spory „kawałek tortu” został

rozdysponowany w województwie śląskim (9,24% wszystkich środków). Większość województw miało udział w równy około 5-6% całości, najmniejszy - lubuskie, jest to jednak region o najmniejszej liczbie mieszkańców.

Poniższa tabela zawiera rozkład procentowy liczby ludności w poszczególnych województwach. Jak łatwo zauważyć, rozkład ten jest bardzo zbliżony z rozkładem wydatkowania środków w kategorii Talent w ramach PO KL, co można wytłumaczyć między innymi dużą ilością projektów szkoleniowych i edukacyjnych z niego finansowanych. Korelacja pomiędzy tymi rozkładami jest bardzo silna – współczynnik wyniósł 0,81.

województwo	procent ludności	udział procentowy wartości środków w ramach PO KL kat. Talent
dolnośląskie	7,54%	6,75%
kujawsko-pomorskie	5,42%	5,66%
lubelskie	5,65%	7,67%
lubuskie	2,65%	2,54%
łódzkie	6,66%	7,12%
małopolskie	8,64%	9,57%
mazowieckie	13,68%	10,00%
opolskie	2,70%	2,50%
podkarpackie	5,51%	7,24%
podlaskie	3,12%	3,17%
pomorskie	5,84%	5,62%
śląskie	12,16%	9,24%
świętokrzyskie	3,33%	6,97%
warmińsko-mazurskie	3,74%	5,16%
wielkopolskie	8,93%	5,78%
zachodniopomorskie	4,44%	5,00%

Rysunek 15. Rozkład liczby ludności w województwach oraz wartości środków w PO „Kapitał Ludzki”

Źródło: opracowanie własne

województwo	PO RPW		Razem	
	wartości projektów	procentowy udział	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	0,00	0,00%	958 374 352,41	5,84%
kujawsko-pomorskie	0,00	0,00%	803 859 440,27	4,90%
lubelskie	426 207 419,80	19,27%	1 514 979 987,19	9,23%
lubuskie	0,00	0,00%	359 829 041,74	2,19%
łódzkie	0,00	0,00%	1 010 101 181,05	6,16%
małopolskie	0,00	0,00%	1 359 258 650,46	8,29%
mazowieckie	0,00	0,00%	1 419 901 085,67	8,65%
opolskie	0,00	0,00%	355 219 217,80	2,17%
podkarpackie	434 541 138,93	19,65%	1 462 207 630,57	8,91%
podlaskie	467 721 436,17	21,15%	917 992 310,62	5,60%
pomorskie	0,00	0,00%	797 664 089,13	4,86%
śląskie	0,00	0,00%	1 311 771 947,98	8,00%
świętokrzyskie	559 066 676,37	25,28%	1 547 823 130,78	9,43%
warmińsko-mazurskie	323 776 506,00	14,64%	1 056 846 785,58	6,44%
wielkopolskie	0,00	0,00%	820 059 225,97	5,00%
zachodniopomorskie	0,00	0,00%	710 154 972,92	4,33%
suma	2 211 313 177,27		16 406 043 050,14	

Tabela 30. Wartość projektów w kategorii Talent dla PO „Rozwój Polski Wschodniej” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej jest adresowany tylko do kilku województw – lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego. W sumie w kategorii Talent 13% środków pochodzi z projektów w ramach PO RPW. Pomędzy regionami nimi objętymi nie obserwujemy bardzo dużych dysproporcji w rozkładzie wartości projektów, choć liderem jest świętokrzyskie z ponad 25% udziałem.

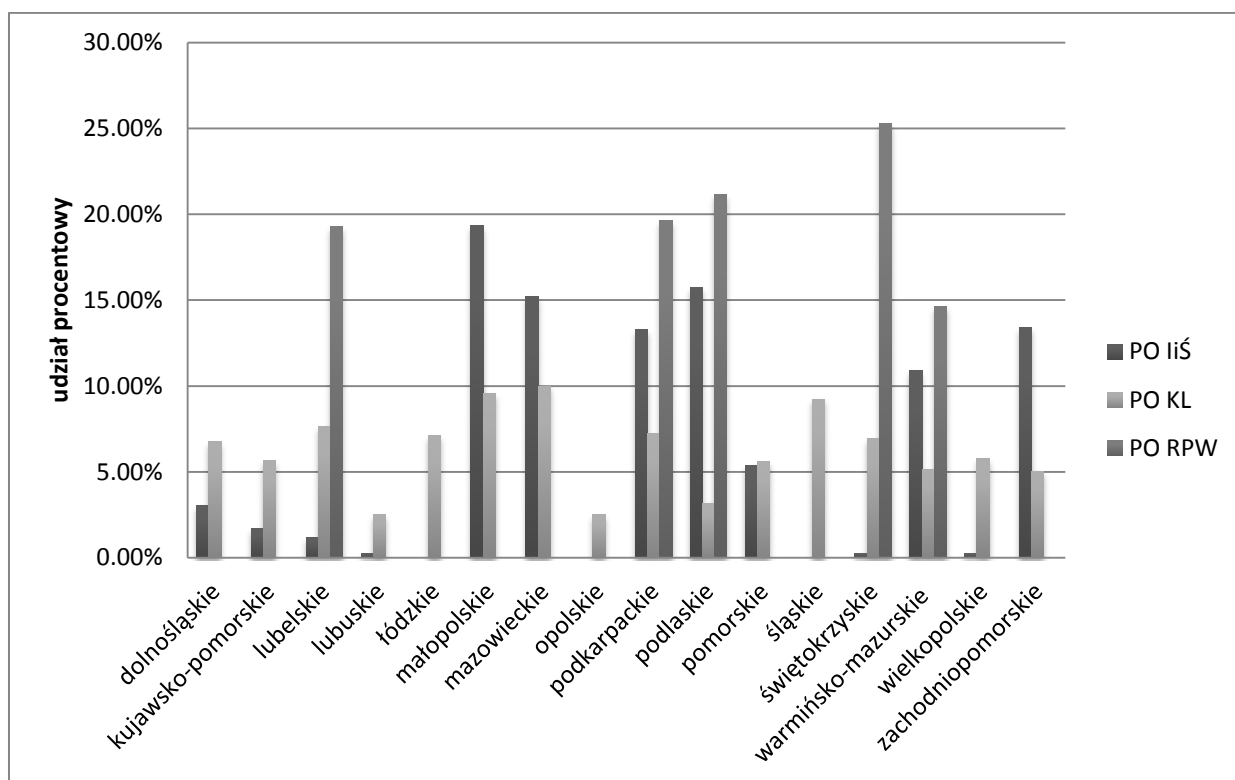
Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
PO IiŚ 5.4	3 353 143,57	0,02%
PO KL 1.3	23 274 467,87	0,14%
PO KL 2.1	439 969 482,71	2,68%
PO KL 3.3	156 905 576,00	0,96%
PO KL 3.4	5 544 507,12	0,03%
PO KL 4.1	22 152 544,72	0,14%

PO KL 5.2	235 529 503,12	1,44%
PO KL 5.4	45 252 842,92	0,28%
PO KL 5.5	3 104 130,83	0,02%
PO KL 6.1	4 907 192 210,59	29,91%
PO KL 7.1	1 548 277 705,77	9,44%
PO KL 7.2	847 853 147,34	5,17%
PO KL 8.1	2 297 872 883,04	14,01%
PO KL 8.2	798 720 220,26	4,87%
PO KL 9.1	1 846 900 535,32	11,26%
PO KL 9.2	645 329 614,48	3,93%
PO KL 9.3	172 190 858,77	1,05%
PO KL 9.4	195 306 498,44	1,19%
PO RPW 1.1	1 743 954 680,93	10,63%
PO RPW 3.1	467 358 496,34	2,85%
suma	16 406 043 050,14	

Tabela 31. Wartości projektów w kategorii Talent według Działów, nominalne i procentowe dla lat 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

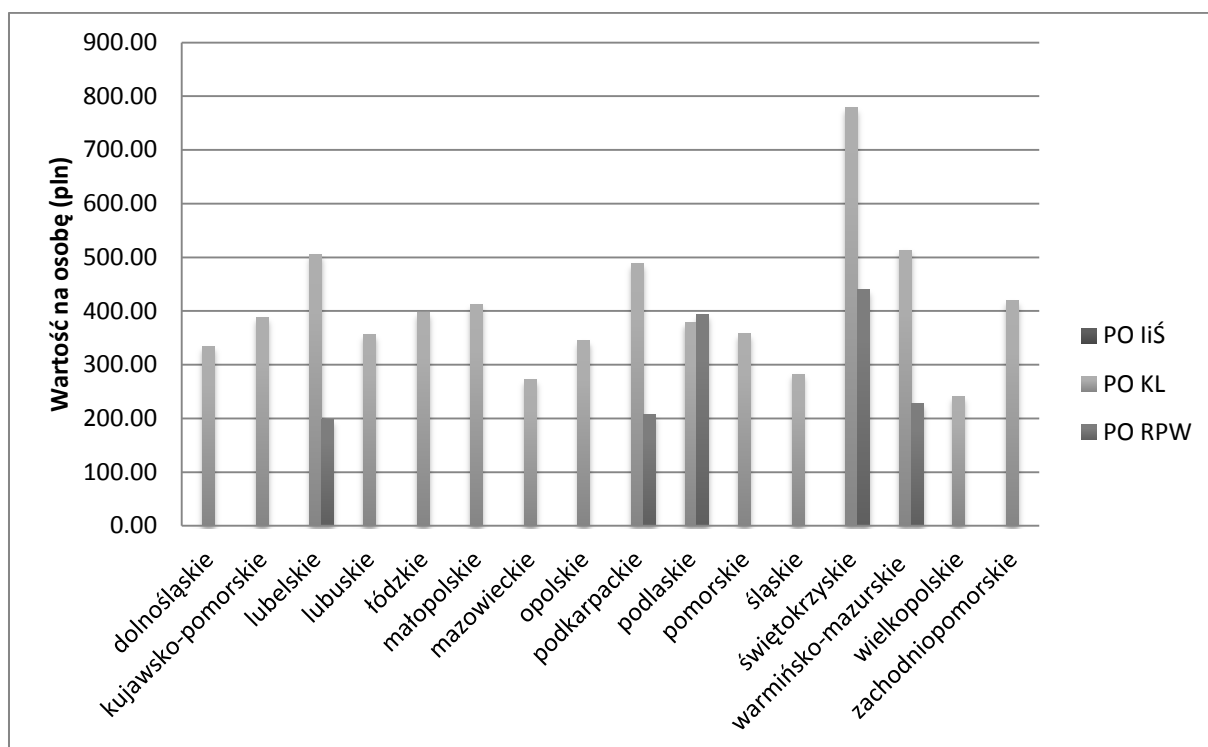
Ze wszystkich działań w kategorii Talent, największy udział w łącznej wartości który równa się niemalże jednej trzeciej, miało Działanie 6.1 PO Kapitał Ludzki – Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie. Zgodnie z informacjami zawartymi w Tabeli 31., duży udział miały także działania 8.1 i 9.1 w PO KL, skoncentrowane na rozwoju pracowników, przedsiębiorstw oraz poprawianiu jakości usług edukacyjnych. Tak duże inwestycje w wymienione obszary z pewnością mogą wpłynąć pozytywnie na poziom Talentu w regionach. Bardzo duża ilość pieniędzy zostanie zainwestowana w infrastrukturę uczelni Polski Wschodniej, w ramach Działania 1.1 Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej.

Rysunek 16. Wartości projektów w kategorii Talent w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Analiza przebiegu procentowego trzech Programów Operacyjnych istotnych ze względu na związek z Talentem pokazuje dość wyraźne ich zróżnicowanie. Odmiennosc rozkładu PO Rozwój Polski Wschodniej jest spowodowany koncentracją tego programu na jednej części Polski, natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko mamy do czynienia z tylko jednym uwzględnionym działaniem. Jak już wskazywałam powyżej, rozkład procentowy środków wydatkowanych w ramach PO Kapitał Ludzki jest dość równomierny, co możemy zaobserwować na powyższym wykresie. Uwagę zwracają województwa podkarpackie i podlaskie skuteczne w aplikowaniu o środki z PO RPW i PO IiŚ.

Rysunek 17. Wartości projektów per capita w kategorii Talent w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Obserwacja przebiegu wykresów obrazujących wkład na osobę w kategorii Talent w perspektywie finansowania 2007-2013 wskazuje na kilka województw o wyższej niż pozostałe inwestycji per capita – lubelskie, podkarpackie, podlaskie i świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie są liderami nie tylko w „dedykowanym” PO RPW, ale także w PO Kapitał Ludzki. Udział PO LiŚ w kategorii Talent jest marginalny, na poziomie nie przekraczającym złotówki.

województwo	liczebność klasy kreatywnej	wkład na osobę
dolnośląskie	255 502,00	333,16
kujawsko-pomorskie	143 279,00	388,51
lubelskie	154 029,00	702,29
lubuskie	72 222,00	356,25
łódzkie	198 508,00	397,39
małopolskie	256 654,00	412,11
mazowieckie	588 913,00	271,90

opolskie	64 896,00	344,51
podkarpackie	148 029,00	695,72
podlaskie	83 299,00	771,60
pomorskie	182 407,00	357,68
śląskie	374 140,00	282,67
świętokrzyskie	68 973,00	1 218,64
warmińsko-mazurskie	96 978,00	740,55
wielkopolskie	260 758,00	240,61
zachodniopomorskie	115 406,00	419,42
średnia	191 499,56	495,81
współczynnik korelacji		-0,51

Tabela 32. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” w porównaniu do wartości na osobę według województw w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

Pomiędzy liczebnością klasy kreatywnej w regionach a wkładem na osobę w kategorii Talent występuje umiarkowanie silna ujemna korelacja, co jest zgodne z koncepcją zakładającą że realizacja wybranych Działań wzmocni ten element w układzie regionalnym.

4.7.4 Wartość projektów w kategorii Tolerancja

Zakodowanie opisów priorytetów dla perspektywy programowania 2007-2013 pozwoliło na wyodrębnienie jedynie czterech Działań o potencjalnym związku z natężeniem Tolerancji w regionach, wszystkie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

	PO IiŚ-	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	578 274 600,68	17,69%
kujawsko-pomorskie	84 353 001,87	2,58%
lubelskie	110 977 762,81	3,40%
lubuskie	24 688 286,00	0,76%
łódzkie	144 231 016,46	4,41%
małopolskie	222 633 267,34	6,81%
mazowieckie	546 557 662,28	16,72%
opolskie	98 400 326,80	3,01%
podkarpackie	20 875 850,73	0,64%
podlaskie	198 644 683,24	6,08%
pomorskie	484 781 311,29	14,83%
śląskie	130 568 749,53	4,00%
świętokrzyskie	91 144 504,19	2,79%

warmińsko-mazurskie	53 041 971,14	1,62%
wielkopolskie	234 463 494,30	7,17%
zachodniopomorskie	244 575 750,85	7,48%
suma	3 268 212 239,51	

Tabela 33. Wartość projektów w kategorii Tolerancja – PO „Infrastruktura i Środowisko w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

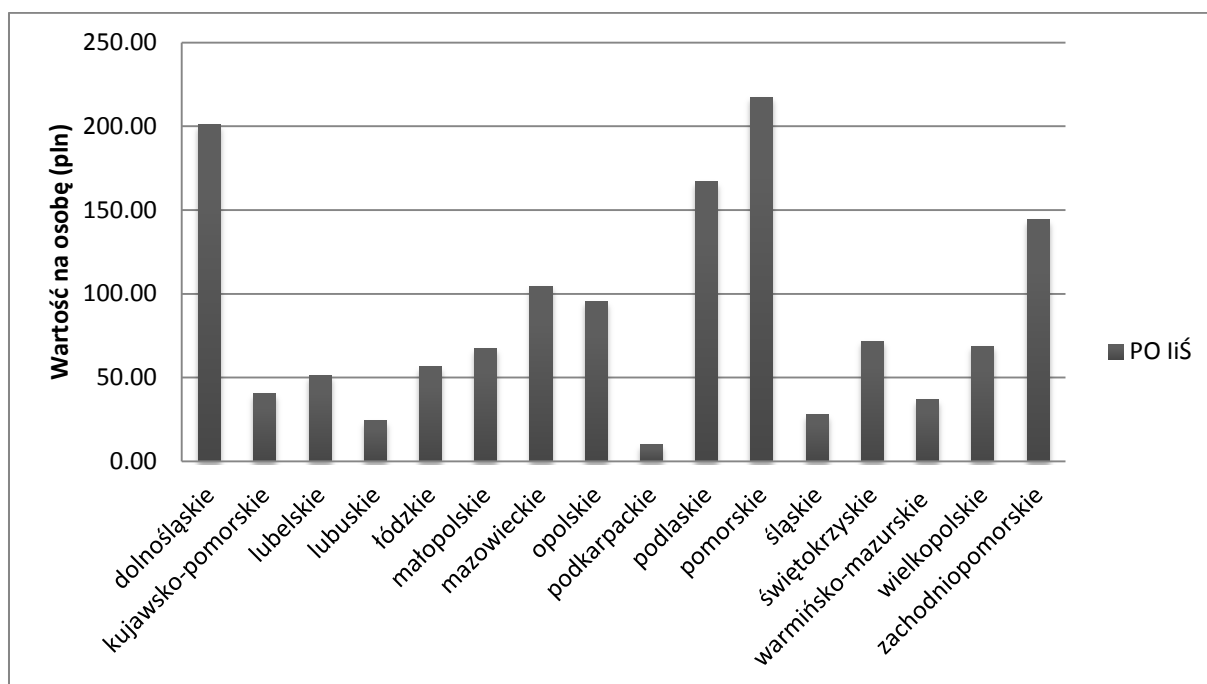
Największa ilość środków w kategorii Tolerancja trafiła i trafi do trzech województw: dolnośląskiego, mazowieckiego i pomorskiego – łącznie ponad połowa. Zdecydowanie najmniej środków napłyne do województw podkarpackiego i lubuskiego. Nominalna wartość wszystkich projektów jest stosunkowo wysoka i wyniosła ponad trzy miliardy złotych, co oznacza nawet dla podkarpackiego prawie dwadzieścia jeden milionów wydatkowanych potencjalnie na wzmocnienie Tolerancji w tym regionie.

Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
PO IiŚ 9.3	475 342 388,05	14,54%
PO IiŚ 9.4	415 134 826,46	12,70%
PO IiŚ 11.1	492 508 716,40	15,07%
PO IiŚ 11.2	1 885 226 308,60	57,68%
suma	3 268 212 239,51	

Tabela 34. Wartości projektów według Działań w kategorii Tolerancja w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

Najważniejszym Działaniem, obejmującym niemalże 60% wszystkich środków jest Działanie 11.2 z którego finansowany jest rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym. Jest to niezwykle istotny obszar mogący mieć wpływ na natężenie Tolerancji w regionach – osoby wykonujące zawody artystyczne stanowią ważną grupę wpływającą na natężenie klasy kreatywnej i kreatywność całego obszaru na którym funkcjonują.

Rysunek 18. Wartości projektów per capita w kategorii Tolerancja w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Rozkład wartości per capita w analizowanych Działaniach nie jest równomierny, co pokazuje powyższy wykres. Liderem jest województwo pomorskie, co można łączyć z wielowiekową tradycją stojącą za Gdańskiem – miastem o bogatej historii w zakresie wymiany handlowej i kulturowej. Pozostałe dominujące regiony to również województwa mieszczące w swoich granicach silne ośrodki miejskie.

4.7.5 Wartość projektów w kategorii Technologia – zagregowane na poziomie Programów Operacyjnych

Dla wzmacniania Technologii w latach 2007-2013 najważniejsze wydają się być Programy Operacyjne Innowacyjna Gospodarka, Infrastruktura i Środowisko oraz w mniejszym stopniu – Kapitał Ludzki i Rozwój Polski Wschodniej. Wśród Priorytetów i Działań realizowanych w ramach PO IG praktycznie wszystkie zasługują na uwagę osoby chcące przeanalizować kwestię wpływu implementacji funduszy UE na Klasę Kreatywną w Polsce.

	PO IiŚ		PO IG	
województwo	wartości projektów	procentowy udział	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	836 151 211,17	9,56%	3 187 817 929,85	12,32%
kujawsko-pomorskie	348 769 152,50	3,99%	1 163 479 827,39	4,50%
lubelskie	688 781 464,99	7,88%	492 743 437,16	1,90%
lubuskie	337 069 793,03	3,85%	473 401 549,73	1,83%
łódzkie	844 249 174,94	9,65%	1 513 686 542,89	5,85%
małopolskie	243 402 537,67	2,78%	2 779 934 163,64	10,74%
mazowieckie	1 795 575 184,76	20,53%	5 391 809 692,11	20,83%
opolskie	427 781 599,44	4,89%	602 185 959,69	2,33%
podkarpackie	341 014 383,45	3,90%	1 325 927 129,84	5,12%
podlaskie	274 339 342,59	3,14%	434 483 377,26	1,68%
pomorskie	1 059 450 522,14	12,12%	1 056 921 139,54	4,08%
śląskie	590 418 057,62	6,75%	3 811 471 687,60	14,73%
świętokrzyskie	187 394 484,52	2,14%	506 000 078,48	1,96%
warmińsko-mazurskie	240 822 487,52	2,75%	371 538 248,66	1,44%
wielkopolskie	529 194 693,85	6,05%	2 518 779 044,41	9,73%
zachodniopomorskie	666 000 310,12	7,08%	250 950 797,60	0,97%
suma	9 410 414 400,30		25 881 130 605,86	

Tabela 35. Wartości projektów w kategorii Technologia, dla PO „Infrastruktura i Środowisko” i PO „Innowacyjna Gospodarka” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Dla dwóch powyższych PO – IiŚ oraz IG zdecydowanie dominuje w zakresie wartości projektów województwo mazowieckie, w obu przypadkach mające przeszło dwudziestoprocentowy udział w łącznej wartości projektów. Na drugim miejscu – śląskie. Dużo słabiej inwestuje się w Technologię w Polsce Wschodniej, ale tą dysproporcję może zniwelować realizacja PO RPW, ponieważ to województwa nim objęte z mniejszym sukcesem aplikowały o środki w ramach dwóch pierwszych analizowanych w kategorii Programów Operacyjnych. Największa ilość środków – niemalże jedna trzecia – została skierowana do świętokrzyskiego, które osiągnęło bardzo niewielki udział w projektach finansowanych w ramach PO IiŚ i PO IG.

Patrząc na analizowane Programy Operacyjne, nie można zapominać o ilości policzonych wskaźników potencjalnego wpływu na Technologię – zdecydowana ich większość to Działania PO IG. W badaniach wykazano aż pięćdziesięciokrotnie, dla porównania w PO Infrastruktura i Środowisko – 17 razy, w PO Kapitał Ludzki 11, a PO

Rozwój Polski Wschodniej siedmiokrotnie. Podsumowując, dla wzmacniania Technologii w regionach potencjalnie największy wpływ ma realizacja Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka.

województwo	PO KL		PO RPW	
	wartości projektów	procentowy udział	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	413 371 442,65	6,73%	0,00	0,00%
kujawsko-pomorskie	334 500 076,98	5,44%	0,00	0,00%
lubelskie	439 768 017,15	7,16%	426 207 419,80	17,65%
lubuskie	140 112 075,08	2,28%	0,00	0,00%
łódzkie	426 396 393,48	6,94%	0,00	0,00%
małopolskie	410 904 734,39	6,69%	0,00	0,00%
mazowieckie	596 749 107,06	9,71%	0,00	0,00%
opolskie	152 518 084,11	2,48%	0,00	0,00%
podkarpackie	499 449 343,57	8,13%	434 541 138,93	18,00%
podlaskie	214 744 131,61	3,49%	467 721 436,17	19,37%
pomorskie	278 994 885,72	4,54%	0,00	0,00%
śląskie	539 338 669,95	8,78%	0,00	0,00%
świętokrzyskie	653 183 110,37	10,63%	762 302 170,85	31,57%
warmińsko-mazurskie	354 009 202,84	5,76%	323 776 506,00	13,41%
wielkopolskie	365 941 472,79	5,95%	0,00	0,00%
zachodniopomorskie	325 901 165,81	5,30%	0,00	0,00%
suma	6 145 881 913,56		2 414 548 671,75	

Tabela 36. Wartości projektów w kategorii Technologia, dla PO „Kapitał Ludzki”, PO „Rozwój Polski Wschodniej”, w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

	Razem	
województwo	<i>wartości projektów</i>	<i>procentowy udział</i>
dolnośląskie	4 437 340 583,67	10,12%
kujawsko-pomorskie	1 846 749 056,87	4,21%
lubelskie	2 047 500 339,09	4,67%
lubuskie	950 583 417,84	2,17%
łódzkie	2 784 332 111,31	6,35%
małopolskie	3 434 241 435,70	7,83%
mazowieckie	7 784 133 983,93	17,75%
opolskie	1 182 485 643,24	2,70%
podkarpackie	2 600 931 995,79	5,93%
podlaskie	1 391 288 287,63	3,17%
pomorskie	2 395 366 547,40	5,46%
śląskie	4 941 228 415,17	11,27%
świętokrzyskie	2 108 879 844,22	4,81%
warmińsko-mazurskie	1 290 146 445,02	2,94%
wielkopolskie	3 413 915 211,05	7,79%
zachodniopomorskie	1 242 852 273,53	2,83%
suma	43 851 975 591,47	

Tabela 37 Wartości projektów w kategorii Technologia łącznie, w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

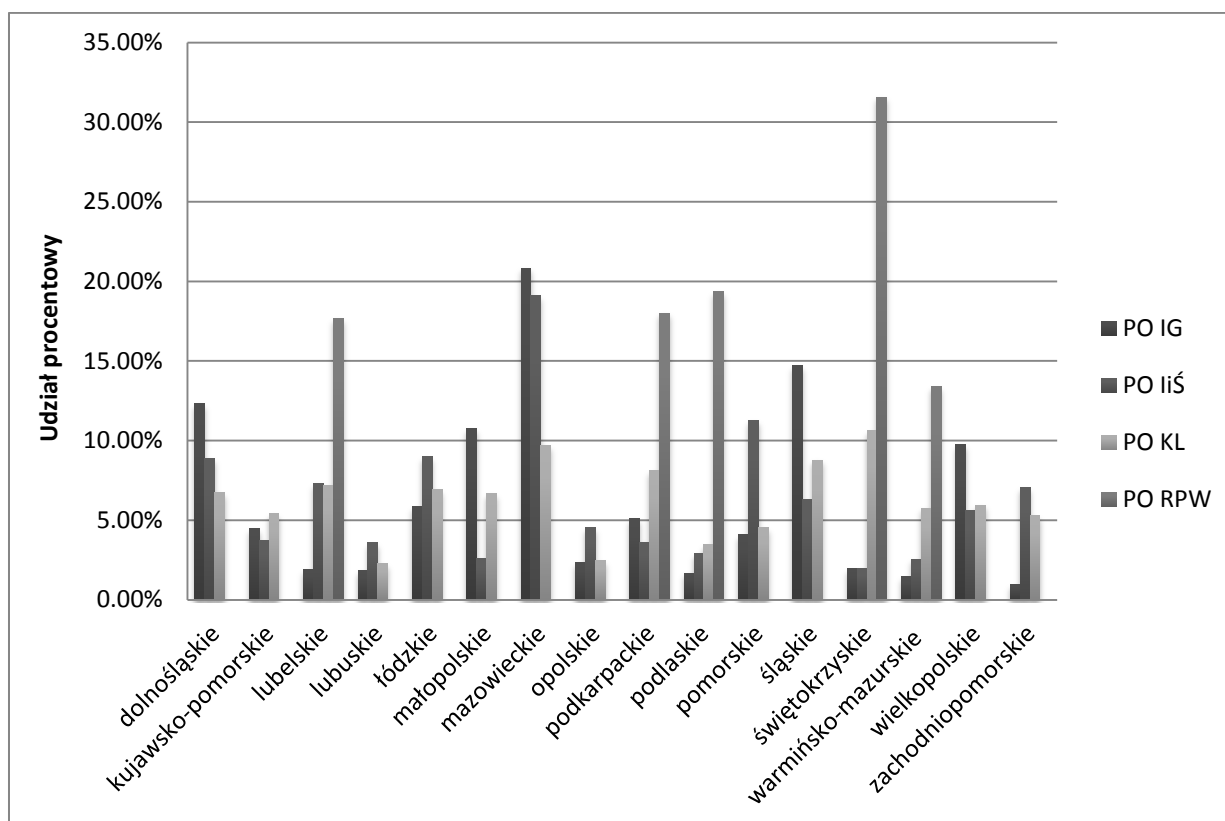
Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
PO IiŚ 2.1	1 494 102 192,37	3,41%
PO IiŚ 4.2	523 143 069,18	1,19%
PO IiŚ 4.3	1 423 065 461,95	3,25%
PO IiŚ 4.4	183 082 142,19	0,42%
PO IiŚ 4.5	1 971 903 379,21	4,50%
PO IiŚ 5.4	3 353 143,57	0,01%
PO IiŚ 9.1	476 989 297,04	1,09%
PO IiŚ 9.4	415 134 826,46	0,95%
PO IiŚ 11.1	492 508 716,40	1,12%
PO IiŚ 13.1	2 427 132 171,93	5,53%
PO IG 1.1	1 037 490 357,95	2,37%
PO IG 1.3	643 293 385,20	1,47%
PO IG 2.1	2 484 524 060,98	5,67%
PO IG 2.2	1 165 338 423,82	2,66%
PO IG 2.3	398 197 248,24	0,91%
PO IG 3.1	56 767 445,19	0,13%
PO IG 3.3	16 162 601,13	0,04%

PO IG 4.1	1 359 894 857,01	3,10%
PO IG 4.2	1 221 911 206,22	2,79%
PO IG 4.3	75 779 919,77	0,17%
PO IG 4.4	10 871 050 444,03	24,79%
PO IG 4.5	4 198 356 524,64	9,57%
PO IG 5.1	32 452 606,00	0,07%
PO IG 5.2	556 529,00	0,00%
PO IG 5.3	631 152 191,06	1,44%
PO IG 5.4	11 392 652,83	0,03%
PO IG 6.1	35 586 704,70	0,08%
PO IG 8.1	1 028 947 005,12	2,35%
PO IG 8.2	414 979 830,89	0,95%
PO IG 8.3	184 355 214,54	0,42%
PO IG 8.4	12 941 397,55	0,03%
PO KL 2.1	439 969 482,71	1,00%
PO KL 6.1	4 907 192 210,59	11,19%
PO KL 8.2	798 720 220,26	1,82%
PO RPW 1.3	1 743 954 680,93	3,98%
PO RPW 3.1	467 358 496,34	1,07%
PO RPW 3.2	203 235 494,48	0,46%
Suma	43 851 975 591,47	

Tabela 38. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działań, nominalnie i procentowo w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

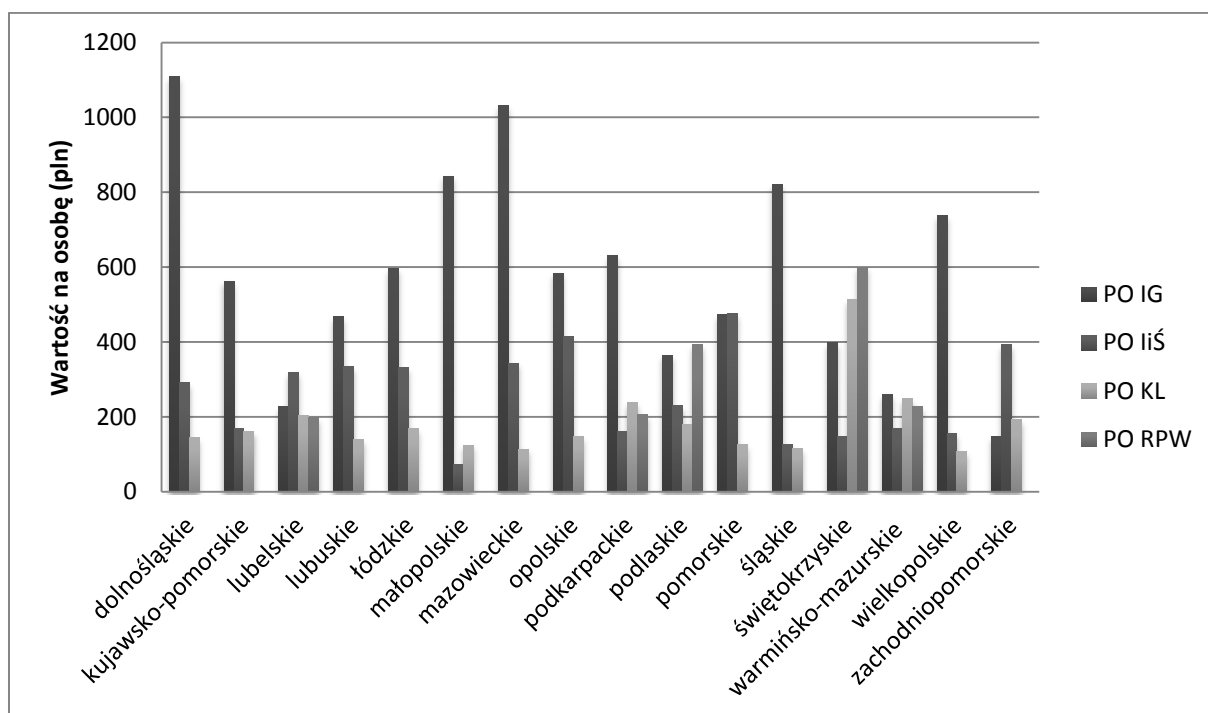
Uwagę zwraca szczególnie Działania 4.4 Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, którego wartość wyniosła prawie jedną czwartą całej sumy wartości projektów w kategorii Technologia. Działanie to obejmuje nowe inwestycje o wysokim potencjalnie innowacyjnym. Dużą udział ma również Działanie 6.1 PO Kapitał Ludzki, omawiane już jako jedno z kluczowych w kategorii Talent.

Rysunek 19. Wartości projektów w kategorii Technologia w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Wykres 19 rozkładu procentowego potwierdza przypuszczenie wyrażone powyżej, że realizacja PO Rozwój Polski Wschodniej ma szansę stanowić złagodźić słabszą partycypację regionów wschodnich w podziale środków z pozostałych sprzyjających Technologii Programach Operacyjnych. Wyraźnie widać, że niektóre województwa, jak mazowieckie czy pomorskie i śląskie radzą sobie dobrze we wszystkich trzech pozostałych PO. Warto jednak podkreślić, że są to regiony gęsto zaludnione, co też wpływa na potencjał w zakresie realizowania projektów. Jednocześnie nie można nie brać pod uwagę, analizując sytuację województwa mazowieckiego faktu umiejscowienia w stolicy wielu centralnych instytucji. Rozkład procentowy środków w tej kategorii ma silną korelację ze współczynnikiem technologii z badań Klincewicz (0,72).

Rysunek 20. Wartości projektów per capita w kategorii Technologia w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Charakterystyczna jest wysoka wartość projektów w przeliczeniu na jednego mieszkańca, szczególnie z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, nawet powyżej tysiąca złotych.

4.7.6 Wartość projektów w kategorii klasa kreatywna – zagregowanych na poziomie Programów Operacyjnych

Pod względem liczby zidentyfikowanych w procesie badawczym „K”, zdecydowanym liderem jest Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (54), na drugim miejscu – PO Kapitał Ludzki z 34 wskazaniem. Dużo mniejszy przypuszczalny związek z natężeniem klasy kreatywnej mają pozostałe dwa analizowane Programy Operacyjne: Infrastruktura i Środowisko oraz Rozwój Polski Wschodniej (odpowiednio 12 i 14 „K”). Jednocześnie, wartość projektów w PO LiŚ jest bardzo wysoka i stanowi znaczną część całej kategorii.

	PO IiŚ		PO IG	
województwo	wartości projektów	procentowy udział	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	884 060 914,22	2,39%	3 164 359 684,85	12,42%
kujawsko-pomorskie	1 794 461 319,47	4,86%	1 127 982 482,00	4,43%
lubelskie	204 355 158,21	0,55%	484 530 302,59	1,90%
lubuskie	578 511 088,16	1,57%	462 011 561,27	1,81%
łódzkie	1 099 971 240,91	2,98%	1 503 959 040,05	5,90%
małopolskie	4 281 022 546,55	11,59%	2 710 170 238,41	10,64%
mazowieckie	11 646 737 626,65	31,52%	5 316 028 170,78	20,87%
opolskie	32 041 476,11	0,09%	594 386 945,61	2,33%
podkarpackie	2 058 317 013,59	5,57%	1 295 574 868,62	5,09%
podlaskie	221 592 518,16	0,60%	428 592 649,00	1,68%
pomorskie	2 239 185 328,25	6,06%	1 030 691 155,81	4,05%
śląskie	6 822 007 789,66	18,46%	3 780 184 396,54	14,84%
świętokrzyskie	63 390 043,54	0,17%	495 110 422,08	1,94%
warmińsko-mazurskie	2 116 789 893,29	5,73%	368 424 422,50	1,45%
wielkopolskie	1 990 427 457,84	5,39%	2 466 824 497,99	9,68%
zachodniopomorskie	915 322 967,20	2,48%	245 468 390,42	0,96%
suma	36 948 194 381,81		25 474 299 228,53	

Tabela 39. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla PO „Infrastruktura i Środowisko” i PO „Innowacyjna Gospodarka” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

Niekwestionowanym liderem jest mazowieckie, które w przypadku PO IiŚ przyjęło prawie jedną trzecią wszystkich złotych oraz jedną piątą w PO IG. Na drugim miejscu znalazło się województwo śląskie.

	PO KL		PO RPW	
województwo	wartości projektów	procentowy udział	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	445 254 363,40	7,25%	0,00	0,00%
kujawsko-pomorskie	338 703 244,91	5,52%	0,00	0,00%
lubelskie	427 651 486,33	6,97%	1 172 582 521,06	32,39%
lubuskie	149 348 367,61	2,43%	0,00	0,00%
łódzkie	406 874 015,25	6,63%	0,00	0,00%
małopolskie	764 017 064,97	12,45%	0,00	0,00%
mazowieckie	552 372 965,52	9,00%	0,00	0,00%
opolskie	146 408 186,02	2,39%	0,00	0,00%

podkarpackie	367 092 297,20	5,98%	694 237 608,65	19,18%
podlaskie	152 476 830,03	2,48%	624 373 110,67	17,25%
pomorskie	342 086 004,25	5,57%	0,00	0,00%
śląskie	528 975 487,92	8,62%	0,00	0,00%
świętokrzyskie	602 503 088,69	9,82%	583 417 369,76	16,12%
warmińsko-mazurskie	292 782 062,96	4,77%	545 716 136,75	15,07%
wielkopolskie	336 737 599,13	5,49%	0,00	0,00%
zachodniopomorskie	285 175 424,16	4,65%	0,00	0,00%
	6 138 458 488,35		3 620 326 746,89	

Tabela 40. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla PO „Kapitał Ludzki” i PO „Rozwój Polski Wschodniej” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

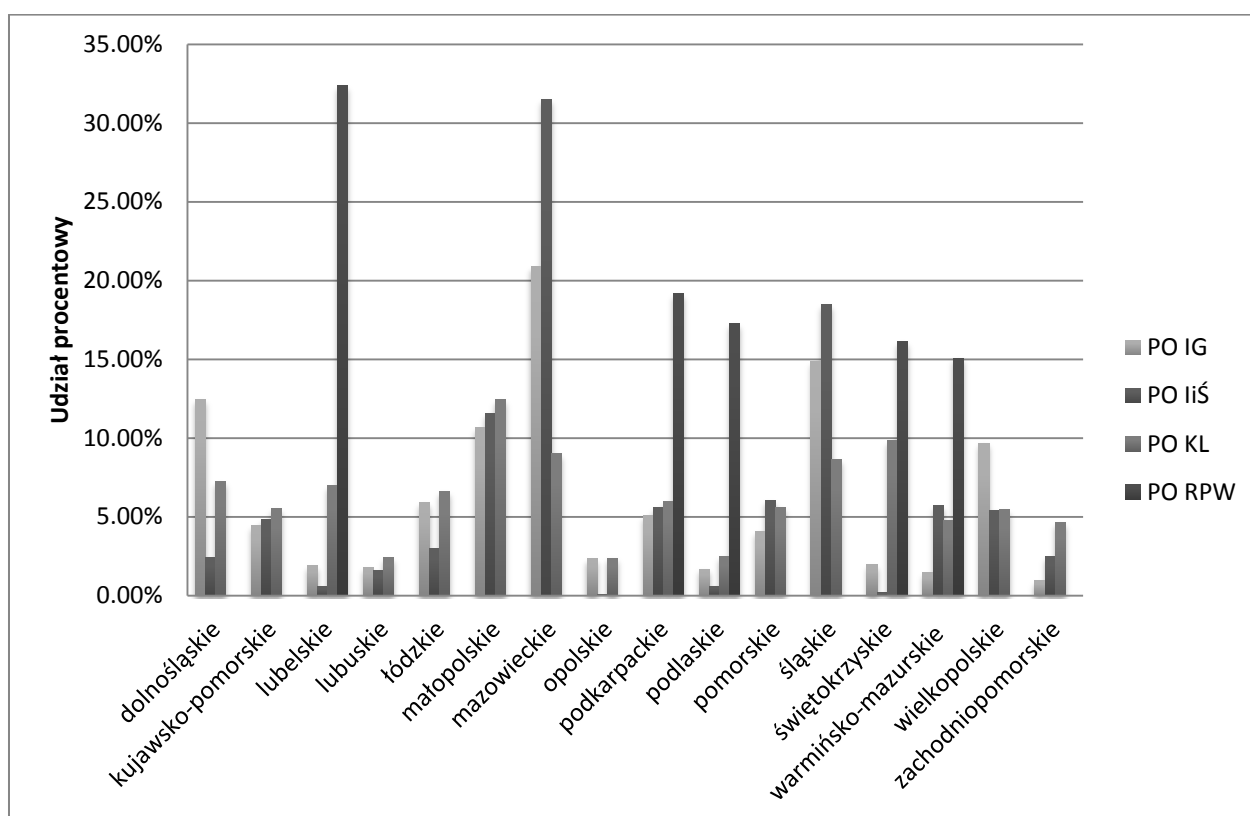
Tak jak mazowiecki lideruje w obszarze IiŚ, tak wśród województw w których realizowany jest PO Rozwój Polski Wschodniej, jedna trzecia wartości projektów przypada na województwo lubelskie, które w wielu innych klasyfikacjach nie plasuje się w czołówce.

Razem		
województwo	wartości projektów	procentowy udział
dolnośląskie	4 493 674 962,47	6,23%
kujawsko-pomorskie	3 261 147 046,38	4,52%
lubelskie	2 289 119 468,19	3,17%
lubuskie	1 189 871 017,04	1,65%
łódzkie	3 010 804 296,21	4,17%
małopolskie	7 755 209 849,93	10,74%
mazowieckie	17 515 138 762,95	24,27%
opolskie	772 836 607,74	1,07%
podkarpackie	4 415 221 788,06	6,12%
podlaskie	1 427 035 107,86	1,98%
pomorskie	3 611 962 488,31	5,00%
śląskie	11 131 167 674,12	15,42%
świętokrzyskie	1 744 420 924,07	2,42%
warmińsko-mazurskie	3 323 712 515,50	4,60%
wielkopolskie	4 793 989 554,96	6,64%
zachodniopomorskie	1 445 966 781,78	2,00%
suma	72 181 278 845,57	

Tabela 41. Łączna wartość projektów oraz rozkład procentowy w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

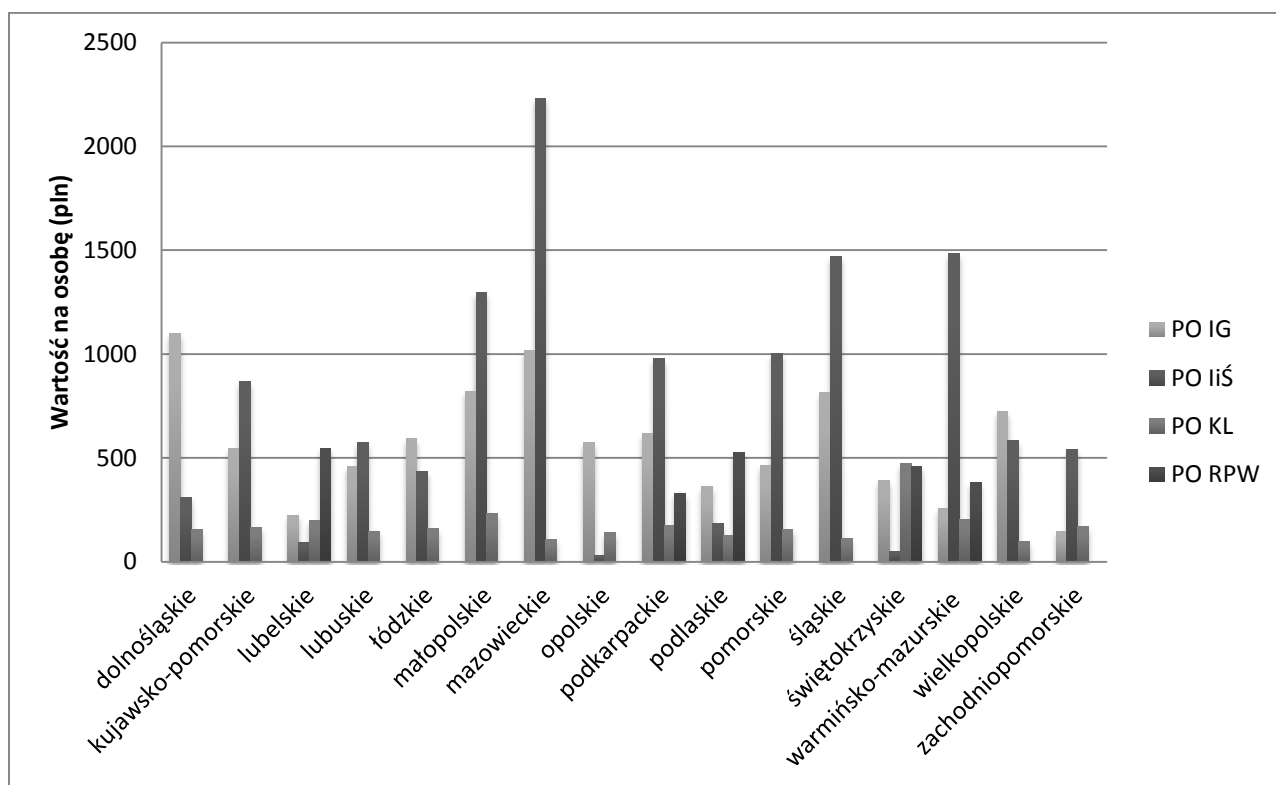
Podsumowanie wartości wszystkich projektów o prognozowanym wpływie na natężenie klasy kreatywnej w regionach wskazuje na mniejsze dysproporcje niż w poszczególnych Programach Operacyjnych. Liderem pozostało mazowieckie, jednak jego udział wynosi nieco ponad 13 procent. Kolejne jest województwo śląskie, w którym realizuje się projekty mające wartość prawie jednej dziesiątej wszystkich. Spory odsetek środków wędruje także do dolnośląskiego, małopolskiego i wielkopolskiego. Najmniejszą wartość mają projekty realizowane w opolskim i lubuskim, są to jednak także mniejsze województwa.

Rysunek 21. Wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Wykres procentowych rozkładów wartości projektów w Programach Operacyjnych jest szczególnie interesujący pod względem uzupełniania się PO IG, PO KL i PO LiŚ z PO RPW w województwach nim objętych. Linie udziału PO Innowacyjna Gospodarka i PO Infrastruktura i Środowisko mają zbliżony przebieg.

Rysunek 22. Wartości projektów per capita w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Analiza wartości per capita przedstawiona na Rysunku 22 prowadzi do kilku wniosków. W przypadku PO Kapitał Ludzki rozkład jest zdecydowanie bardziej płaski niż w przypadku pozostałych, przy czym średnia inwestycja z tego Programu nie jest wysoka. Największe różnice pomiędzy województwami, a przy tym najwyższe nominalne wysokości wartości projektów obserwujemy dla PO Infrastruktura i Środowisko. Dość łagodny przebieg na średnim poziomie w okolicach pięciuset złotych na osobę ma linia pokazująca rozkład dla PO Innowacyjna Gospodarka, co jest korzystne biorąc pod uwagę kluczowe znaczenie realizacji tego Programu dla natężenia klasy kreatywnej w Polsce.

4.8 Porównanie perspektyw programowania 2004-2006 i 2007-2013

Poniższy podrozdział prezentuje wyniki badań własnych porównując je pomiędzy okresami programowania. Rozpoczyna się od tabel prezentujących nominalne i procentowe różnice w wartości projektów per capita w każdej z analizowanych kategorii. Następnie przedstawiono rozkłady wartości zobrazowane na mapach województw w porównaniu do wyników badań Klineciewicza zaprezentowanych w identycznej formie. Podrozdział zawiera również opis zidentyfikowanych luk kreatywności w odniesieniu do każdego z 3T oraz klasy kreatywnej.

4.8.1 Wartość projektów w poszczególnych kategoriach w przeliczeniu na osobę – porównanie

Należy rozpocząć od kilku ważnych uwag wstępnych, właściwych dla wszystkich kategorii. Oczywiście wydaje się wzięcie pod uwagę długości okresów programowania: pierwszy trwał przez trzy lata (2004-2006), przy czym zgodnie z założeniami sposobu programowania polityki regionalnej, projekty w ramach tego okresu były realizowane do 2008 roku. W przypadku kończącego się okresu dla lat 2007-2013, co oznacza że teoretycznie analizowane okresy mają podobną długość. Dodatkowo trzeba wziąć pod uwagę, że baza danych która stanowiła źródło informacji o wartości projektów podaje całkowitą wartość każdego z nich, a więc może zawyżać nominalną wysokość kwot. Jednocześnie, pierwsze miesiące, a nawet rok od początku realizacji każdego z Programów Operacyjnych to czas składania i analizowania wniosków, co zmniejsza „realną” długość okresu w jakim od roku 2007 projekty miały możliwość bycia finansowanymi i realizowanymi. Oszacowanie wymienionych czynników jest niemożliwe na tym etapie, dlatego też trzeba pamiętać o tych ograniczeniach przy analizie przedstawionych wyników porównań pomiędzy okresami programowania.

Wartość projektów na osobę w kategorii Talent – porównanie					
województwo	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	różnica w złotych między okresami	przyrost procentowy wartości na osobę	wartość na osobę 2004-2010
dolnośląskie	190	333,16	143,43	75,59%	522,89
kujawsko-pomorskie	193	388,51	195,90	101,71%	581,12
lubelskie	245	702,29	457,60	187,01%	946,98
lubuskie	237	356,25	118,94	50,12%	593,56
łódzkie	149	397,39	248,50	166,90%	546,28
małopolskie	144	412,11	267,61	185,20%	556,61
mazowieckie	181	271,90	90,73	50,08%	453,07
opolskie	199	344,51	145,52	73,13%	543,49
podkarpackie	257	695,72	438,51	170,49%	952,92
podlaskie	197	771,60	574,51	291,49%	968,69
pomorskie	185	357,68	172,88	93,55%	542,48
śląskie	165	282,67	117,48	71,12%	447,86
świętokrzyskie	271	1 218,64	947,15	348,87%	1 490,13
warmińsko-mazurskie	349	740,55	391,98	112,45%	1 089,12
wielkopolskie	163	240,61	77,17	47,21%	404,05
zachodniopomorskie	234	419,42	185,03	78,94%	653,80
średnia	195,73	495,81	285,81	131,49%	705,82

Tabela 42. Porównanie wartości projektów w kategorii Talent w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.

Źródło: opracowanie własne

W przypadku kategorii Talent dla wszystkich województw pomiędzy okresem programowania 2004-2006 a 2007-2013 nastąpił znaczny przyrost nominalnej wartości projektów. Wyniósł on od 77 złotych do aż niemalże 950 w zależności od województwa był więc dość zróżnicowany. Średnio wartość zwiększyła się aż o 130% w stosunku do pierwszego okresu. Najwyższy wskaźnik zanotowało województwo świętokrzyskie, w którym wartość projektów zwiększyła się prawie trzyipółkrotnie. Widać wyraźnie, że realizacja Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej wpłynęła pozytywnie na wartość projektów na mieszkańca każdego z objętych nim województw – oprócz świętokrzyskiego, niezwykle wysoki wzrost osiągnęło województwo podlaskie. Regiony, których stolicą są największe miasta kraju: mazowieckie, wielkopolskie, śląskie osiągnęły wzrost znacznie

niższy od średniej. Może to wskazywać na pozytywny wpływ realizacji projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej na wyrównywanie się poziomu Talentu w Polsce. Z drugiej strony, suma wartości projektów oscylująca w okolicach siedmiuset złotych (średnia dla wszystkich województw w latach 2004-2010), pokazuje pewne ograniczenia finansowe. Dla lidera – województwa świętokrzyskiego – wartość per capita wyniosła dwukrotność średniej. Biorąc pod uwagę, dla przykładu rynkowe ceny szkoleń, nawet ta kwota wydana w ciągu sześciu lat nie jest zbyt wysoka.

Wartość projektów na osobę w kategorii Tolerancja – porównanie					
województwo	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	różnica w złotych między okresami	przyrost procentowy wartości na osobę	wartość na osobę 2004-2010
dolnośląskie	6,71	201,03	194,31	2895,79%	207,74
kujawsko-pomorskie	6,70	40,77	34,07	508,80%	47,46
lubelskie	8,55	51,45	42,90	502,01%	59,99
lubuskie	5,77	24,44	18,67	323,69%	30,21
łódzkie	5,50	56,74	51,25	932,13%	62,24
małopolskie	4,74	67,50	62,76	1323,24%	72,24
mazowieckie	10,38	104,66	94,28	908,13%	115,04
opolskie	6,00	95,43	89,43	1489,85%	101,44
podkarpackie	2,51	9,93	7,42	296,06%	12,44
podlaskie	5,44	166,97	161,52	2966,69%	172,41
pomorskie	4,42	217,38	212,96	4813,11%	221,81
śląskie	5,58	28,14	22,56	404,31%	33,71
świętokrzyskie	5,42	71,76	66,34	1223,68%	77,18
warmińsko-mazurskie	14,30	37,17	22,87	159,93%	51,47
wielkopolskie	5,53	68,79	63,26	1143,92%	74,32
zachodniopomorskie	5,96	144,45	138,49	2323,73%	150,41
średnia	6,47	86,66	80,19	1388,44%	93,13

Tabela 43. Porównanie wartości projektów w kategorii Tolerancja w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.

Źródło: opracowanie własne

W kategorii Tolerancja, jak wskazywano bezpośrednio w rozdziale, dla okresu programowania 2004-2006, zidentyfikowano jedynie jedno działanie o prognozowanym wpływie na poziom tolerancji, a co za tym idzie kwota per capita na jednego mieszkańca

województwa był symboliczna. Drugi z analizowanych okresów programowania był dużo bardziej 'hojny' pod tym względem, przy czym w porównaniu choćby z analizowanym powyżej Talentem, nadal wypada niekorzystnie. Niedoinwestowanie w Tolerancję jest ewidentne, zarówno w sumach wartości projektów w województwach, jak i w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Imponujące wydają się być przyrosty procentowe, są one jednak wynikiem niezwykle niskich, kilkuzłotowych, wartości per capita dla okresu programowania 2004-2006. Zaskakujący jest również rozstęp rozkładu różnic w złotych pomiędzy okresami programowania, które przyjmują wartości od siedmiu do ponad dwustu złotych. Najmniejszy przyrost i zarazem najmniejszą wartość uzyskało województwo podkarpackie, na przeciwnym biegunie jest w tej klasyfikacji województwo pomorskie.

Wartość projektów na osobę w kategorii Technologia – porównanie					
województwo	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	różnica w złotych między okresami	zmiana wartości na osobę w %	wartość na osobę 2004-2010
dolnośląskie	364,11	1 542,55	1 178,44	323,65%	1 906,66
kujawsko-pomorskie	534,96	892,54	357,59	66,84%	1 427,50
lubelskie	227,56	949,15	721,58	317,09%	1 176,71
lubuskie	507,58	941,13	433,55	85,41%	1 448,71
łódzkie	321,49	1 095,40	773,92	240,73%	1 416,89
małopolskie	295,91	1 041,23	745,31	251,87%	1 337,14
mazowieckie	527,26	1 490,59	963,33	182,71%	2 017,85
opolskie	258,27	1 146,82	888,55	344,03%	1 405,10
podkarpackie	296,44	1 237,52	941,08	317,46%	1 533,96
podlaskie	321,80	1 169,41	847,61	263,40%	1 491,22
pomorskie	403,58	1 074,11	670,52	166,14%	1 477,69
śląskie	475,34	1 064,75	589,42	124,00%	1 540,09
świętokrzyskie	373,78	1 660,38	1 286,60	344,21%	2 034,16
warmińsko-mazurskie	337,92	904,02	566,10	167,52%	1 241,94
wielkopolskie	469,16	1 001,65	532,49	113,50%	1 470,82
zachodniopomorskie	750,01	734,03	-15,99	-2,13%	1 484,04
średnia	404,07	1 121,58	717,51	206,65%	1 525,66

Tabela 44 Porównanie wartości projektów w kategorii Technologia w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.

Źródło: opracowanie własne

W kategorii Technologia obserwujemy wzrost inwestycji wynikających z implementacji funduszy strukturalnych, z wyjątkiem jednego województwa – zachodniopomorskiego, w którym nastąpił niewielki spadek. Średnio wartość projektów wzrosła o 200%, najwyraźniej w województwach opolskim i świętokrzyskim. Część z regionów o silnych stolicach – mazowieckie i wielkopolskie – zwiększyły wartość na osobę o kwotę poniżej średniej ogólnopolskiej. W tej klasyfikacji lepiej poradziły sobie małopolskie i dolnośląskie.

Wartość projektów na osobę w kategorii Klasa Kreatywna – porównanie					
województwo	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	różnica w złotych między okresami	różnica procentowa wartości na osobę	wartość na osobę 2004-2010
dolnośląskie	882,84	1 562	679	76,94%	2 444,97
kujawsko-pomorskie	750,32	1 576	826	110,06%	2 326,45
lubelskie	953,16	1 061	108	11,33%	2 014,32
lubuskie	779,60	1 178	398	51,11%	1 957,64
łódzkie	724,11	1 185	460	63,58%	1 908,61
małopolskie	704,10	2 351	1 647	233,94%	3 055,40
mazowieckie	760,84	3 354	2 593	340,83%	4 114,84
opolskie	655,12	750	94	14,41%	1 404,65
podkarpackie	837,70	2 101	1 263	150,78%	2 938,45
podlaskie	1 036,16	1 199	163	15,76%	2 235,62
pomorskie	794,22	1 620	825	103,93%	2 413,86
śląskie	603,58	2 399	1 795	297,39%	3 002,16
świętokrzyskie	888,20	1 373	485	54,63%	2 261,63
warmińsko-mazurskie	1 175,53	2 329	1 153	98,12%	3 504,50
wielkopolskie	673,78	1 407	733	108,76%	2 080,35
zachodniopomorskie	700,01	854	154	22,00%	1 554,00
suma	807,45	1 644	836	1	2 451,09

Tabela 45 Porównanie wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.

Źródło: opracowanie własne.

Podobnie jak w przypadku Talentu, Technologii i Tolerancji, średnia wartość projektów sprzyjających klasie kreatywnej na osobę w województwach, zmieniła się w istotny sposób pomiędzy okresami programowania. We wszystkich regionach wzrosła, często nawet kilkukrotnie, najczęściej zyskały małopolskie i mazowieckie, które zanotowały nawet ponad trzysta procent wzrostu. Najślabszy był on w lubelskim i zachodniopomorskim, odpowiednio 11 i 22%.

Wartość per capita projektów realizowanych w kategorii klasa kreatywna jest wyższa niż w przypadku Technologii i Talentu, przede wszystkim wpłynęła na to niezwykle wysoka wartość PO Infrastruktura i Środowisko.

W perspektywie lat 2004-2006 w czasie analizy opisów priorytetów, zidentyfikowano wskaźniki wpływu na klasę kreatywną 63 razy, zaś dla lat 2007-2013 – aż 114 (bez programów operacyjnych, dla których w badaniu nie pozyskano danych liczbowych: Ryby oraz Rozwój Obszarów Wiejskich). Porównanie wartości projektów odzwierciedla tą znaczącą różnicę. Negatywnie na rozkładzie klasy kreatywnej może odbić się fakt wysokich inwestycji w województwach- liderach, ale cieszy fakt zwiększenia wartości projektów na ścianie wschodniej. Można przypuszczać, że wpłynie to pozytywnie na zwiększenia natężenia klasy kreatywnej w województwach takich jak podkarpackie czy warmińsko-mazurskie.

4.9 Odpowiedzi na pytania badawcze ³

4.9.1 Odpowiedź na pytanie nr 1: Działania o największym wpływie na natężenie klasy kreatywnej, talentu, tolerancji i technologii w programach operacyjnych na lata 2004-2006 i 2007-2013

Lata 2004-2006

Poniższa tabela zawiera działania w programach operacyjnych realizowanych od 2004 roku, które uzyskały co najmniej dwa wskazania określające wpływ na jeden z czynników „T” zgodnie z przygotowaną książką kodów. Klasyfikacja to 10 działań o najwyższych wynikach pomiaru, liczba 2 stanowiła wartość graniczną, dlatego tabela obejmuje więcej niż 10 rekordów.

Działanie	Talent	Tolerancja	Technologia	Suma „3T”
SPO RZL 2.1 Zwiększanie dostępu do edukacji - promowanie kształcenia ustawicznego	4			4
ZPORR 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie	4			4
SPO WKP 1.4 Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką			3	3
SPO RZL 2.3 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki	3			3
SPO RiPR 4.6 Działanie innowacyjne i inne			3	3
ZPORR 2.6 Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy	1		2	3
SPO WKP 1.2 Poprawa dostępności do zewnętrznego finansowania inwestycji przedsiębiorstw			2	2
SPO WKP 1.3 Tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju firm			2	2
SPO WKP 2.1 Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej przedsiębiorstw			2	2
SPO WKP 2.3 Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje			2	2
SPO RZL 1.1 Rozwój i modernizacja instrumentów i instytucji rynku pracy	2			2
SPO RZL 1.4 Integracja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	2			2
suma	16		16	32

Tabela 46 Działania w perspektywie programowania 2004-2006 o największym wpływie na czynniki „3T”. Źródło: opracowanie własne

³ W poniższym rozdziale wykorzystano część materiału opublikowanego jako rozdział książki: Miedzianowska, M. (2012) Klasa kreatywna a fundusze unijne [w:] Klineciewicz, K. (red.) Klasa kreatywna w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania

Wśród działań zrealizowanych w pierwszym okresie programowania, na szczególną uwagę zasługują te wymienione w powyższej tabeli. Charakteryzują się największym sumarycznym związkiem z siłą czynników T. Najmocniej na 3T oddziaływały programy operacyjne: „Rozwój Zasobów Ludzkich” i „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”. Pierwszy z nich wykazał duży związek z Talentem, drugi – Technologią. Żadne z działań-liderów nie miało wpływu na poziom Tolerancji. Brakuje działań wspierających wszystkie czynniki „T” jednocześnie, kluczowych dla rozwoju gospodarki zgodnie z koncepcją Richarda Floridy.

Wśród obszarów objętych wsparciem w 2004-2006 warto podkreślić kształcenie ustawiczne i szkolenia dla osób dorosłych. Na podstawie analizy opisów priorytetów można stwierdzić, że inwestycje w ten obszar mogą mieć wpływ na zwiększenie odsetka osób wybierających zawody kreatywne. SPO „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw” wspierał firmy, w szczególności z sektora MSP. Oprócz SPO WKP i SPO RZL, wśród działań o największym wpływie na czynniki „3T” obecne są również te będące częścią Zintegrowanego Programu Rozwoju Regionalnego oraz Sektorowego Programu Operacyjnego Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb. To właśnie te działania miały największy związek z istotą kreatywnej gospodarki – innowacyjnością.

Zidentyfikowano również działania o największym związku z bezpośrednim wzmacnianiem klasy kreatywnej. Były to działania przeważnie finansowane w ramach SPO „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw”. Priorytet pierwszy tego programu *„Rozwój przedsiębiorczości i wzrost innowacyjności poprzez wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu”* zawierał aż trzy działania będące liderami przedstawionej klasyfikacji. Obejmowały one między innymi wsparcie ponadregionalnych sieci wspierających firmy poprzez usługi doradcze, informacyjne, szkoleniowe, jak również finansowe czy ułatwienia dla przedsiębiorców dzięki tworzeniu nowych obiektów takich jak parki przemysłowe czy inkubatory. Naturalnym dopełnieniem dla tego działania było kolejne, nakierowane na wzmacnianie współpracy pomiędzy badaniami i rozwojem a biznesem. Oprócz SPO WKP, obecne są również dwa działania współfinansowane w ramach ZPORR, nastawione z jednej strony na innowacyjność i transfer wiedzy, a z drugiej – rozwój kadr. Działania 2.1 i 2.6 ZPORR były kluczowe również dla wzmacniania Talentu.

Działanie	Suma „klasa kreatywna”
SPO WKP 1.4 Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką	4
ZPORR 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie	4
ZPORR 2.6 Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy	4
SPO WKP 1.2 Poprawa dostępności do zewnętrznego finansowania inwestycji przedsiębiorstw	3
SPO WKP 1.3 Tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju firm	3
SPO RZL 2.2 Podnoszenie jakości nauczania w odniesieniu do potrzeb rynku pracy	3

Tabela 47 Działania w perspektywie programowania 2004-2006 o największym wpływie na klasę kreatywną. Źródło: opracowanie własne

Lata 2007-2013

Poniższa tabela zawiera działania w programach operacyjnych realizowanych od 2007 roku, które uzyskały co najmniej dwa wskazania określające wpływ na jeden z czynników „T” zgodnie z przygotowaną książką kodów. Klasyfikacja obejmuje 10 działań o najwyższych wynikach pomiaru, liczba 3 stanowiła wartość graniczną, dlatego tabela obejmuje więcej niż 10 rekordów.

Już pierwszy rzut oka na poniższą tabelę, wskazuje na dużo większą ilość działań wzmacniających czynniki „3T” w obecnym okresie programowania w porównaniu do poprzedniego. Działanie – lider (Program Operacyjny „Kapitał Ludzki” – 4.2) aż w sześciu aspektach zgodnie z książką kodów wykazało pozytywny wpływ na Talent i Technologię. Również inne działania PO KL okazały się skutecznie wpływać, w szczególności na Talent. Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka” w kilku swoich działaniach wykazał silny wpływ na Technologię, dzięki koncentracji na sektorze nauki oraz B+R. Obszary objęte wsparciem wykazują dużą spójność z koncepcją kreatywnej ekonomii Richarda Floridy. Listę najważniejszych działań dla okresu 2007-2013 dopełniają nieliczne, które miały pozytywny wpływ na poziom Tolerancji. Żadne z wymienionych poniżej działań nie wpływało jednocześnie na wszystkie trzy czynniki, jednak były takie które jednocześnie wpływały na dwa, Talent i Tolerancję lub Talent i Technologię.

Działanie	Talent	Tolerancja	Technologia	Suma „3T”
PO KL 4.2 Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R i wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym	4		2	6
PO KL 1.3 Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej	4	1		5
PO KL 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie	4		1	5
PO IG 1.2 Wzmocnienie potencjału kadrowego nauki.	1		3	4
PO IG 4.5 Wsparcie inwestycji o dużym znaczeniu dla gospodarki			4	4
PO KL 9.2 Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego	4			4
PO LiS 11.1 Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym		2	1	3
PO IG 1.3 Wsparcie projektów B+R na rzecz przedsiębiorców realizowanych przez jednostki naukowe			3	3
PO IG 2.1 Rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym.			3	3
PO IG 3.1 Inicjowanie działalności innowacyjnej.			3	3
PO IG 4.1 Wsparcie wdrożeń wyników prac B+R.			3	3
PO IG 4.2 Stymulowanie działalności B+R przedsiębiorstw oraz wsparcie w zakresie wzornictwa przemysłowego			3	3
PO IG 5.2 Wspieranie instytucji otoczenia biznesu świadczących proinnowacyjne usługi oraz ich sieci o znaczeniu ponadregionalnym			3	3
PO IG 5.3 Wspieranie ośrodków innowacyjności			3	3
PO IG 5.4 Zarządzanie własnością intelektualną			3	3
PO KL 1.2 Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej	3			3
PO KL 2.1 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki			3	3
PO KL 2.2 Wsparcie dla systemu adaptacyjności kadr	3			3
PO KL 4.1 Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy	3			3
PO KL 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie	3			3
PO KL 8.2 Transfer wiedzy			3	3
PO ROW 1.1 Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	3			3
PO RYBY 1.5 Rekompensaty społeczno - gospodarcze w celu zarządzania krajową flotą rybacką	3			3
PO RYBY 3.1 Działania wspólne	2		1	3
PO RYBY 3.5 Projekty pilotażowe			3	3

Tabela 48 Działania w perspektywie programowania 2007-2013 o największym wpływie na czynniki „3T”. Źródło: opracowanie własne

Podczas badania – analizy treści opisów priorytetów, zidentyfikowano także działania o potencjalnym wpływie na natężenie klasy kreatywnej. **Najważniejsze okazało się jedno z działań Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko” – 13.1** które oddziaływało na wszystkie elementy związane z natężeniem klasy kreatywnej. Działanie to, jak i kolejne dwa na liście liderów było skoncentrowano na podmiotach szkolnictwa wyższego i nauki.

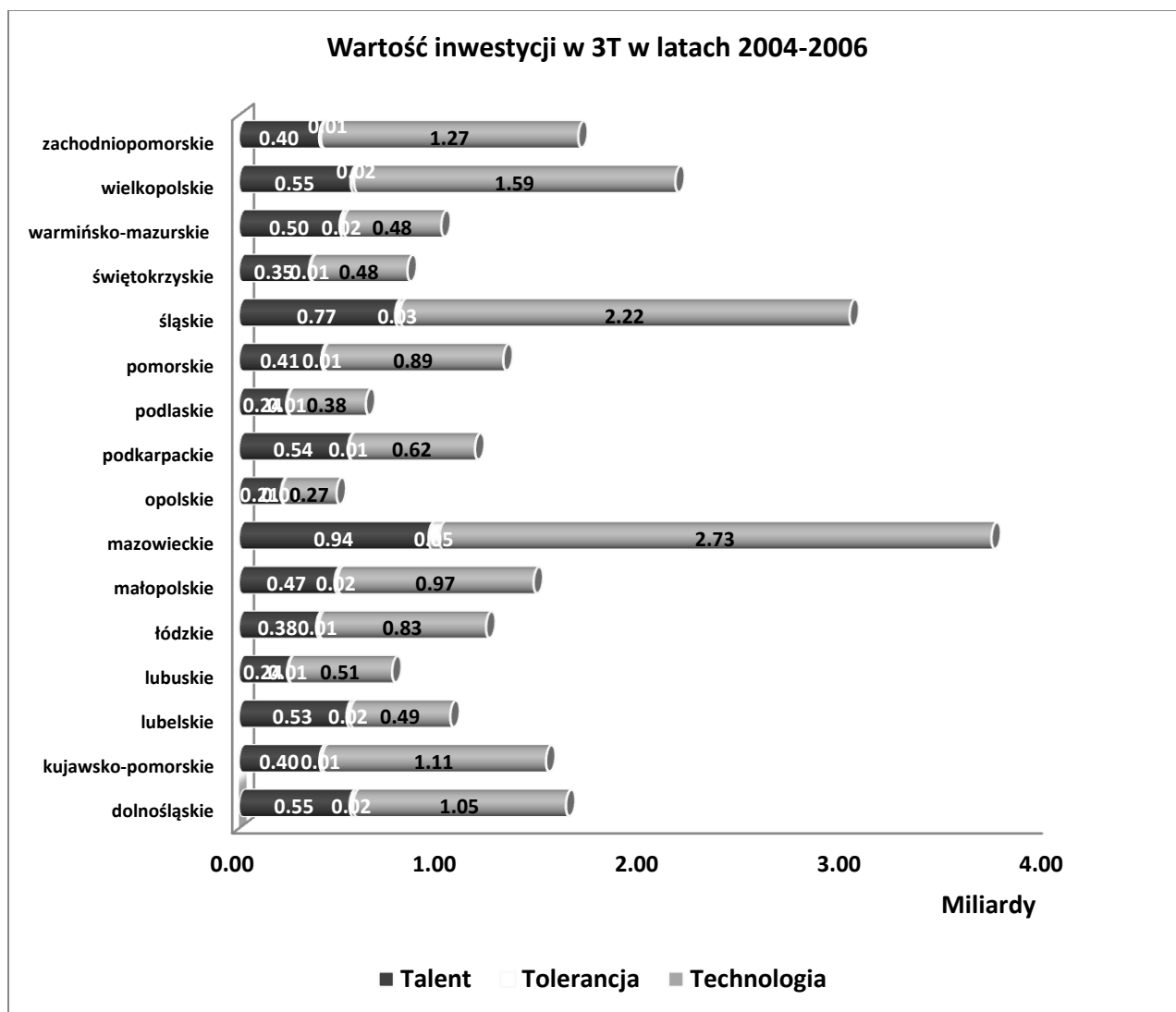
Na liście najważniejszych działań najczęściej występuje jednak Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka”, który okazał się niezwykle istotnym zarówno dla klasy kreatywnej, jak i czynnika Technologia. Ważna jest również realizacja części działań PO „Kapitał Ludzki”, skoncentrowanych na jakości kształcenia i kadry nauczycielskiej, wzmacniając bezpośrednio klasę kreatywną i czynnik Talent.

Działanie	Suma „klasa kreatywna”
PO IiŚ 13.1 Infrastruktura szkolnictwa wyższego	6
PO IG 2.2 Wsparcie tworzenia wspólnej infrastruktury badawczej jednostek naukowych	5
PO RPW 1.1 Infrastruktura uczelni	5
PO IG 5.1 Wspieranie rozwoju powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym	4
PO IG 1.1 Wsparcie badań naukowych dla budowy gospodarki opartej na wiedzy	3
PO IG 1.2 Wzmocnienie potencjału kadrowego nauki	3
PO IG 2.3 Inwestycje związane z tworzeniem infrastruktury informatycznej nauki.	3
PO IG 3.1 Inicjowanie działalności innowacyjnej.	3
PO IG 5.2 Wspieranie instytucji otoczenia biznesu świadczących proinnowacyjne usługi	3
PO IG 5.3 Wspieranie ośrodków innowacyjności	3
PO IG 5.4 Zarządzanie własnością intelektualną	3
PO IG 6.5 Promocja polskiej gospodarki	3
PO KL 1.3 Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej	3
PO KL 3.3 Poprawa jakości kształcenia	3
PO KL 4.1 Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy	3
PO KL 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług	3
PO KL 9.4 Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty	3
PO RPW 1.3 Wsparcie innowacji	3

Tabela 49 Działania w perspektywie programowania 2007-2013 o największym wpływie na klasę kreatywną. Źródło: opracowanie własne

4.9.2 Odpowiedź na pytanie 2: wartości projektów w działaniach zidentyfikowanych jako sprzyjające klasie kreatywnej i każdemu z „3T”

Lata 2004-2006

Rysunek 23 Wartość inwestycji w czynniki „3T” w latach 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Powyższy wykres prezentuje **poziom nominalny** inwestycji w **Talent, Tolerancję i Technologię** w **każdym z województw**. Bezapelacyjnym liderem w okresie 2004-2006 było województwo mazowieckie, blisko lidera jest również śląskie. Najmniej zainwestowano w opolskim, podlaskim i lubuskim. Zdecydowanie największa ilość środków dotyczyła inwestycji w **Technologię**, a w **Tolerancję** – wartość projektów była śladowa. Wyraźnie

widoczna jest dysproporcja pomiędzy poszczególnymi czynnikami oraz duże różnice pomiędzy regionami. Bardzo istotny wpływ na ilość projektów a co za tym idzie – ilość projektów ma liczba ludności, dlatego też w dalszej części rozdziału przedstawiono inwestycje per capita.

Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
SPO RZL 1.2	1 182 797 181,44	15,85%
SPO RZL 1.3	1 053 136 539,73	14,11%
ZPORR 2.2	917 160 575,05	12,29%
ZPORR 3.3	804 658 575,37	10,78%
ZPORR 2.3	656 232 066,03	8,79%
ZPORR 2.1	600 772 419,04	8,05%
SPO RZL 2.3	328 876 594,36	4,41%

Tabela 50 Wartości projektów w kategorii Talent według Działań, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006. Źródło: opracowanie własne

Łączna suma środków wydanych na **Talent** to prawie 7,5 miliarda złotych, średnia na każde województwo wynosi około pół miliarda. Największy udział w łącznej kwocie wydatkowanych środków miały działania 1.2 i 1.3 ze SPO RZL oraz 2.2 i 3.3 ze ZPORR. Co charakterystyczne, wszystkie te cztery działania skoncentrowane są na przeciwdziałaniu bezrobociu wśród grup szczególnie nim zagrożonych, na przykład młodzieży i rolnikach. Trudno nazwać osoby te przedstawicielami klasy kreatywnej, w czasie analizy opartej o tablicę kodów działania uzyskały jedynie po jednym wskazaniu. Podsumowując – pomimo wysokiej kwoty środków wydatkowanych na realizację projektów w ramach tych działań, ich bezpośredni wpływ na klasę kreatywną obecnie i w przyszłości oceniam jako niewielki. Najważniejsze wśród omawianych czterech działań wydaje się być 1.2 SPO RZL – Perspektywy dla młodzieży, ponieważ w jego ramach finansowane były projekty kierowane do osób mających szansę poprawić swoją sytuację na rynku pracy i zasilić klasę kreatywną w swoich województwach.

Między rozkładem środków a liczebnością klasy kreatywnej w województwach występuje umiarkowana ujemna korelacja. Jest to uzasadnione ze względu na główne obszary wsparcia w uwzględnionych działaniach obejmują tylko w niewielkim zakresie bezpośrednio

klasę kreatywną. Jedno z działań ze ZPORR obejmuje obszar ściśle związany z innowacjami, pozostałe dotyczą tematów takich jak reorientacja zawodowa czy bezrobocie. Można wysnuć wniosek, że tam gdzie kierowane są większe środki w kategorii Talent, tam klasa kreatywna jest w tym momencie słabsza, przy czym jednocześnie osoby należące do klasy kreatywnej są również realizatorami projektów. Podsumowując – rozkład wartości projektów zidentyfikowanych jako sprzyjające podnoszeniu poziomu Talentu wskazuje na możliwość zniwelowania różnic pomiędzy regionami w natężeniu klasy kreatywnej. Jednocześnie główna tematyka projektów realizowanych w ramach działań SPO RZL, SPO ROW i ZPORR koncentruje się na obszarach wspierających raczej osoby pozostające poza zawodami należącymi do klasy kreatywnej.

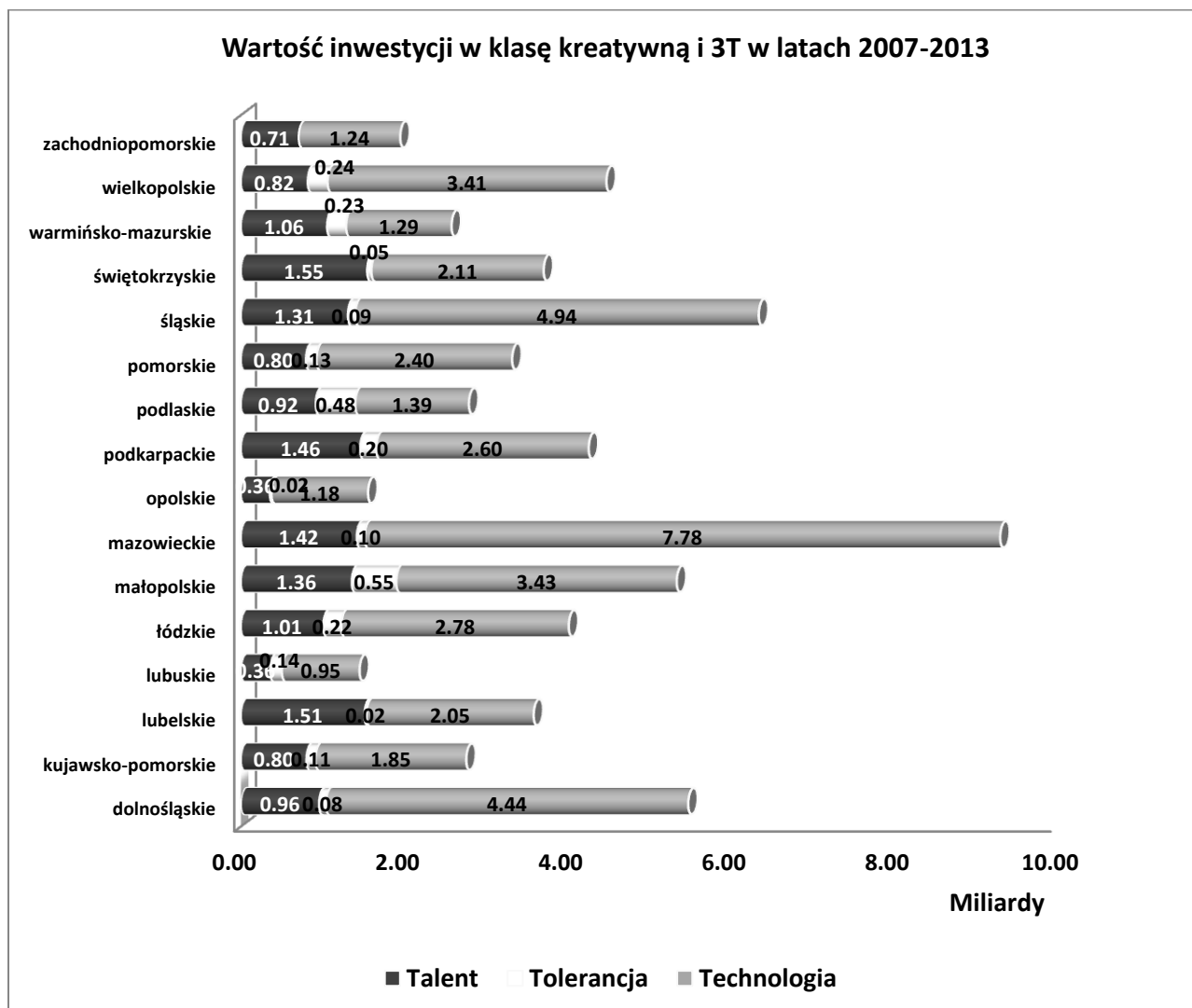
W kategorii **Tolerancja** zidentyfikowano jedynie jedno działanie – 1.5 w Sektorowym Programie Operacyjnym Rozwój Zasobów Ludzkich, którego wartość wyniosła nieco ponad 250 tysięcy złotych.

Czynnik **Technologia** został w latach 2004-2006 doinwestowany w największym stopniu - łączna wartość projektów wyniosła prawie 16 miliardów złotych, z czego trzy czwarte z projektów SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw. Najwięcej środków trafiło do mazowieckiego, śląskiego i wielkopolskiego, a najmniej – lubuskiego, opolskiego i warmińsko-mazurskiego. Podobny rozkład miały inwestycje ze ZPORR. Tak jak w przypadku wszystkich powyższych zestawień, kluczowe będzie skonstruowanie ich z perspektywą per capita.

Ponad jedną trzecią środków w kategorii Technologia miały projekty sfinansowane w ramach Działania 2.2 SPO WKP – Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej przedsiębiorstw. Działanie to zostało zakwalifikowane w trakcie badań jako zachęcające osoby, instytucje, firmy do zwiększenia aktywności w sferze B+R. Projekty realizowane w ramach tego działania wiązały się najczęściej z dużymi inwestycjami z zakresu ekologii czy też rozwoju innowacyjnych technologii. W przypadku takich projektów, prawdopodobnie zarówno realizatorzy jak odbiorcy usług finansowanych należą do grup zawodowych klasy kreatywnej.

Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
SPO WKP 2.2	5 848 778 941,24	36,83%
SPO WKP 2.3	2 600 260 891,04	16,37%
ZPORR 1.3	2 207 107 318,99	13,90%
SPO WKP 1.2	1 053 396 473,70	6,63%
SPO WKP 1.3	963 810 033,98	6,07%
SPO WKP 1.4	928 279 355,21	5,85%
SPO RYBY 3.4	714 135 946,76	4,50%

Tabela 51. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działów, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006. Źródło: opracowanie własne

Rysunek 24 Wartość inwestycji w czynniki „3T” w latach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

Wartość projektów zrealizowanych lub realizowanych od 2007 roku w każdym z województw przedstawia powyższy wykres. **Nominalnie najwięcej środków w „3T” zakontraktowano dla mazowieckiego, blisko lidera były województwa śląskie i dolnośląskie.** Opolskie jest wciąż jednym z najmniej doinwestowanych województw, podobnie lubuskie. Warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie wyraźnie poprawiły swoją sytuację, co zostanie szczegółowo przeanalizowane w dalszych częściach rozdziału.

Dysproporcja pomiędzy inwestycjami w czynniki T jest duża, wciąż **Tolerancja ma dużo mniejszy poziom inwestycji w porównaniu z Talentem i Technologią**. Wartość projektów wzmacniających ostatni wymieniony czynnik jest zdecydowanie największa, co może wynikać również z charakteru działań finansowanych w ramach tej kategorii.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki jest wyraźnie skoncentrowany na wzmacnianiu Talentu. Wśród wszystkich działań mających wpływ na czynnik, środki wydane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki stanowią aż 86,5% całości.

Ze wszystkich działań w kategorii Talent, największy udział w łącznej wartości który równa się niemalże jednej trzeciej, miało Działanie 6.1 PO Kapitał Ludzki – Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie. Duży udział miały także działania 8.1 i 9.1 w PO KL, skoncentrowane na rozwoju pracowników, przedsiębiorstw oraz poprawianiu jakości usług edukacyjnych. Tak duże inwestycje w wymienione obszary z pewnością mogą wpłynąć pozytywnie na poziom Talentu w regionach, szczególnie że większość z nich była realizowana w ramach komponentu regionalnego, co sprzyjało równomiernemu podziałowi środków. Zaobserwowano również silną korelację (0,81) pomiędzy rozkładem środków w kategorii Talent a liczbą ludności w województwach, co jest zapewne związane z dużą ilością projektów szkoleniowych. Jednocześnie Pomiedzy liczebnością klasy kreatywnej w regionach a wkładem na osobę w kategorii Talent występuje umiarkowanie silna ujemna korelacja, co jest zgodne z koncepcją zakładającą że realizacja wybranych Działań wzmocni ten element w układzie regionalnym.

Bardzo duża ilość pieniędzy zostanie jest inwestowana również w infrastrukturę uczelni Polski Wschodniej, w ramach Działania 1.1 Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. PO RPW adresowany tylko do kilku województw – lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego. W sumie w kategorii Talent 13% środków pochodzi z projektów w ramach PO RPW. Pomiedzy regionami nimi objętymi nie obserwujemy bardzo dużych dysproporcji w rozkładzie wartości projektów, choć liderem jest świętokrzyskie z ponad 25% udziałem.

Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
PO KL 6.1	4 907 192 210,59	29,91%
PO KL 7.1	1 548 277 705,77	9,44%
PO KL 7.2	847 853 147,34	5,17%
PO KL 8.1	2 297 872 883,04	14,01%
PO KL 8.2	798 720 220,26	4,87%
PO KL 9.1	1 846 900 535,32	11,26%
PO RPW 1.1	1 743 954 680,93	10,63%

Tabela 52. Wartości projektów w kategorii Talent według Działań, nominalne i procentowe dla lat 2007-2013. Źródło: opracowanie własne.

Dla Tolerancji istotne okazały się projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Najważniejszym działaniem, obejmującym niemalże 60% wszystkich środków jest Działanie 11.2, z którego finansowany jest rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym. Jest to niezwykle istotny obszar mogący mieć wpływ na natężenie Tolerancji w regionach – osoby wykonujące zawody artystyczne stanowią ważną grupę wpływającą na natężenie klasy kreatywnej i kreatywność całego obszaru na którym funkcjonują. Nominalna wartość wszystkich projektów jest stosunkowo wysoka i wyniosła ponad trzy miliardy złotych.

Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
PO IiŚ 11.2	1 885 226 308,60	57,68%
PO IiŚ 11.1	492 508 716,40	15,07%
PO IiŚ 9.3	475 342 388,05	14,54%
PO IiŚ 9.4	415 134 826,46	12,70%
suma	3 268 212 239,51	

Tabela 53. Wartości projektów według działań w kategorii Tolerancja w latach 2007-2013. Źródło: opracowanie własne.

Działanie	Wartość projektów	Udział procentowy
PO IG 4.4	10 871 050 444,03	24,79%
PO KL 6.1	4 907 192 210,59	11,19%
PO IG 4.5	4 198 356 524,64	9,57%
PO IG 2.1	2 484 524 060,98	5,67%
PO IiŚ 13.1	2 427 132 171,93	5,53%
PO IiŚ 4.5	1 971 903 379,21	4,50%

Tabela 54. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działań, nominalnie i procentowo w latach 2007-2013. Źródło: opracowanie własne.

Dla wzmocnienia Technologii w latach 2007-2013 najważniejszy jest Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka – aż pięćdziesiąt razy wykazany w analizie zawartości priorytetów. Wśród działań realizowanych w ramach PO IG praktycznie wszystkie zasługują na uwagę osoby chcące przeanalizować kwestię wpływu implementacji funduszy UE na Klasę Kreatywną w Polsce. Uwagę zwraca szczególnie Działanie 4.4, którego wartość wyniosła prawie jedną czwartą całej sumy wartości projektów w kategorii Technologia. Działanie to obejmuje nowe inwestycje o wysokim potencjalnie innowacyjnym. Duży udział ma również działanie 6.1 PO Kapitał Ludzki, omawiane już jako jedno z kluczowych w kategorii Talent. Istotne są również działania w ramach PO Infrastruktura i Środowisko z 10% udziałem w całości inwestycji.

4.9.3 Odpowiedź na pytanie 3: różnice w zakresie inwestycji w klasę kreatywną i „3T” w ramach polityki strukturalnej pomiędzy perspektywami programowania i województwami

Wartość projektów w poszczególnych kategoriach w przeliczeniu na osobę – porównanie

województwo	Talent				Tolerancja				Technologia			
	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	przyrost procentowy wartości na osobę	wartość na osobę 2004-2010	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	przyrost procentowy wartości na osobę	wartość na osobę 2004-2010	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	przyrost procentowy wartości na osobę	wartość na osobę 2004-2010
dolnośląskie	190	333	76%	523	7	201	2896%	208	364	1543	324%	1907
kujawsko-pomorskie	193	389	102%	581	7	41	509%	47	535	893	67%	1428
lubelskie	245	702	187%	947	9	51	502%	60	228	949	317%	1177
lubuskie	237	356	50%	594	6	24	324%	30	508	941	85%	1449
łódzkie	149	397	167%	546	5	57	932%	62	321	1095	241%	1417
małopolskie	144	412	185%	557	5	68	1323%	72	296	1041	252%	1337
mazowieckie	181	272	50%	453	10	105	908%	115	527	1491	183%	2018
opolskie	199	345	73%	543	6	95	1490%	101	258	1147	344%	1405
podkarpackie	257	696	170%	953	3	10	296%	12	296	1238	317%	1534
podlaskie	197	772	291%	969	5	167	2967%	172	322	1169	263%	1491
pomorskie	185	358	94%	542	4	217	4813%	222	404	1074	166%	1478
śląskie	165	283	71%	448	6	28	404%	34	475	1065	124%	1540
świętokrzyskie	271	1219	349%	1490	5	72	1224%	77	374	1660	344%	2034
warmińsko-mazurskie	349	741	112%	1089	14	37	160%	51	338	904	168%	1242
wielkopolskie	163	241	47%	404	6	69	1144%	74	469	1002	113%	1471
zachodniopomorskie	234	419	79%	654	6	144	2324%	150	750	734	-2%	1484
średnia	196	496	131%	706	6	87	1388%	93	404	1122	207%	1526

Tabela 55 Zestawienie wartości inwestycji w czynniki „3T” i klasę kreatywną w latach 2004-2010. Źródło: opracowanie własne

Na wstępie analizy dotyczącej całkowitej inwestycji – wartości projektów należy wziąć pod uwagę aspekt długości trwania analizowanych okresów. Pierwszy trwał przez trzy lata (2004-2006), przy czym zgodnie z założeniami sposobu programowania polityki regionalnej, projekty w ramach tego okresu były realizowane do 2008 roku. W przypadku aktualnego okresu dla lat 2007-2013, moment przeprowadzenia pomiaru przypadł na jego środek, co oznacza że teoretycznie analizowane okresy mają podobną długość. Dodatkowo należy zaznaczyć, że baza danych (www.mapadotacji.gov.pl) która stanowiła źródło informacji o wartości projektów podaje całkowitą wartość każdego z nich, a więc może zawyżać nominalną wysokość kwot. Jednocześnie, pierwsze miesiące a nawet rok od początku realizacji każdego z Programów Operacyjnych to czas składania i analizowania wniosków, co zmniejsza „realną” długość okresu w jakim od roku 2007 projekty miały możliwość bycia finansowanymi i realizowanymi. Oszacowanie wymienionych czynników jest niemożliwe na tym etapie, dlatego też trzeba pamiętać o tych ograniczeniach przy analizie przedstawionych wyników porównań pomiędzy okresami programowania.

W przypadku kategorii **Talent dla wszystkich województw pomiędzy okresem programowania 2004-2006 a 2007-2013 nastąpił znaczny przyrost nominalnej wartości projektów.** Wyniósł on od 77 złotych do aż niemalże 950 w zależności od województwa, był więc dość zróżnicowany. Średnio wartość zwiększyła się aż o 130% w stosunku do pierwszego okresu. Najwyższy wskaźnik zanotowało województwo świętokrzyskie, w którym wartość projektów zwiększyła się prawie trzypółkrotnie. Widać wyraźnie, że realizacja Programu Operacyjnego „Rozwój Polski Wschodniej” wpłynęła pozytywnie na wartość projektów na mieszkańca każdego z objętych nim województw – oprócz świętokrzyskiego, niezwykle wysoki wzrost osiągnęło województwo podlaskie. Regiony, których stolicą są największe miasta kraju: mazowieckie, wielkopolskie, śląskie osiągnęły wzrost znacznie niższy od średniej. Może to wskazywać na **pozytywny wpływ realizacji projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej na wyrównywanie się poziomu Talentu w Polsce.** Z drugiej strony, suma wartości projektów oscylująca w okolicach siedmiuset złotych (średnia dla wszystkich województw w latach 2004-2010), pokazuje pewne ograniczenia finansowe. Dla lidera – województwa świętokrzyskiego – wartość per capita wyniosła dwukrotność średniej. Biorąc pod uwagę, dla przykładu rynkowe ceny szkoleń, nawet ta kwota wydana w ciągu sześciu lat nie jest zbyt wysoka.

W kategorii **Tolerancja**, jak wskazywano bezpośrednio w rozdziale, dla okresu programowania 2004-2006, zidentyfikowano jedynie jedno działanie o prognozowanym wpływie na poziom tolerancji, a co za tym idzie kwota per capita na jednego mieszkańca województwa był symboliczna. Drugi z analizowanych okresów programowania był dużo bardziej 'hojny' pod tym względem, przy czym w porównaniu choćby z analizowanym powyżej Talentem, nadal wypada niekorzystnie. **Niedoinwestowanie w Tolerancję jest wyraźne i jednoznaczne, zarówno w sumach wartości projektów w województwach, jak i w przeliczeniu na jednego mieszkańca.** Imponujące wydają się być przyrosty procentowe, są one jednak wynikiem niezwykle niskich, kilkuzłotowych, wartości per capita dla okresu programowania 2004-2006. Najmniejszy przyrost i zarazem najmniejszą wartość uzyskało województwo podkarpackie, na przeciwnym biegunie jest w tej klasyfikacji województwo pomorskie.

W kategorii **Technologia** obserwujemy wzrost inwestycji wynikających z implementacji funduszy strukturalnych, z wyjątkiem jednego województwa – zachodniopomorskiego, w którym nastąpił niewielki spadek. Średnio wartość projektów wzrosła o 200%, najwyraźniej w województwach opolskim i świętokrzyskim. Część z regionów o silnych stolicach – mazowieckie i wielkopolskie – zwiększyły wartość na osobę o kwotę poniżej średniej ogólnopolskiej. W tej klasyfikacji lepiej poradziły sobie małopolskie i dolnośląskie.

Wartość projektów na osobę w kategorii Klasa Kreatywna – porównanie					
województwo	wartość na osobę 2004-2006	wartość na osobę 2007-2010	różnica w złotych między okresami	różnica procentowa wartości na osobę	wartość na osobę 2004-2010
dolnośląskie	882,84	1 562	679	76,94%	2 444,97
kujawsko-pomorskie	750,32	1 576	826	110,06%	2 326,45
lubelskie	953,16	1 061	108	11,33%	2 014,32
lubuskie	779,60	1 178	398	51,11%	1 957,64
łódzkie	724,11	1 185	460	63,58%	1 908,61
małopolskie	704,10	2 351	1 647	233,94%	3 055,40
mazowieckie	760,84	3 354	2 593	340,83%	4 114,84
opolskie	655,12	750	94	14,41%	1 404,65
podkarpackie	837,70	2 101	1 263	150,78%	2 938,45

podlaskie	1 036,16	1 199	163	15,76%	2 235,62
pomorskie	794,22	1 620	825	103,93%	2 413,86
śląskie	603,58	2 399	1 795	297,39%	3 002,16
świętokrzyskie	888,20	1 373	485	54,63%	2 261,63
warmińsko-mazurskie	1 175,53	2 329	1 153	98,12%	3 504,50
wielkopolskie	673,78	1 407	733	108,76%	2 080,35
zachodniopomorskie	700,01	854	154	22,00%	1 554,00
suma	807,45	1 644	836	1	2 451,09

Tabela 56 Porównanie wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.

Źródło: opracowanie własne.

Tak jak w przypadku Talentu, Technologii i Tolerancji, średnia wartość projektów sprzyjających klasie kreatywnej na osobę w województwach, zmieniła się w istotny sposób pomiędzy okresami programowania. We wszystkich regionach wzrosła, często nawet kilkukrotnie, najwięcej zyskały małopolskie i mazowieckie, które zanotowały nawet ponad trzysta procent wzrostu. Najślabszy był on w lubelskim i zachodniopomorskim, odpowiednio 11 i 22%.

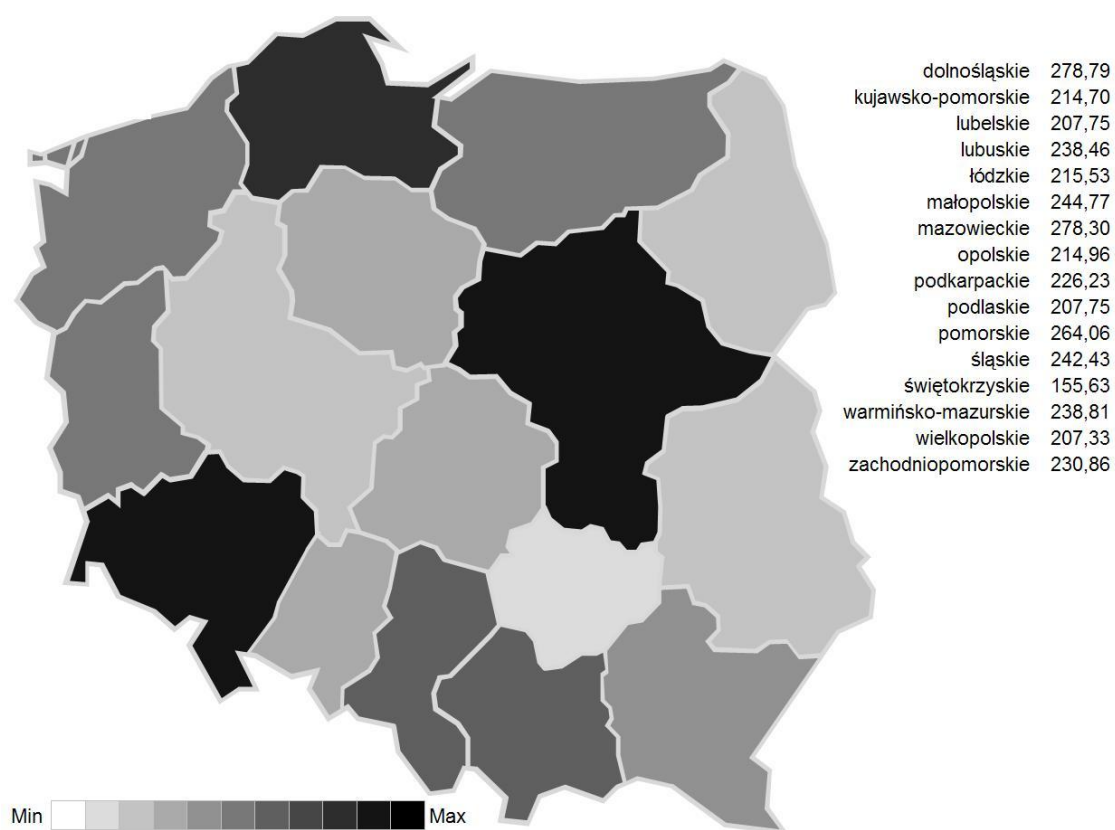
Wartość per capita projektów realizowanych w kategorii klasa kreatywna jest wyższa niż w przypadku Technologii i Talentu, przede wszystkim wpłynęła na to niezwykle wysoka wartość PO Infrastruktura i Środowisko. Średnio przeznaczono ponad 2400 złotych na osobę, jest to relatywnie wysoka suma, która może wpłynąć na natężenie klasy kreatywnej w Polsce. Częstotliwość występowania wskaźników wpływu na klasę kreatywną zwiększyła się pomiędzy okresami programowania niemalże dwukrotnie, z 63 dla lat 2004-2006 do 114 w drugim okresie programowania. Jednocześnie, liczba programów operacyjnych, a co za tym idzie działań również znacznie wzrosła, dlatego też nie można jednoznacznie stwierdzić zwiększonej koncentracji priorytetów polityki regionalnej na wzmacnianiu klasy kreatywnej. Porównanie wartości projektów także odzwierciedla tę znaczącą różnicę. Negatywnie na rozkładzie klasy kreatywnej może odbić się fakt wysokich inwestycji w województwach-liderach, ale cieszy fakt zwiększenia wartości projektów na ścianie wschodniej. Można przypuszczać, że wpłynie to pozytywnie na zwiększenia natężenia klasy kreatywnej w województwach takich jak podkarpackie czy warmińsko-mazurskie.

Koncepcja Floridy umożliwiła wytłumaczenie różnic pomiędzy rozwojem gospodarczym poszczególnych regionów, a także źródeł mobilności klasy kreatywnej (Klincewicz 2012: 48). Implementacja funduszy unijnych poprzez projekty realizowane w ramach programów operacyjnych ma pozwolić na zmniejszenie opóźnienia w zakresie rozwoju pomiędzy Polską a bardziej rozwiniętymi regionami Europy. Zidentyfikowane przez Klincewicza różnice w poziomie czynników 3T w województwach mogą zostać zniwelowane poprzez realizację projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej o prognozowanym pozytywnym wpływie na każdy z nich, a dzięki temu – zmienić poziom rozwoju gospodarczego w polskich regionach oraz kierunku migracji wewnętrznych pracowników wiedzy. Te dwa tematy mogą być podstawą do kolejnych analiz i badań.

W badaniach Klincewicza liderem było mazowieckie, pozytywnie wyróżniły się małopolskie, dolnośląskie, śląskie i pomorskie, najslabiej wypadło świętokrzyskie a także warmińsko-mazurskie, lubuskie i kujawsko pomorskie (Klincewicz 2012: 48). Badania wartości projektów współfinansowanych ze środków unijnych wskazują świętokrzyskie jako niekwestionowanego lidera nominalnego wkładu na osobę w latach 2004-2010 w Talent, Tolerancję i Technologię łącznie. Również warmińsko-mazurskie pozostawało wśród województw o wysokich nakładach na 3T. Duże regiony, których stolice to liderzy, w ciągu sześciu lat, osiągnęły niższy poziom inwestycji w tym zakresie, a mazowieckie nie wyróżnia się pozytywnie na tle innych województw.

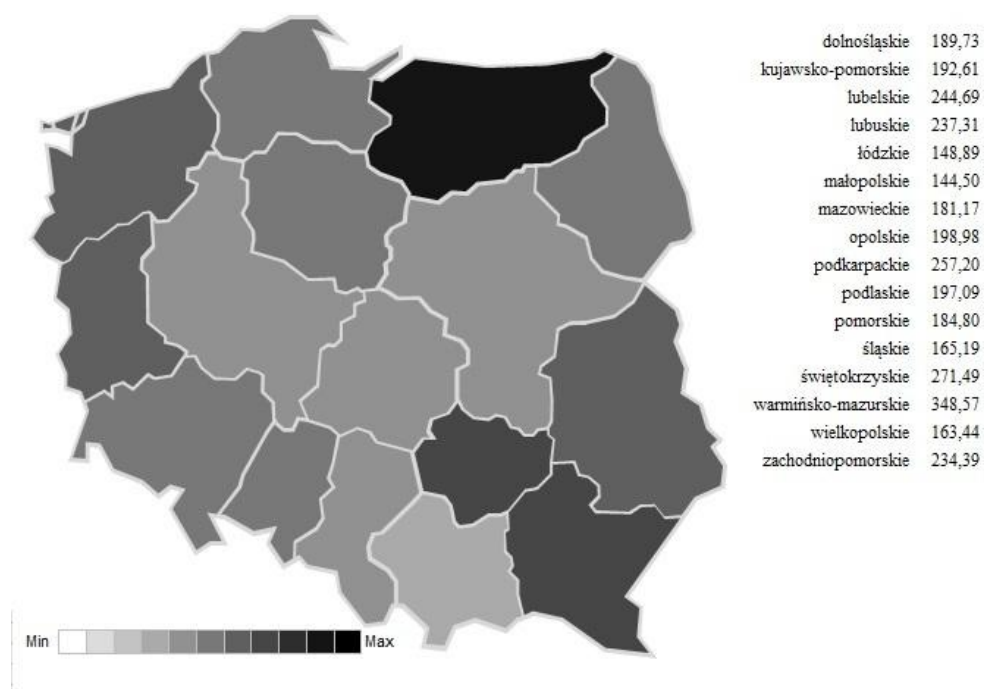
4.9.4 Odpowiedź na pytanie 4: prawidłowości pomiędzy poziomem natężenia klasy kreatywnej i „3T” i wartościami inwestycji z projektów dofinansowanych z Unii Europejskiej na poziomie województw

Klasa kreatywna w województwach a wartość projektów realizowanych przy współudziale środków z Unii Europejskiej

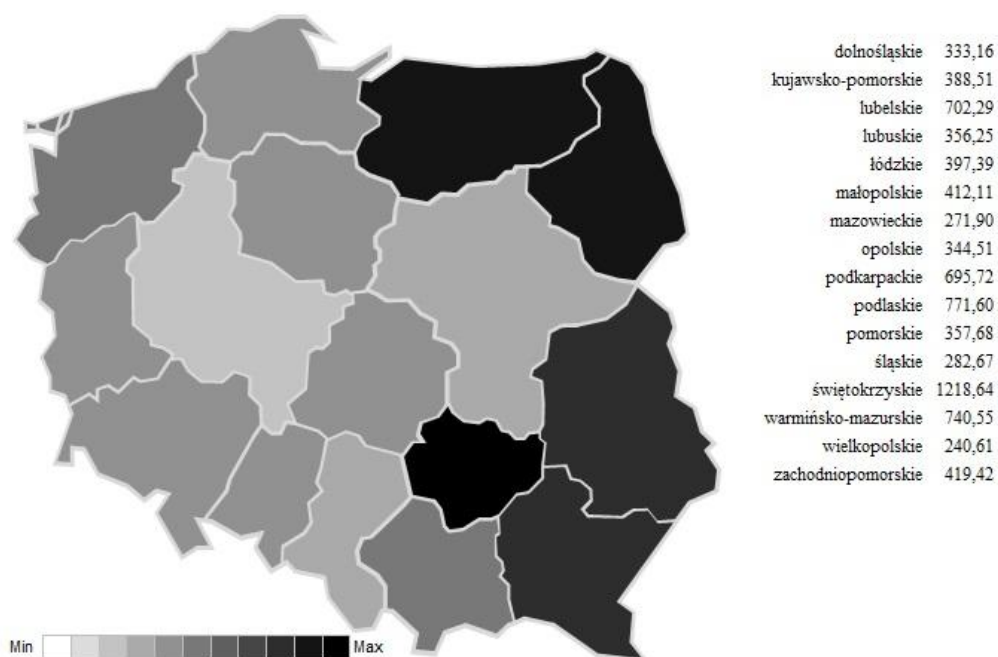

Rysunek 25. Liczebność klasy kreatywnej na 1000 pracujących w polskich województwach.

Źródło: Klincewicz 2012: 48

Rysunek 26. Wartość na osobę – dla działań sklasyfikowanych jako wzmacniające Talent 2004-2006. Źródło: opracowanie własne

Rysunek 27. Wartość na osobę – dla działań sklasyfikowanych jako wzmacniające Talent 2007-2013. Źródło: opracowanie własne

Klasa kreatywna według badań Klincewicza (Klincewicz 2012: 48) najliczniej reprezentowana jest w województwie mazowieckim i dolnośląskim. W badaniach dotyczących wartości projektów w okresie 2004-2006 w tych województwach można zauważyć stosunkowo niską kwotę w przeliczeniu na mieszkańca, przy czym różnice pomiędzy województwami nie były zbyt wyraźne. W aktualnym okresie programowania, wartość projektów mających pozytywny wpływ na Talent, należy do najniższych w całym kraju i jest w przypadku województwa mazowieckiego ponad czterokrotnie niższa niż świętokrzyskim – liderze tego zestawienia. Takie wyniki można zinterpretować na dwa sposoby. Pierwszy z nich dotyczy wpływu obecności klasy kreatywnej w danym regionie na wartość realizowanych projektów - można przypuszczać, że jej przedstawiciele są twórcami projektów. Taka hipoteza na podstawie analizy powyższych map wydaje się być błędna.

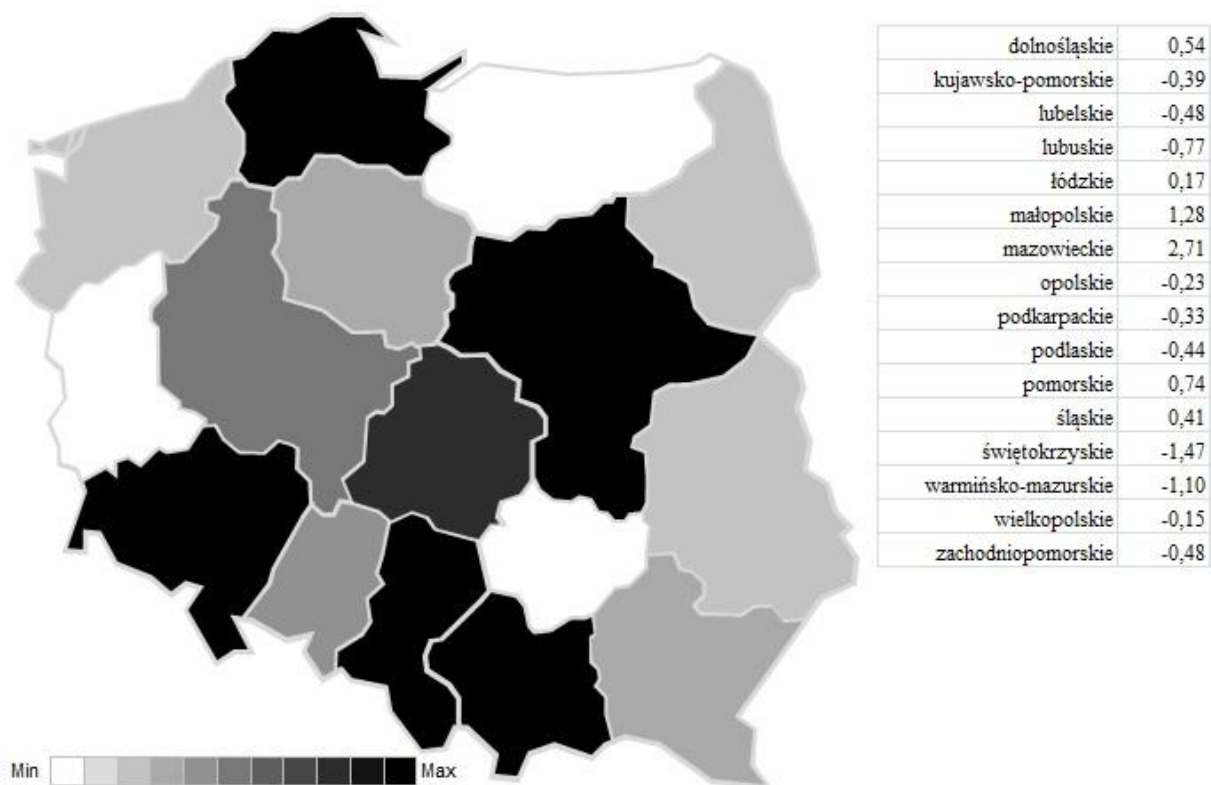
Drugi możliwy sposób wnioskowania na temat związku pomiędzy udziałem klasy kreatywnej w populacji a wartością projektów współfinansowanych z funduszy unijnych wskazuje na fakt, że województwa posiadające ten zasób na wysokim poziomie, nie inwestują w kategorię Talentu, ze względu na nasycenie klasą kreatywną. Odwrotność tej tezy wskazuje na dużą aktywność w zakresie inwestycji w Talent w województwach o najsłabszych zasobach klasy kreatywnej. Potwierdza ją sytuacja w województwie świętokrzyskim, w którym w latach 2004-2006 wskaźnik inwestycji projektowych na mieszkańca był jednym z dwóch najwyższych, a obecnie wielokrotnie przekracza wartość w innych województwach i pozostaje samotnym liderem klasyfikacji. Województwo podlaskie, zgodnie z badaniami Klincewicza, miało jeden z niższych udziałów klasy kreatywnej na mieszkańca, już w pierwszym okresie programowania osiągnęło dość wysoki rezultat, a dla lat 2007-2013 drugi po świętokrzyskim (jednak tu różnica była duża).

Kolejnym ważnym wnioskiem dotyczącym różnicy pomiędzy rozkładem regionalnym wartości dla obu okresów programowania jest to, że w obecnym można zauważyć dużo większe zróżnicowanie, niż miało to miejsce w poprzednich latach. Rozstęp zwiększył się z 204,1 złotych do aż 946,7.

Podsumowując, wzrost wartości projektów w kategorii Talent w województwach o niskim natężeniu klasy kreatywnej może spowodować zwiększenie tych zasobów w poszczególnych regionach. Nie bez znaczenia będzie w tym aspekcie mobilność klasy kreatywnej, a także realizacja PO Rozwój Polski Wschodniej. Wyrównaniu się rozkładu klasy

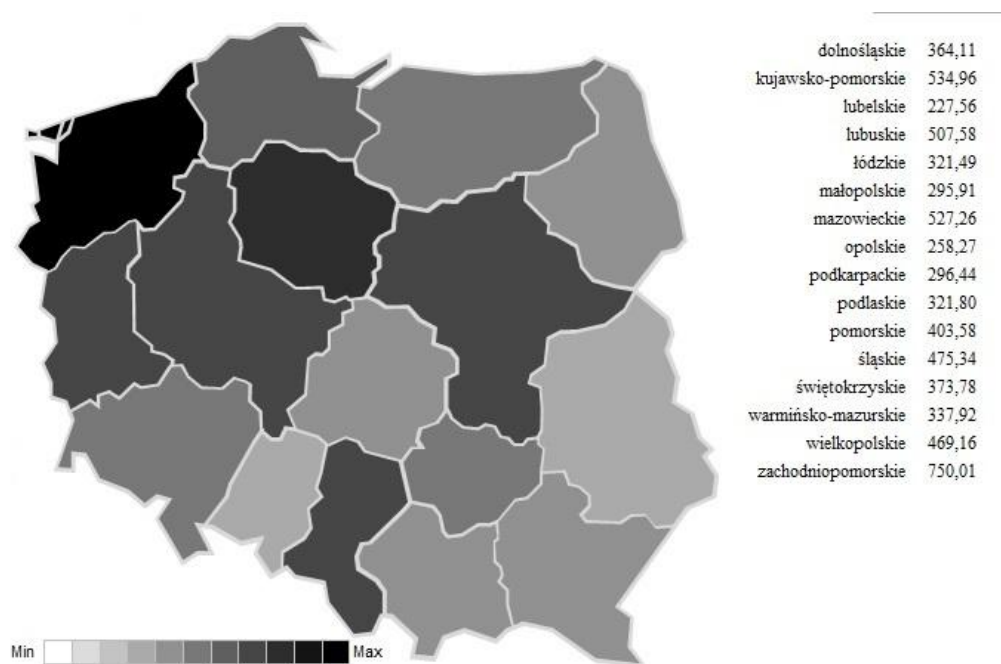
kreatywnej w polskich regionach służyć będzie także niższa wartość projektów współfinansowanych ze środków unijnych w województwach o wyższym wskaźniku klasy kreatywnej.

Poziom zaawansowania technologicznego w województwach a wartość projektów realizowanych przy współudziale środków z Unii Europejskiej

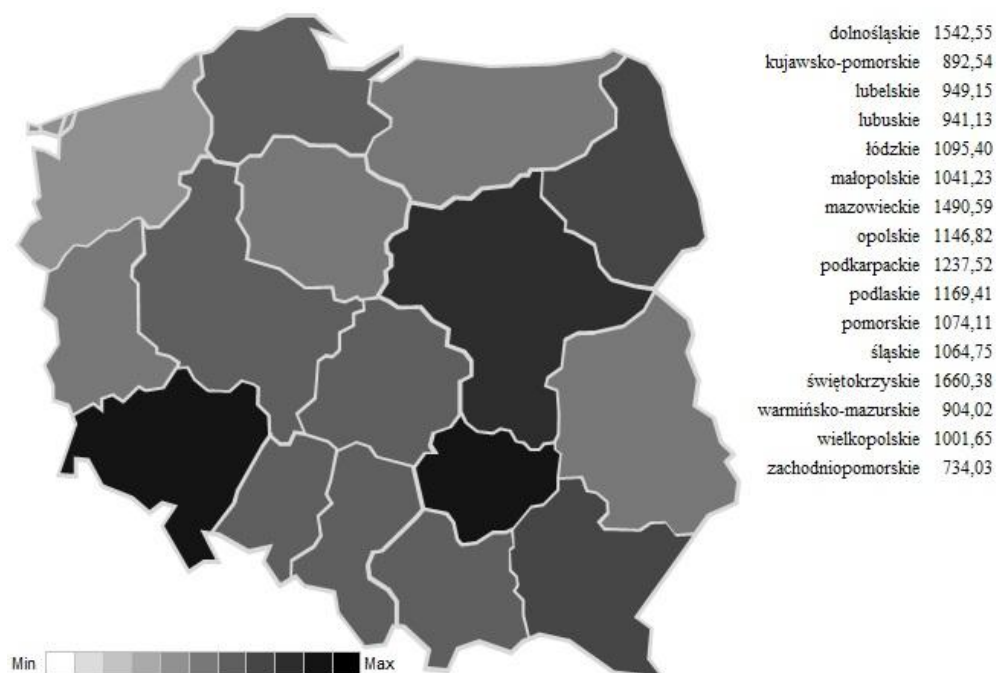
Rysunek 28. Zróżnicowany poziom zaawansowania technologicznego – komponent ‘innowacyjność’.

Źródło: Klineciewicz 2012: 53

Rysunek 29. Wartość projektów kategorii *Technologia* na osobę w województwach. 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne

Rysunek 30. Wartość projektów kategorii *Technologia* na osobę w województwach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne

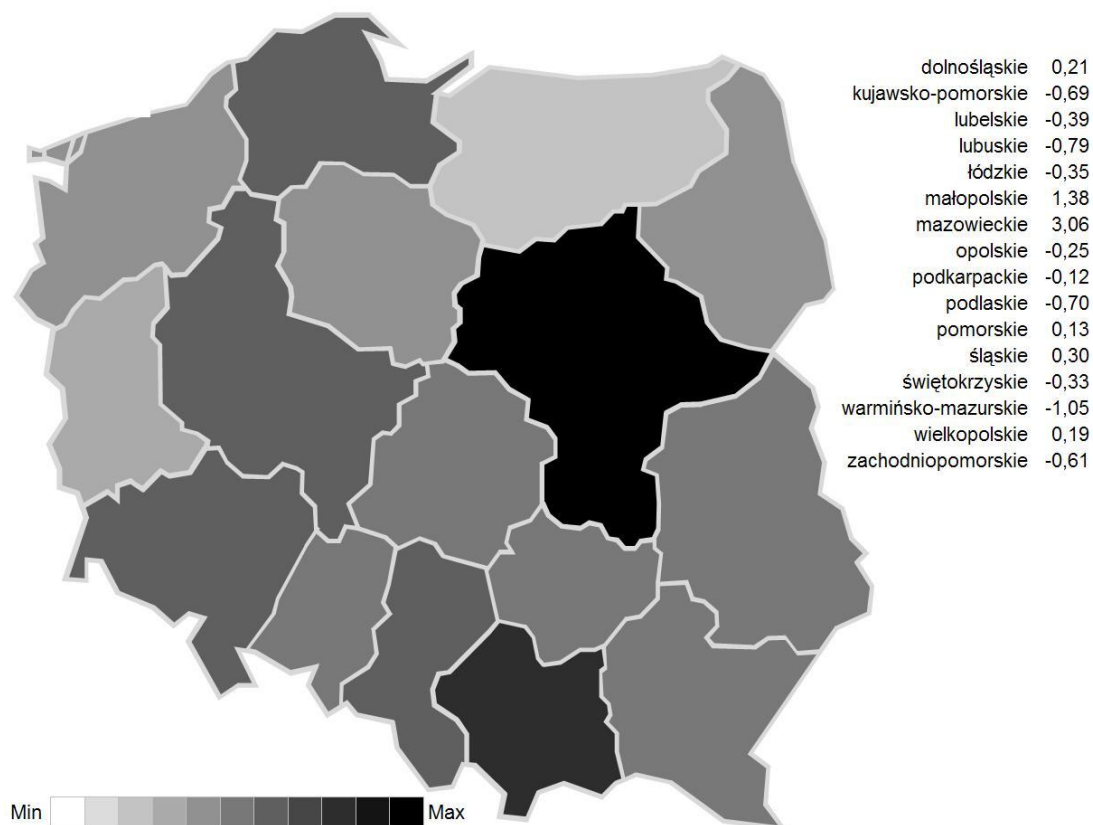
Analizę pomiędzy zróżnicowaniem w poziomie zaawansowania technologicznego (Klincewicz 2010: 175) a wartością projektów współfinansowanych z funduszy unijnych w kategorii Technologia rozpocznę od skomentowania wyników dotyczących województwa świętokrzyskiego. W badaniach Klincewicza osiągnęło ono bardzo niski wskaźnik innowacyjności, znacząco negatywnie odznaczający się na tle innych województw. W pierwszym okresie programowania wartość projektów sprzyjających wzmocnieniu Technologii plasowało świętokrzyskie w środku stawki, jednak wyżej od niektórych silnych w tym kontekście regionów, takich jak śląskie (wysoki wynik w badaniach Klincewicza i wysoka wartość per capita). W aktualnym okresie programowania, świętokrzyskie jest liderem w zakresie wartości projektów na osobę z wynikiem ponad 1600 złotych, przy nieco ponad 1000 w województwie śląskim. Daje to podstawę do wniosku, że region ten ma szansę na zniwelowanie zapóźnienia w zakresie innowacyjności. Podobnie podlaskie oraz podkarpackie. W mniejszym stopniu tak pozytywna zależność dotyczy innego województwa objętego specjalnym PO Rozwój Polski Wschodniej – lubelskiego.

Niski poziom zaawansowania technologicznego dotyczy także regionów na drugim, północno-zachodnim krańcu Polski – lubuskiego i zachodniopomorskiego. W latach 2004-2006 wartości projektów współfinansowanych z funduszy unijnych w kategorii Technologia wskazywała na możliwość poprawienia tej sytuacji, zachodniopomorskie osiągnęło nawet wynik najwyższy w całym kraju. Drugi okres programowania spowodował zmiany w tym zakresie, ponieważ region ze stolicą w Szczecinie realizuje projekty o wartości najniższej w perspektywie całego kraju, niewiele lepiej radzi sobie w tym obszarze lubuskie. Wysokie wartości dotyczą województw mazowieckiego i dolnośląskiego, choć w przypadku tego pierwszego nie oddają przepaści w poziomie technologicznym zmierzonym w badaniach Klincewicza wobec innych województw.

Zaobserwowane trendy w rozkładzie wartości projektów w kategorii Technologia pozwalają na stwierdzenie, że zależność pomiędzy poziomem rozwoju technologicznego a nasyceniem projektami nie jest liniowa. Niektóre z województw słabszych pod tym względem wykorzystały swoją szansę i dużo inwestują w Technologię, województwa o dużym potencjale radzą sobie przyzwoicie, jednak nie w stopniu który w długim okresie pozwoliłby na utrzymanie pozycji lidera. Wśród regionów są również takie, które w pierwszym okresie programowania osiągały wysokie wartości, by w drugim plasować się znacznie poniżej

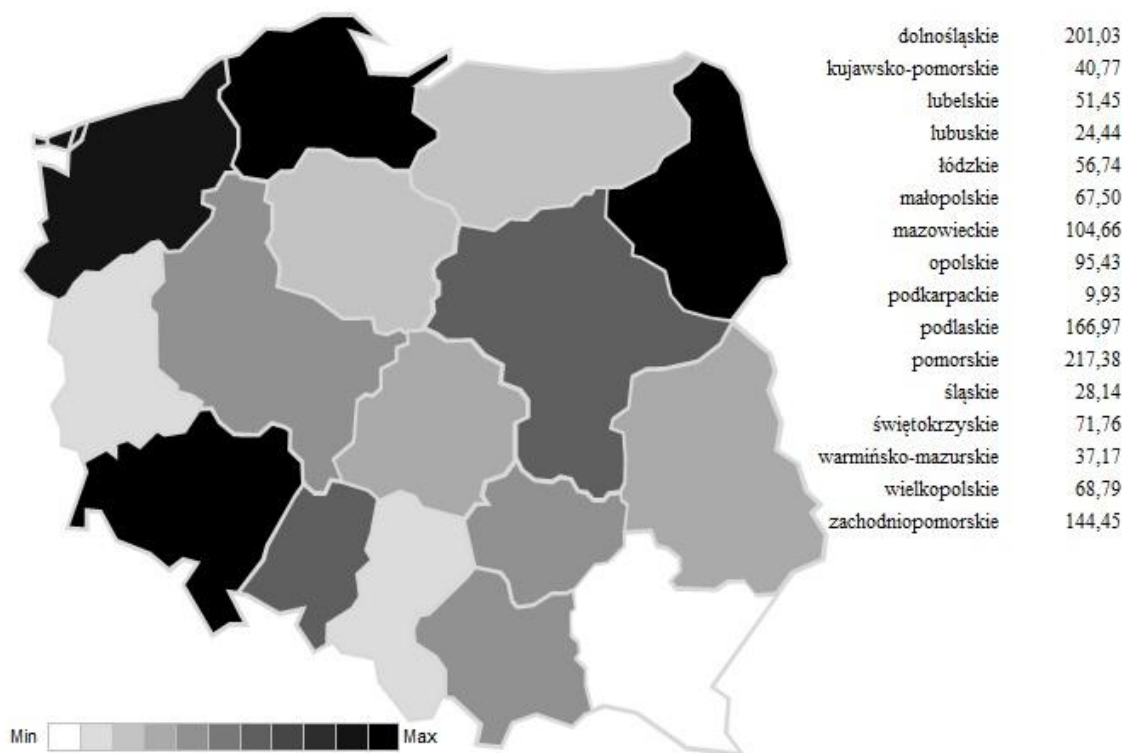
swoich możliwości mierzonych poziomem rozwoju technologicznego. Taki obraz wskazuje na wpływ innych niż komponent „innowacyjność” czynników na wartości projektów w kategorii Technologia. Można również zaobserwować, tak jak w przypadku kategorii Talent, pozytywny wpływ realizacji PO Rozwój Polski Wschodniej na województwa nim objęte.

Poziom zróżnicowania w zakresie tolerancji w województwach a wartość projektów realizowanych przy współudziale środków z Unii Europejskiej

Rysunek 31. Zróżnicowany poziom tolerancji w polskich województwach (wartości składowej „różnorodność”).

Źródło: Kłincewicz 2012: 52

Rysunek 32. Wartość projektów kategorii Tolerancja na osobę w województwach 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku projektów w kategorii Tolerancja, istotnym ograniczeniem w zakresie wnioskowania jest ich niska wartość. Jednocześnie obserwowane silne zróżnicowanie pomiędzy województwami skłania do analizy tego aspektu. Występuje silna korelacja (0,62) pomiędzy rozkładem środków na osobę w województwach, a współczynnikiem Tolerancji wyliczonym w badaniach Klincewicza. Można z tego wyciągnąć wniosek, że realizacja projektów współfinansowanych z funduszy unijnych o pozytywnym wpływie na Tolerancję spowoduje wzmocnienie zróżnicowania poziomu Tolerancji w województwach. Ze względu na to, że średnia wartość projektów na osobę wyniosła od niecałych dziesięciu do dwustu złotych, wpływ ten prawdopodobnie będzie mniejszy niż w przypadku innych kategorii projektów.

Liderem w zakresie Tolerancji jest województwo mazowieckie, w którym wartość projektów w kategorii była stosunkowo wysoka, jednak nieadekwatna do różnicy jaką

osiągnęło to województwo w badaniach Klincewicza. Podobne można scharakteryzować sytuację w województwie małopolskim.

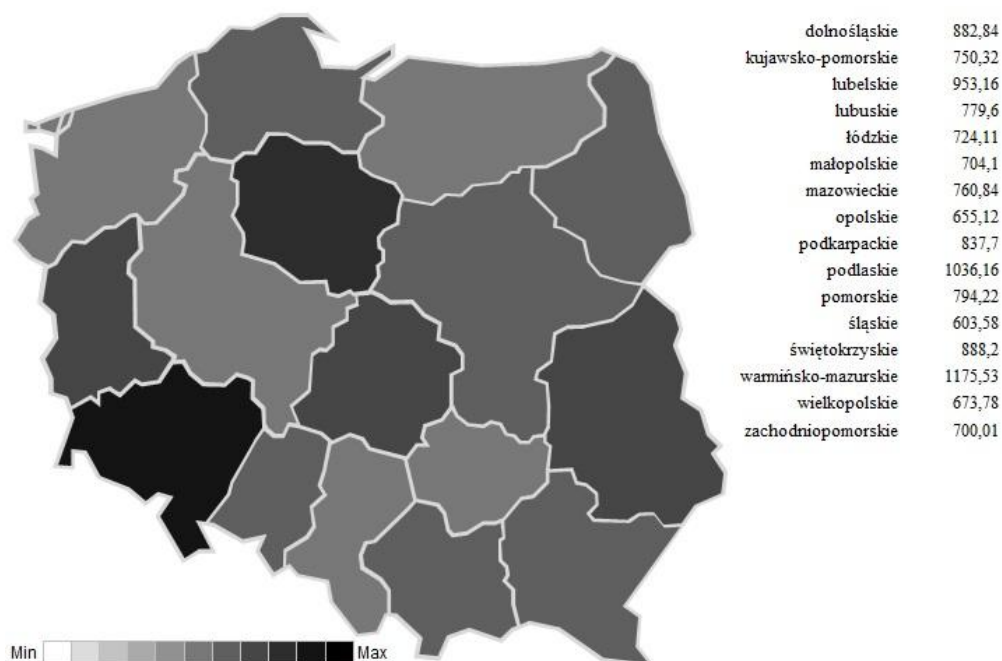
Najwyższą wartość projektów osiągnęło pomorskie, w którym Tolerancja była na poziomie średnim względem innych regionów. Szansę na wzmocnienie Tolerancji mają z pewnością województwa zachodniopomorskie i podlaskie, których „różnorodność” w badaniach Klincewicza była niska, a wartość projektów w latach 2007-2013 plasuje je w czołówce regionów.

Wyraźnego poprawienia się czynnika Tolerancji nie można oczekiwać w warmińsko-mazurskim, które miało bardzo niski poziom wyjściowy i nie może liczyć na znaczne inwestycje związane z implementacją projektów współfinansowanych ze środków unijnych w obszar różnorodności oraz podkarpackie, które osiągnęło najniższą, śladową wręcz kwotę na osobę. Tak niskie wyniki tych regionów mogą być związane z brakiem na tych terenach silnych ośrodków miejskich. Jednocześnie łączy je fakt zaistniałych w historii XX wieku znacznych migracji zmniejszających liczbę osób o innej niż polska narodowości na tych terenach.

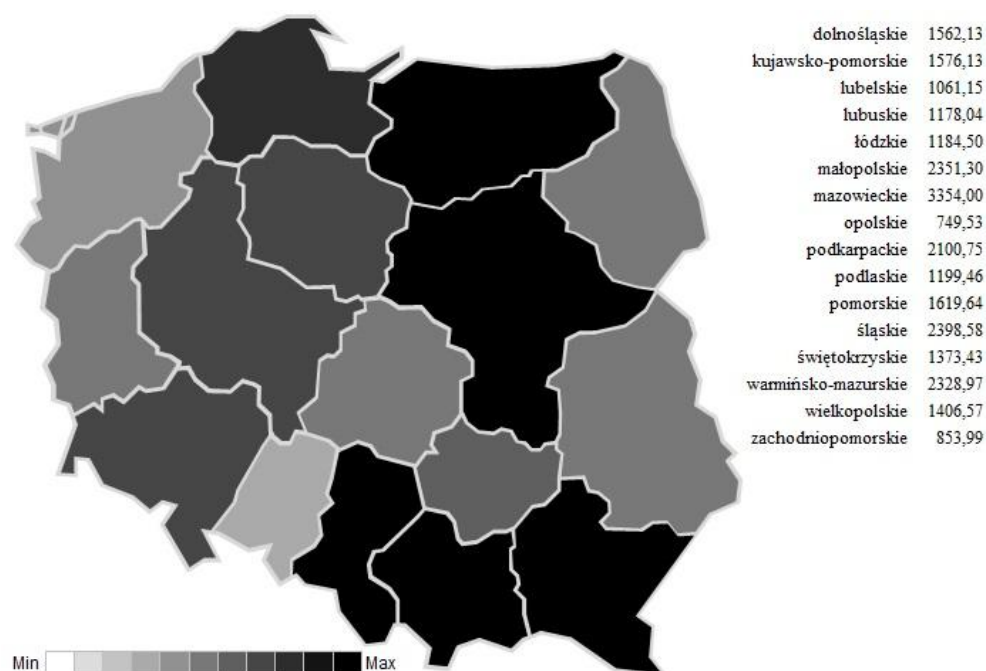
Klasa kreatywna w województwach a wartość projektów realizowanych przy współudziale środków z Unii Europejskiej

Rysunek 33. Liczebność klasy kreatywnej na 1000 pracujących w polskich województwach. Źródło: Klincewicz 2012: 51

Rysunek 34. Wartość projektów kategorii Klasa kreatywna na osobę w województwach 2004-2006. Źródło: opracowanie własne

Rysunek 35. Wartość projektów kategorii Klasa kreatywna na osobę w województwach 2007-2013. Źródło: opracowanie własne

Już pierwsze spojrzenie na trzy mapy zamieszczone powyżej pozwala na stwierdzenie braku jednoznacznej zależności pomiędzy natężeniem klasy kreatywnej a wartością projektów na osobę oraz na widoczne różnice pomiędzy rozkładami pomiędzy okresami programowania. Jak analizowałam wyżej, największe natężenie klasy kreatywnej jest w dwóch województwach – mazowieckim i dolnośląskim, zdecydowanie najniższe – w świętokrzyskim.

Mapa przedstawiająca łączną wartość projektów w kategorii klasa kreatywna w przeliczeniu na mieszkańca w latach 2004-2006 pozwala podzielić Polskę na trzy grupy. Województwa na północnym wschodzie Polski są zdecydowanymi liderami jeśli chodzi o wartość projektów. Kolejne regiony, znajdujące się na zachód od nich, uzyskały nieco niższe wyniki, podobnie jak województwa znajdujące się najbardziej na zachód naszego kraju. Wzdłuż linii biegnącej z północnego zachodu na południe kraju ulokowały się województwa, w których wartość projektów w omawianej kategorii była niższa niż w pozostałych regionach kraju. Dla kilku województw, takich jak warmińsko-mazurskie czy świętokrzyskie, taki podział średnich wartości może oznaczać szansę na poprawienie swojego miejsca na mapie

regionów o największych zasobach klasy kreatywnej. Druga z map - wartości projektów w przeliczeniu na mieszkańca regionu w aktualnym okresie programowania nie pokrywa się z typowym podziałem na Polskę „A i B”. Najslabiej wypadły województwa opolskie i zachodniopomorskie, najlepiej – mazowieckie i śląskie, jednak niedaleko od nich uplasowały się województwa warmińsko-mazurskie i podkarpackie. Może to zachęcać do dalszej obserwacji, ponieważ wzmocnienie klasy kreatywnej, zarówno w roli projektodawcy jak i projektobiorcy w tych regionach, mogłoby być początkiem dla zmian w sytuacji i postrzeganiu tych regionów jako słabo rozwiniętych i mało atrakcyjnych. Wskazana byłaby dalsza szczegółowa analiza na poziomie województw.

4.9.5 Odpowiedź na pytanie 5: zdiagnozowane luki kreatywności – obszary niewystarczająco wspierane poprzez realizację polityki regionalnej dla Talentu, Technologii i Tolerancji

Badania – analiza zawartości opisów priorytetów rozpoczęłam od zbudowania zestawu wskaźników (kryteriów) opartych o definicję klasy kreatywnej i czynników 3T. Obecność kryteriów w danym opisie działania wskazuje na związek pomiędzy realizacją projektów finansowanych z analizowanego działania, a natężeniem klasy kreatywnej lub jednego z 3T. Zgodnie z tą zależnością, brak danego wskaźnika w działaniu oznacza, że realizacja projektów w ramach tego działania nie będzie wpływać pozytywnie na klasę kreatywną, Talent, Tolerancję i Technologię. Tak zidentyfikowane działania wskazują na obszary **luk kreatywności** – działania o wyniku liczbowym zero lub jeden, na których należałoby się skoncentrować, by zwiększać natężenie klasy kreatywnej w regionach.

W przypadku mojego badania interesujące jest porównanie luk kreatywności jakie wystąpiły w dwóch okresach programowania – czy były one różne, czy w okresie 2007-2013 w stosunku do 2004-2006 były one jednakowe, czy też udało się część z nich się zniwelować. Badania Floridy wykazały silny związek pomiędzy współwystępowaniem każdego z czynników T a natężeniem klasy kreatywnej, dlatego też działania wzmacniające Talent, Tolerancję i Technologię powinny być w równowadze, by zapewnić właściwy rozwój regionów.

Perspektywa programowania 2004-2006							Perspektywa programowanie 2007-2013							całość
Sektorowy Program Operacyjny							Program Operacyjny							
Kryteri um	WKP	RZL	ROW	RYBY	ZPOR R	Σ	liŚ	IG	KL	RPW	ROW	RYBY	Σ	Σ
T1	0	1	0		1	2	0	0	0	0	1	0	1	3
T2a	0	3	1	0	0	4	0	1	12	1	1	0	15	19
T2b	0	4	0	0	4	8	1	0	10	0	3	2	16	24
T3	0	4	0	0	2	6	0	0	10	1	1	1	13	19
T4	0	0	0	0	1	1	0	0	5	1	0	0	6	7
T5a	0	1	0	0	1	2	0	0	6	0	0	1	7	9
T5b	0	2	1	0	1	4	0	0	6	0	0	1	7	11
T suma	0	15	2	0	10	27	1	1	49	3	6	5	65	92
O1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
O2	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	2
O3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
O4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
O5a	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0	4	4
O5b	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	2
O suma	0	1	0	0	0	1	5	0	1	0	1	0	7	8
E1	1	0	0	0	0	2	0	8	2	1	0	0	11	13
E2	5	0	0	1	2	8	2	9	6	2	1	2	22	30
E3	5	0	0	1	1	6	0	17	3	2	0	1	23	29
E4	1	0	0	0	1	2	1	8	0	1	1	0	11	13
E5	2	0	0	0	0	4	14	8	0	1	1	2	26	30
E suma	14	0	0	2	4	22	17	50	11	7	3	5	93	115
TOE suma	14	16	2	2	14	50	23	51	61	10	10	10	165	215

Tabela 57. Wyniki kodowania według kryteriów w obu okresach programowania – porównanie.

Źródło: opracowanie własne.

Analiza 3T w kontekście luki kreatywności

Pierwszym wnioskiem jest to, że ogólna ilość zidentyfikowanych działań o wysokim wpływie na klasę kreatywną i 3T jest ponad czterokrotnie większa w aktualnym okresie programowania, niż w poprzednim. Rozkład pomiędzy kategoriami nie zmienił się jednak w tak znaczący sposób – zarówno w latach 2004-2006, jak i 2007-2013 zdecydowanie najmniej było działań o pozytywnym wpływie na poziom Tolerancji w regionach, stanowiły odpowiednio 2% i 4% wszystkich zakodowanych kryteriów.

W pierwszym analizowanym okresie, najwięcej zidentyfikowano czynników związanych z rozwojem Talentu (54%), nieco mniej – z Technologią (44%). W okresie 2007-2013 proporcja była odwrotna i najczęściej zakodowano kryteria powiązane z Technologią.

Luka kreatywności - Tolerancja

Zgodnie z przedstawionymi wynikami badań, największa luka kreatywności występuje w związku z Tolerancją. Jedynie kilkakrotnie działania wśród projektodawców uwzględniono osoby lub organizacje działające na rzecz grup imigranckich, osób o orientacji homoseksualnej czy samotnych. Ani razu nie pojawiło się w opisie działań kwestia dotycząca zachęcania do osiedlania się osób z wymienionych grup czy też możliwość finansowania kampanii społecznych nakierowanych na wzrastanie poziomu tolerancji w społeczeństwie. Polska jest krajem mało zróżnicowanym pod względem narodowości i religii – w naszym kraju zdecydowana większość mieszkańców jest narodowości polskiej i wyznania katolickiego. Większość Polaków wyznaje również tradycyjne wartości rodzinne.

Charakterystyka polskiego społeczeństwa powinna skłaniać do inwestowania w działania sprzyjające wzrostowi poziomu Tolerancji w regionach, co nie ma odzwierciedlenia w polityce regionalnej współfinansowanej ze środków Unii Europejskiej zaprogramowanej na lata 2004-2013. Można to wytłumaczyć tym, że podstawą funkcjonowania UE jest gospodarka, wspólny rynek czy wspólna waluta. Jednocześnie sprawy społeczne, takie jak prawa pracownika, stanowią ważny fundament Wspólnoty. Wykorzystanie środków UE na poprawienie czynnika Tolerancji w przyszłości wydaje się w świetle koncepcji Florydy i prowadzonych badań, właściwym kierunkiem działania. Zgodnie z proponowanymi kryteriami, należałoby uwzględnić projekty w których beneficjentami ostatecznymi byłiby przedstawiciele grup imigranckich, osób samotnych, osób w związkach partnerskich, osób homoseksualnych, a także ich stowarzyszeń. Elementem, który nie wystąpił w żadnym działaniu było także zachęcanie osób z wymienionych grup do osiedlania się na danym obszarze (województwie). Tworzenie klimatu przyjaznego przedstawicielom na przykład „Bohemy”, byłoby istotne w punkcie widzenia wzmacniania Tolerancji. Z pewnością przewagę w tym kryterium mają obecnie duże miasta, ale tak jak pokazały badania Florydy, również mniejsze ośrodki poprzez skoncentrowanie się właśnie na tym „T” mają szansę istotnie wpłynąć na wzrost gospodarczy w swoich granicach.

W zakresie udziału w implementacji funduszy europejskich przez kościoły i związki wyznaniowe, Polska mogłaby odwołać się do swojej historycznej tolerancji dla innowierców, która miała swój wymiar w szczególnie przyjaznym na tle innych krajów Europy ich traktowaniu nawet w okresie kontreformacji. Istotnym kierunkiem działania mogłyby być projekty realizowane przez organizacje działające na rzecz popularyzacji kultury wywodzącej się z judaizmu.

Luka kreatywności – Talent

Zdecydowanie najczęściej w opisach działań pojawiało się T2 i T3, zarówno w okresie 2004-2006 jak i 2007-2013. Te wskaźniki są charakterystyczne dla projektów szkoleniowych, które stanowiły dużą część realizowanych w ramach SPO Rozwój Zasobów Ludzkich oraz PO Kapitał Ludzki projektów. Zdecydowanie rzadziej pojawiły się w opisach działań takie, w ramach których beneficjentami ostatecznymi byłiby pracownicy, a realizatorami – pracodawcy. Proponowanym rezultatem takich projektów byłoby np. podniesienie formalnego poziomu wykształcenia. Działań o takim profilu było zdecydowanie mniej, podobnie jak tych sprzyjających współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a pracodawcami. Można sądzić, że działania zaproponowane w ramach programów operacyjnych odpowiadają głównie na zidentyfikowany w Polsce niski poziom uczestnictwa w szkoleniach, jednocześnie przygotowanie projektu szkoleniowego jest stosunkowo łatwiejsze niż np. programu studiów dopasowanego do potrzeb rynku pracy. Dodatkowo prawdopodobnie zakładano wyższy poziom wiedzy w zakresie proponowania działań podnoszących kwalifikacje wśród przedstawicieli sektora prywatnego – firm szkoleniowych, niż wśród pracodawców. Wiedza na temat konieczności inwestowania w potencjał intelektualny pracowników nie jest powszechna, nie tworzy się planów szkoleniowych czy rozwojowych dla swojej kadry, a zarządzanie ludźmi sprowadza się do obsługi administracyjnej i płacowej.

W przyszłości działania w zakresie wzmacniania Talentu powinny koncentrować się na wspieraniu edukacji formalnej, na przykład współpracy w zakresie otwierania nowych specjalności pomiędzy pracodawcami a uczelniami. Kolejnym obszarem wartym wsparcia jest zachęcanie przedsiębiorców do inicjowania i zarządzania kapitałem ludzkim w ramach swoich organizacji.

Luka kreatywności – Technologia.

Pomiędzy okresem 2004-2006 a 2007-2013 nastąpił znaczny wzrost ilości działań w których zidentyfikowano kryteria wzmacniające Technologię. Aż 53% wszystkich zakodowanych „T” obejmowało ten obszar, łącznie aż 93 razy. W pierwszym okresie programowania liczba ta była ponad czterokrotnie mniejsza.

W pierwszym etapie badania, podczas tworzenia tablicy zawierającej działania sprzyjające wzmacnianiu Technologii, wyróżniono ich pięć. W okresie programowania 2007-2013 trzy z nich były dość często reprezentowane w opisach priorytetów. Przede wszystkim, nie zabrakło działań w których badacze i firmy zajmujące się działalnością badawczo-rozwojową stanowiły beneficjentów ostatecznych. Jednocześnie zidentyfikowano wiele działań w ramach których można finansować projekty zachęcające osoby lub instytucje zajmujące się działalnością B+R do większej aktywności. Ostatnim często występującym kryterium było finansowanie działań opartych na nowoczesnych technologiach. Również w pierwszym okresie programowania trzy wymienione obszary dość często stanowiły element opisów działań, a co za tym idzie miały szansę pojawić się jako tematy projektów.

Obszary luki w okresach programowania były zbliżone i dotyczyły dwóch tematów. Pierwszy z nich dotyczył wzmacniania społeczeństwa informacyjnego poprzez poprawę infrastruktury. Jednocześnie, choć jednostkowo działań obejmujących zakres np. rozbudowy sieci szerokopasmowego Internetu, nie było wiele, to w ich przypadku ze względu na jednoznaczny charakter, ilość jest zdecydowanie mniej istotna niż zakres i wartość. Dlatego też wzrost częstotliwości występowania tego tematu pomiędzy okresami programowania może być interpretowany jako zadowalający.

Istotnym elementem luki kreatywności w obszarze Technologii wydaje się być natomiast ostatnie z analizowanych kryteriów – działania w których badacze występują w charakterze projektodawców. Co ważne, PO Innowacyjna Gospodarka, będący niebezpośrednim kontynuatorem SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, w zakresie działań o wpływie wzmacniającym Technologię okazuje się być dużo bardziej skutecznym.

4.10 Weryfikacja hipotez badawczych

- 1. Możliwe jest określenie wskaźników, potwierdzających istnienie lub brak wpływu na czynniki „3T” i klasę kreatywną poszczególnych działań, realizowanych w ramach Programów Operacyjnych w Polsce.*

Wskaźniki umożliwiające ocenę, na ile dane działanie wpływa na klasę kreatywną oraz Talent, Tolerancję i Technologię zostały wyprowadzone w pierwszej części badania. Zostały oparte o definicje „3T” i klasy kreatywnej używanych przez Floridę oraz w polskiej adaptacji badań Krzysztofa Klincewicza.

Wskaźniki zostały użyte do kodowania opisów działań i priorytetów, na ich podstawie przeprowadzono analizę poszczególnych programów operacyjnych. Przygotowana lista kodów może być wykorzystana do badań nad kolejnymi perspektywami programowania lub politykami lokalnymi w kontekście ich wpływu na natężenie Talentu, Tolerancji i Technologii oraz klasy kreatywnej.

- 2. Intensywność wsparcia Talentu, Technologii i Tolerancji (w rozumieniu modelu „3T” Floridy) mierzona przez nominalną wartość projektów oraz per capita w Polsce jest zróżnicowana regionalnie.*

W obu perspektywach programowania zarówno nominalna, jak i mierzona w przeliczeniu na mieszkańca wartość projektów w poszczególnych kategoriach była zróżnicowana. Co naturalne, poszczególne rozkłady miały inne przebiegi, zarówno w czasie, jak i pomiędzy regionami.

Jak obrazuje poniższa Tabela nr 58, Rozstęp pomiędzy regionami najbardziej a najmniej dofinansowanymi w ujęciu na mieszkańca był znaczny, często wartości najwyższe stanowiły kilkakrotność minimalnych.

<i>Kategoria</i>	Wartość per capita			
	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Rozstęp</i>	<i>średnia</i>
Talent 2004-2006	małopolskie: 144 zł	świętokrzyskie: 349 zł	205	196 zł
Tolerancja 2004-2006	podkarpackie: 2,5 zł	warmińsko-mazurskie: 14,3 zł	11,8	6,5 zł
Technologia 2004-2006	lubelskie: 228 zł	zachodniopomorskie: 750zł	522	404 zł
Klasa kreatywna 2004-2006	śląskie: 604zł	warmińsko-mazurskie: 1176zł	572	807 zł
Talent 2007-2010	wielkopolskie: 241 zł	świętokrzyskie: 1219	978	496 zł
Tolerancja 2007-2010	podkarpackie: 9,9 zł	pomorskie: 217zł	207,1	87 zł
Technologia 2007-2010	zachodniopomorskie:734 zł	świętokrzyskie: 1660zł	926	1 122 zł
Klasa kreatywna 2007-2010	opolskie: 750 zł	mazowieckie: 3354zł	2604	1891 zł

Tabela 58 Minimalne i maksymalne wartości per capita

Źródło: opracowanie własne

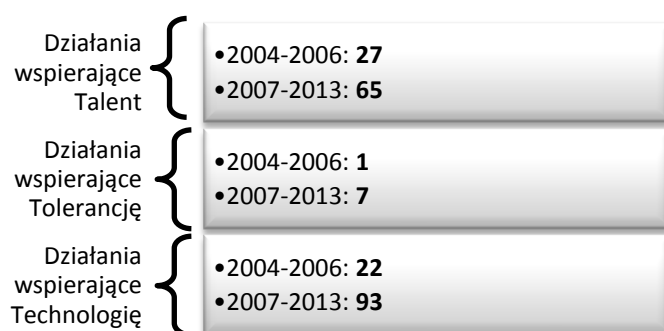
Poniższy Rysunek nr 37 przedstawia rozkład nominalnych wartości projektów w ujęciu wojewódzkim dla całego badanego okresu. Województwo mazowieckie jest zdecydowanym liderem, na drugiej pozycji znalazło się województwo śląskie. Mediana rozkładu wartości wyniosła 4,85 miliarda złotych, w województwie mazowieckim wartość wszystkich inwestycji to prawie 13,5 miliarda złotych. Najniższe inwestycje w Talent, Tolerancję i Technologię zanotowało województwo lubuskie, niewiele więcej wydano na projekty sprzyjające wysokiemu natężeniu klasy kreatywnej w opolskim, w obu przypadkach było to niewiele ponad 2 miliardy złotych w ciągu całego badanego okresu. Zróżnicowanie regionalne jest wyraźnie widoczne.

Rysunek 36 Suma wartość projektów dla „3T” w latach 2004-2010 w ujęciu wojewódzkim

Źródło: opracowanie własne

3. Okresy programowania funduszy strukturalnych 2004-2006 i 2007-2013 (analiza dla lat 2007-2010) istotnie różnią się pod względem wpływu na Talent, Technologię i Tolerancję w Polsce – liczby działań wspierających poszczególne „T” oraz natężenia wartości wsparcia w województwach.

Rysunek 37 Liczba działań wspierających Talent, Tolerancję i Technologię – porównanie

Źródło: opracowanie własne

Całkowita liczba działań o potencjalnym wpływie na każde z 3T znacząco różniła się pomiędzy okresami programowania. W latach 2004-2006 takich działań było zdecydowanie mniej, niż w kończącym się właśnie okresie programowania. Jednocześnie programów operacyjnych, zawartych w nich priorytetów i działań też było więcej, dlatego tylko częściowo przyrost ten można zinterpretować jako wyraz częstszego występowania działań sprzyjających wzmocnieniu klasy kreatywnej w Polsce.

Rozkład inwestycji na osobę w województwach, przedstawiony w poniższej Tabeli nr 59, jest zróżnicowany, w drugiej perspektywie programowania silniej. Dla przykładu wartość w kategorii Talent dla lat 2007-2010 wahała się od 241 do 1219 złotych, a dla Technologii od 734 do 1660. Zmieniały się województwa najsłabiej i najsilniej doinwestowane, dobrym przykładem są w kategorii Technologii dolnośląskie i świętokrzyskie, gdzie wartość inwestycji na osobę wzrosła około pięciokrotnie, przy czym średnio dla wszystkich regionów wartość zwiększyła się tylko trzykrotnie. Mazowieckie, w którym nominalnie poczyniono największe inwestycje w czynniki „3T” w badanych okresie, nie odnotowało rekordowych przyrostów pomiędzy okresami, niestety podobnie było w lubuskim, które nie należało do liderów ani w pierwszej perspektywie programowania, ani w drugiej. Dużo lepiej w tym aspekcie wypadło wspomniane już świętokrzyskie, gdzie inwestycje na osobę zdecydowanie zwiększyły się, co może mieć pozytywny wpływ na natężenie klasy kreatywnej w tym regionie.

Wsparcie w województwach

	Talent		Tolerancja		Technologia	
województwo	wartość na osobę 2004- 2006	wartość na osobę 2007- 2010	wartość na osobę 2004- 2006	wartość na osobę 2007- 2010	wartość na osobę 2004- 2006	wartość na osobę 2007- 2010
dolnośląskie	190	333	7	201	364	1543
kujawsko-pomorskie	193	389	7	41	535	893
lubelskie	245	702	9	51	228	949
lubuskie	237	356	6	24	508	941
łódzkie	149	397	5	57	321	1095
małopolskie	144	412	5	68	296	1041
mazowieckie	181	272	10	105	527	1491

opolskie	199	345	6	95	258	1147
podkarpackie	257	696	3	10	296	1238
podlaskie	197	772	5	167	322	1169
pomorskie	185	358	4	217	404	1074
śląskie	165	283	6	28	475	1065
świętokrzyskie	271	1219	5	72	374	1660
warmińsko-mazurskie	349	741	14	37	338	904
wielkopolskie	163	241	6	69	469	1002
zachodniopomorskie	234	419	6	144	750	734
średnia	196	496	6	87	404	1122

Tabela 59 Wartość inwestycji w czynniki „3T” w województwach w obu okresach

programowania.

Źródło: opracowanie własne

4. Dysproporcja pomiędzy inwestycjami w poszczególne czynniki „3T” ogranicza możliwość wsparcia klasy kreatywnej poprzez realizację polityki strukturalnej w Polsce.

Zgodnie z koncepcją Richarda Floridy, aby przyciągać klasę kreatywną, dany region czy miasto powinien charakteryzować się wysokim poziomem wskaźników dla Talentu, Tolerancji i Technologii jednocześnie. W przypadku Polski, wyjściowy poziom różnorodności nie jest wysoki ze względu na istniejące uwarunkowania społeczne. W ramach przeanalizowanego okresu, jedynie 7% wszystkich środków zainwestowanych w czynniki „3T” zostało wydanych na wzmocnienie Tolerancji, w województwach podkarpackim i lubuskim nie przekraczając nawet jednego procenta wydatkowanych środków.

Wzrost inwestycji w Technologię i Talent pomiędzy okresami programowania, a także w przypadku niektórych wcześniej niedoinwestowanych województw może wpłynąć pozytywnie na natężenie klasy kreatywnej w tych regionach, ale bez większego nacisku na różnorodności i wydatkowania większych środków na kulturę, polskie miasta nie będą przyciągać najbardziej wartościowych zgodnie z teorią Floridy, osób. W rezultacie Polska traci szansę na wzmocnienie innowacyjności oraz utrzymanie pozytywnych wyników dotyczących podstawowych wskaźników gospodarczych, takich jak PKB.

5. *Możliwe jest określenie „luk kreatywności” – obszarów w największym stopniu wymagających wsparcia poprzez polskie programy rozwoju regionalnego.*

W ramach badań zidentyfikowano liczne „luki kreatywności”, czyli obszary zgodnie z wynikami badań, w najmniejszym stopniu mieszczące się w obszarach dofinansowanych przez politykę regionalną Unii Europejskiej w Polsce. Największa luka kreatywności dotyczy całej Tolerancji w rozumieniu Floridy, to znaczy działań mających za zadanie wspierać różnorodność oraz kulturę. Działania, które mogły mieć potencjalnie wpływ na Tolerancję stanowiło odpowiednio jedynie 2% i 4% dla okresów 2004-2006 i 2007-2013. W pierwszym analizowanym okresie, zaobserwowano najwięcej działań o wpływie na obszar Talentu, zaś w drugim – Technologii, jednak różnice pomiędzy nimi nie były znaczące.

W obszarze Talentu zaobserwowano niewystarczającą liczbę działań, w których beneficjentami byli pracownicy, a których rezultatem byłoby podwyższenie poziomu edukacji formalnej.

W obszarze Technologii brakowało działań, w których naukowcy inicjowaliby projekty. Jednocześnie powinno zwiększyć się ilość projektów wpływających na poprawę infrastruktury wzmacniającej społeczeństwo obywatelskie.

6. *Interesariusze szczególnie zainteresowani inicjatywami wspierającymi rozwój tolerancji nie korzystają aktywnie z możliwości realizowania projektów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, rzadko realizują projekty w ramach polityki strukturalnej.*

Weryfikacja tej hipotezy badawczej była możliwa w drugiej, jakościowej części badań, której wyniki przedstawiono w rozdziale piątym. W ramach badania ilościowego potwierdziło się natomiast przypuszczenie co do niewielkiej ilości działań zaprogramowanych w ramach polityki regionalnej UE w Polsce, a kierowanych do obszaru Tolerancji. Stanowiły one jedynie niewielki odsetek wszystkich działań mających potencjalny wpływ na klasę kreatywną i czynniki „3T” zidentyfikowanych w ramach badań, prawidłowość ta dotyczyła obu okresów programowania.

4.11 Podsumowanie

Hipoteza główna

Projekty realizowane w ramach polityki regionalnej Unii Europejskiej w latach 2004-2010 w Polsce nie zmniejszają w dostatecznym stopniu różnic w poziomie „3T”: Talentu, Technologii i Tolerancji mierzonych zgodnie z modelem Richarda Floridy, przez co nie przyczyniają się do zwiększenia liczebności klasy kreatywnej w poszczególnych województwach Polski.

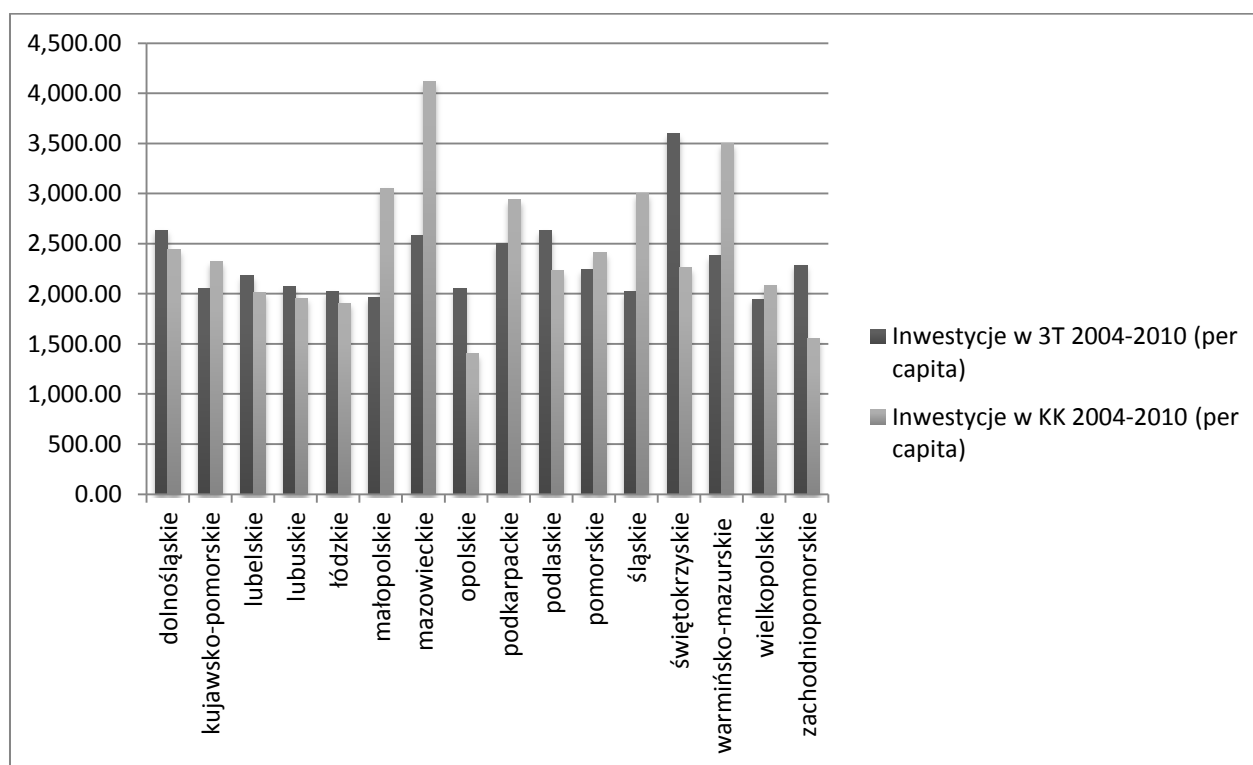

Tabela 60. Porównanie wartości inwestycji w projekty wpływające na 3T oraz klasę kreatywną w latach 2004-2010.

Źródło: opracowanie własne.

Wpływ realizacji projektów w kategoriach 3T może zmienić rozkład poziomu tych czynników w Polsce, województwa takie jak świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie i podlaskie mogą poprawić swoje wyniki. Jednocześnie, umiarkowany poziom np. w mazowieckim wzmocni ten efekt. Województwo dolnośląskie ma natomiast szansę umocnić się w gronie liderów.

Trzeba przy tym zaznaczyć, że bardzo niski poziom inwestycji w Tolerancję powoduje brak równowagi pomiędzy 3T i w rezultacie osłabia wpływ implementacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych na natężenie klasy kreatywnej w województwach. Wartość projektów o prognozowanym bezpośrednim wpływie na natężenie klasy kreatywnej osiąga mało zróżnicowane wartości na przestrzeni kraju, przy czym obserwujemy stosunkowo dobre wyniki w warmińsko-mazurskim i podlaskim.

5 Rozdział piąty: Analiza wyników badań jakościowych

5.1 Wprowadzenie

Rozdział prezentuje drugą część badań – jakościową, na którą składały się wywiady z przedstawicielami podmiotów działających na rzecz tolerancji w Polsce. Wybór tego obszaru jest rezultatem wyników części ilościowej, która wskazała na niedoinwestowanie w tym obszarze ze środków funduszy strukturalnych.

5.2 Problem badawczy i pytania badawcze

Wyniki badania ilościowego – analizy priorytetów polityki regionalnej wskazały na ewidentną dysproporcję pomiędzy liczbą działań sprzyjających talentowi i technologii oraz wysokimi inwestycjami w te czynniki, a pojedynczymi działaniami mającymi związek z poziomem tolerancji. Jest to w pewnym stopniu uzasadnione charakterem i misją Unii Europejskiej, będącej wspólnotą o charakterze gospodarczym. Z drugiej strony, na początku podstawą siły państw Unii były tradycyjne czynniki produkcji – zasoby naturalne, natomiast obecnie kluczowym obszarem zainteresowania staje się wiedza, a jednolite regulacje dotyczące praw pracowników obowiązują na terenie całej Wspólnoty. Przemiany te znajdują odzwierciedlenie w poziomie inwestycji w działania sprzyjające wzmocnieniu innowacyjności i kapitału ludzkiego. Zgodnie z koncepcją Floridy, wysokie natężenie klasy kreatywnej, które silnie koreluje ze wskaźnikami wzrostu gospodarczego, obserwuje się na obszarach o wysokim poziomie wskaźników określających wszystkie „3T”. Polska, jako kraj wysoce jednorodny pod względem narodowościowym i religijnym, oparty o tradycyjne wartości rodzinne charakteryzuje się niskim poziomem zmiennych składających się na czynnik tolerancja. Wśród wszystkich działań w perspektywie finansowania 2004-2006 tylko jedno okazało się powiązane z tym obszarem, natomiast w latach: 2007:2013 było ich siedem. Dla porównania, działań wzmacniających technologię odnotowano łącznie 115, a talent – 92. Łączne inwestycje per capita w latach 2004-2010 w czynnik talent wyniosły średnio 706 złotych na obywatela, zaś w tolerancję – 93 złote, co oznacza, że inwestycje w talent były siedmioipół-krotnie większe niż w tolerancję. Wskazuje to na dużą lukę w tym obszarze, która mogłaby być w pewnym stopniu zmniejszona poprzez realizację projektów

współfinansowanych z Unii Europejskiej, np. poprzez inwestycje w obszar kultury. Zainteresowanie przyczynami mniejszego udziału instytucji powiązanych z tolerancją zgodnie z teorią Floridy stało się podstawą do realizacji drugiej części badań. Należy tutaj podkreślić, że podstawą części empirycznej pracy jest analiza ilościowa, zaś wywiady jakościowe stanowią jej uzupełnienie mające na celu wzbogacenie wniosków z badań własnych dzięki triangulacji danych.

Część jakościowa badań obejmuje sześć obszarów, które pozwoliły na zrealizowanie założeń badawczych.

Pierwszy z nich dotyczy tego, jak badane organizacje podchodzą do możliwości realizowania projektów w ramach polityki strukturalnej Unii Europejskiej. W czasie wywiadów poszukiwano odpowiedzi na zagadnienia związane z intensywnością korzystania i tym co na nią wpływa. Pierwsze pytanie badawcze ma ogólny charakter, ale pozwala określić postawy badanych organizacji. W ramach badania chciano dowiedzieć się także, na ile realizowanie priorytetów polityki regionalnej może zdaniem rozmówców wpłynąć na obszar tolerancji w rozumieniu Floridy. To pytanie dotyczyło potencjalnego wpływu wszystkich projektów współfinansowanych ze środków Wspólnoty w Polsce, mając na uwadze jak niewiele priorytetów bezpośrednio adresowanych do podmiotów działających na rzecz kultury i różnorodności.

Kolejne pytanie badawcze dotyczyło obszaru działalności badanej organizacji i tego jakie podejmowane aktywności mogą mieć wpływ na klasę kreatywną. Podmioty realizują wiele projektów, jednak część z nich może być bardziej istotna z punktu widzenia prowadzonych badań oraz zwiększenia poziomu tolerancji w Polsce. Jednocześnie interesujące było, jak wygląda współpraca organizacji z przedstawicielami klasy kreatywnej.

Ostatnim z najważniejszych zagadnień była kwestia barier ograniczających intensywność korzystania z funduszy strukturalnych przez podmioty działające na rzecz tolerancji. Celem była identyfikacja źródeł i możliwych sposobów na ich redukcje, które zostałyby ujęte w podsumowaniu – rekomendacjach z badania.

Część jakościowa badań szuka odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jakie są postawy organizacji działających na rzecz tolerancji wobec realizacji projektów współfinansowanych z funduszy UE (intensywność korzystania, ocena możliwości aplikowania, zaobserwowane ograniczenia)?
2. Jakie są opinie tych podmiotów dotyczące wpływu realizacji polityki strukturalnej na określone obszary kultury i tolerancji w rozumieniu Floridy?
3. Jakie działania i aktywności reprezentowanych podmiotów są zdaniem ich przedstawicieli najważniejsze z punktu widzenia wpływu na klasę kreatywną?
4. Jaki charakter ma współpraca podmiotów działających na rzecz tolerancji z przedstawicielami klasy kreatywnej?
5. Jakie działania lub zmiany w planowaniu i wdrażaniu polityki strukturalnej umożliwiłyby redukcję luki kreatywności w zakresie tolerancji?

5.3 Opis procesu badawczego

Proces badawczy rozpoczął się od przygotowania scenariusza wywiadu obejmującego pytania odzwierciedlające zagadnienia wybrane do badania. Wywiad został skonsultowany z opiekunem naukowym. Drugim etapem badania był dobór rozmówców oraz skompletowanie danych umożliwiających kontakt z nimi. Próba objęła organizacje działające na rzecz osób homoseksualnych, mniejszości narodowych oraz podmiotów działających na rzecz kultury.

Charakterystyka rozmówców

Osoby:

- A – wiodąca organizacja pozarządowa, działająca na rzecz osób LGBT, siedziba w Warszawie. Rozmówczyni jest jedną z czołowych przedstawicielek ruchu.
- B – wiodąca organizacja pozarządowa działająca na rzecz osób LGBT, z siedzibą w Warszawie i oddziałami pozamiejscowymi. Rozmówca to czołowy działacz na rzecz praw osób homoseksualnych, od wielu lat związany z organizacją i odpowiedzialny za jej najważniejsze projekty.
- C - organizacja zrzeszająca młodych przedstawicieli mniejszości narodowej, działająca w Warszawie. Rozmówca jest jedną z najbardziej aktywnych osób w tej organizacji.

- D – organizacja zrzeszająca przedstawicieli mniejszości narodowych, o tradycyjnym charakterze i akademickim rodowodzie. Rozmówca jest doświadczonym działaczem i naukowcem.
- E – polski oddział międzynarodowej organizacji działającej na rzecz praw imigrantów i praw człowieka, rozmówca był koordynatorem, związanym od kilku lat z organizacją.
- F – Fabryka Sztuki w Łodzi. Rozmówcą był Dyrektor Naczelny Maciej Trzebeński, kulturoznawca i manager sztuki, aktywnie działa na rzecz wzmacniania sektora kreatywnego.
- G – organizacja działająca na rzecz kultury, o rodowodzie akademickim. Prowadzi szereg badań, współpracuje z władzami Warszawy na poziomie przygotowywania strategii w obszarze kultury. Rozmówczyni jest wieloletnią ekspertką organizacji
- H – przedstawicielka organizacji działającej na rzecz różnorodności i kultury, prowadzącej działalność wydawniczą i kulturalną. Jest osobą zaangażowaną w różnego typu aktywności powiązane z obszarem Tolerancji, dodatkowo jest aktywna na polu naukowym.

Każdy wywiad poprzedzony był czasem długotrwałymi próbami skutecznego skontaktowania się z wybranymi organizacjami. W kilku przypadkach wybranych rozmówców, ostatecznie nie udało się przeprowadzić wywiadów. Wszystkie rozmowy zostały przeprowadzone zgodnie z przygotowanym scenariuszem, najczęściej w siedzibie organizacji. Wywiady trwały od ok. jednej do trzech godzin, następnie zostały poddane transkrypcji. Transkrypcje zakodowano w programie Weft QDA. Kolejnym etapem badania było generowanie i analizowanie raportów obejmujących wyniki kodowania.

Próba badawcza została dobrana na podstawie systematycznego przeszukiwania zasobów internetowych. W przypadku organizacji działających na rzecz praw mniejszości seksualnych, zaproszenia wysłano do wszystkich ogólnopolskich organizacji pozarządowych, natomiast wywiady przeprowadzono z przedstawicielami dwóch największych i najbardziej aktywnych. Pozostałe organizacje wybrano na podstawie ich aktywności na polu związanym z podnoszeniem poziomu tolerancji wobec osób różnych narodowości oraz działających w

obszarze kultury. W kilku przypadkach wielokrotne kontakty z zaproszeniem do badania nie kończyły się sukcesem, w innych – skorzystano z kontaktów prywatnych.

Scenariusz wywiadu został podzielony na cztery części, w każdej znalazło się jedno pytanie główne oraz od 3 do 5 pytań pomocniczych. Wywiady były prowadzone w sposób swobodny i zależny od rozmówcy, trwały od godziny do trzech godzin, często w siedzibie badanego podmiotu. Scenariusz obejmował następujące zagadnienia: działalność organizacji, współpraca z przedstawicielami klasy kreatywnej, możliwości finansowania działalności i korzystanie z funduszy strukturalnych. W pierwszej części pytano zarówno o aktualnie realizowane projekty, jak i planowane aktywności. Kolejnym tematem rozmowy była współpraca z przedstawicielami świata nauki i biznesu, na ile była ona intensywna i na jakich odbywała się zasadach. Wywiad obejmował również zagadnienia związane z aktualnym sposobem finansowania działalności, tak by przejść do tematu doświadczeń w aplikowaniu o środki unijne.

5.4 Najważniejsze działania realizowane przez badane podmioty w kontekście wpływu na tolerancję

Pierwszym poruszonym podczas wywiadów tematem były realizowane projekty. Rozmówców pytano, które ich zdaniem są najważniejsze i z których są wyjątkowo zadowoleni. Wśród omawianych działań szczególnie interesujące były te mające wpływ na poziom tolerancji w Polsce. Ze względu na wybrany profil organizacji, które zostały zaproszone do badania, oznaczało to większość działań prowadzonych przez badane podmioty. Wśród rodzajów projektów można wyróżnić te skoncentrowane na edukowaniu i podnoszeniu świadomości, pomocowe oraz badawcze.

Działalność świadomościowa

Wśród istotnych działań rozmówcy podkreślali znaczenie tych mających na celu edukowanie społeczeństwa. Organizacje działające na rzecz tolerancji mają świadomość poruszania kwestii trudnych, niejasnych. Trafiają ze swoim przekazem pośrednio i bezpośrednio: prowadząc szkolenia, spotkania, szkoląc trenerów, jak również poprzez kontakty z decydentami, władzami. Kampanie informacyjne kierowane są także do osób

mogących doświadczać przejawów braku tolerancji lub trudności w zaaklimatyzowaniu się w Polsce.

„Na pewno takie prace od podstaw, czyli takie akcje społeczne, czy kampanie społeczne, które zaczynają....żeby...pozwolą, żeby tematy nasze, nasze problemy, nasze kwestie podejmowane są pod dyskusją publiczną. To były na pewno takie akcje, które na początku naszej działalności były bardzo istotne, czyli nikt nie zobaczył i tak dalej. (...) Staramy się robić takie...podniesienie świadomości społeczeństwa.”

[Rozmówca B]

„Chodzi o to, żeby wzmacniać i budować tożsamość żydowską i to jest głównym cel. Oprócz tego są inne rzeczy: walka z antysemityzmem, z ksenofobią, promowanie kultury żydowskiej.”

[Rozmówca C]

Kampanie edukacyjne mogą być prowadzone na różną skalę – od spotkań na uczelniach czy w szkołach, do ogólnopolskich kampanii społecznych. Te drugie mają większe oddziaływanie, wiążą się jednak z dużymi kosztami. Oprócz aspektu finansowego, czynnikiem ograniczającym skalę działania są także niewystarczające zasoby ludzkie, organizacja skupiająca niewielką liczbę członków, a dodatkowo nie mająca możliwości zaoferować zatrudnienia i wynagrodzenia ma trudność w realizowaniu działań wykraczających poza teren własnego miasta lub obejmujących np. wszystkie komendy policji w Polsce. Tego typu projekty, o charakterze ogólnopolskim, nie są możliwe do zrealizowania bez dużego wsparcia finansowego oraz organizacyjnego. Działalności na terenie całego kraju może sprzyjać funkcjonowanie tak zwanych grup lokalnych, czyli oddziałów umiejscowionych w innych województwach.

„Przede wszystkim właśnie to jest edukacja. Projekty edukacyjne skierowane po pierwsze trenujemy trenerów, którzy działają lokalnie i którzy są w stanie, znaczy, którzy są przygotowani aby uczyć na temat praw człowieka. I to jest cała sieć, która istnieje w Polsce.”

[Rozmówca E]

„Prowadzimy szereg projektów edukacyjnych, adresowanych do młodzieży..”

[Rozmówca D]

Dla działalności takiej jak lobbing, działanie w stolicy, gdzie mieszczą się siedziby władz centralnych, ale także mediów ogólnopolskich jest najwłaściwszym rozwiązaniem. Nawet w erze komunikacji elektronicznej, fizyczna obecność i możliwość szybkiego pojawienia się np. w Sejmie czy programie telewizyjnym, jest kluczowa. Również w przypadku szerokiej współpracy międzynarodowej, naturalnym wyborem siedziby jest Warszawa.

„Przede wszystkim kontakt z polskim rządem i z władzami jako takimi. Do tych zmian prawniczych, takich reprezentowanie, lobbowanie, pisanie raportów i tak dalej. To robimy. Wtedy już jest potrzebna stała grupa profesjonalnych ludzi, którzy mają jakieś narzędzia, których mogą używać. Więc wydaje mi się, że to jest taki najważniejszy element naszej działalności.”

[Rozmówca E]

„I to jest bardziej instytucja opinii, niż jakiś inicjatyw społecznych, chociaż też, ale przede wszystkim jest to instytucja opinii. Czyli jakby takie najważniejsze rzeczy, które my robimy, to jest : uczestnictwo w życiu społecznym, poprzez zajmowanie stanowiska, prześledzenie jakiś objawów nietolerancji, i na ogół próba jakiegoś takiego polubownego czyli na przykład patrzymy, co się dzieje w różnych miastach...”

[Rozmówca D]

„Rzeczą, jaką zaczęliśmy robić, na razie były dwa takie wydarzenia, i teraz przygotowujemy trzecie, to znaczy otwarte debaty. Pierwsza dotyczyła takiej reakcji na przejawy antysemityzmu i ksenofobii, jak na to reagować – bo zło może urosnąć – i druga dotyczyła antysemityzmu – czy w ogóle zawłaszczania przestrzeni publicznej.”

[Rozmówca D]

Niektórzy rozmówcy wyrażali opinie, że poziom otwartości i tolerancji polskiego społeczeństwa się poprawia. Z związku z tym być może w kolejnych latach dojdzie do zniwelowania pewnych negatywnych zjawisk. Pomimo zauważanej przez nich poprawy, nie mieli wątpliwości, że należy kontynuować działalność zmierzającą do zwiększenia poziomu tolerancji. Trudno jednoznacznie stwierdzić, na ile aktywności badanych organizacji wpływa na zwiększającą się otwartość polskiego społeczeństwa, jednak z pewnością stanowi jeden z czynników obok zmiany pokoleniowej, wzrostu migracji. Jak słusznie zauważył jeden z rozmówców, nawet badania ogólnopolskie potwierdzają pewne zjawiska, na przykład ze

względem na ułatwione podróżowanie i zmienianie miejsca zamieszkania, coraz więcej Polaków miało kontakt z obcokrajowcami.

„Też społeczeństwo się zmienia. Jakby jest bardziej otwarte, tak? I uwrażliwione na ... to też jest naszym zadaniem, uwrażliwić na prawa osób, które są inne w sensie odróżniają się na przykład kolorem skóry czy poglądami...no każdy jest tak naprawdę równy i ma prawo do istnienia tak? I to społeczeństwo też się zmienia ,bo to akurat obserwuję - powoli bardzo ale następuje pewna zmiana. No nie wiem czy na lepsze czy na gorsze, trudno na razie oceniać. Ale zmiana, zmiana jest. Moim zdaniem cudzoziemcy na przykład są bardziej widoczni na ulicy. Pracownicy coraz częściej stykają się z właśnie z cudzoziemcami. Już nie jest tak, że w badaniach CBOS-u czy innych ośrodków badawczych jakiś procent ludzi mówi, że nigdy nie spotkało cudzoziemca w swoim życiu czy nie zna takiej osoby. To się coraz bardziej zmienia. I nie wiem jakie są skutki- bywają różne. Dla i społeczeństwa i dla cudzoziemców.”
„...z jednej strony sprawy antysemityzmu stają się coraz mniej ważne, że antysemityzm polski spada, przestaje być taką palącą sprawą, że już to młode pokolenie jest coraz bardziej otwarte, i patrzy na tych skinów trochę jak na troglodytów, i nie przejmują się nimi. I coś w tym jest, prawda? Jednak się europeizujemy i ta młodzież licealna i gimnazjalna jest coraz bardziej jakaś taka świadoma ...”

[Rozmówca D]

Działalność pomocowa

Część organizacji objętych badaniem oferuje bezpośrednie wsparcie osobom znajdującym się w trudnej sytuacji ze względu na swoją narodowość czy też orientację seksualną. Rozmówcy podkreślali potrzebę rozszerzania tego aspektu działalności, co może świadczyć o niewystarczającym wsparciu ze strony organów publicznych, jak również jest wskaźnikiem niskiego poziomu tolerancji polskiego społeczeństwa.

Działalność pomocowa polega na bezpośrednim wsparciu – poprzez pomoc prawną, psychologiczną, informowanie, występowanie w sprawie. Każda tego typu interwencja świadczy o niewystarczającym poziomie otwartości lub też braku wystarczającej ilości informacji.

„Prowadzimy jeszcze niewidoczną ale wkrótce bardziej widoczną może nie kampanię ale bardziej powiedziałbym: kampanię informacyjną na temat praw migrantów i uchodźców (...) interesują nas przede wszystkim prawa pracowników migrujących i sytuacja osób, które przemieszczają się...znaczy odnajdują się w jakimś kraju, obcym kraju i tam pracują. I tam ich prawa zazwyczaj są naruszane w jakiś sposób”

[Rozmówca E]

„Dajemy wsparcie psychologiczne dla osób...nie tylko dla osób, ale też rodzin i tak dalej.”

[Rozmówca B]

„Pomoc skierowana jest do środowiska, które ma problemy ze sobą, czy psychiczne, czy prawne, czy rodzinne i tak dalej i tak dalej. Można się zgłosić, tam działa telefon zaufania. Mamy porady prawnika, lekarza. To jest wszystko nasza sprawa.”

[Rozmówca A]

Dla niektórych organizacji działalność o charakterze bezpośredniego wsparcia taka, jak konsultacje psychologiczne stanowi istotny element działalności. Organizacje te chciałyby poszerzać ofertę, zarówno pod względem liczby jak i rodzajów oferowanej pomocy.

Działalność badawcza i ekspercka

Część organizacji jako istotną część swojego funkcjonowania wymienia projekty badawcze i tworzenie ekspertyz. Projekty badawcze mogą stanowić źródło finansowania organizacji, ale przede wszystkim zapewniają poszerzenie zasięgu działania. W powyższych akapitach wspomniano o ograniczeniach związanych z brakiem fizycznej obecności w miastach innych niż Warszawa, ale przygotowywanie i publikowanie raportów umożliwia dostęp do informacji wszystkich zainteresowanych.

„Produkuję dużo różnych raportów na temat sytuacji w różnych regionach kraju i również w różnych regionach na świecie staramy się zainteresować polskie władze sytuacją na przykład w innych krajach Europy tudzież na przykład na Białorusi (...)

również staramy się przekonywać polskie władze na przykład do podpisania lub ratyfikacji konwencji międzynarodowych, które uważamy, że są istotne. Również przygotowujemy komentarze dotyczące zmian w polskim ustawodawstwie.”

[Rozmówca E]

„Nasze prawnicza działalność, lobbying i też pomoc prawnicza dla ofiar dyskryminacji oraz monitoring prawniczy. Wydajemy też raporty, które też wpływają na ten lobbying, na zmianę ustawodawstwa w Polsce.”

„Publicznie występujemy, zajmujemy stanowisko, w niektórych przypadkach zgłaszamy sprawę do prokuratury, jeżeli uważamy, że jest , jest złamane prawo, dotyczące poniżania, osób różnych, i współpracujemy z, w różnych obszarach z mniejszym czy większym sukcesem, z innymi organizacjami (...) W ramach też, w ramach projektu finansowanych ze źródeł zewnętrznych prowadzimy taki monitoring prasy, monitoring działań sądowych, czyli patrzymy co robią sądy, jak reagują, jakie są wyroki, w różnych sprawach, zarówno w sprawach kiedy są oskarżenia, osoby oskarżone o jakieś działania, jakieś przejawy antysemityzmu, jak i w drugą stronę.”

[Rozmówca D]

„Podnosimy głos jak coś się dzieje, np. jak LPR miał spot reklamowy, który był antysemicki – to my wydaliśmy oświadczenie.”

[Rozmówca C]

Z działalnością badawczą wiąże się także poszerzanie współpracy międzynarodowej, może to się dziać przynajmniej na dwa sposoby: poprzez trwałe stowarzyszenie, bycie częścią międzynarodowej sieci organizacji lub też na zasadzie bilateralnej lub multilateralnej współpracy.

„Więc fundacja zajmuje się głównie badaniami w sferze kultury, ale też ekspertyzami, doradztwem. Myślę, że najważniejsze są badania, bo w tej chwili, szczęśliwie, coraz więcej instytutów nie tylko działających w formie organizacji pozarządowych, zajmuje

się badaniami w tej dziedzinie (...) I myślę, że ta działalność badawcza, zwłaszcza na poziomie międzynarodowym, bo często bierzemy udział w badaniach porównawczych na skalę europejską, jest niezwykle istotna.”

[Rozmówca H]

Członkowie organizacji, które wzięły udział w badaniu często występują w roli ekspertów, udzielając się przy tworzeniu projektów ustaw czy działalności lokalnej. Aktywność w tej sferze z pewnością może przyczynić się do wzrostu poziomu tolerancji w Polsce, ma także wymiar długofalowy.

W okresie prowadzenia wywiadów głośny był temat ustawy o związkach partnerskich i organizacje zajmujące się obszarem LGBT miały swój udział w tworzeniu projektu, co jest wyrazem ich znaczącej obecności w życiu publicznym.

„To jest stworzone przez grupę, która jest do spraw związków partnerskich, gdzie są dwie osoby od nas. Więc tak, mamy wpływ na to i bardzo długo pracowaliśmy na to, doprowadzając do takiej struktury jak jest ta grupa. Mieliśmy wpływ, ale to nie jest nasza ustawa.”

[Rozmówca B]

5.5 Współpraca z podmiotami zewnętrznymi

Współpraca z uczelniami

Rozmówcy potwierdzili, że stosunkowo często współpracują z uczelniami oraz przedstawicielami świata nauki. Często odbywa się to na zasadzie nieformalnych kontaktów, czy też poprzez członków organizacji którzy sami są aktywni w obszarze nauki. Można zaryzykować stwierdzenie iż współpraca organizacji działających na rzecz tolerancji z naukowcami wyczerpuje definicję współdziałania członków klasy kreatywnej – jako sieć powiązań, osób ‘zbierających’ się na potrzeby danego spotkania czy projektu.

Organizacje często są obecne na uczelniach, organizują i biorą udział w dyskusjach i debatach. Stanowi to formę prowadzonej działalności edukacyjnej i , ma wpływ na podnoszenie świadomości społeczeństwa. Uczelnie jako miejsca ze swej natury mające

sprzyjać wolności słowa i myśli są naturalnym partnerem również w dyskusjach trudnych ze względów światopoglądowych, przełamywania pewnych tabu.

„Raczej powiedziałbym, że po pierwsze ad hoc a po drugie nie jest to w żaden sposób sformalizowana, trwała współpraca. No jesteśmy aktywni na uniwersytetach, u nas w szkołach wyższych, na przykład poprzez uczestnictwo w debatach tudzież organizowanie przez naszych innych aktywistów debat na przykład na Uniwersytecie . Ja sam kilkakrotnie byłem, prowadziłem jakieś debaty.”

[Rozmówca E]

„Na przykład współpracujemy też z profesorem, on jest znanym dosyć seksuologiem, prowadzi między innymi zajęcia dla studentów szkół podyplomowych, z seksuologii. No...Na pewno taki skład jest, jest parę takich osób. Na pewno też mamy takie nieformalne kontakty z Uniwersytetu właśnie, czy innych uczelni. Właśnie takie nieformalne...”

[Rozmówca A]

„Znaczący, to nie jest współpraca z uczelnią sensu stricte, po prostu tak wyszło – wywodzę się z tej uczelni, jako, że na kulturoznawstwie, które sama kończyłam właśnie profesor, zorganizowała specjalizację z zarządzania w kulturze, no to też prowadzę tam jedne zajęcia, z zarządzania kulturą w miastach, no ale myślę, że ten element naukowy i to takie akademickie podejście jest istotne w naszej codziennej pracy.”

[Rozmówca H]

Współpraca z firmami

Znacznie mniej intensywna w świetle wypowiedzi rozmówców jest współpraca z przedsiębiorcami. Czasami wynika to z trudności pogodzenia wizerunku, ponieważ tematyka różnorodności jest w Polsce wciąż w początkowej fazie, firmy nie są skłonne współpracować z organizacjami działającymi na rzecz tolerancji. Dla firm wydaje się to być ryzykowne wizerunkowo, szczególnie jeśli chodzi o środowisko LGBT. W 2010 w Warszawie odbyła się Europride – międzynarodowa parada gejów, co spotkało się z protestami środowisk

prawicowych. W rezultacie w paradyzie wzięło znacznie mniej osób niż w poprzednich. – W innych miastach wydarzenie to sponsorowały firmy prywatne (w tym przewoźnicy lotniczy czy firmy z sektora finansowego) , w Polsce pozyskanie partnerów do takiej współpracy okazało się niemożliwe.

„I to w ogóle nie działało tutaj i jedyne co, to Firma X wsparła .Nikt nie dał kasy i to pokazywało, że w Polsce nie ma takich, i przez władzę nie ma takiego wsparcia i przez firmy, które, jak sama wiesz....Jeżeli firma ma taką LGBT-friendly politykę, czyli wspierają takie rzeczy, mają jakieś tam regulaminy, że nie mogą dyskryminować i tak dalej.”

[Rozmówca B]

Okazuje się, że współpraca może być wątpliwa pod względem wyznawanych wartości także ze strony organizacji – są one ostrożne w dobieraniu partnerów, ze względu na niski poziom odpowiedzialności społecznej przez nich prezentowanej.

„Jest bardzo indywidualnie, dosyć rzadko i jedynie, jeżeli uważamy, że dana firma spełnia nasze kryteria to na przykład jesteśmy... nie będzie to biznes chiński, tak? Więc my akurat sobie nie wyobrażamy aby z jednej strony krytykować, a z drugiej brać pieniądze od tych koncernów. Nie byłoby to...zaburzyłoby to naszą niezależność.”

[Rozmówca E]

Współpraca z przedstawicielami klasy kreatywnej

Istotnym tematem była również współpraca organizacji z klasą kreatywną, jak również sposób pracy, który sprzyjałby takiej aktywności oraz łatwości włączania się w działalność organizacji. Zdaniem części rozmówców, brak konieczności sformalizowanego członkostwa jest pozytywnie odbierany przez potencjalnych współpracowników, ale w przypadku innych – konieczność płacenia składki jest warunkiem minimum uczestnictwa.

„Pozwalamy, żeby ludzie się spotykali, żeby się czuli częścią jakiegoś większego ruchu. I to jest ważne w innych miastach, gdzie mamy grupy lokalne, co pozwala, że te osoby potem robią coś bardziej politycznie i tak dalej (...) szukamy ludzi często. Szukamy, wchodzi i wychodzi.... Tak, to u nas na pewno jest bardzo....jest dużo ludzi, którzy są po prostu niezwiązani...Po prostu przyjaźni naszej organizacji. Mamy np. psychologa, który wyklada na uniwersytecie w Gdańsku. No i ona nie chce, jak najbardziej nie chce być członkinią oficjalną, spisaną gdzieś. Ona chce też zachować taki wizerunek, że jest niezależna i że jest neutralna pod tym względem, czy nie wygłaszać nasze stanowisko, tylko jako niezależna ekspertka z dziedziny abcd, to ona też popiera to, co my mówimy, nasze postulaty.”

[Rozmówca B]

„No nie...ale nasi członkowie muszą składki składać... czasami nawet co pewien czas skreślam z listy członków jak nie płacą”

[Rozmówca D]

Dla części rozmówców jasne było, że sami tworzą klasę kreatywną, samo pojęcie nie było dla nich obce.

„Ja to pojęcie „klasy kreatywnej” znam. Pisałem magisterkę o czymś podobnym. Z tego co pamiętam co on o tym mówił, to tak jesteśmy tą klasą kreatywną. Jesteśmy z dużych miast, mamy tożsamość, która nie jest prosta – jesteśmy mniejszością, jesteśmy wykształceni, zarabiamy dobrze i dużo z nas pracuje w wolnych zawodach i w kulturze. Ja pracuje w muzeum, robię czasem jakiś film, ktoś tam jest informatykiem, ktoś prowadzi własną galerię. Mało jest osób z korporacji, a jak już to z reklamy.”

[Rozmówca C]

„Fundacja była założona w ogóle przez przedstawicieli świata nauki, tak? Tak, oni sami w sobie są klasą kreatywną.”

[Rozmówca H]

Również sposób realizowania projektów przez badane organizacje przywodzi na myśl koncepcję Floridy, w której osoby nie są na stałe zrzeszone, ale angażują się gdy połączy ich temat, sprawa.

5.6 Finansowanie działalności organizacji

Wątek ten pojawił się w wywiadach w wyniku założenia, że korzystanie ze środków unijnych wymaga wiedzy i doświadczenia w aplikowaniu o nie. Jednocześnie, uczestniczenie w innego typu konkursach i konieczność spełnienia warunków formalnych w nich postawionych pozwala na nabycie potrzebnych kompetencji. Innymi słowy, doświadczenie zdobyte w ubieganiu się o granty innych instytucji powinno być pomocne przy ubieganiu się o dofinansowanie w ramach jednego z organizowanych konkursów.

W ramach badania celem było zidentyfikowanie barier w korzystaniu ze środków unijnych. Można było przypuszczać, że będą wśród nich czynniki związane z niewystarczającym personelem i wspomnianym już brakiem wystarczającej wiedzy, jak również obawy związane z wymogami biurokratycznymi. Część tych przypuszczeń potwierdziło się i wymienione wątki pojawiły się w wywiadach. Ponadto, część organizacji podkreśliło czynniki ideologiczne – trudność w uzyskaniu środków na realizację priorytetów organizacji ze względu na ich charakter, ale również zaspokojenie potrzeb finansowych poprzez dochody z innych, łatwiejszych do pozyskania źródeł, a co za tym idzie brak zainteresowania projektami unijnymi.

Źródła finansowania

Wśród wymienianych źródeł finansowania znalazły się przede wszystkim różnego rodzaju granty, co jest charakterystyczne dla całego środowiska pozarządowego w Polsce. Granty pochodzą od różnych instytucji, takich jak samorządy czy ministerstwa, również różne jednostki międzynarodowe i zagraniczne. Organizacje, z których przedstawicielami prowadzone były rozmowy wśród grantodawców mogą wymienić wiele różnych podmiotów. Oczywiście organizacje wymieniały kilka źródeł finansowania, które są opisane w dalszych akapitach. Istotnym wątkiem, który pojawił się kilkakrotnie była trudność w pozyskaniu środków na codzienną działalność – biuro, zatrudnienie pracowników. Grantodawcy chętniej

przyznają środki na działania, a badane instytucje muszą także zapewnić codzienny byt oraz infrastrukturę do realizowania projektów.

Podobnie sytuacja wyglądałaby, gdyby rozmówcy zdecydowali się realizować projekty współfinansowane z funduszy strukturalnych, ponieważ tak zwane koszty zarządu, które można wydać na wynagrodzenia czy materiały, są zawsze bardzo ograniczone.

W przypadku braku wystarczająco wysokich składek członkowskich lub innego stałego źródła dochodu, codzienne utrzymanie organizacji staje się problematyczne. Jest to jednak kwestia poruszana przez wszystkie NGO w Polsce, nie tylko te które działają na rzecz tolerancji i sztuki.

„Tak, bo my musimy zrobić dużo, żeby w ogóle utrzymać biuro. Płacimy tam jakieś 3000 miesięcznie. Musimy mieć te środki zapewnione. Ale to jest bez sensu. Zbieramy te pieniądze, żeby je wydać na takie podstawowe rzeczy. Te pieniądze jakby są wyrzucone.”

[Rozmówca A]

„Mieliśmy z różnych fundacji zagranicznych – niemieckiej, amerykańskiej. Mamy także jeden procent podatku, bo jesteśmy OPP[Organizacja pożytku publicznego – przyp. autorki]. Mamy składki członkowskie, które nie są naszym głównym źródłem finansowym. No i tylko tyle, bo działalność gospodarcza nie możemy. Nie mamy tego wpisanego w statucie, więc nie możemy nic sprzedać, ani takie rzeczy zarobić. Darowizny troszkę tam jest, ale też mało. Więc najwięcej z takich funduszy międzynarodowych, no i też OPP, jeden procent”

[Rozmówca B]

„Pierwszym źródłem jest Gmina Wyznaniowa Żydowska. To jest organizacja, która reprezentuje społeczność żydowską. Oni nam dają co roku 1/3 naszego budżetu. To jest dotacja, którą możemy wydać na wszystko co chcemy. My jesteśmy właściwie jedyną organizacją młodzieżową, a oni mają obowiązek wspierać młodzież. To są bardzo fajne pieniądze, bo są pewne i nie trzeba z nich się tak bardzo rozliczać, co jest najtrudniejsze w prowadzeniu organizacji w Polsce.”

[Rozmówca C]

Pojawiły się także informacje o dofinansowaniach bezpośrednio z Komisji Europejskiej, co może świadczyć o łatwości w przejściu z tego typu projektów do projektów bezpośrednio sfinansowanych w ramach funduszy strukturalnych.

„Ten projekt jest projektem edukacyjnym i jest sponsorowany przez któryś z funduszy Unii Europejskiej, ale to też jest projekt no taki, no jakby nie z funduszy Unii Europejskich, dysponowanych przez polski rząd, ale przez samą Komisję Europejską w tym momencie.”

[Rozmówca E]

„Ostatni większy....większe takie kampanie, jakie mieliśmy, np. „Nienawiść boli”, to było 4 lata temu. I to było fundowane przez Unię Europejską. To był rok Równych Szans dla wszystkich, albo coś takiego. Wszyscy Inni, Wszyscy Różni, albo coś takiego. No i z Unii dużo mamy, zapomniałem powiedzieć, że tam są duże środki z Komisji Europejskiej. Tak, więc te kampanie społeczne wtedy były fundowane przez to”

[Rozmówca B]

Kolejnym źródłem finansowania działalności są składki członkowskie. Dla większości organizacji jest to dodatkowy zastrzyk finansowy. Jeden z rozmówców wspomniał o formule popularnej w innych krajach, gdzie wiele osób wspiera wybrane inicjatywy poprzez comiesięczną automatycznie pobieraną z konta kwotę. Kwota ta jest zazwyczaj niewysoka, ale z punktu widzenia organizacji jej zaletą jest pewność uzyskania comiesięcznego dochodu.

„Organizacja finansowana jest głównie z ... po pierwsze... członkowie, którzy są tutaj opłacają składkę, do tego istnieje taki program „Direct Dialog”, który polega na tym, na podpisywaniu, na zgadzaniu się na, na jakby pociąganie z konta pewnej, pewnej ilości pieniędzy co miesiąc.”

[Rozmówca E]

Jako formę wsparcia ze strony sympatyków można uznać także składki z „1%”, czyli odprowadzaną część podatku dochodowego. W przypadku dużych i rozpoznawalnych organizacji, możliwe jest uzyskanie dość wysokich sum z tego tytułu. Kolejną formą dofinansowania są dobrowolne darowizny, które mogą mieć również charakter pozafinansowy.

„...dostajemy różnego rodzaju darowizny. Te darowizny są de facto dwóch rodzajów tylko. Tylko...Jedne są takie darowizny, które mają charakter wsparcia nas na przykład ... W większości tych projektów musimy mieć jakiś wkład własny, tak? I często tym wkładem własnym są darowizny, które otrzymujemy na przykład prawa do wykorzystania jakiś filmów, czy książek czy innych - jak Pani mówi ludzi twórczych.”

[Rozmówca D]

W większości rozmów potwierdziło się przypuszczenie, że startowanie w różnego typu konkursach w celu uzyskania środków finansowych zdarza się często. Dlatego tak istotne wydaje się rozpatrzenie powodów, dlaczego nie badane organizacje rzadko realizują projekty w ramach programów operacyjnych.

5.7 Dlaczego nie UE?

Właściwie każdy rozmówca podał inny powód dla którego badana organizacja nie realizuje projektów współfinansowanych z funduszy unijnych. Część wypowiedzi można jednak podsumować jako brak zainteresowania takim sposobem finansowania działalności.

„Ja Pani powiem, to jest bardzo proste. To...to jest... My jesteśmy organizacją, nasi członkowie to są ludzie pracujący zawodowo. Albo na emeryturze. Czyli ludzie, którzy są zaangażowani w jakieś sprawy zawodowe. No ja tu jak Pani widzi, codziennie mam co robić.....prawda? To nie jest to, że ja teraz mam jakąś wiedzę i teraz wymyślę projekt, i będę gotowy przez mniej więcej pół roku poświęcać dużo czasu na tę sprawę. Nie, nie.”

[Rozmówca D]

Może to być spowodowane zarówno zaspokojeniem potrzeb finansowych z innych źródeł, jak i brakiem konkursów dopasowanych tematyką do profilu organizacji. Kolejnym powodem może być niska ogólna dynamika działania instytucji, a co za tym idzie – brak planów mogących skutkować realizacją dużego projektu.

Zdarzyła się także wypowiedź o planowanym aplikowaniu – planowany projekt wydaje się być niezwykle interesujący z punktu widzenia wzmacniania tolerancji w Polsce.

„To jest otwarty konkurs na projekty innowacyjne na realizację współpracy pomiędzy władzami samorządowymi, a sektorem pozarządowym, a ponieważ my od dawna myśleliśmy o tym, żeby w jakiś sposób zrobić taki zestaw wytycznych dotyczących przejmowania zarządu nad instytucjami kultury, znaczy recepcji kultury przez osoby fizyczne, albo organizacje pozarządowe, to znaczy jest to teoretycznie możliwe, ale nie ma wytycznych prawnych i jest obawa zawsze ze strony samorządu, że to się może nie udać, że to może być....no, że ktoś się może przyczepić....no różne, różne sytuacje się zdarzają, natomiast, z punktu widzenia chociażby ekonomicznego byłoby to zdecydowanie bardziej efektywne, w wielu przypadkach, a też mogłoby i bardzo pozytywnie wpłynąć na program takiej instytucji, właśnie myślimy o zgłoszeniu takiego projektu, o zrobieniu, by dokładnie przyjrzeć się sytuacji i wypracować jakiś rodzaj rekomendacji w tym obszarze.”

[Rozmówca H]

Bariery ideologiczne

W wywiadach prowadzonych z organizacjami zajmującymi się wspieraniem środowiska LGBT pojawił się wątek związany z nieotrzymywaniem pewnych dotacji ze względów ideologicznych. Przedstawiciele organizacji wyrazili opinie, poparte również faktami, że ich projekty mogą być lub były odrzucane ze względów ideologicznych. Biorąc pod uwagę uzyskiwanie przez te same organizacje wsparcia ze strony innych podmiotów, gdzie również trzeba było spełnić szereg kryteriów formalnych i merytorycznych, przypuszczenie wydaje się uzasadnione. Jednocześnie organizacje te próbują przygotowywać projekty o szerszej tematyce, mając świadomość że przeciwdziałanie homofobii w opinii decydentów nie jest istotną kwestią. Z punktu widzenia koncepcji Floridy, jest to dobry

kierunek, ponieważ tolerancja według tego autora jest pojęciem szerokim i obejmuje nie tylko kwestie związane z orientacją seksualną. Można przypuszczać iż postawa akceptacji wobec odmienności ma również taki charakter, dlatego planowanie działań nakierowanych na szeroko pojętą tolerancję może skutkować poprawieniem się poziomu tolerancji w naszym kraju.

„Może, nie wiem, albo...Ale są różne. No np. ta jedna organizacja przez jakiś czas, parę lat temu, to też było dla nich zbyt kontrowersyjne. I nie chcieli, tak. I to było jasne, że to nie jest temat dla nich. I musieliśmy to zgłaszać do Ameryki, że ich fundacja w Polsce jest homofobiczna i totalnie się zmieniło w pewnym momencie. Więc wiemy, że tak się dzieje, że to muszą zrozumieć czemu to jest ważne i tak dalej. No i dlatego bardzo często nie dostajemy tych grantów.”

[Rozmówca B]

„Może to jest zbyt kontrowersyjne na takie rzeczy, ale nie mogę pamiętać teraz...Tak mi się wydaje, że jest bardzo mało miejsca. Na pewno bardzo często...Często składamy, bo składamy i tak robimy to na uparte, że musimy, ale wiemy, że na pewno nic z tego nie będzie. Na przykład teraz jest szwajcarski grant ogłoszony i składamy też, ale wiemy, że oni...Przynajmniej mamy takie informacje, że oni nie są bardzo skłonni, żeby fundować jakieś...działania na rzecz LGBT. I dlatego zawsze musimy wymyślić jak można to ubrać w jakieś słowa, że to jest więcej o tolerancji, więcej o wspieranie....jakieś tam społeczne angażowanie, czy wolontariatu, czy coś takiego... A nie, że walczymy z homofobią w Polsce.”

[Rozmówca B]

„Na przykład, kilka lat temu...to było jakieś pięć lat temu, z budżetu miasta nie dostaliśmy ani złotówki na nasz projekt. Wtedy w mieście dosyć mocno rządził PiS i właśnie jakaś tam...już nie pamiętam nazwiska...powiedziała, że na takie organizacje jak nasza nie mogą dać pieniędzy żadnych, na żadne granty, żadne projekty, właśnie ze względu na tematykę. Nie dostaliśmy wtedy przez cały okres pieniędzy. Natomiast potem jak już zmieniły się władze, to się też zmieniło podejście do tego. Mamy najlepsze możliwości jak do tej pory.

[Rozmówca A]

Jednocześnie badania ilościowe pokazały, że działania których zakres tematyczny obejmowałby priorytety badanych organizacji są praktycznie nieobecne w programach operacyjnych. W rozmowach przekonanie o małej liczbie możliwości znalazło swoje potwierdzenie. Nie spotkałam się za to z opinią o niewystarczającej wiedzy, jedynie niektórzy rozmówcy zwracali uwagę na braki kadrowe – brak osób które mogłyby się zająć ubieganiem o środki unijne i realizowaniem projektu. Podkreślano także wagę kryteriów według których ocenia się projekty, które mogą prowadzić do selekcji negatywnej.

„Na przykład tego typu różne projekty mają różnego rodzaju blokady, wszystkie projekty unijne mają bardzo silnie podciętą, podkreśloną opcję genderową, tak? Nie ma kobiet w projekcie? 100 punktów mniej. To właśnie o to chodzi, że można by było ustawić tak, te kryteria by doprowadzać do zmiany społecznej.”

[Rozmówca G]

5.8 Programowanie polityki strukturalnej Unii Europejskiej a obszar działalności organizacji

Kolejnym poruszonym wątkiem, prowadzącym do sformułowania rekomendacji dotyczących działań mających zwiększyć zaangażowanie podmiotów działających w obszarze tolerancji w realizację polityki regionalnej Unii Europejskiej był obszary działalności badanych organizacji.

Rozszerzenie działalności

W wywiadach przewijał się wątek niewystarczającego poziomu zatrudnienia w organizacjach, dlatego rozmówcy pytani na co mogliby chcieć przeznaczyć dodatkowe środki często wskazywali na nowe etaty. Łączyli to z możliwością poszerzenia działalności, skierowania szerszej pomocy do nowych grup. Niestety zwiększenie stałego zatrudnienia nie mieści się w ramach działalności projektowej, co wynika z samego charakteru tworzenia i realizowania takich przedsięwzięć. Rozmówcy pytani o nowe działania potrzebujące dofinansowania często wskazywali na stałą działalność, codzienne wsparcie, zwiększenie

liczby godzin oferowanego wsparcia. Wyraźnie widać, że organizacjom brakuje poczucia stabilizacji, a ciągła zależność od grantów jest do pewnego stopnia męcząca. Można stać na stanowisku zakładającym konieczność przystosowania się do realiów projektowych, ale z drugiej strony można także wyobrazić sobie jak w pewnym stopniu negatywnie wpływa to na planowanie strategiczne, budowanie wieloletnich planów, niekoniecznie zależnych od kolejnych konkursów. Tak samo faluje poziom zatrudnienia w organizacjach, związany z realizacją danych projektów. Powraca tu temat finansowania sektora pozarządowego w Polsce i braku stałych źródeł, jak chociażby niskie ale comiesięczne wpłaty od indywidualnych podatników.

„Prawda jest taka, że tutaj na stałe są maksymalnie...no cztery osoby, no jeżeli jesteśmy zaangażowani w projekty to zaniedbujemy aplikowanie o kolejne, jeśli aplikujemy o projekty, to wiadomo, złoży się dziesięć aplikacji a może jedna zostanie przyjęta, więc to taki odsetek zazwyczaj funkcjonuje, nie tylko w kulturze, tak mi się wydaje, no tak....ciężko, ciężko jest to jakoś podzielić, w tej chwili na przykład czekamy na rozstrzygnięcia trzech konkursów, a czwarty projekt jest w drodze, więc non stop pomiędzy realizacją projektów musimy znaleźć czas na, żeby szukać kolejnych grantów. No ale nie mamy jakiegoś takiego stricte podziału obowiązków, że jest jedna osoba od szukania...”

[Rozmówca H]

„Wspieranie ludzi w różnych takich...no pomoc psychologiczna i prawnicza. I takie rzeczy...To wskazuje też na to, że potrzebują takie instytucjonalne też wsparcie. Że mamy pewność, żeby mieli pracowników, nie tylko, że mamy grant na rok, więc zatrudnimy kogoś na rok i może będzie, może nie i biuro tak się rozszerza i kurczy. Bo w danym roku mamy trzy, potem pięć, potem sześć, potem trzy, dwa...Więc takie bardziej też strukturalne rzeczy”.

[Rozmówca B]

Kolejną kwestią mogłoby być dofinansowanie działalności regionalnej, rozmówcy mają świadomość, że ograniczenie się do terenu Warszawy, może być niewystarczające. Z punktu

widzenia koncepcji klasy kreatywnej, więcej silnych pod względem inicjatyw kulturowych oraz różnorodnych miast, oznacza wzrost poziomu tolerancji w Polsce. Wiele istotnych dla tolerancji organizacji z racji możliwości wpływu działa w stolicy i jak sami rozmówcy przyznają, nie zawsze są w stanie dotrzeć i funkcjonować w innych miastach.

„Na pewno zbudowanie i wspieranie tych lokalnych oddziałów, bo oni mają najtrudniej. Najtrudniej, żeby się utrzymać, bo nie mają lokalu, nie mają gdzie się spotkać, nie mają...No i wtedy ludzie nie mogą robić, co chcą robić. Np. w tym kolejnym kampanii, którą chcemy robić dla rodziców, to chcemy np., żeby była grupa wsparcia dla rodziców. I oczywiście ci rodzice, którzy mają najwięcej problemów, to są te poza Warszawą, a tam to nie ma biura, nie ma gdzie się spotkać i to już nie działa tak. Bo o ile same osoby LGBT mogą się spotkać gdzieś w knajpie i gdzieś się spotkają i poznają, to to rodzice w ogóle są w próżni”

[Rozmówca B]

„I wydaje mi się też, że warto by było, by taka organizacja jak nasza była czynna nie od 18.00, tylko od rana, Od 12.00, na przykład, dla osób, które mają inne godziny pracy, czy dla osób, które studiują. To czasami jest przeszkodą, że jest otwarte tylko wieczorem. Albo ci, którzy szukają pomocy. Czasami niektórzy muszą przyjechać z innego miasta.”

[Rozmówca A]

„To to wszystko robimy teraz, i rozszerzenie tego jeszcze bardziej profesjonalne, niż to, co mamy. W szczególności zatrudnienia osób. Byłoby świetnie, gdybym mogła zatrudnić osoby. Bo teraz jest często tak, że te osoby podejmują działania wolontarystyczne. To nie znaczy, że one są nieprofesjonalne, tylko są opłacane nie na takim poziomie, na jakim powinny być opłacane, prawda? Za swoją specjalizację.”

[Rozmówca A]

W grę może wchodzić także ryzyko związane z realizacją projektu, ryzyko może mieć charakter zarówno finansowy, ale także związany z czynnikiem ludzkim, dlatego organizacje

pozytywnie odnoszą się do projektów, które przygotowują osoby im znajome, choć niekoniecznie formalni członkowie organizacji. Jest to ciekawy wątek, bo z jednej strony potwierdza teorię Floridy o tym jak przedstawiciele klasy powiązani są w luźne sieci, ale jednocześnie podkreśla znaczenie zaufania, które kojarzone jest z klasycznie pojmowanym kapitałem społecznym.

„To jest kwestia zaufania. No to nie są, to nie jest działalność komercyjna. To nie jest taka działalność, że wchodzimy w jakiś układ finansowy i zabezpieczamy się przed jakimś ryzykiem komercyjnym – wyjdzie – dobrze, nie wyjdzie – jesteśmy zabezpieczeni i się możemy za rok pożegnać. Tutaj wchodzi zbyt ważne sprawy. Takie i ludzkie i reputacji, prawda?”

[Rozmówca D]

Nowe projekty

Rozmówcy mówili także o konkretnych działaniach, które wymagają dużych nakładów finansowych, ze względu na skalę. Obecne możliwości finansowe i osobowe organizacji nie pozwoliłyby na realizację wymienianych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym czy kampanii społecznych. Złożenie wniosku o dofinansowanie ze środków strukturalnych stanowiłoby szansę na zwiększenie budżetu. Jednocześnie rozmówcy muszą pamiętać o wcześniej sygnalizowanych ograniczeniach, takich jak bariera ideologiczna czy też po prostu brak działań, konkursów do których mogliby się zgłosić. Tematy związane z promowaniem kultury i różnorodności są praktycznie nieobecne w polskich programach operacyjnych. Unia Europejska została zbudowana na paktach gospodarczych, ale już od wielu dziesięcioleci zasady równości czy praw pracownika są ważnymi tematami, którymi zajmują się Wspólnota. Jednocześnie zgodnie z koncepcją Floridy rozwój gospodarczy oparty o nowe technologie jest bardziej możliwy tam gdzie tolerancja jest na równi z talentem i technologią i kraje unijne mogłyby na tym skorzystać. Sama struktura Unii Europejskiej, składającej się z 28 autonomicznych i różnorodnych państw, powinna zachęcać kraje Wspólnoty do większego zainteresowania podejściem zaproponowanym przez Floridę. Nowe projekty, również w dziedzinach rzadko obecnych w aktualnej i poprzedniej perspektywie finansowania, mogłyby zwiększyć poziom tolerancji w naszym kraju. Tutaj rząd polski jako

podmiot odpowiadający za strategię rozwoju regionalnego mógłby włączyć nowe wątki do programowania, powiązane z kulturą i różnorodnością. Rozmówcy proponują przede wszystkim działania o charakterze edukacyjnym, dodatkowo pojawiła się sugestia, że pewne nowe rozwiązania zostały wypracowane, ale niestety niezastosowane.

„Jakby kwestia na pewno to, że projekty jeżeli są finansowane na przykład z pieniędzy Unii Europejskiej, to wyłącznie na edukację. No i w tym momencie to się nie zmienia...”

[Rozmówca E]

Dobry przykład, jak środki z funduszy unijnych mogą być wydatkowane na prokreatywne projekty został przedstawiony na końcu rozdziału – przykład Fabryki Sztuki.

Kolejną możliwością poszerzenia katalogu realizowanych działań jest bardzo spójna z koncepcją klasy kreatywnej możliwość gdy osoba z otoczenia organizacji przychodzi z gotowym pomysłem, który chce wdrożyć w życie. Rozmówcy dopuszczają taką możliwość, a ze swojej strony oferują wsparcie merytoryczne – wiedzę i doświadczenie wyniesione z ukończonych działań.

„Ja bym chciał, ale to nie działa tak do końca, żeby był taką platformą, która umożliwia realizację własnych projektów. Mamy księgowość, dorobek socjalny i własne fundusze i tak naprawdę, gdyby ktoś przyszedł z własnym pomysłem i byłby w stanie napisać wniosek, to myślę, że mógłby zrobić własny projekt.”

[Rozmówca C]

5.9 Opis przypadku – osiedle kreatywne Księży Młyn

Cała część empiryczna tej pracy została poświęcona programowaniu na poziomie kraju. Oprócz tego w obu perspektywach programowania istotnym elementem była polityka strukturalna planowana i realizowana na poziomie województw. W przypadku obecnie kończącego się okresu, było to szesnaście Regionalnych Programów Operacyjnych.

W czasie poszukiwania respondentów do badania, dotarłam do realizatorów projektu współfinansowanego z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego. Projekt polega na rewitalizacji dziewiętnastowiecznych, pofabrycznych budynków na terenie Księżego Młyna, w celu stworzenia tam inkubatora kultury. „Art_Inkubator” to wyjątkowy przykład próby wdrożenia koncepcji Floridy w życie. Poniższy opis oparty jest na wywiadzie przeprowadzonym z Dyrektorem Zarządzającym Fabryki Sztuki – organizacji kultury będącej partnerem projektu.

Strategia miasta Łódź zakłada, że miasto ma przyciągać osoby kreatywne oraz biznes oparty o sztukę i design. Łódź kandydowała do tytułu Europejska Stolicy Kultury. Władze miasta starają się przygotować infrastrukturę pod nowe inwestycje, przyjazną dla przedsiębiorców. W ocenie mieszkańców starania te są niewystarczające, ale zarówno publiczne inicjatywy, jak i prywatne inwestycje przybliżają Łódź do realizacji wizji nakreślonej na najbliższe lata. Wykorzystywane są zapomniane pofabryczne budynki, które oferują niepowtarzalną architekturę oraz skalę. Hotele czy biura mieszczące się w dziewiętnastowiecznych ceglanych zabytkach mają charakter pasujący do opisu Floridy dla miejsc sprzyjających pracy i życiu klasy kreatywnej. Łódź pod wieloma względami jest wyjątkowym miejscem w Polsce, ze względu na swoją historię, funkcjonowania na styku wielu kultur i rozwijających się przedsiębiorstw, ma potencjał do przyciągnięcia klasy kreatywnej i przemysłu wysokich technologii.

„To jest dla Łodzi takie pytanie, bo mówimy o tradycji wielonarodowościowej, wręcz tożsamość łódzka, bo tradycja to jest krótka w porównaniu z innymi miastami. Tożsamość powstania Łodzi zasadza się na innowacji i przedsiębiorczości. Bardzo spływając ci pierwsi fabrykanci, pierwsi biznesmeni, chodzili na proste działania rozrywkowe. Ale świadomość rośnie, jednocześnie potrafili budować szpital, fundować szkoły, budować kościoły różnych wyznań w zależności od tego, z jakiego wyznania byli i widzieli coś, co dzisiaj się nazywa społeczną odpowiedzialnością biznesu.”

[Rozmówca F]

Tak jak dla władz Łodzi i dla twórców projektu Art_Inkubator, koncepcja klasy kreatywnej była inspiracją czy też źródłem argumentów za finansowaniem projektów zmierzających do rewitalizacji pofabrycznych terenów i zaadaptowania ich dla potrzeby artystów, tak dla

niektórych osób teoria Floridy może mieć zdecydowanie negatywny wydźwięk, prowadzący do zaniku historycznej tkanki miasta.

„I to są właśnie te takie pułapki, które są związane z klasą kreatywną. A z drugiej strony ta terminologia klasy kreatywnej to jest znowu przypadek Księżego Młyna, jest stosowana jako narzędzie walki z władzą. To znaczy, że pojęcie klasy kreatywnej, położyło się na taką politykę kultury, która jest prowadzona od czasu Kongresu Kultury Polskiej, czyli tego hasła „Kultura się liczy”, że kultura, to nie tylko pozycja po stronie wydatków w budżecie, ale może generować pewien zysk i tak dalej i tak dalej, i tu się stosuje Floridę, żeby pokazać, że żeby rzeczywiście miasto przynosiło zyski, było atrakcyjne, to musi być różnorodne. Więc konserwatywne władze powinny się odczepić od gejów, lesbijek, lewaków, artystów, uruchomić tereny, które są nieużywane, czyli na przykład tereny pofabryczne – oddać je artystom, bo wtedy się podbije wartość gruntu. Tylko problem z większością takich polityk i to też jest Łódź, która wpada w tę pułapkę, to jest to, że osoby, które posługują się w sposób instrumentalny w dobrej wierze, nie do końca wiedzą co zrobić potem. Co zrobić z tym miastem kreatywnym, w momencie, kiedy okaże się, że jest to miasto, które jest...no miasto, które jest miastem, które jest ekskluzywne, tak?”

[Rozmówca G]

Krytyka koncepcji klasy kreatywnej jako podstawy do tworzenia strategii rozwoju miasta opiera się na założeniu, że jej zastosowanie prowadzi do wykluczenia społecznego. Można odnieść się do tych zarzutów analizując całą politykę miasta, nie tylko tą dotyczącą takich inwestycji. Realizacja projektów takich jak Art_Inkubator stanowi element dodatkowy wobec wszystkich działań miasta, w obrębie których znajduje się zarówno edukacja jak i pomoc społeczna. Ważne, żeby przyjęta strategia miasta nie była cząstkowa, a obejmowała reagowanie na różne problemy miasta, nie tylko niewystarczający rozwój gospodarczy oparty o innowacje.

Fabryka Sztuki

Art_Inkubator realizowany jest przez Fabrykę Sztuki, instytucję działającą od 6 lat z inicjatywy dwóch organizacji pozarządowych oraz urzędu miasta. Fabryka Sztuki jest aktywna na polu edukacyjnych, organizuje wystawy, przedstawienia i festiwale. Swoim

otwartym charakterem wpisuje się w koncepcję klasy kreatywnej, współpracuje ze studentami. Doświadczenia te pozwoliły na sformułowanie koncepcji projektu Art_Inkubator, przygotowania trwały trzy lata. Trzeba także podkreślić, że Fabryka Sztuki zdecydowała się na omawiany projekt również z pragmatycznych powodów – możliwość uzyskania dofinansowania z obszaru nieco innego od tych dedykowanych stricte działaniom kulturowym. Jest to podejście podobne do przywoływanych wcześniej rozmówców, którzy również dostosowywali ostateczną koncepcję projektu do sposobu sformułowania konkursu.

„Są w Łodzi ludzie kreatywni, którzy nam pomogli i jakby znaleźliśmy to coś, co dla nas w ogóle było obce, dla ludzi zajmujących się sztuką, kulturą, czyli przedsiębiorczość i biznes. (...) Wyszło tak, że z pomysłu na rewitalizację, ten projekt nagle zaczyna pączkować i wchodzić w zupełnie inne obszary, o których pewnie trzy lata temu, ja nie miałem zupełnie pojęcia, bo nie jestem z wykształcenia ekonomistą i nie zajmowałem się sytuacjami wsparcia dla biznesu.”

[Rozmówca F]

„Przygotowania trwały trzy lata. Jak na nasze warunki to wcale nie było tak długo. Jak zawsze są jakieś zawirowania. Zauważyło też to, że konkursy były odraczane (...) W ciągu tych trzech lat przygotowaliśmy wszystkie decyzje środowiskowe, wszystkie plany, projekty, kosztorysy i dzięki temu mamy uzyskane pozwolenia na budowę, zmiany organizacyjne i prawne, żeby w samej fabryce można było ten projekt realizować.”

[Rozmówca F]

Co ciekawe, realizujący projekt nie mieli wcześniejszych doświadczeń związanych z realizacją projektów współfinansowanych ze środków strukturalnych, choć z pewnością mogli liczyć na wsparcie merytoryczne ze strony partnera samorządowego. Pytani o wcześniejsze doświadczenia z aplikowaniem o środki unijne, przyznali że cele proponowane w projekcie, a powiązane ze wspieraniem kreatywności, nie spotkały się z dobrym przyjęciem ze strony instytucji wdrażających. Rozmówca przyznał, że w ramach ogłaszanych konkursów nie ma wystarczającej przestrzeni na działania, które chciałby zrealizować. Barierą jest także konieczność sfinansowania wkładu własnego.

„To jest mój nie pierwszy inwestycyjny projekt, ale pierwszy projekt inwestycyjny, w którym pozyskujemy środki z Unii Europejskiej. To jest dużo więcej, inaczej, dodatkowe ilości dokumentów, być może te procedury się przez to wydłużają.”

Potrzebujemy funduszy na wkład własny, być może w nowym okresie projektowania dostosowanie się w ramach projektu, takie specjalne działania, które by zahaczały o kulturę, ale nie twarde, tylko miękkie. Działania warsztatowe (...) To jest taka strefa pomijana, to trzeba szyć. Później jak składaliśmy projekt na wsparcie dla sektora kreatywnego, który zakładał przeprowadzanie szkoleń kreacyjnych i biznesowych, następnie mieliśmy udzielać wsparcia 25 podmiotom na założenie własnych firm. Spotkało się to z wielkim zdziwieniem – co to są sektory kreatywne? Instytucja kultury będzie udzielała pożyczek? Zrobiliśmy taki projekt, ale nie przeszedł on warunków formalnych.”

„Problem jak zawsze jest z tym, że mamy dużo potrzeb. Instytucja kultury jest gdzieś w kolejności za drogami, kanalizacją i wodą w kranie. Jest ważna, ale w tej hierarchii inwestycji, jest gdzieś na kolejnych miejscach, a same instytucje kultury patrząc na obiekty też wymagają olbrzymich nakładów.”

[Rozmówca F]

Zgodnie z postawioną diagnozą, absolwenci kierunków artystycznych po ukończeniu studiów rzadko podejmują ryzyko rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej, również ze względu na brak wystarczającego wsparcia. Brakuje im zarówno dostępnej infrastruktury – biur, pracowni, sal konferencyjnych, ale także wiedzy z zakresu zarządzania. W ramach projektu stworzona zostanie przestrzeń dla takiej aktywności, a w dalszych etapach planowane jest także uzupełnienie projektu o aspekt edukacyjny.

Odbiorcami projektu mają być młodzi przedsiębiorcy i artyści, zajmujący się tworzeniem nowych form, co raz jeszcze przywodzi na myśl oryginalną koncepcję Floridy.

„Wyzaczyliśmy sobie pewien obszar wsparcia, w kierunku, którego chcemy iść i komu go dedykować. Równocześnie, jako, że jesteśmy instytucją kultury, więc to wsparcie jest poszerzone i nieograniczone do samych przedsiębiorców, czy to będą start-up'y czy obojętnie jak długo będą działali na rynku zgodnie z definicjami i

przyjętymi kanonami dla wsparcia młodych film – ale rozszerzyliśmy to jeszcze o studentów uczelni artystycznych i kierunków kreatywnych. Wprowadziliśmy własną definicję młodych artystów – są to osoby, które nie ukończyły 35 roku życia, nie koniecznie muszą posiadać dyplom uczelni artystycznej, ale raczej wykonują prace, zajmują się czymś, co powszechnie jest uważane za twórcze i artystyczne.”

[Rozmówca F]

Tak jak w przypadku wcześniej omawianych obszarów, realizujący projekt mierzą się z pewnego rodzaju blokadą ideologiczną, zmianą podejścia do funkcjonowania i finansowania sztuki. Wielu artystów i zajmujących się tworzeniem różnych form osób może mieć problem z umiejscowieniem siebie wśród „przemysłów kreatywnych”. Jednocześnie, jak pokazuje koncepcja Floridy, osoby te poprzez swoją działalność przyczyniają się do rozwoju gospodarczego, co może dziać się zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio. Bezpośrednio artyści mogą zarabiać na swojej działalności, a pośrednio – zgodnie z koncepcją klasy kreatywnej – wpływają na natężenie tolerancji. Jednocześnie sposób rozumienia tego problemu przez mojego rozmówcę wskazuje jak szeroko widzi on problem przedsiębiorczości i finansowania w sferze kultury, nie ogranicza się tylko do opisu własnego projektu, ale wskazuje w jakim kierunku mogłyby iść rozwiązania na poziomie regionalnym i krajowym. Można przypuszczać, że sukces Art_Inkubatora zwróci uwagę innych instytucji na ten sektor gospodarki i wesprze przemysł kreatywny nie tylko poprzez bezpośrednią pomoc w ramach projektu, ale i też przeniesienie wypracowanych rozwiązań do innych miast.

„Myślę, że problemem jest to, że część osób ze środowisk szczególnie kulturalnych traktuje definicję, ale i ten nowy sektor, przemysł kreatywny, jako efemerydę, hybrydę. Uzasadnione jest to niebezpieczeństwo, że sama kultura zostaje zepchnięta do roli służebnej marketingu, działań promocyjnych. Jest takim pretekstem, który się bierze, „wyciska”, a o którym się potem zapomina. Często spotykam się z takimi zarzutami, że nie traktuje się kultury wyjątkowo, że jej autoteliczność jest jasna, że jest wartością samą w sobie i nie musi stanowić dodatku. (...) Dla mnie i tak kultura jest czymś pierwszym. Jeśli mówimy o Art Inkubatorze to będzie najważniejsza rzecz, ale jednak świat się zmienia i trzeba podejść do tego troszeczkę inaczej. To nie znaczy, że teraz

mamy przejść na model taki, że Państwo nie powinno finansować i wspierać kultury. To jedno nie zaprzecza drugiemu, to spokojnie może funkcjonować razem.”

[Rozmówca F]

Tak jak wspomniano powyżej, Art_Inkubator to nie tylko pieczołowite odrestaurowanie i zaadaptowanie do potrzeb młodych artystów budynków dawnej manufaktury Karola Schleibera w sposób który ma zachować ich oryginalny charakter. Kolejnym etapem będzie moduł edukacyjny. Autorzy projektu chcą stworzyć multimedialną platformę, która pozwoli aspirującym do założenia własnego biznesu artystom zdobyć kompetencje potrzebne do jego prowadzenia poprzez, między innymi, e-learning. Ich ambicją i celem jest to, aby Art_Inkubator działał w pełni już od pierwszego dnia, tak żeby beneficjenci ostateczni dostali zarówno odpowiednie wsparcie merytoryczne, jak i przestrzeń do działania. Dyrektor Fabryki Sztuki ma pełną świadomość, że sama infrastruktura jest niewystarczająca dla właściwego wsparcia przedsiębiorców i potencjalnych przedsiębiorców, jest to zresztą model stosowany przez klasyczne inkubatory, np. akademickie, gdzie zazwyczaj oprócz biura można skorzystać z profesjonalnych porad.

„Ten projekt składa się z 3 elementów: pierwszy z nich jest częścią budowlaną, instalacyjną, którą teraz wybieramy, na koniec będziemy jeszcze wybierali dostawcę konkretnego wyposażenia plus jeszcze bardzo jeden istotny projekt, którego nazywamy multimedialną platformą zarządzania kreatywnością. W ramach tego działania chcemy przygotować taką grupę portali, która będzie przydatna dla wszystkich osób działających w kulturze, dla przedsiębiorców kreatywnych, gdzie będą mogli znaleźć wsparcie usługowe, będzie to duży portal wiedzy, baza wiedzy, dotycząca kultury zagadnień prawnych, promocyjnych, marketingowych z danej dziedziny, ale z obszarów, które będą istotne dla wszystkich, którzy działają w kulturze.”

[Rozmówca F]

Ostateczny sukces inkubatora będzie zależny od możliwości zbudowania sieci podmiotów działających wokół niego – firm czy organizacji pozarządowych. Twórcy Art_Inkubatora zakładają, że na niektórych usługach będą mogli zarabiać, np. wynajmować powierzchnie. Jednocześnie nie oznacza to rezygnacji z założonego poziomu artystycznego, w ramach

projektu mają być wspierane przede wszystkim artystyczne działania niszowe, a nie popularne.

„Chodzi o to, żeby to przełożyć na coś większego i budować koalicję wokół AI firm, które już działają na rynku, które będą mogły korzystać z usług tych nowopowstających czy stowarzyszeń, które będą mogły coś dla nich przygotować. Tu jest łączenie biznesu z działaniami kulturalnymi, to jest cel, jaki sobie stawiamy. W sensie materialnym AI nie będzie się bardzo różnił od innych inkubatorów - będziemy mieli biura do wynajęcia dla beneficjentów, będą pokoje biznesowe na spotkania, będą pokoje, które będą salami konferencyjnymi, ale również będzie można robić tam działania warsztatowe – edukacyjne, kulturalne. To, czego nie ma w innym inkubatorach to pracowanie artystyczne, które będzie można dowolnie profilować i wynajmować na godziny, bo artyści często potrzebują miejsca na skończenie projektu, na niewielki czas.”

[Rozmówca F]

„Działania, które realizujemy mają charakter niszowy i nie wyobrażam sobie żebyśmy mogli zostać potraktowani w taki sam sposób, bo nie znajdziemy sponsorów, wielkie firmy się tym nie zainteresują, bo to nie jest masowy odbiorca. Bardzo istotne, zatem jest, aby te działania na pograniczu kultury alternatywnej, działań edukacyjnych, żeby wspierać.”

[Rozmówca F]

Projekt "Utworzenie w ramach Fabryki Sztuki w Łodzi Inkubatora Kultury - Art_Inkubator" otrzymał dofinansowanie z Funduszu Europejskiego w ramach konkursu „Oś priorytetowa III Gospodarka, innowacyjność, przedsiębiorczość RPO WŁ na lata 2007-2013 Działanie III.4 Rozwój otoczenia biznesu”. W momencie przeprowadzenia wywiadu wybierano wykonawcę, obecnie prace budowlane i konserwatorskie są w zaawansowanym stadium. Postępy można śledzić na Facebooku.

5.10 Podsumowanie

Postawy organizacji wobec projektów współfinansowanych z funduszy UE

Można wyróżnić dwie podstawowe postawy – brak potrzeby korzystania z tych środków oraz chęć i starania o ich uzyskanie, pomimo wielu ograniczeń. Część rozmówców twierdziła, że ich organizacja nie aplikuje i nie planuje aplikować o fundusze unijne, ponieważ obecne potrzeby organizacji są zaspokajane z innych źródeł. W tych przypadkach organizacje rozważałyby aplikowanie o środki unijne, gdyby aktywnie w tym kierunku działał jeden z członków lub osoba zaprzyjaźniona, byłoby gotowe wtedy wspomóc taką osobę ze strony merytorycznej i organizacyjnej.

Pozostałe organizacje bardzo aktywnie poszukują możliwości uzyskania dofinansowania, również w ramach programów polityki regionalnej. Dobierają partnerów, zgłaszają się do konkursów, przyznając przy tym że najczęściej muszą dostosowywać treść proponowanego działania pod wymogi, ponieważ nie znajdują konkursów adresowanych do typu działalności jaki oni prowadzą.

Wpływ polityki strukturalnej na kulturę i tolerancję w rozumieniu Floridy

Część rozmówców była świadoma znaczenia działalności własnej organizacji i wpływu na społeczeństwo, jak również znali koncepcję klasy kreatywnej. Zauważali zmiany, jakie dokonują się w polskim społeczeństwie, które przejawiają się w większej jego otwartości i tolerancji. Jednocześnie możliwości współfinansowania ze środków polityki strukturalnej tego obszaru są bardzo ograniczone, co potwierdziło się w tej części badań. Charakter badań jakościowych nie pozwala na generalizowanie na całą populację, jednak w wywiadach wzięli udział przedstawiciele dużych, znanych organizacji, które mają zaplecze organizacyjne pozwalające na aplikowanie o środki unijne. Jeśli te organizacje widzą duże trudności ze znalezieniem konkursu, w którym mogliby się starać o środki, można przypuszczać iż mniejsze i słabsze organizacyjnie instytucje mogą mieć większe problemy.

Z drugiej strony, w wywiadach pojawiały się zdania, że organizacje z chęcią wydałyby nowo pozyskane środki na zwiększenie poziomu zatrudnienia czy też opłacenie większej siedziby – różne propozycje które nie miały charakteru umożliwiającego zmieszczenia się w charakterystyce i cyklu projektu. Można wysnuć wnioski świadczący o niedostosowaniu oczekiwań instytucji wspierających tolerancję w Polsce do ram, w jakich funkcjonuje polityka

regionalna i jej priorytetów. Prawdopodobnie część organizacji bardziej byłaby zadowolona z różnego sposobu wsparcia sektorowego, instytucjonalnego o charakterze stałym. Wynika to z ogólnej kondycji finansowej polskiego sektora pozarządowego, który jest wciąż młody i w małym stopniu sprofesjonalizowany.

Działania mające wpływ na klasę kreatywną

Najlepiej potencjalny wpływ działań badanych podmiotów widać na przykładzie projektu Art_Inkubator, którego realizatorzy widzą szansę na to, że ich projekt będzie oddziaływał nie tylko lokalnie. Mają nadzieję na powielenie ich pomysłu w innych miastach.

Organizacje działające na rzecz mniejszości narodowych i seksualnych widzą, jak zmienia się polska rzeczywistość również dzięki ich aktywności, zwiększa się świadomość Polaków. Wraz ze zwiększającą się świadomością problemów, takich jak akceptacja homoseksualności, zwiększają się również potrzeby w zakresie pomocy ze strony organizacji wspierających, czym kierowali się rozmówcy mówiąc o planowanych działaniach.

Współpraca z innymi podmiotami

Instytucje, z którymi prowadzono wywiady mają silne związki ze światem nauki, pracownicy uczelni często aktywnie działają w tych organizacjach. Można powiedzieć, że w wielu przypadkach sami stanowią klasę kreatywną. Dodatkowo aktywni w organizacjach są studenci. Organizacje często i chętnie wchodzą we współpracę z innymi podmiotami z tego samego sektora.

Dużo rzadziej wspomniane były przypadki współpracy ze światem biznesu, przy czym było to albo celowe, ze względu na chęć zachowania niezależności, jak również związane z kwestią światopoglądową. Przedstawiciele firm w Polsce nie chcą być kojarzeni z pewnymi kontrowersyjnymi zagadnieniami i organizacjami, za jakie uważa się te działające na rzecz Żydów czy też osób LGBT.

Rekomendacje zmian w planowaniu i wdrażaniu polityki strukturalnej

Podstawowa rekomendacja jest spójna z wynikami części ilościowej badań – w programowaniu polityki strukturalnej brakuje priorytetów bezpośrednio związanych z obszarem tolerancji w rozumieniu Floridy – adresowanych do organizacji działających na

rzecz mniejszości narodowych, seksualnych oraz artystów i kultury. W poprzedniej i obecnej perspektywie finansowania ogromny akcent położono na inwestycje w talent i technologie, jednak zgodnie z koncepcją klasy kreatywnej, taki kierunek nie zapewni optymalnego rozwoju dla gospodarki opartej o innowacje. Do przezwyciężenia pozostaje bariera, którą można nazwać mentalną – z jednej strony istotne jest uznanie, że potrzeby inwestycyjne w zakresie tolerancji są ważne dla polskiej ekonomii, a z drugiej trzeba zaniechać dyskryminacji organizacji których działanie może wydać się kontrowersyjne. Pierwsza musi być jednak zmiana w postrzeganiu różnego rodzaju mniejszości, jak również artystów i ludzi kultury, ponieważ mogą oni wydatnie przysłużyć się do wzrostu gospodarczego, a Polska może czerpać korzyści z rozwoju np. sztuki użytkowej i designu.

Z rozmów wynika, że organizacje dysponują zasobami wiedzy i doświadczenia umożliwiającymi przygotowywanie dobrych wniosków konkursowych a następnie efektywną realizację projektów. Mają wcześniejsze sukcesy na polu pozyskiwania różnego rodzaju grantów, dlatego można przypuszczać, że udostępnienie im przestrzeni rozumianej jako dedykowane działania w programach operacyjnych, będą z sukcesami aplikować o środki unijne.

Rozmówcy często podkreślali niewystarczające zasoby osobowe i o ile trudno oczekiwać, aby takie potrzeby mogli zrealizować w ramach funduszy strukturalnych, można oferować im wsparcie zewnętrzne np. poprzez programy stażowe finansowane z funduszy na politykę rynku pracy, czy też nieodpłatne usługi i preferencyjne warunki najmu.

Dla zwiększenia natężenia współpracy pomiędzy sektorem pozarządowym i biznesowym, warto promować projekty, w których realizatorami są międzysektorowe partnerstwa.

6 Wnioski i dalsze kierunki badań

Rekomendacja dla polskich regionów – lokalna polityka rozwoju zachęcająca klasę kreatywną do zamieszkania na danym obszarze, przy wykorzystaniu polityki strukturalnej Unii Europejskiej

Koncepcja klasy kreatywnej i czynników „3T” Richarda Floridy zaprezentowana w tej pracy pozwala na zidentyfikowanie obszarów kluczowych dla rozwoju regionalnego. Inwestycje w nie mogą być prowadzone również w ramach polityki strukturalnej Unii Europejskiej, jest to unikalna w skali ostatnich lat możliwość prowadzenia istotnych działań mających wpływ na siłę klasy kreatywnej w Polsce, a w szerszym zakresie – na sytuację gospodarczą naszego kraju.

Obowiązywanie programów operacyjnych z perspektywy 2007-2013 właśnie się kończy, choć niektóre aktywności w projektach będą kontynuowane do roku 2015. Jednocześnie instytucje je wdrażające mogą próbować wpływać na zwiększenie zainteresowania składaniem ostatnich wniosków oraz uczestnictwem w projektach przez osoby z grup decydujących o poziomie Tolerancji i zróżnicowania w danym województwie. Nawet jeśli wśród działań realizowanych w regionie nie ma takich kierowanych bezpośrednio do grup imigranckich czy osób o orientacji homoseksualnej, to mogą one startować w konkursach na ogólnych zasadach. Moją propozycją jest zachęcenie urzędników samorządowych do prowadzenia polityki informacyjnej i promocyjnej, na przykład w porozumieniu z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami kultury funkcjonującymi w różnych sektorach. Zorganizowany sektor pozarządowy sam nie przyciąga klasy kreatywnej, jednak działania przez niego prowadzone w zakresie wzmacniania Tolerancji mogą wpłynąć pozytywnie na wizerunek regionu. Można przypuszczać, że urzędnicy mogą dzięki współpracy z fundacjami i stowarzyszeniami uzyskać wiedzę istotną dla dalszego działania na rzecz wzrostu poziomu Tolerancji w województwach. Zaletą proponowanego przeze mnie rozwiązania jest jego niskosztowość, wadą - prawdopodobny brak świadomości samorządów terytorialnych na temat znaczenia różnorodności społeczności dla wzrostu gospodarczego. Przykładem niewłaściwego podejścia władz samorządowych do kwestii różnorodności są głośne sprawy braku wsparcia dla organizacji parad równości w Warszawie, czy likwidacji

klubu Le Madame. Takie działania mogą być kontynuowane w kolejnej perspektywie programowania.

Z punktu widzenia samorządów, wspieranie czynnika Tolerancja ma przewagę nad Talentem i Technologią z kilku względów. Po pierwsze nie wymaga tak kosztownych inwestycji, jak na przykład prowadzenie innowacyjnych badań prowadzących do rejestracji patentu, nie wymaga również zaawansowanej wiedzy technologicznej. Władzom lokalnym trudno byłoby wpłynąć na przykład na lokalizację wiodącej uczelni na terenie ich regionu, choć posiadanie ważnego ośrodka naukowego może sprzyjać poziomowi Talentu. Dodatkowo działania takie jak współpraca z uniwersytetem musi trwać dłuższy czas, by można było dostrzec jej rezultaty, a ewentualny przekaz medialny mógłby okazać się mało nośny i atrakcyjny.

Polskim miastom i regionom proponowałabym bliską współpracę z działającymi na ich terenie instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz kultury. Niekoniecznie musi to być wsparcie poprzez finansowe dotacje, raczej poprzez ułatwianie działalności, na przykład preferencyjne stawki umożliwiające wynajem lokali czy uwzględnianie potrzeb środowisk twórczych przy projektowaniu przestrzeni publicznej. W przypadku organizacji różnych imprez masowych, zamiast wydawać spore sumy na angaż gwiazd znanych z telewizji, można oddać scenę lokalnym zespołom muzycznym i teatralnym. Warto by samorządy, promując siebie również wśród potencjalnych turystów nie korzystały jedynie ze zdjęć i materiałów obejmujących najważniejsze zabytki regionu, ale sięgały do bardziej aktualnych wydarzeń.

Polska jest krajem jednorodnym pod względem narodowości, hołdującym w sferze deklaracji tradycyjnym wartościom rodzinnym. Jednocześnie młode pokolenie podróżuje, edukuje się i ma możliwość porównać polskie miasta z wiodącymi ośrodkami, na przykład europejskimi, ich otwartością, wielokulturowością. Moim zdaniem pierwsze polskie miasto, które odważy się postawić na Tolerancję w rozumieniu Florydy, uczyni swój atut z łatwości adaptacji dla każdego, niezależnie od koloru skóry czy orientacji, pokaże kulturę alternatywną ma szansę skutecznie przyciągnąć przedstawicieli klasy kreatywnej w najbliższych latach, a co za tym idzie – poprawić swoją sytuację gospodarczą.

Talent i Technologia uzyskują duże wsparcie dzięki realizacji programów operacyjnych realizowanych przy udziale funduszy unijnych, dodatkowo bardzo duże środki

wykorzystano na wspieranie klasy kreatywnej. Badania własne wskazały jednak na pewne szczególne obszary, na które powinny zwrócić również władze lokalne.

W zakresie Talentu powinny to być projekty mające na celu zwiększenie współpracy pomiędzy uczelniami a rynkiem pracy. Nawet jeśli w danym województwie nie ma dużo projektów ściśle związanych z tym tematem, samorząd może inicjować np. spotkania trójstronne, których celem będzie debata i wspólne wypracowanie lokalnej polityki w tym zakresie. Urzędnicy mogą monitorować realizowane na danym terenie projekty oddziałujące na rynek pracy, przygotowywać informacje i pomagać w ich promocji używając do tego swoich lokalnych mediów. Dzięki takim działaniom realizacja nowej perspektywy programowania 2014-2020 może także polepszyć się w zakresie wzmacniania Technologii. Według przedstawionych wyników badań, zbyt rzadko pracownicy sfery B+R są oznaczeni jako projektodawcy. Współpraca samorządów z uczelniami i ośrodkami badawczymi przy jednoczesnym działaniu informacyjnym nie zwiększy ilości działań, w których te grupy osób będą aktywne, może jednak wpłynąć pozytywnie na częstotliwość składania przez nich wniosków.

Badania wskazały także na niewielką ilość projektów, które poprawiają jakość i warunki do funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego, na przykład szerokopasmowy Internet. Władze lokalne powinny zadbać o maksymalne wykorzystanie istniejących możliwości, co będzie możliwe w nowej perspektywie programowania, a także wspierać inicjatywy w tym zakresie poza funduszami unijnymi.

Podsumowując, rekomendacja dla władz lokalnych obejmuje przede wszystkim koncentrację na wzmacnianiu Tolerancji. Okres do końca obecnej perspektywy programowania powinien zostać wykorzystany przede wszystkim na działania informacyjne i promocyjne w obszarach zidentyfikowanych jako luki kreatywności. Pozwoli to lepiej zaprogramować i realizować politykę regionalną w następnych latach, zarówno tę finansowaną z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, jak i krajowych oraz własnych.

Warte podkreślenia jest to, że województwa i miasta mogą poprawić swoją pozycję w rankingu centrów kreatywności nie tylko poprzez kosztowne inwestycje.

Analiza projektowanej na lata 2014-2020 polityki regionalnej współfinansowanej z funduszy Unii Europejskiej w Polsce

Aktualnie podejmowane są decyzje dotyczące nowej perspektywy programowania, której realizacja rozpocznie się już w kolejnym roku, zgodnie z harmonogramem przyjętym przez Radę Ministrów prace nad programami operacyjnymi mają zakończyć się do końca bieżącego roku (MRR 2013c). Dla Polski przeznaczono 72,9 miliarda euro, mają być one przeznaczone na innowacje, przedsiębiorczość, autostrady, badania i rozwój, zieloną energię i transport, rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz włączenie społeczne i edukację na potrzeby rynku pracy (MRR 2013a). Takie sformułowanie obszarów priorytetowych wynika z wcześniejszych dokumentów o znaczeniu strategicznym, jak Strategia Europa 2020 i specjalnie przygotowane dla Polski przez Komisję Europejską rekomendacje z niej wynikające, a także krajowy raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” i Strategia Rozwoju Kraju 2020 (MRR 2013b: 5-9).

Cel rozwojowy dla Polski określono następująco: **wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów, zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój oraz poprawa jakości życia ludności** realizowany w obszarach: konkurencyjna gospodarka, spójność społeczna i terytorialna, sprawne i efektywne państwo (MRR 2013d). Zidentyfikowano cztery główne obszary, w które należy inwestować by zlikwidować bariery rozwojowe: zwiększanie innowacyjności gospodarki, zwiększanie wykorzystania technologii cyfrowych, rozwój kapitału ludzkiego oraz poprawa transportu (MRR 2013b: 10). Gdyby wzięto pod uwagę rekomendacje związane z projektowaniem rozwoju zgodnie z koncepcją klasy kreatywnej, obszary te mogłyby wyglądać podobnie, jednak główne akcenty musiałyby być rozłożone w inny sposób. Tak jak w poprzednich perspektywach programowania, trudno doszukać się bezpośredniego odwołania do Talentu, Technologii i Tolerancji, i o ile pierwsze dwa czynniki są obecne, tak kwestie wspierania kultury i różnorodności społecznej nie pojawiają wśród najważniejszych założeń polityki regionalnej Unii Europejskiej na lata 2014-2020.

Komisja Europejska we Wspólnych Ramach Strategicznych określiła 11 tematów, które muszą być uwzględnione w krajowych programach operacyjnych w przyszłej perspektywie finansowania. Znajdują się wśród nich badania naukowe, rozwój technologiczny i innowacje,

ochrona klimatu i zielone technologie, wspieranie włączenia edukacyjnego oraz podnoszenie konkurencyjności sektora MSP (MRR 2013d).

Nr.	Cel tematyczny
1.	Badania naukowe, rozwój technologiczny i innowacje.
2.	Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych.
3.	Podnoszenie konkurencyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury.
4.	Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach.
5.	Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem.
6.	Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów.
7.	Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastrukturali sieciowych.
8.	Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników.
9.	Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem.
10.	Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie.
11.	Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

Tabela 61 Cele tematyczne dla polityki spójności w latach 2014-2020

Źródło: MRR 2013d

Jako pierwszy wymieniony został temat rozwoju technologicznego oraz innowacji, dodatkowo aż cztery tematy odnoszą się do ekologii, trzy tematy powiązane są rynkiem pracy, edukacją i poprawą sytuacji osobistej. Patrząc na zaproponowaną listę wyraźnie widać, że pojawiają się na niej tematy powiązane z obszarem Technologii oraz obszarem Talentu, przy czym Tolerancja w rozumieniu czynników sprzyjających klasie kreatywnej, jest obecna w niewielkim wymiarze. Można połączyć ją jedynie z elementem tematu 9, który postuluje wspieranie włączenia społecznego, nie ma na przykład żadnego punktu powiązanego z kulturą i bezpośrednio z różnorodnością. Przypuszczalnie tak rozłożone priorytety mogą wpłynąć na utrwalenie relacji pomiędzy poziomem inwestycji w poszczególne „T”, stawiając na pierwszym miejscu Technologię, dalej Talent i pozostawiając w tyle Tolerancję. W

dokumencie określającym uwarunkowania strategiczne dla polityki regionalnej na lata 2014-2020 znalazł się jeden fragment (MRR 2013b: 16) mogący świadczyć o zmianie podejścia do postrzegania kultury. W ramach celu tematycznego „Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów”, pojawił się wątek dotyczący kultury. Autorzy założeń podkreślają znaczenie tego obszaru dla kreatywności i innowacyjności. Proponują wsparcie dla potencjału kulturowego poprzez unowocześnienie kanałów dotarcia i uczestniczenia. Warto podkreślić tak

Porównując udziały w alokacji wymienionych w Tabeli nr. 60 celów tematycznych pomiędzy perspektywami 2007-2013 a proponowanymi dla lat 2014-2020 można zauważyć dość znaczne różnice. Cel pierwszy, dotyczący badań naukowych i innowacji ma otrzymać finansowanie wyższe o kilka procent, podobnie cel 4 dedykowany gospodarce emisyjnej. Niższy poziom finansowania będzie dotyczył szczególnie zrównoważonego transportu, jak i ochrony środowiska (MRR 2013b: 12).

Interesujący w kontekście przedstawionych wyników badań wydaje się proponowany podział środków na programy regionalne pomiędzy województwa. Programy regionalne mają realizować wszystkie cele tematyczne, od wspierania przedsiębiorczości, przez edukację, ochronę środowiska aż do transportu (MRR 2013d).

Rysunek 38 Proponowany podział środków w programach regionalnych lata 2014-2020
Źródło: opracowanie własne na podstawie MRR 2013d

Według proponowanego podziału środków w kolejnej inicjatywie programowania, największym beneficjentem w programów regionalnych zostanie województwo śląskie, a za nim małopolskie i wielkopolskie. Najniższego poziomu inwestycji według aktualnych założeń można spodziewać się w województwach lubuskim, opolskim oraz podlaskim. Województwo mazowieckie ze względu na wysoki poziom wskaźników świadczących o rozwoju gospodarczym nie może liczyć na tak wysokie wsparcie jak w poprzednich latach, dodatkowo zwiększony będzie w tym regionie udział środków własnych z 10 do 20%. Na etapie programowania nie można stwierdzić, jak duża część funduszy zostanie przeznaczona na inwestycje w projekty sprzyjające klasie kreatywnej, ale rozkład środków stanowi interesujący element do analizy.

Planowanych jest sześć programów krajowych, włączając w tą liczbę program „Pomoc Techniczna”. Największym programem pod względem ilości środków, ponad 21,5 miliarda złotych, ma pozostać PO Infrastruktura i Środowisko. Drugi co do wielkości będzie PO Inteligentny Rozwój z finansowaniem na poziomie ponad 7 miliardów, kolejne to PO Wiedza, Edukacja, Rozwój (2,3 mld), PO Polska Cyfrowa (2 mld) oraz PO Polska Wschodnia (1,7 mld) (MRR 2013d). Obecność pierwszego i ostatniego z wymienionych programów świadczy z jednej strony o dalszych potrzebach inwestowania w te obszary, a z drugiej o prawdopodobnie pozytywnej ocenie obecnie realizowanych PO RPW i PO LiŚ.

PO Infrastruktura i Środowisko w latach 2014-2020 odnosi się do celów tematycznych nr: 4, 5, 6 i 7 i koncentruje się na wsparciu gospodarki przyjaznej środowisku i jednocześnie bardziej konkurencyjnej. PO Polska Cyfrowa ma pomóc w zapewnieniu dostępu do szerokopasmowego Internetu dla szerokiej grupy obywateli, wpisując się w cel tematyczny nr. 2 (MRR 2013d). Ten priorytet odpowiada na lukę kreatywności w obszarze Technologii zidentyfikowaną w badaniach własnych.

W pięciu województwach Polski Wschodniej realizowany będzie dedykowany program operacyjny, mający na celu poprawienie ich konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej, jak również poprawa transportu. Zakres PO Polska Wschodnia wiąże się z celami tematycznymi 1, 3 i 7 (MRR 2013d).

W poniższych akapitach analizie zostały poddane założenia do pozostałych dwóch programów operacyjnych: Inteligentny Rozwój oraz Wiedza Edukacja Rozwój, potencjalnie mających związek z obszarami Talentu, Technologii i Tolerancji.

Program Operacyjny Inteligentny Rozwój jest odpowiedzią na wciąż niską innowacyjność polskiej gospodarki, która jest wymieniana wśród czynników obniżających konkurencyjność naszego kraju, jak również ogranicza możliwości rozwoju. Odnosi się do celów tematycznych 1, 3 i 4 (MRR 2013d). W ostatnich latach nakłady na badania i rozwój w Polsce wzrosły, wciąż jednak stanowią jedynie 70% średniej unijnej. Jednocześnie, choć nominalnie zatrudnienie w sektorze B+R oraz liczba naukowców plasuje Polskę w czołówce, to już wielkość działów odpowiedzialnych za tą dziedzinę jest znacznie mniejsza niż w innych krajach. W Polsce to głównie instytucje publiczne prowadzą działalność badawczo rozwojową (MRR 2013e: 8), co może mieć wpływ na niewystarczające powiązanie badań naukowych z potrzebami biznesu. Co ważne, projekty realizowane w kończącej się obecnie inicjatywie programowania pozytywnie wpłynęły na stan infrastruktury koniecznej do prowadzenia działalności badawczej (MRR 2013e: 8). Niestety nie przełożyło się to intensywność korzystania ze środków unijnych przez jednostki naukowe, ani na liczbę zgłaszanych patentów. Negatywnie należy także ocenić niską intensywność współpracy pomiędzy jednostkami naukowo-badawczymi a przedsiębiorcami (MRR 2013e: 14). Kolejnym zidentyfikowanym problemem sektora B+R w Polsce, istotnym z punktu widzenia klasy kreatywnej jest jego regionalne rozłożenie. Zdecydowanie najsilniejszym ośrodkiem jest Warszawa, kumulująca dużą część zarówno zasobów finansowych, jak i ludzkich. Kolejne duże miasta akademickie, takie jak Kraków, Poznań, Łódź czy Katowice gromadzą większość pozostałych środków. Najgorzej prezentują się świętokrzyskie, lubuskie, opolskie i warmińsko-mazurskie (MRR 2013e: 9), co skłaniałoby do większych inwestycji w tych właśnie regionach.

Analiza celów i priorytetów inwestycyjnych zaproponowanych dla PO Inteligentny Rozwój prowadzi do wniosku, że choć odnoszą się one bezpośrednio do wyzwań zarysowanych w powyższych akapitach, nie przywodzą na myśl kryteriów świadczących o ich możliwym wpływie na natężenie klasy kreatywnej w Polsce. Planowane są dalsze inwestycje w infrastrukturę, jak również wsparcie dla przedsiębiorców bezpośrednio i przez

instytucje otoczenia biznesu. W ramach podnoszenia konkurencyjności sektora MSP zaproponowano inwestycje w nowe modele biznesowe oparte o internacjonalizację i innowacje (MRR 2013e: 16). Beneficjentami będą przedsiębiorstwa, jednostki naukowe, instytucje otoczenia biznesu i struktury sieciowe, takie jak klastry czy platformy technologiczne (MRR 2013e: 18). Tak zdefiniowane grupy odbiorców prawdopodobnie zdecydują o znaczeniu, jakie PO Inteligentny Rozwój będzie miał dla natężenia klasy kreatywnej w Polsce, ponieważ wielu z jej przedstawicieli znajdzie się wśród pomysłodawców i realizatorów projektów. Ich rozmieszczenie w województwach może wpłynąć na zmianę najważniejszych skupisk klasy kreatywnej w Polsce, o ile środki nie zostaną przeznaczone dla dotychczasowym regionalnych liderów inwestycji w innowacje. Również promowanie współpracy pomiędzy ośrodkami naukowymi a przedsiębiorcami jest dobrym pomysłem z punktu widzenia koncepcji Richarda Floridy. Do pozytywnych wniosków prowadzi także analiza celów szczegółowych dla zaproponowanych osi priorytetowych. W pierwszej – „Zwiększanie potencjału naukowo-badawczego na rzecz rozwoju Polski”, oprócz wspomnianej już współpracy pomiędzy naukowcami a biznesem, mierzonej nakładem przedsiębiorstw na działalność B+R, zaproponowano cel określony jako „Rozwój nowoczesnych kadr sektora nauki”. Wskaźnikiem jest udział nadanych stopni doktora w dziedzinach technicznych i przyrodniczych (MRR 2013e: 20).

Założenia dla *Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój* mają swoje źródło nie tylko w strategii Europa 2020 oraz Krajowym Programie Reform, ale także w koncepcji biznesu odpowiedzialnego społecznie. Ma wspierać reformy polityki rynku pracy, pomocy społecznej, edukacji oraz administracji, odpowiada na cele tematyczne nr: 8, 9, 10 i 11.

Istotnym elementem z punktu widzenia wspierania klasy kreatywnej wydaje się być obszar wsparcia skoncentrowany na jakości, skuteczności i otwartości szkolnictwa wyższego. W jego ramach zawarto także mobilność i współpracę międzynarodową. Nie są to obszary bezpośrednio skierowane do klasy kreatywnej, ale mogą na nią oddziaływać i w rezultacie wspierać obszar Talentu poprzez inwestycję w edukację wyższą. Nacisk na umiędzynarodowienie powtarza się w kolejnych priorytetach dotyczących pracowników. Najbardziej interesujące w punktu widzenia koncepcji Richarda Floridy wydaje się kolejny priorytet dotyczący zwalczania dyskryminacji, ponieważ wymienione zostały zarówno płeć,

rasa i pochodzenie etniczne, jak i religia, wiek, niepełnosprawność i orientacja seksualna. Zmniejszenie dyskryminacji ze względu na te cechy psychospołeczne mogłoby przyczynić się do zwiększenia poziomu Tolerancji w Polsce. Dla poziomu Talentu istotne jest założenie wyłącznej odpowiedzialności za realizację wskaźnika Strategii Europa 2020, który ma doprowadzić do osiągnięcia 45% udziału osób z wykształceniem wyższym wśród osób w wieku 30-34 lata (Lewiatan 2013).

W projekcie PO Wiedza Edukacja Rozwój znalazły się opisy osi priorytetowych. Priorytet 8.5 dotyczy przystosowania przedsiębiorstw i pracowników do zmian i zakłada wsparcie dla inwestycji w zasoby ludzkie (PO WER 2013: 44-47). Takie inicjatywy mogą pozytywnie wpłynąć na poziom czynnika Talent, a w połączeniu z innym priorytetem mającym na celu poprawienie sytuacji kobiet na rynku pracy m.in.: poprzez zwiększenie elastycznych form organizacji pracy powinny oddziaływać na unowocześnienie charakteru miejsc pracy, co sprzyja wzmocnieniu klasy kreatywnej.

Kolejne priorytety PO WER dotyczą 'aktywnego starzenia się', poprawy funkcjonowania instytucji rynku pracy oraz zwiększania mobilności międzynarodowej pracowników poprzez wykorzystanie sieci EURES (PO WER 2013: 51-55). Podkreślanie zwiększania mobilności międzynarodowej pracowników, w obliczu wysokiego poziomu emigracji zarobkowej jaką Polska notuje szczególnie od momentu wejścia do Unii Europejskiej, może być ryzykowne. Klasę kreatywną cechuje duża mobilność i skłonność do zmiany miejsca pracy, dlatego też dodatkowe działania ją wspierające mogą doprowadzić do zwiększenia się poziomu emigracji wśród przedstawicieli klasy kreatywnej.

Priorytet „Aktywna integracja” ma wspomóc walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, nie dotyczy obszaru który mógłby wpłynąć na klasę kreatywną i czynniki „3T”, w przeciwieństwie do kolejnego, dedykowanego walce z dyskryminacją, wspomnianego już w powyższych akapitach. Istotne z punktu widzenia Tolerancji jest uwzględnienie grup etnicznych, religijnych oraz o różnych orientacjach seksualnych jako tych, które podlegają negatywnym zjawiskom, również na rynku pracy. W ramach tego priorytetu analizowane opracowywane mają być polityki antydyskryminacyjne, podejmowane działania na rzecz edukacji w tym zakresie, jak również podnoszenia świadomości (PO WER 2013: 58-59). Tak zaadresowany cały priorytet stanowi istotny postęp względem poprzednich okresów programowania i może w pewnym stopniu wpłynąć na redukcję luki kreatywności w obszarze

Tolerancji. Kolejne priorytety w pierwszej osi, dedykowane uczeniu się przez całe życie oraz podnoszeniu efektywności administracji w małym stopniu wiążą się z wzmocnieniem klasy kreatywnej i przywodzą na myśl część obszarów wspieranych przez Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006 oraz Program Operacyjny Kapitał Ludzki na lata 2007-2013.

Obiecująco zapowiada się II Oś Priorytetowa „Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju”. Pierwszy z priorytetów tej osi dotyczy wspomnianego już celu zwiększenia odsetka osób z wykształceniem wyższym do poziomu 45% w grupie wiekowej 30-34 lata. Realizacja tego priorytetu może bezpośrednio przełożyć się na liczebność klasy kreatywnej. Dzięki projektom w jego ramach, poprawie ma ulec nie tylko ilość, ale i jakość absolwentów, którzy mają zostać wyposażeni w potrzebne kompetencje miękkie i praktyczne umiejętności ułatwiające wejście na rynek pracy (PO WER 2013: 78). Są to tematy omawiane od dawna zarówno w dyskursie naukowym, jak i w mediach masowych, ale można przypuszczać, że wzrost bezrobocia młodszych Polaków zwiększył jeszcze zainteresowanie tymi kwestiami.

Podsumowanie rozważań i najważniejsze wnioski

Klasa kreatywna to koncepcja Richarda Floridy, który udowodnił w swoich badaniach, jak jej obecność wpływa na rozwój gospodarczy regionów. Istotną częścią teorii jest zbudowanie zestawu trzech czynników: Talentu, Tolerancji i Technologii oraz stworzenie ich mierników, które pozwalają wnioskować o przyczynach osiedlania się osób o wysokim indywidualnym kapitale kreatywnym. Miejsca o silnych „3T” to „centra kreatywności”, charakteryzujące się wysokim potencjałem kapitału ludzkiego, wysoką innowacyjnością oraz różnorodnością. Pozwalają nowym mieszkańcom na szybką adaptację oraz na życie zgodne z wyznawanymi przez siebie wartościami oraz stylu zgodnym z preferencjami.

Kapitał ludzki można rozpatrywać na dwa sposoby – człowiek jest zarówno czynnikiem produkcji, jak i sam może stanowić wartość, którą można zwiększać. Analiza człowieka w kontekście jego wartości ekonomicznej była obecna już w Starożytności, badania zintensyfikowano w drugiej połowie dwudziestego wieku. Badacze interesowały zarówno indywidualne decyzje dotyczące inwestycji w swój kapitał ludzki poprzez konsumpcję czy edukację, jak również znaczenie sumarycznej wartości tego czynnika dla gospodarek narodowych. Koncepcja Floridy odróżnia się od innych skoncentrowanych często na ilościowym podejściu, identyfikacją kluczowej grupy osób o wysokim kapitale kreatywnym. Dzięki temu łączy w sobie ilościową, jak i jakościową perspektywę.

Teoretycy kapitału społecznego upatrywali źródeł przewagi gospodarczej w silnych więziach i normach występujących w grupach. Czynniki te, jak również poziom zaufania w społeczeństwie wpływa na obniżenie kosztów transakcyjnych. Florida kwestionuje klasyczne podejście do kapitału społecznego, podkreśla znaczenie nieformalnych relacji dla klasy kreatywnej, a co za tym idzie – pozytywny ich wpływ na rozwój gospodarczy. Centra kreatywne nie gwarantują swoim mieszkańcom stabilizacji, ale dzięki temu pozwalają efektywnie dopasowywać się do gospodarki działającej w burzliwym otoczeniu.

Polskie województwa mają zróżnicowany poziom kapitału ludzkiego i klasy kreatywnej. Województwa mazowieckie i pomorskie są liderami dla obu wskaźników. Dobre wyniki uzyskały także dolnośląskie i małopolskie. Najsłabsze – świętokrzyskie. Zaobserwowano dość dużą zbieżność pomiędzy rozkładami siły kapitału ludzkiego i klasy kreatywnej w polskich regionach. Mazowieckie i warmińsko-mazurskie okazały się zasobne w niesformalizowany kapitał społeczny, zaś łódzkie i wielkopolskie nie. Uzyskane wyniki w

zakresie sformalizowane i niesformalizowanego kapitału społecznego w ograniczonym stopniu potwierdziły tezę, że drugi z nich powinien sprzyjać występowaniu wysokiego natężenia klasy kreatywnej.

Obserwacje z ostatnich dziesięcioleci potwierdziły pozytywny wpływ polityki strukturalnej Unii Europejskiej na wzrost gospodarczy objętych nią krajów. W mniejszym stopniu zauważono wyrównywanie się poziomu rozwoju na poziomie regionów. Jednocześnie udowodniono niebezpośredni wpływ implementacji programów współfinansowanych ze środków unijnych na decyzje dużych firm na osiedlanie się na obszarach nimi objętymi. Jest to interesujące z punktu widzenia koncepcji klasy kreatywnej, na której decyzje o zamieszkaniu wpływ ma poziom Talentu, Tolerancji i Technologii. Polityka regionalna wpływa jednocześnie na poziom „3T” w europejskich i polskich regionach.

Z punktu widzenia klasy kreatywnej w okresie 2004-2006 najbardziej interesujące były Sektorowe Programy Operacyjne: Rozwój Zasobów Ludzkich i Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw. W obecnie realizowanej perspektywie wyróżniają się Programy Operacyjne: Innowacyjna Gospodarka, Kapitał Ludzki oraz Rozwój Polski Wschodniej. Opracowanie nie obejmuje analizy regionalnych programów operacyjnych.

Część ilościowa badań objęła trzy główne elementy: zbudowanie zestawu wskaźników pomocnych w identyfikacji działań wspierających klasę kreatywną i „3T” w programach operacyjnych, pomiar – identyfikację tych działań w programach operacyjnych realizowanych w Polsce w latach 2004-2006 i 2007-2013 oraz ustalenie wartości projektów w każdym z województw. Dzięki realizacji powyższych elementów możliwe było zidentyfikowanie regionów, które mogą zwiększyć poziom Talentu, Tolerancji i Technologii i co za tym idzie – natężenie klasy kreatywnej.

Analiza uzyskanych wyników prowadzi do interesujących wniosków. Projekty wzmacniające Talent zyskały na wartości pomiędzy dwoma okresami o średnio 130%, a Technologii – 200%. Tak imponującego wzrostu nie zaobserwowano dla Tolerancji, co oznacza dalsze pogłębianie się dysproporcji pomiędzy inwestycjami w ten czynnik, a pozostałe dwa w ramach polityki strukturalnej Unii Europejskiej.

Część regionów w wyniku implementacji programów operacyjnych ma szansę poprawić swój poziom kreatywności, przykładem takim jest świętokrzyskie w którym znaczne środki skierowano na wzmocnienia Talentu. W latach 2004-2006 było to średnio

prawie dwieście złotych na mieszkańca województwa, a w świętokrzyskim – 271 złotych. Wartość ta w drugiej perspektywie programowania w tym regionie wzrosła do 1219 złotych na osobę, przy średnich inwestycjach na poziomie około pięciuset złotych. Zaobserwowano jednocześnie stosunkowo niższy poziom inwestycji w ten czynnik w regionach zasobnych w klasę kreatywną, takich jak mazowieckie, gdzie w obecnie kończącym się okresie programowania było to około 450 złotych na osobę. W zakresie wzmocnienia Technologii zauważono silną pozycję liderów, jak na przykład dolnośląskie, jednak różnica pomiędzy poziomem zaawansowania technologicznego pomiędzy województwami jest mniejsza niż pomiędzy wartościami projektów unijnych na osobę. Liderzy w tej kategorii mogli pochwalić się inwestycjami na poziomie około dwóch tysięcy złotych na osobę w całym badanym okresie, a najniższe wartości były około 1200 złotych. Wartość projektów w kategorii Tolerancja jest bardzo niska, a dodatkowo wykazuje silną korelację z poziomem różnorodności w województwach, co nie prowadzi do pozytywnych wniosków. Średnio na osobę wydano na projekty powiązane z Tolerancją 93 złote, a na przykład w województwie opolskim jedynie 12 złotych przez cały badany okres.

Podsumowując wartości nominalne inwestycji w czynniki „3T” w latach 2004-2010, samodzielnym liderem było województwo mazowieckie, gdzie wyniosły one prawie 13,5 miliarda złotych. Najmniej wydano na projekty sprzyjające Talentowi, Technologii i Tolerancji w województwie lubuskim – nieco ponad dwa miliardy. Województwa śląskie, dolnośląskie, małopolskie i wielkopolskie również mogły liczyć na dość wysokie inwestycje w czynniki „3T”, choć były one znacznie mniejsze niż w centralnym regionie Polski. Można na tej podstawie stwierdzić, że województwa, gdzie mieszczą się miasta-liderzy w największym stopniu miały szansę zwiększyć swój poziom kreatywności dzięki implementacji funduszy unijnych.

Kończącymi badania ilościowe są wnioski dotycząc zaobserwowanej luki kreatywności, definiowanej jako obszary w niewystarczającym stopniu wspierane poprzez realizację programów współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Oprócz Tolerancji, którą polityka strukturalna w Polsce wspiera w marginalnym stopniu, zaobserwowano niewystarczające występowanie projektów wzmocniających edukację formalną oraz współpracy pomiędzy rynkiem edukacyjnym i pracy, zawierających się w czynniku Talent. W

zakresie Technologii obszar luki kreatywności wydaje się najmniejszy i co ważne, obecny okres programowania wydaje się być bardziej efektywny z punktu widzenia koncepcji klasy kreatywnej niż poprzedni.

Badania jakościowe były odpowiedzią na zidentyfikowaną lukę kreatywności w poziomie inwestycji środków unijnych w obszarach kultury i różnorodności, składających się na Tolerancję w rozumieniu Floridy. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że część organizacji styka się z barierą ideologiczną ze strony podmiotów rządowych, ale przede wszystkim w ramach priorytetów programów operacyjnych bardzo rzadko znajdują takie bezpośrednio poświęcone kulturze i różnorodności. Potwierdziły się wnioski z pierwszej, ilościowej części badań. Rozmówcy zwracali uwagę na przemiany następujące w polskim społeczeństwie, które prowadzą do jego większej otwartości, przy czym ograniczenia w możliwości korzystania ze środków polityki regionalnej nie pozwalają badanym organizacjom na wsparcie tych zmian poprzez projekty własne. Często pojawiał się także wątek niewystarczającego personelu.

Co istotne z punktu widzenia koncepcji klasy kreatywnej, organizacje działające na rzecz Tolerancji często współpracują ze środowiskiem naukowym, niestety mniej intensywna współpraca dotyczy sektora prywatnego.

Najważniejszą rekomendacją płynącą z badań jakościowych jest zwiększenie ilości priorytetów w ramach programów operacyjnych bezpośrednio adresowanych do obszaru kultury i różnorodności. Taka zmiana w polityce regionalnej Unii Europejskiej w Polsce mogłaby przyczynić się do zmniejszenia luki w zakresie Tolerancji i wyrównania się poziomu czynników „3T” w regionach naszego kraju. Jak pokazuje wstępna analiza nowego okresu programowania na lata 2014-2020, postulat ten zostanie spełniony jedynie w bardzo ograniczonym zakresie. Możliwe jest jednak skorygowanie tego na poziomie regionalnych programów operacyjnych. Zbadanie ich zawartości przy pomocy wypracowanej w ramach zaprezentowanych w pracy metodologii wydaje się być najbardziej pożądanym kierunkiem badań w obszarze związków pomiędzy implementacją funduszy strukturalnych a natężeniem klasy kreatywnej w Polsce.

Bibliografia:

Alcaniz, L., Gomez-Bezares, F., Roslender, R. (2010) Theoretical perspectives on intellectual capital: a backward look and a proposal for going forward. Źródło: www.sml.hw.ac.uk/documents/dp2010-aef03.pdf

Babiak J. (2008) Wzrost innowacyjności polskiej gospodarki dzięki Programowi Operacyjnemu Kapitał Ludzki, [w:] Babiak J. red., Fundusze Europejskie a innowacyjność polskiej gospodarki. Warszawa: Wydawnictwo Studio EMK

Becker S., G. (1993) Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. Chcacago: The University of Chicago Press

Bogdanienko, J. (2005) Zarys koncepcji, metod i problemów zarządzania, Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”

Borkowska, S. red (2004) Motywować skutecznie, Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych

Boschma R.A., Fritsch M. (2007) Creative Class and Regional Growth in Europe – Empirical Evidence from Eight European Countries. Jena Economic Research Papers

Carleton, K. (2011) How to Motivate and Retain Knowledge Workers in Organizations: A Review on Literature. Edmonton: International Journal of Management, Vol. 28 No.2

Castells, M. (2000) Materials for an exploratory theory of the network society, London: British Journal of Sociology No. 51. London School of Economics

Cichy K., Malaga K., (2007) Kapitał ludzki w modelach i teorii wzrostu gospodarczego [w:] M. Herbst (red.): Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 18–53. Źródło: www.pte.pl/pliki/2/12/Kapital_ludzki_ujecie_modelowe.pdf

Clifton N., Cooke P. (2007) The 'Creative Class' in the UK: an initial analysis. Cardiff: Centre for Advanced Studies, Cardiff University

Coleman, J. (1990) Foundations of Social Theory. Cambridge: Harvard University Press

Cortada, W. J., red. (1998) Rise of the Knowledge Worker. Boston: Butterworth-Heinemann

Czapiński J., Panek T. (2009) Diagnoza Społeczna 2009. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie

Dobija, D. (2004) Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego

Dobrzyński, M. (1995) Zarządzanie potencjałem społecznym. Warszawa: Międzynarodowa Szkoła Menadżerów

Dobrzyński, M., Klincewicz, K. (2006) (R)ewolucja w zarządzaniu i co z niej wynika dla środowiska akademickiego [w:] Dobrzyński, M., Grzywacz, W. (red.), R-ewolucja zarządzania i co z niej wynika..., Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, s.: 11-25

Dotacje na innowacje. Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (2007) Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

Education at a Glance (2009) OECD. Źródło: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/educationataglance2009oecdindicators.htm>

Eurostat Yearbook (2009) Eurostat. Źródło:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-09-001/EN/KS-HA-09-001-EN.PDF

Florida, R. (2002) The Rise of the Creative Class. Why cities without gays and rock bands are losing the economic development race. Washington: Washington monthly, <http://www.washingtonmonthly.com/features/2001/0205.florida.html>

Florida, R. (2003) Cities and the creative class. Nowy Jork: American Sociological Association

Florida, R. (2004) The rise of the creative class. Nowy Jork: Basic Books

Florida R., Mellander Ch., Qian H. (2008) Creative China? The University, Human Capital and the Creative Class in Chinese Regional Development. Źródło: http://www.creativeclass.com/article_library/category.php?catId=53

Griffin, R. W (1999) Podstawy Zarządzania Organizacjami. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe PWN

Growing unequal? Income distribution and poverty in OECD countries (2009) OECD. Źródło: <http://www.oecd.org/els/soc/income-distribution-database.htm>

Holko, M. (2007) Współpraca sieciowa i niedopasowanie instytucjonalne w zarządzaniu funduszami strukturalnymi Unii Europejskiej w Polsce [w:] Sapała-Gazda M. (red), Fundusze pomocowe Unii Europejskiej – doświadczenia i perspektywy. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament Informacji i Promocji

Jankowska A. (2005) Fundusze Unii Europejskiej w okresie programowania 2007-2013. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

Jankowska A., Kierzkowski T., Knopik R. (2004) Fundusze pomocowe dla Polski po akcesji – fundusze strukturalne i Fundusz Spójności. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

Jemielniak, D. (2008) Praca oparta na wiedzy. Praca w przedsiębiorstwach wiedzy na przykładzie organizacji high-tech, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne

Karaś, R. (2003) Teorie motywacji w zarządzaniu. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu

Kaźmierczak, T. (2007) Kapitał społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny – przegląd koncepcji [w:] Kaźmierczak, Tomasz, Rymsza, Marek (red.) Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna, s. 42-64. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych

Kelley, E., R. (1985) The Gold Collar Worker. Harnessing the Brainpower of the New Work Force. Addison-Wesley Publishing Company.

Klincewicz, K. (red.), (2012) Klasa kreatywna w Polsce. Technologia, talent i tolerancja jako źródła rozwoju regionalnego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW

Klincewicz, K. (2010) Innowacyjność, talent i tolerancja w polskich regionach. [w:] A. Jasiński (red.) Innowacyjność w polskiej gospodarce w okresie transformacji. Wybrane aspekty. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, s. 150-185

Kopycińska, D. (red.) (2006) Kapitał ludzki w gospodarce opartej na wiedzy. Szczecin: Katedra Mikroekonomii Uniwersytet Szczeciński

Kostera, M. (1994) Zarządzanie personelem, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne

Kozak M. (2000) Fundusze strukturalne Unii Europejskiej po reformie, Droga do Funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

Koźmiński, A., Piotrowski W., red. (2002) Zarządzanie. Teoria i praktyka. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN

Kunasz, M. (2004) Teoria kapitału ludzkiego na tle dorobku myśli ekonomicznej [w:] Manikowski, A., Psyk A., (red.) Unifikacja gospodarek europejskich: szanse i zagrożenia. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, s.1- 10

Lewiatan (2013) Prezentacja Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 PO WER, Warszawa 28 stycznia 2013r.. Źródło: http://konfederacijalewiatan.pl/opinie/fundusze_europejskie/programowanie-perspektywy-2014-2020/program-operacyjny-wiedza-edukacja-rozwoj-po-wer-, data dostępu 28 czerwca 2013

Lorenzen M., Vaarst Andersen K. (2007) The Geography of the European Creative Class: A Rank-Size Analysis. Copenhagen: Copenhagen Business School

Łukasiewicz, G. (2006) Metody pomiaru kapitału Ludzkiego. Katedra Zarządzania Zasobami Pracy w Akademii Ekonomicznej w Krakowie (wersja online)

Maslow, A. (2006) Motywacja I osobowość. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe PWN
McClelland, D. C. (1987) Human Motivation. Cambridge: Cambridge University Press

Mellander C., Florida R. (2006) The Creative Class or Human Capital? Explaining Regional Development in Sweden

Mellander Ch., Florida R. (2008) Creativity, Talent and Regional Wages in Sweden. Źródło: http://www.creativeclass.com/article_library/category.php?catId=53

Mladkova, L. (2011) Management of Knowledge Workers, Prague: University of Economics, Economics and Management 2011.16, s. 826-831

Molenda, Ł. (2007) Wpływ funduszy strukturalnych na wzrost gospodarczy w regionach Unii Europejskiej [w:] Sapała-Gazda M. (red), Fundusze pomocowe Unii Europejskiej – doświadczenia i perspektywy. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament Informacji i Promocji

Morgan, G. (1997) Obrazy organizacji. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe PWN

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2009), <http://www.funduszsposojnosci.gov.pl/Stan+realizacji+FS/>, data dostępu 17 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010a) <http://www.efs.2004-2006.gov.pl/SPO+RZL++podstawowe+informacje/>, data dostępu 17 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010b) <http://www.equal.gov.pl/EQUAL+w+Polsce++podstawowe+informacje/>, data dostępu 17 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010c), <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/Programy.aspx>, data dostępu 18 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010d), <http://pokl.mazowia.eu/page/index.php>, data dostępu 18 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010e), http://www.polskawschodnia.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/beneficjenci_i_projekty.aspx, data dostępu 25 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010f) ,
<http://www.ewt.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/czysafundusze.aspx> , data
dostępu 25 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010f) ,
<http://www.ewt.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/czysafundusze.aspx> , data
dostępu 25 kwietnia 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010g)
<http://www.ewt.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/Dzialania.aspx>, data dostępu 2
maja 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010h) Stan wdrażania krajowych i
regionalnych programów operacyjnych realizowanych w ramach Narodowych Strategicznych
Ram Odniesienia 2007-2013 (stan na 16 maja 2010 r.), Warszawa: Ministerstwo Rozwoju
Regionalnego

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010j)
[http://www.funduszestrukturalne.gov.pl/FINANSOWY+INSTRUMENT+ORIENTACJI+RY
BOLOWSTWA/](http://www.funduszestrukturalne.gov.pl/FINANSOWY+INSTRUMENT+ORIENTACJI+RYBOLOWSTWA/), data dostępu 30 maja 2010

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2010k)
<https://www.funduszestrukturalne.gov.pl/Slowniczek/> , data dostępu 4 lutego 2011

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2013a)
http://www.mrr.gov.pl/fundusze/fundusze_europejskie_2014_2020/strony/start.aspx, data
dostępu 27 czerwca 2013

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2013b)
[http://www.mrr.gov.pl/fundusze/Fundusze_Europejskie_2014_2020/Programowanie_2014_2
020/Documents/uwarunkowania_strategiczne.pdf](http://www.mrr.gov.pl/fundusze/Fundusze_Europejskie_2014_2020/Programowanie_2014_2020/Documents/uwarunkowania_strategiczne.pdf), data dostępu: 20 czerwca 2013

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2013c)

http://www.mrr.gov.pl/fundusze/Fundusze_Europejskie_2014_2020/Programowanie_2014_2020/Documents/Zaktualizowany%20hramonogram.pdf, data dostępu 28 czerwca 2013

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2013d)

http://www.mrr.gov.pl/fundusze/Fundusze_Europejskie_2014_2020/FAQ/Strony/Jakie_cele_beda_najwazniejsze_do_osiagniecia.aspx, data dostępu 28 czerwca 2013

MRR [Ministerstwo Rozwoju Regionalnego] (2013e) Założenia realizacji Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój, 2014-2020, pobrane z: http://www.funduszeonline.pl/files/EU%202014-2020/Zalozenia_PO_IR_maj_2013.pdf, data dostępu: 29 czerwca 2013

MRRW [Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi] (2010h)

http://www.prow.umww.pl/index.php?option=com_content&view=section&id=5&Itemid=32, data dostępu 9 maja 2010

MRRW [Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi] (2010i)

<http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PO-RYBY-2007-2013>, data dostępu 9 maja 2010

Musiałkowska I., (2009) Wykorzystanie funduszy strukturalnych w Polsce po 2004 roku, [w:] Konopacki S. (red.). Polska pięć lat w Unii Europejskiej. Łódź: Wydawnictwo Ibidem

Musiałkowska I., Sapała-Gazda M., (2007) Współpraca sieciowa i niedopasowanie instytucjonalne w zarządzaniu funduszami strukturalnymi Unii Europejskiej w Polsce [w:] Sapała-Gazda M. (red), Fundusze pomocowe Unii Europejskiej – doświadczenia i perspektywy. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament Informacji i Promocji

Olszewski M. (2002) Fundusze przedakcesyjne w „pigułce”. Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Komunikacji Społecznej i Informacji Europejskiej

Peszko, A. (2002) Podstawy zarządzania organizacjami, Kraków: Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne Akademii Górniczo Hutniczej

Przybyszewski, R. (2007) Kapitał ludzki w procesie kształtowania gospodarki opartej na wiedzy. Warszawa: Centrum Doradztwa i Informacji Difin sp. z o.o

Putnam, R. (1995) Bowling Alone: America's Declining Social Capital. Waszyngton: Journal of Democracy, styczeń 1995, s. 65-78. Źródło: <http://eaglenet.lambuth.edu/facultyweb/.../Bowling.pdf>

PO WER (2013) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020_wersja 1, dokument roboczy. Źródło: http://konfederacijalewiatan.pl/opinie/fundusze_europejskie/programowanie-perspektywy-2014-2020/program-operacyjny-wiedza-edukacja-rozwoj-po-wer-, data dostępu: 29 czerwca 2013

Roszkowska, S. (2006) Kapitał ludzki a wzrost gospodarczy w Polsce w ujęciu regionalnym [w:] E. Okoń-Horodyńska, K. Piech (red.), Unia Europejska w kontekście strategii lizbońskiej oraz gospodarki i społeczeństwa wiedzy w Polsce. Warszawa: Instytut Wiedzy i Innowacji

Rymsza, A. (2007) Klasyczne koncepcje kapitału społecznego [w:] Kaźmierczak, Tomasz, Rymsza, Marek (red.) Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna, s. 24-39. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych

Sajeva, S. (2007) Identifying factors affecting motivation and loyalty of knowledge workers. Kowno: Kaunas University of Technology, Economics and management 2007.12

Sowiński, T. (2008) Przestrzenne zróżnicowanie jakości kapitału ludzkiego a rozwój gospodarczy [w:] Kopycińska Danuta (red.) Zarządzanie wiedzą we współczesnej gospodarce, s. 39-49. Szczecin. Katedra Mikroekonomii Uniwersytet Szczeciński

Szczepański S., Anna Ś. (red.) (2006) Kapitały: ludzie i instytucje. Studia i szkice socjologiczne. Tychy-Opole: Śląskie Wydawnictwa Naukowe. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego

Sztanderska, U. (2006) Rozwój studiów wyższych – sukces czy porażka? Spojrzenie od strony rynku pracy [w:] Golinowska Stanisława, Boni Michał (red.) Nowe dylematy polityki społecznej. Warszawa: CASE - Centrum Analiz Społeczno Ekonomicznych

Theiss M., Żukowski T. (2008) Stowarzyszeniowo-obywatelski kapitał społeczny. Komunikat z badań. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej

Tinagli I. (2009) Norway in the creative age. Preliminary Report. Citisense

Tonnies, F. (1887) Wspólnota i stowarzyszenie. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe PWN SA

Unia Europejska. Informator o programach pomocowych (2000) Warszawa: Centrum Informacji Europejskiej Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej

Wieczorkowska, G., Wierzbński, J. (2005) Budowanie indeksów złożonych. Zastosowanie analizy czynnikowej [w:] Wieczorkowska, G., Wierzbński J., Badania sondażowe i eksperymentalne: wybrane zagadnienia. Warszawa: Wydawnictwa Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego

Wronowska, G. (2005) Koncepcje kapitału ludzkiego – ujęcie historyczne [w:] Kopycińska D. (red.) Teoretyczne aspekty gospodarowania. Szczecin: Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, s. 122-128

Wykorzystanie środków z Funduszy Strukturalnych i Funduszu Spójności w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 oraz Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013, Informacja miesięczna za maj 2009 r. (2009) Warszawa: Departament Koordynacji Wdrażania Funduszy Unii Europejskiej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Źródło:

http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/AnalizyRaportyPodsumowania/Documents/zestawienie_16052010.pdf), data dostępu: 22 maja 2010

Zamojski J. (2008) Rola Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka w kształtowaniu gospodarki opartej na wiedzy, [w:] Babiak J. red., Fundusze Europejskie a innowacyjność polskiej gospodarki. Warszawa: Wydawnictwo Studio EMK

Źródła opisów działań:

- Sektorowy Program Operacyjny „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw na lata 2004-2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój Zasobów Ludzkich na lata 2004—2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004-2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Rybołówstwo i przetwórstwo ryb 2004-2006”
- Sektorowy Program Operacyjny „Transport na lata 2004-2006”
- „Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004-2006”
- Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013 Szczegółowy opis priorytetów”
- „Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013”
- „Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013. Narodowa Strategia Spójności”
- Program Operacyjny „Rozwój Polski Wschodniej 2007 – 2013 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013 Szczegółowy opis osi priorytetowych.”

- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2010) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2008) Program Operacyjny "Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007 - 2013".Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004-2006. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów, w dniu 14 stycznia 2003 r. Warszawa
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013, Warszawa, 1 października 2007 r.
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013, Warszawa, 7 września 2007 r.

Źródła internetowe:

www.mrr.gov.pl

www.minrol.gov.pl

www.mnsw.gov.pl

www.funduszeuropejskie.gov.pl/

www.funduszeuropejskie.gov.pl/

www.mapadotacji.gov.pl/

www.parp.gov.pl/

www.stat.gov.pl

www.sejm.gov.pl ‘

www.pokl.dwup.pl

http://ec.europa.eu/polska/possibilities_for_funding/programmes/pois/index_pl.htm

Spis tabel

Tabela 1 Serie danych opisujące kapitał społeczny	88
Tabela 2 Komponenty Kapitału Społecznego	89
Tabela 3 Alokacja środków na koniec maja 2009 r.	113
Tabela 4 Wartość środków dla programów operacyjnych w perspektywie programowania 2007-2013, Źródło: opracowanie własne na podstawie MRR 2010c	136
Tabela 5. Tablica kodów do badań.....	152
Tabela 6 Wyniki kodowania dla perspektywy programowania 2004-2006.....	155
Tabela 7 Zbiorcze wyniki kodowania dla kategorii klasa kreatywna.	157
Tabela 8 Wartość projektów w kategorii Talent dla SPO RZL i SPO ROW w okresie 2004-	159
Tabela 9 Wartość projektów w kategorii Talent dla ZPORR w okresie 2004-2006.....	160
Tabela 10 Wartości projektów w kategorii Talent według Działów, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006.....	161
Tabela 11. Wartość projektów na osobę w porównaniu do liczebności klasy kreatywnej według województw w latach 2004-2006.	163
Tabela 12 Wartość projektów w kategorii Tolerancja w latach 2004-2006.	165
Tabela 13. Wartość projektów w kategorii Technologia dla SPO WKP i SPO RYBY w latach 2004-2006.....	166
Tabela 14. Wartość projektów w kategorii Technologia dla ZPORR w latach 2004-2006...	167
Tabela 15. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działów, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006.	168
Tabela 16 . Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla SPO WKP i SPO RZL w latach 2004-2006.....	172
Tabela 17. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla SPO ROW i SPO RYBY w latach 2004-2006.....	172
Tabela 18. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla ZPORR w latach 2004-2006.....	173

Tabela 19 Wartość wszystkich projektów w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2004-2006.	174
Tabela 20 Wartości kodowania dla PO IiŚŻ, Źródło: opracowanie własne	180
Tabela 21 Wyniki kodowania dla PO I, Źródło: opracowanie własne.....	181
Tabela 22 Wyniki kodowania dla PO KL, Źródło: opracowanie własne.....	183
Tabela 23 Wyniki kodowania dla PO RPW, Źródło: opracowanie własne	183
Tabela 24 Wyniki kodowania dla PO ROW, Źródło: opracowanie własne.....	184
Tabela 25 Wyniki kodowania dla PO RYBY, Źródło: opracowanie własne.....	185
Tabela 26. Wyniki kodowania dla kategorii „klasa kreatywna” PO IiŚ i PO IG.....	187
Tabela 27. Wyniki kodowania dla kategorii „klasa kreatywna” PO KL.....	187
Tabela 28. Wyniki kodowania dla kategorii „klasa kreatywna” PO RPW, PROW, PO RYBY.	188
Tabela 29. Wartość projektów w kategorii Talent dla PO „Infrastruktura i Środowisko” i PO „Kapitał Ludzki” w latach 2007-2013.....	190
Tabela 30. Wartość projektów w kategorii Talent dla PO „Rozwój Polski Wschodniej” w latach 2007-2013.....	192
Tabela 31. Wartości projektów w kategorii Talent według Działań, nominalne i procentowe dla lat 2007-2013.....	193
Tabela 32. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” w porównaniu do wartości na osobę według województw w latach 2007-2013.....	196
Tabela 33. Wartość projektów w kategorii Tolerancja – PO „Infrastruktura i Środowisko w latach 2007-2013.....	197
Tabela 34. Wartości projektów według Działań w kategorii Tolerancja w latach 2007-2013.	197
Tabela 35. Wartości projektów w kategorii Technologia, dla PO „Infrastruktura i Środowisko” i PO „Innowacyjna Gospodarka” w latach 2007-2013.	199
Tabela 36. Wartości projektów w kategorii Technologia, dla PO „Kapitał Ludzki”, PO „Rozwój Polski Wschodniej”, w latach 2007-2013.....	200
Tabela 37 Wartości projektów w kategorii Technologia łącznie, w latach 2007-2013.	201
Tabela 38. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działań, nominalnie i procentowo w latach 2007-2013.	202

Tabela 39. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla PO „Infrastruktura i Środowisko” i PO „Innowacyjna Gospodarka” w latach 2007-2013.	205
Tabela 40. Wartość projektów w kategorii „klasa kreatywna” dla PO „Kapitał Ludzki” i PO „Rozwój Polski Wschodniej” w latach 2007-2013.	206
Tabela 41. Łączna wartość projektów oraz rozkład procentowy w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2007-2013.	206
Tabela 42. Porównanie wartości projektów w kategorii Talent w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.....	210
Tabela 43. Porównanie wartości projektów w kategorii Tolerancja w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.....	211
Tabela 44 Porównanie wartości projektów w kategorii Technologia w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.....	212
Tabela 45 Porównanie wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.	213
Tabela 46 Działania w perspektywie programowania 2004-2006 o największym wpływie na czynniki „3T”. Źródło: opracowanie własne.....	215
Tabela 47 Działania w perspektywie programowania 2004-2006 o największym wpływie na klasę kreatywną. Źródło: opracowanie własne	217
Tabela 48 Działania w perspektywie programowania 2007-2013 o największym wpływie na czynniki „3T”. Źródło: opracowanie własne.....	218
Tabela 49 Działania w perspektywie programowania 2007-2013 o największym wpływie na klasę kreatywną. Źródło: opracowanie własne	219
Tabela 50 Wartości projektów w kategorii Talent według Działań, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006. Źródło: opracowanie własne	221
Tabela 51. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działań, nominalne i procentowe dla lat 2004-2006. Źródło: opracowanie własne	223
Tabela 52. Wartości projektów w kategorii Talent według Działań, nominalne i procentowe dla lat 2007-2013. Źródło: opracowanie własne.	226
Tabela 53. Wartości projektów według działań w kategorii Tolerancja w latach 2007-2013. Źródło: opracowanie własne.	226

Tabela 54. Wartości projektów w kategorii Technologia według Działań, nominalnie i procentowo w latach 2007-2013. Źródło: opracowanie własne.....	226
Tabela 55 Zestawienie wartości inwestycji w czynniki „3T” i klasę kreatywną w latach 2004-2010. Źródło: opracowanie własne	227
Tabela 56 Porównanie wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w przeliczeniu na osobę w okresach programowania.	230
Tabela 57. Wyniki kodowania według kryteriów w obu okresach programowania – porównanie.	244
Tabela 58 Minimalne i maksymalne wartości per capita	249
Tabela 59 Wartość inwestycji w czynniki „3T” w województwach w obu okresach programowania.....	252
Tabela 60. Porównanie wartości inwestycji w projekty wpływające na 3T oraz klasę kreatywną w latach 2004-2010.....	254
Tabela 61 Cele tematyczne dla polityki spójności w latach 2014-2020	295
Tabela 62. – Tabela wyników kodowania opisów priorytetów dla okresu 2004-2006.....	332
Tabela 63. Tabela wyników kodowania opisów priorytetów dla okresu 2007-2013.....	351

Spis rysunków

Rysunek 1. Rozkład kapitału ludzkiego w województwach.	86
Rysunek 2. Rozkład natężenia klasy kreatywnej w województwach – liczebność klasy kreatywnej na 1000 pracujących	87
Rysunek 3. Wskaźniki sformalizowanego i niesformalizowanego kapitału społecznego.	90
Rysunek 4. Poziom sformalizowanego kapitału społecznego w województwach.....	91
Rysunek 5. Poziom niesformalizowanego kapitału społecznego w województwach.....	92
Rysunek 6 Schemat programowania polityki regionalnej w Unii Europejskiej 2000-2006..	103
Rysunek 7 Procentowy rozkład wartości programów operacyjnych w okresie 2004-2006...	114
Rysunek 8 Procentowy rozkład wartości programów operacyjnych w okresie programowania 2007-2013.....	136
Rysunek 9 Wartości projektów w kategorii Talent w latach 2004-2006.	162
Rysunek 10. Wartości projektów per capita w kategorii Talent w latach 2004-2006.....	162
Rysunek 11. Wartości projektów w kategorii Technologia w latach 2004-2006.	169
Rysunek 12. Wartości projektów per capita w kategorii Technologia w latach 2004-2006..	170
Rysunek 13. Wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2004-2006.....	174
Rysunek 14. Wartości projektów per capita w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2004-2006.....	175
Rysunek 15. Rozkład liczby ludności w województwach oraz wartości środków w PO „Kapitał Ludzki”	191
Rysunek 16. Wartości projektów w kategorii Talent w latach 2007-2013.	194
Rysunek 17. Wartości projektów per capita w kategorii Talent w latach 2007-2013.....	195
Rysunek 18. Wartości projektów per capita w kategorii Tolerancja w latach 2007-2013.....	198
Rysunek 19. Wartości projektów w kategorii Technologia w latach 2007-2013.	203
Rysunek 20. Wartości projektów per capita w kategorii Technologia w latach 2007-2013..	204
Rysunek 21. Wartości projektów w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2007-2013.	207
Rysunek 22. Wartości projektów per capita w kategorii „klasa kreatywna” w latach 2007-2013.....	208
Rysunek 23 Wartość inwestycji w czynniki „3T” w latach 2004-2006.....	220

Rysunek 24 Wartość inwestycji w czynniki „3T” w latach 2007-2013. Źródło: opracowanie własne.....	224
Rysunek 25. Liczebność klasy kreatywnej na 1000 pracujących w polskich województwach.	232
Rysunek 26. Wartość na osobę – dla działań sklasyfikowanych jako wzmacniające Talent 2004-2006. Źródło: opracowanie własne	233
Rysunek 27. Wartość na osobę – dla działań sklasyfikowanych jako wzmacniające Talent 2007-2013. Źródło: opracowanie własne	233
Rysunek 28. Zróżnicowany poziom zaawansowania technologicznego – komponent ‘innowacyjność’.	235
Rysunek 29. Wartość projektów kategorii Technologia na osobę w województwach. 2004-2006.....	236
Rysunek 30. Wartość projektów kategorii Technologia na osobę w województwach 2007-2013.....	236
Rysunek 31. Zróżnicowany poziom tolerancji w polskich województwach (wartości składowej „różnorodność”).	238
Rysunek 32. Wartość projektów kategorii Tolerancja na osobę w województwach 2007-2013.	239
Rysunek 33. Liczebność klasy kreatywnej na 1000 pracujących w polskich województwach. Źródło: Klincewicz 2012: 51	241
Rysunek 34. Wartość projektów kategorii Klasa kreatywna na osobę w województwach 2004-2006. Źródło: opracowanie własne	241
Rysunek 35. Wartość projektów kategorii Klasa kreatywna na osobę w województwach 2007-2013. Źródło: opracowanie własne	242
Rysunek 36 Suma wartość projektów dla „3T” w latach 2004-2010 w ujęciu wojewódzkim	250
Rysunek 37 Liczba działań wspierających Talent, Tolerancję i Technologię – porównanie	250
Rysunek 38 Proponowany podział środków w programach regionalnych lata 2014-2020 ...	296

7 Załączniki

7.1 Załącznik nr 1 – Tablica kodów

Tablica kodów	
Kod	Kryterium
<i>Natężenie Klasy Kreatywnej w regionach</i>	
KK1	członkowie klasy kreatywnej jako projektodawcy – działania kierowane do klasy kreatywnej jako realizatora
KK2	członkowie klasy kreatywnej jako beneficjenci ostateczni - działania kierujące wsparcie do przedstawicieli klasy kreatywnej
KK3	oddziałujące na sektor / dziedzinę gospodarki do której należą przedstawiciele grup zawodowych zaliczonych do klasy kreatywnej
KK4	zachęcające do wejścia / pozostania / zniechęcające do wyjścia poza wymienione zawody kreatywne
KK5a	wyższe uczelnie i inne jednostki naukowo-badawcze jako projektodawcy
KK5b	wyższe uczelnie i inne jednostki naukowo-badawcze jako beneficjenci ostateczni
<i>Działania mogące mieć wpływ na natężenie klasy kreatywnej - Talent</i>	
T1	osoby wykształcone jako projektodawcy
T2a	osoby kontynuujące edukację lub podnoszące kompetencje jako beneficjenci ostateczni
T2b	szkoły językowe, firmy szkoleniowe i edukacyjne jako beneficjenci ostateczni
T3	promujące / zachęcające do kontynuowania edukacji w zorganizowanych formach kształcenia
T4	wspierające współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a rynkiem pracy – koncentracja na dopasowaniu oferty edukacyjnej do potrzeb pracodawców
T5a	finansujące projekty szkoleniowe / edukacyjne realizowane przez przedsiębiorców mające na celu podnoszenie poziomu formalnego wykształcenia i kompetencji językowych pracowników
T5b	finansujące projekty szkoleniowe / edukacyjne mające na celu podnoszenie poziomu formalnego wykształcenia i kompetencji językowych skierowane do pracowników, realizowane przez instytucje zewnętrzne

<i>Działania mogące mieć wpływ na wzmocnienie Tolerancji</i>	
O1	projektodawcy należący do: a) grup imigranckich b) osób samotnych c) osób w związkach partnerskich d) osób o orientacji homoseksualnej (oraz ich stowarzyszenia)
O2	beneficjenci ostateczni należący do a) grup imigranckich b) osób samotnych c) osób w związkach partnerskich d) osób o homoseksualnej orientacji (osoby z wymienionych grup oraz ich stowarzyszenia)
O3	oddziałujące na społeczeństwo (np. kampanie społeczne) i wzrost poziomu wiedzy, poziomu akceptacji dla grup a-d
O4	zachęcające do osiedlania się osób z grup a-d
O5a	skierowane do kościołów i związków wyznaniowych, organizacji pozarządowe działające w omawianych obszarach a-d
O5b	realizowane przez kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w omawianych obszarach a-d
<i>Działania mogące mieć wpływ na wzmocnienie Technologii</i>	
E1	badacze, pracownicy naukowcy, firmy zajmujące się działalnością B+R oraz podmioty prowadzących taką działalność na rzecz innych jako projektodawcy
E2	badacze, pracownicy naukowcy, firmy zajmujące się działalnością B+R oraz podmioty prowadzących taką działalność na rzecz innych jako beneficjenci ostateczni
E3	zachęcające osoby / instytucje zajmujące się działalnością B+R oraz firmy do zwiększenia aktywności
E4	wzmacniające społeczeństwo informacyjne poprzez poprawę infrastruktury: rozbudowa sieci szerokopasmowego Internetu, budowę e-administracji i pokrewne
E5	finansujące działania oparte na nowoczesnych technologiach w różnych sektorach gospodarki

7.2 Załącznik nr 2 – Wyniki kodowania dla lat 2004-2006

Wyniki kodowania - Okres programowania 2004-2006

Program / Priorytet / Działanie	Wzmocnianie Talentu	Wzmocnianie Technologii	Wzmocnianie Tolerancji	Nateżenie klasy kreatywnej
Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw				
Priorytet 1 Rozwój przedsiębiorczości i wzrost innowacji poprzez wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu				
Działanie 1.1 Wzmocnienie instytucji wspierających działalność przedsiębiorstw		E3		
Działanie 1.2 Poprawa dostępności do zewnętrznego finansowania inwestycji przedsiębiorstw		E2, E3		KK1, KK2, KK3
Działanie 1.3 Tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju firm		E2, E3		KK1, KK2, KK3
Działanie 1.4 Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką		E1, E2, E3		KK1, KK2, KK5a, KK5b
Działanie 1.5 Rozwój systemu dostępu przedsiębiorców do informacji i usług publicznych on-line		E4		
Priorytet 2 - Bezpośrednie wsparcie przedsiębiorstw				
Działanie 2.1 Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez		E2, E5		KK3

doradztwo				
Działanie 2.2 Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej przedsiębiorstw		E3		
Działanie 2.3 Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje		E2, E5		
Działanie 2.4 Wsparcie przedsięwzięć w zakresie dostosowania przedsiębiorców do wymogów ochrony środowiska				
Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich				
Priorytet 1. Aktywna polityka rynku pracy oraz integracji zawodowej i społecznej				
Działanie 1.1. Rozwój i modernizacja instrumentów i instytucji rynku pracy	T4, T5b			KK1 KK2
Działanie 1.2. Perspektywy dla młodzieży	T4			KK2
Działanie 1.3. Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia	T2b			
Działanie 1.4. Integracja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	T2b, T4			KK5b
Działanie 1.5. Promocja aktywnej polityki społecznej poprzez wsparcie grup szczególnego ryzyka			O2b	KK5b
Działanie 1.6. Integracja i reintegracja zawodowa kobiet	T2a, T3			KK5b
Priorytet 2. Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy				
Działanie 2.1. Zwiększanie dostępu do edukacji – promowanie kształcenia ustawicznego	T1a, T2a, T3, T4			KK2, KK5b
Działanie 2.2. Podnoszenie jakości				KK2,

nauczania w odniesieniu do potrzeb rynku pracy				KK5a KK5b
Działanie 2.3. Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki	T2a, T5a, T5b			KK1
Działanie 2.4. Wsparcie zdolności administracyjnych	T2b			KK2
Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich				
Priorytet 1. Wpieranie zmian i dostosowań w sektorze rolno - żywnościowym				
1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych				
1.2. Ułatwianie startu młodym rolnikom				
1.3. Szkolenia	T2a			KK1, KK5b,
1.4. Wsparcie doradztwa rolniczego				KK1
1.5. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych				KK1
Priorytet 2. Zównoważony rozwój obszarów wiejskich				
2.1. Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych				
2.2. Scalanie gruntów				
2.3. Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego wsi				KK1
2.4. Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów				
2.5. Gospodarowanie rolniczymi zasobami				KK1

wodnymi				
2.6. Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem				
2.7. Pilotażowy Program Leader +	T5b			KK1
Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb				
1. Dostosowanie nakładu połowowego do zasobów				
1.1 Złomowanie statków rybackich				
1.2 Przeniesienie statków do krajów trzecich lub zmiana ich przeznaczenia				
2. Odnowa i modernizacja floty rybackiej				
2.2 Modernizacja istniejących statków rybackich				
3. Ochrona i rozwój zasobów wodnych, chów i hodowla ryb, rybackie urządzenia portowe, przetwórstwo i rynek rybny, rybołówstwo śródlądowe				
3.1 Ochrona i rozwój zasobów wodnych				
3.2 Chów i hodowla ryb				
3.3 Rybacka infrastruktura portowa				
3.4 Przetwórstwo i rynek rybny		E5		
3.5 Rybołówstwo śródlądowe				
4. Inne działania				
4.1 Rybołówstwo przybrzeżne				
4.2 Działania społeczno – ekonomiczne				
4.3 Znajdowanie oraz promowanie nowych rynków zbytu na produkty rybne				
4.4 Działania organizacji obrotu rynkowego				
4.5 Czasowe zawieszenie działalności i inne rekompensaty finansowe				

4.6 Działanie innowacyjne i inne		E1, E2, E5		KK5b
Sektorowy Program Operacyjny Transport				
Priorytet 1. Zrównoważony gałęziowo rozwój transportu				
Działanie 1.1. Modernizacja linii kolejowych w relacjach między aglomeracjami miejskimi i w aglomeracjach				
Działanie 1.2. Poprawa infrastruktury dostępu do portów morskich				
Działanie 1.3. Rozwój systemów intermodalnych				
Priorytet 2. Bezpieczniejsza infrastruktura drogowa				
2.1. Budowa i przebudowa dróg krajowych				
2.2. Usprawnienie przejazdów drogami krajowymi przez miasta na prawach powiatu				
2.3. Wdrażanie i monitoring środków poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego				
Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego				
Priorytet 1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmacnianiu konkurencyjności regionów				
Działanie 1.1 Modernizacja i rozbudowa regionalnego układu transportowego				KK3
Działanie 1.2 Infrastruktura ochrony środowiska				KK3
Działanie 1.3 Regionalna infrastruktura		E2		KK3,

społeczna				KK5b
Działanie 1.4 Rozwój turystyki i kultury				
Działanie 1.5 Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego		E4		KK2, KK3, KK5b
Działanie 1.6 Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach				KK1
Priorytet 2 Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach				
Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie	T2b, T3, T4, T5b			KK1, KK3, KK2, KK5b
Działanie 2.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne	T3			
Działanie 2.3 Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa	T2b			KK5b
Działanie 2.4 Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacyjnymi	T2b			KK2, KK5b
Działanie 2.5 Promocja przedsiębiorczości	T5a			KK5a
Działanie 2.6 Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy	T1a	E2 E3		KK1, KK3, KK4, KK5a
Priorytet 3 Rozwój lokalny				
<i>Działanie 3.1 Obszary wiejskie</i>				<i>KK1, KK3</i>
Działanie 3.2 Obszary podlegające restrukturyzacji				KK1, KK3

Działanie 3.3 Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojkowe				KK 5a, KK 5b
Działanie 3.4 Mikroprzedsiębiorstwa				KK1
Działanie 3.5 Lokalna infrastruktura społeczna	T2b			KK2, KK3

Tabela 62. – Tabela wyników kodowania opisów priorytetów dla okresu 2004-2006.

Źródło: opracowanie własne.

7.3 Załącznik nr 3 – Lista działań dla okresu 2004-2006

- **Działania zidentyfikowane jako mające potencjalny związek z natężeniem Talentu w regionach.**

SPO Rozwój Zasobów Ludzkich:

Działanie 1.1 Rozwój i modernizacja instrumentów i instytucji rynku pracy

Działanie 1.2 Perspektywy dla młodzieży

Działanie 1.3 Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia

Działanie 1.4 Integracja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych

Działanie 1.6 Integracja i reintegracja zawodowa kobiet

Działanie 2.1 Zwiększanie dostępu do edukacji – promowanie kształcenia ustawicznego (szczególnie duży)

Działanie 2.3 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki (szczególnie duży)

Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich

Działanie 1.3 Szkolenia

Działanie 2.7 Pilotażowy Program Leader +

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Działanie 2.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne

Działanie 2.3 Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa

Działanie 2.4 Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacyjnymi

Działanie 2.5 Promocja przedsiębiorczości

Działanie 2.6 Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy

Działanie 3.3 Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojenne

- **Działania zidentyfikowane jako mające potencjalny związek z natężeniem Tolerancji w regionach.**

Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich

Działanie 1.5. Promocja aktywnej polityki społecznej poprzez wsparcie grup szczególnego ryzyka

Działania zidentyfikowane jako mające potencjalny związek z natężeniem Technologii w regionach.

Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw

Działanie 1.1 Wzmocnienie instytucji wspierających działalność przedsiębiorstw

Działanie 1.2 Poprawa dostępności do zewnętrznego finansowania inwestycji przedsiębiorstw

Działanie 1.3 Tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju firm

Działanie 1.4 Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką

Działanie 1.5 Rozwój systemu dostępu przedsiębiorców do informacji i usług publicznych on-line

Działanie 2.1 Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez doradztwo

Działanie 2.2 Wsparcie konkurencyjności produktowej i technologicznej przedsiębiorstw

Działanie 2.3 Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez inwestycje

Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb

Działanie 3.4 Przetwórstwo i rynek rybny

Działanie 4.6 Działanie innowacyjne i inne

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

Działanie 1.3 Regionalna infrastruktura społeczna

Działanie 1.5 Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Działanie 2.6 Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy

- **Działania mające potencjalny wpływ na natężenie klasy kreatywnej w regionach**

Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw

Działanie 1.2 Poprawa dostępności do zewnętrznego finansowania inwestycji przedsiębiorstw

Działanie 1.3 Tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju firm

Działanie 1.4 Wzmocnienie współpracy między sferą badawczo-rozwojową a gospodarką

Działanie 2.1 Wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw poprzez doradztwo

Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich:

Działanie 1.1 Rozwój i modernizacja instrumentów i instytucji rynku pracy

Działanie 1.2 Perspektywy dla młodzieży

Działanie 1.4 Integracja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych

Działanie 1.6 Integracja i reintegracja zawodowa kobiet

Działanie 1.5. Promocja aktywnej polityki społecznej poprzez wsparcie grup szczególnego ryzyka

Działanie 2.1 Zwiększanie dostępu do edukacji – promowanie kształcenia ustawicznego

Działanie 2.2. Podnoszenie jakości nauczania w odniesieniu do potrzeb rynku pracy

Działanie 2.3 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki

Działanie 2.4. Wsparcie zdolności administracyjnych

Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich

Działanie 1.3. Szkolenia

Działanie 1.4. Wsparcie doradztwa rolniczego

Działanie 1.5. Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych

Działanie 2.3. Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego wsi

Działanie 2.5. Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi

Działanie 2.7. Pilotażowy Program Leader +

Sektorowy Program Operacyjny Rybolówstwo i Przetwórstwo Ryb

Działanie 4.6 Działanie innowacyjne i inne

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

Działanie 1.1 Modernizacja i rozbudowa regionalnego układu transportowego

Działanie 1.2 Infrastruktura ochrony środowiska

Działanie 1.3 Regionalna infrastruktura społeczna

Działanie 1.5 Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego

Działanie 1.6 Rozwój transportu publicznego w aglomeracjach

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

Działanie 2.3 Reorientacja zawodowa osób odchodzących z rolnictwa

Działanie 2.4 Reorientacja zawodowa osób zagrożonych procesami restrukturyzacyjnymi

Działanie 2.5 Promocja przedsiębiorczości

Działanie 2.6 Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy

Działanie 3.1 Obszary wiejskie

Działanie 3.2 Obszary podlegające restrukturyzacji

Działanie 3.3 Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojenne

Działanie 3.4 Mikroprzedsiębiorstwa

Działanie 3.5 Lokalna infrastruktura społeczna

7.4 Załącznik nr 4 - Wyniki kodowania dla okresu 2007-2013

Wyniki kodowania - Okres programowania 2007-2013

Program / Priorytet / Działanie	Wzmacnianie Talentu	Wzmacnianie Technologii	Wzmacnianie Tolerancji	Natężenie klasy kreatywnej
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko				
Priorytet 1 Gospodarka wodno-ściekowa				
Działanie 1.1 Gospodarka wodno-ściekowa w aglomeracjach powyżej 15 tys RLM				
Priorytet 2 Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi				
Działanie 2.1.: Kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych		E5		
Działanie 2.2.: Przywracanie terenom zdegradowanym wartości przyrodniczych i ochrona brzegów morskich				
Priorytet 3 Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska				
Działanie 3.1.: Retencjonowanie wody i zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego				
Działanie 3.2.: Zapobieganie i ograniczanie skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom				
Działanie 3.3 Monitoring środowiska		E4, E5		

Priorytet 4 Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska				
Działanie 4.1.: Wsparcie systemów zarządzania środowiskowego				
Działanie 4.2.: Racjonalizacja gospodarki zasobami i odpadami w przedsiębiorstwach		E5		
Działanie 4.3.: Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie wdrażania najlepszych dostępnych technik (BAT)		E5		
Działanie 4.4.: Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie gospodarki wodno-ściekowej		E5		
Działanie 4.5.: Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie ochrony powietrza		E5		
Działanie 4.6.: Wsparcie dla przedsiębiorstw prowadzących działalność w zakresie odzysku i unieszkodliwiania odpadów innych niż komunalne				
Priorytet 5 Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych				
Działanie 5.1.: Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej				
Działanie 5.2. Zwiększenie drożności korytarzy ekologicznych				
Działanie 5.3 Opracowanie planów ochrony		E2		KK2
Działanie 5.4. Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie	T2b	E2		

środowiska, w tym różnorodności biologicznej				
Priorytet 6 Drogowa i lotnicza sieć TEN-T				
Działanie 6.1: Rozwój sieci drogowej TEN-T				KK1
Działanie 6.2: Zapewnienie sprawnego dostępu drogowego do największych ośrodków miejskich na terenie Wschodniej Polski				
Działanie 6.3: Rozwój sieci lotniczej TEN-T				
Priorytet 7 Transport przyjazny środowisku				
Działanie 7.1.: Rozwój transportu kolejowego				
Działanie 7.2.: Rozwój transportu morskiego				
Działanie 7.3.: Transport miejski w obszarach metropolitalnych				
Działanie 7.4.: Rozwój transportu intermodalnego		E5		
Działanie 7.5.: Poprawa stanu śródlądowych dróg wodnych				
Priorytet 8 Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe				
Działanie 8.1.: Bezpieczeństwo ruchu drogowego				
Działanie 8.2.: Drogi krajowe poza siecią ten-t				
Działanie 8.3.: Rozwój inteligentnych systemów transportowych		E5		
Działanie 8.4.: Bezpieczeństwo i ochrona				

transportu lotniczego				
Priorytet 9 Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna				
Działanie 9.1: Wysokosprawne wytwarzanie energii		E5		
Działanie 9.2 Efektywna dystrybucja energii				
Działanie 9.3. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej			O5a	
Działanie 9.4 Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych		E5	O5a	
Działanie 9.5 Wytwarzanie biopaliw ze źródeł odnawialnych				
Działanie 9.6 Sieci ułatwiające odbiór energii ze źródeł odnawialnych				
Priorytet 10 Bezpieczeństwo energetyczne				
Działanie 10.1 Rozwój systemów przesyłowych energii elektrycznej, gazu ziemnego i ropy naftowej oraz budowa i przebudowa magazynów gazu ziemnego				
Działanie 10.2 Budowa systemów dystrybucji gazu ziemnego na terenach niezgazyfikowanych i modernizacja istniejących sieci dystrybucji		E5		
Działanie 10.3 Rozwój przemysłu dla odnawialnych źródeł energii		E5		
Priorytet 11 Kultura i dziedzictwo kulturowe				
Działanie 11.1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym		E5	O5a, O5b	KK5b

Działanie 11.2. Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym			O5b	
Działanie 11.3. Infrastruktura szkolnictwa artystycznego				KK5b
Priorytet 12 Bezpieczeństwo zdrowotne i poprawa efektywności systemu ochrony zdrowia				
Działanie 12.1.: Rozwój systemu ratownictwa medycznego				KK2
Działanie 12.2.: Inwestycje w infrastrukturę ochrony zdrowia o znaczeniu ponadregionalnym				KK2
Priorytet 13 Infrastruktura szkolnictwa wyższego				
Działanie 13.1. Infrastruktura szkolnictwa wyższego		E5		KK1, KK2, KK3, KK4, KK5a, KK5b
Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka				
Priorytet 1 Badania i rozwój nowoczesnych technologii				
1.1 Wsparcie badań naukowych dla budowy gospodarki opartej na wiedzy		E3, E2		KK2, KK3, KK5b
1.2 Wzmocnienie potencjału kadrowego nauki.	T2a	E1, E2, E3		KK2, KK3, KK4
1.3 Wsparcie projektów B+R na rzecz		E2, E3, E5		KK1,

przedsiębiorców realizowanych przez jednostki naukowe				KK3
1.4 Wsparcie projektów celowych				
Priorytet 2 Infrastruktura sfery B+R				
2.1 Rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym.		E3, E4, E5		KK2, KK4
2.2 Wsparcie tworzenia wspólnej infrastruktury badawczej jednostek naukowych.		E4		KK1, KK2, KK3, KK5a, KK5b
2.3 Inwestycje związane z tworzeniem infrastruktury informatycznej nauki.		E4		KK3, KK5a, KK5b
Priorytet 3 Kapitał dla innowacji				
3.1 Inicjowanie działalności innowacyjnej.		E2, E3, E5		KK1, KK3, KK5b
3.2 Wspieranie funduszy kapitału podwyższonego ryzyka.		E3		KK3
3.3 Tworzenie systemu ułatwiającego inwestowanie w MSP.		E3, E4		KK3
Priorytet 4 Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia				
4.1 Wsparcie wdrożeń wyników prac B+R.		E1, E2, E3		KK3
4.2 Stymulowanie działalności B+R przedsiębiorstw oraz wsparcie w zakresie wzornictwa przemysłowego		E1, E2, E3		KK1, KK3
4.3 Kredyt technologiczny		E3		KK3
4.4 Nowe inwestycje o wysokim potencjale innowacyjnym		E3, E5		KK1, KK3

4.5 Wsparcie inwestycji o dużym znaczeniu dla gospodarki		E1, E3, E4, E5,		KK1, KK3
Priorytet 5 Dyfuzja innowacji				
5.1 Wspieranie rozwoju powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym		E1, E3		KK1, KK2, KK3, KK5b
5.2 Wspieranie instytucji otoczenia biznesu świadczących proinnowacyjne usługi oraz ich sieci o znaczeniu ponadregionalnym		E1, E2, E3		KK1, KK3, KK5a
5.3 Wspieranie ośrodków innowacyjności		E1, E2, E3		KK1, KK3, KK5a
5.4 Zarządzanie własnością intelektualną		E1, E2, E3		KK1, KK3, KK5a
Priorytet 6 Polska gospodarka na rynku międzynarodowym				
6.1 Paszport do eksportu		E3		KK1, KK3
6.2 Rozwój sieci centrów obsługi inwestorów i sprzedających poza Polskę oraz powstawanie nowych terenów inwestycyjnych				KK1
6.3 Promocja turystycznych walorów Polski				KK1
6.4 Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym.				
6.5 Promocja polskiej gospodarki				KK1, KK2, KK3
Priorytet 7 Społeczeństwo informacyjne –		E4		KK1

budowa elektronicznej administracji				
Priorytet 8 Społeczeństwo informacyjne – zwiększenie innowacyjności gospodarki				
8.1 Wsparcie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej.		E5		
8.2 Wsparcie wdrażania elektronicznego biznesu typu B2B.		E5		
8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion.		E4		KK1
8.4 Zapewnienie dostępu do Internetu na etapie „ostatniej mili”.		E4, E5		KK3
Program Operacyjny Kapitał Ludzki				
Priorytet 1 Zatrudnienie i integracja społeczna				
1.1 Wsparcie systemowe instytucji rynku pracy				
1.2 Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej	T2a, T3, T5b			KK2
1.3 Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej	T2a, T2b, T4, T5b		O2	KK1, KK2, KK5b
Priorytet 2 Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa zdrowia osób pracujących				
2.1 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki	T2a, T2b, T5b	E1, E2, E3		KK1, KK5b
2.2 Wsparcie dla systemu adaptacyjności kadr	T2a, T2b, T3			KK1
2.3 Wzmocnienie potencjału zdrowia osób pracujących	T2b, T3			KK3, KK2
Priorytet 3 Wysoka jakość systemu				

oświaty				
3.1. Modernizacja systemu zarządzania i nadzoru w oświacie		E2		KK2
3.2 Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych		E2		KK2
3.3 Poprawa jakości kształcenia	T2a, T4			KK2, KK3, KK5b
3.4 Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie	T2a, T3			KK2, KK3
Priorytet 4 Szkolnictwo wyższe i nauka				
4.1 Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy	T2a, T5a, T4			KK2, KK3, KK4,
4.2. Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R i wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym	T2a, T2b, T3, T5b	E2, E3		KK2
Priorytet 5 Dobre rządzenie				
5.1 Wzmocnienie potencjału administracji rządowej				KK2
5.2 Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej	T2b, T5a			KK2
5.3 Wsparcie na rzecz realizacji strategii lizbońskiej	T5a, T5b			KK1, KK2
5.4 Rozwój potencjału trzeciego sektora	T5a			KK1, KK5b
5.5 Rozwój dialogu społecznego	T5a			KK2
Priorytet 6 Rynek pracy otwarty dla wszystkich				

6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie	T2a, T2b, T3, T4	E2		
6.2 Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia				
6.3 Inicjatywy lokalne na rzecz podnoszenia poziomu aktywności zawodowej na obszarach wiejskich				
Priorytet 7 Promocja integracji społecznej				
7.1 Rozwój i upowszechnienie aktywnej integracji	T2a, T5a			KK2
7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej	T2a, T2b			
7.3. Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji				
Priorytet 8 Regionalne kadry gospodarki				
8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie	T2b, T3, T5b			
8.2 Transfer wiedzy		E1, E2, E3		KK2, KK5b
Priorytet 9 Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach				
9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty	T2b, T3			KK1, KK2, KK3
9.2 Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego	T2a, T2b, T3, T4			
9.3 Upowszechnienie formalnego kształcenia ustawicznego w formach	T2a, T3			KK5b

szkolnych				
9.4 Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty	T5b			KK2, KK3, KK5a
9.5 Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich				
Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej				
Priorytet 1 Nowoczesna gospodarka				
Infrastruktura uczelni	T3, T4			KK1, KK2, KK3, KK5a, KK5b
Instrumenty inżynierii finansowej				
1.3. Wsparcie innowacji		E1, E3		KK1, KK2, KK3
1.4. Promocja i współpraca		E2, E3		KK1, KK5b
Priorytet 2 Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej				
2.1. Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej		E4		
Priorytet 3 Wojewódzkie ośrodki wzrostu				
3.1. Systemy miejskiego transportu zbiorowego	T2a	E5		
3.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej		E2		KK2
Priorytet 4 Infrastruktura transportowa				
4.1 Infrastruktura drogowa				
Priorytet 5 Zrównoważony rozwój				

potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne				
5.1. Promowanie zrównoważonego rozwoju turystyki		O2?		
5.2. Trasy rowerowe		O2?		
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich				
Priorytet 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego				
1.1 Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	T2a, T2b, T3			KK1
1.2 Ułatwienie startu młodym rolnikom	T1a			
1.3 Renty strukturalne				
1.4 Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów				KK1
1.4 Modernizacja gospodarstw rolnych				
1.5 Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej		E2		KK1, KK3
1.6 Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa				KK1
1.7 Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności				
1.8 Działania informacyjne i promocyjne				
1.9 Grupy producentów rolnych				
Priorytet 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich				
2.1 Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)				
2.2 Płatności dla obszarów NATURA 2000				

oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej				
2.3 Program rolnośrodowiskowy (Płatności rolnośrodowiskowe)				
2.4 Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne				
2.5 Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych				
Priorytet 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej				
3.1 Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej				
3.2 Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej		E4		
3.3 Odnowa i rozwój wsi			O5a	KK4
3.4 Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw				
Priorytet 4: Lider				
4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju	T2b	E5		KK2
4.2 Wdrażanie projektów współpracy				
4.3 Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja	T2b			KK1
Program Operacyjny RYBY: Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich				
Priorytet 1: Środki na rzecz dostosowania floty rybackiej				
Środek 1.1. Pomoc publiczna z tytułu				

trwałego zaprzestania działalności połowowej				
Środek 1.2. Pomoc publiczna z tytułu tymczasowego zaprzestania działalności połowowej				
Środek 1.3. Inwestycje na statkach rybackich i selektywność				
Środek 1.4. Rybactwo przybrzeżne				
Środek 1.5. Rekompensaty społeczno - gospodarcze w celu zarządzania krajową flotą rybacką	T2b, T5			KK1
Priorytet 2: Akwakultura, rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i obrót produktami rybołówstwa i akwakultury				
Środek 2.1. Inwestycje w chów i hodowlę ryb				
Środek 2.2. Działania wodno - środowiskowe				KK2
Środek 2.3. Środki na rzecz zdrowia zwierząt				
Środek 2.4. Rybołówstwo śródlądowe				
Środek 2.5. Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu		E5		
Priorytet 3: Środki służące wspólnemu interesowi				
Środek 3.1. Działania wspólne	T2b, T3	E2		KK1, KK5b
Środek 3.2. Ochrona i rozwój fauny i flory wodnej				
Środek 3.3. Inwestycje w portach rybackich, miejscach wylądunku i przystaniach				

Środek 3.4. Rozwój nowych rynków i kampanie promocyjne				KK1
Środek 3.5. Projekty pilotażowe			E2, E3, E5	KK5b
Środek 3.6. Modyfikacja w celu zmiany przeznaczenia statków rybackich				
Priorytet 4: Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa				
Środek 4.1. Rozwój obszarów zależnych od rybactwa				
Środek 4.2. Wsparcie na rzecz współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej				

Tabela 63. Tabela wyników kodowania opisów priorytetów dla okresu 2007-2013.

Źródło: opracowanie własne.

7.5 Załącznik nr 5 – Lista działań dla okresu 2007-2013

- **Działania zidentyfikowane jako mające potencjalny związek z natężeniem Talentu w regionach.**

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Działanie 5.4. Kształtowanie postaw społecznych sprzyjające ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej

Działanie 7.4.: Rozwój transportu intermodalnego

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka

1.2 Wzmocnienie potencjału kadrowego nauki.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki

1.2 Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej

1.3 Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej

2.1 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki

2.2 Wsparcie dla systemu adaptacyjności kadr

2.3 Wzmocnienie potencjału zdrowia osób pracujących

3.1. Modernizacja systemu zarządzania i nadzoru w oświacie

3.2 Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych

3.3 Poprawa jakości kształcenia

3.4 Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie

4.1 Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy

4.2. Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R i wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym

5.2 Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej

5.3 Wsparcie na rzecz realizacji strategii lizbońskiej

5.4 Rozwój potencjału trzeciego sektora

5.5 Rozwój dialogu społecznego

- 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie
- 7.1 Rozwój i upowszechnienie aktywnej integracji
- 7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej
- 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie
- 8.2 Transfer wiedzy
- 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty
- 9.2 Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego
- 9.3 Upowszechnienie formalnego kształcenia ustawicznego w formach szkolnych
- 9.4 Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej

- 1.1 Infrastruktura uczelni
- 3.1. Systemy miejskiego transportu zbiorowego

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

- 1.1 Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie
- 1.2 Ułatwienie startu młodym rolnikom
- 4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju
- 4.3 Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja

Program Operacyjny RYBY: Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich

- Środek 1.5. Rekompensaty społeczno - gospodarcze w celu zarządzania krajową flotą rybacką
- Środek 3.1. Działania wspólne

- **Działania zidentyfikowane jako mające potencjalny związek z natężeniem Tolerancji w regionach.**

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Działanie 9.3. Termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej

Działanie 9.4 Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych

Działanie 11.1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 11.2. Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

3.3 Odnowa i rozwój wsi

- **Działania zidentyfikowane jako mające potencjalny związek z natężeniem Technologii w regionach.**

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Działanie 2.1.: Kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych

Działanie 3.3 Monitoring środowiska

Działanie 4.2.: Racjonalizacja gospodarki zasobami i odpadami w przedsiębiorstwach

Działanie 4.3.: Wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie wdrażania najlepszych dostępnych technik (BAT)

Działanie 4.4.: Wsparcie dla przedsięwzięć w zakresie gospodarki wodno-ściekowej

Działanie 4.5.: Wsparcie dla przedsięwzięć w zakresie ochrony powietrza

Działanie 5.3 Opracowanie planów ochrony

Działanie 5.4. Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej

Działanie 7.4.: Rozwój transportu intermodalnego

Działanie 8.3.: Rozwój inteligentnych systemów transportowych

Działanie 9.1: Wysokosprawne wytwarzanie energii

Działanie 9.4 Wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych

Działanie 10.2 Budowa systemów dystrybucji gazu ziemnego na terenach niezgazyfikowanych i modernizacja istniejących sieci dystrybucji

Działanie 10.3 Rozwój przemysłu dla odnawialnych źródeł energii

Działanie 11.1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 13.1. Infrastruktura szkolnictwa wyższego

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka

Działanie 1.1 Wsparcie badań naukowych dla budowy gospodarki opartej na wiedzy

Działanie 1.2 Wzmocnienie potencjału kadrowego nauki.

Działanie 1.3 Wsparcie projektów B+R na rzecz przedsiębiorców realizowanych przez jednostki naukowe

Działanie 2.1 Rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym.

Działanie 2.2 Wsparcie tworzenia wspólnej infrastruktury badawczej jednostek naukowych.

Działanie 2.3 Inwestycje związane z tworzeniem infrastruktury informatycznej nauki.

Działanie 3.1 Inicjowanie działalności innowacyjnej.

Działanie 3.2 Wspieranie funduszy kapitału podwyższonego ryzyka.

Działanie 3.3 Tworzenie systemu ułatwiającego inwestowanie w MSP.

Działanie 4.1 Wsparcie wdrożeń wyników prac B+R.

Działanie 4.2 Stymulowanie działalności B+R przedsiębiorstw oraz wsparcie w zakresie wzornictwa przemysłowego

Działanie 4.3 Kredyt technologiczny

Działanie 4.4 Nowe inwestycje o wysokim potencjale innowacyjnym

Działanie 4.5 Wsparcie inwestycji o dużym znaczeniu dla gospodarki

Działanie 5.1 Wspieranie rozwoju powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 5.2 Wspieranie instytucji otoczenia biznesu świadczących proinnowacyjne usługi oraz ich sieci o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 5.3 Wspieranie ośrodków innowacyjności

Działanie 5.4 Zarządzanie własnością intelektualną

Działanie 6.1 Paszport do eksportu

Działanie 7.1 Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji

Działanie 8.1 Wspieranie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej.

Działanie 8.2 Wspieranie wdrażania elektronicznego biznesu typu B2B.

Działanie 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion.

Działanie 8.4 Zapewnienie dostępu do Internetu na etapie „ostatniej mili”.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki

Działanie 2.1 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki

Działanie 3.2 Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych

Działanie 4.2. Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R i wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym

Działanie 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie

Działanie 8.2 Transfer wiedzy

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej

Działanie 1.3. Wspieranie innowacji

Działanie 1.4. Promocja i współpraca

Działanie 2.1. Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej

Działanie 3.1. Systemy miejskiego transportu zbiorowego

Działanie 3.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

Działanie 1.6 Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa

Działanie 3.2 Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej

Działanie 4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju

Program Operacyjny RYBY: Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich

Środek 2.5. Inwestycje w zakresie przetwórstwa i obrotu

Środek 3.1. Działania wspólne

Środek 3.5. Projekty pilotażowe

- **Działania zidentyfikowane jako mające potencjalny wpływ na natężenie klasy kreatywnej w regionach.**

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Działanie 5.3 Opracowanie planów ochrony

Działanie 6.1: Rozwój sieci drogowej TEN-T

Działanie 11.1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 11.3. Infrastruktura szkolnictwa artystycznego

Działanie 12.1.: Rozwój systemu ratownictwa medycznego

Działanie 12.2.: Inwestycje w infrastrukturę zdrowia o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 13.1. Infrastruktura szkolnictwa wyższego

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka

Działanie 1.1 Wsparcie badań naukowych dla budowy gospodarki opartej na wiedzy

Działanie 1.2 Wzmocnienie potencjału kadrowego nauki.

Działanie 1.3 Wsparcie projektów B+R na rzecz przedsiębiorców realizowanych przez jednostki naukowe

Działanie 2.1 Rozwój ośrodków o wysokim potencjale badawczym.

Działanie 2.2 Wsparcie tworzenia wspólnej infrastruktury badawczej jednostek naukowych.

Działanie 2.3 Inwestycje związane z tworzeniem infrastruktury informatycznej nauki.

Działanie 3.1 Inicjowanie działalności innowacyjnej.

Działanie 3.2 Wspieranie funduszy kapitału podwyższonego ryzyka.

Działanie 3.3 Tworzenie systemu ułatwiającego inwestowanie w MSP.

Działanie 4.1 Wsparcie wdrożeń wyników prac B+R.

Działanie 4.2 Stymulowanie działalności B+R przedsiębiorstw oraz wsparcie w zakresie wzornictwa przemysłowego

Działanie 4.3 Kredyt technologiczny

Działanie 4.4 Nowe inwestycje o wysokim potencjale innowacyjnym

Działanie 4.5 Wsparcie inwestycji o dużym znaczeniu dla gospodarki

Działanie 5.1 Wspieranie rozwoju powiązań kooperacyjnych o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 5.2 Wspieranie instytucji otoczenia biznesu świadczących proinnowacyjne usługi oraz ich sieci o znaczeniu ponadregionalnym

Działanie 5.3 Wspieranie ośrodków innowacyjności

Działanie 5.4 Zarządzanie własnością intelektualną

Działanie 6.1 Paszport do eksportu

Działanie 6.2 Rozwój sieci centrów obsługi inwestorów i sprzedających poza Polskę oraz powstawanie nowych terenów inwestycyjnych

Działanie 6.3 Promocja turystycznych walorów Polski

Działanie 6.5 Promocja polskiej gospodarki

Działanie 7.1 Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji

Działanie 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion.

Działanie 8.4 Zapewnienie dostępu do Internetu na etapie „ostatniej mili”.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki

Działanie 1.2 Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej

Działanie 1.3 Ogólnopolskie programy integracji i aktywizacji zawodowej

Działanie 2.1 Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki

Działanie 2.2 Wsparcie dla systemu adaptacyjności kadr

Działanie 2.3 Wzmocnienie potencjału zdrowia osób pracujących

Działanie 3.1. Modernizacja systemu zarządzania i nadzoru w oświacie

Działanie 3.2 Rozwój systemu egzaminów zewnętrznych

Działanie 3.3 Poprawa jakości kształcenia

Działanie 3.4 Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie

Działanie 4.1 Wzmocnienie i rozwój potencjału dydaktycznego uczelni oraz zwiększenie liczby absolwentów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy

Działanie 4.2. Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R i wzrost świadomości roli nauki w rozwoju gospodarczym

Działanie 5.1 Wzmocnienie potencjału administracji rządowej

Działanie 5.2 Wzmocnienie potencjału administracji samorządowej

Działanie 5.3 Wsparcie na rzecz realizacji strategii lizbońskiej

Działanie 5.4 Rozwój potencjału trzeciego sektora

Działanie 5.5 Rozwój dialogu społecznego

Działanie 7.1 Rozwój i upowszechnienie aktywnej integracji

Działanie 8.2 Transfer wiedzy

Działanie 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty

Działanie 9.3 Upowszechnienie formalnego kształcenia ustawicznego w formach szkolnych

Działanie 9.4 Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej

Działanie 1.1 Infrastruktura uczelni

Działanie 1.3. Wspieranie innowacji

Działanie 1.4. Promocja i współpraca

Działanie 3.2. Infrastruktura turystyki kongresowej i targowej

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

Działanie 1.1 Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie

Działanie 1.4 Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów

Działanie 1.6 Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa

Działanie 1.7 Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności

Działanie 3.3 Odnowa i rozwój wsi

Działanie 4.1 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju

Działanie 4.3 Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja

Program Operacyjny RYBY: Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich

Środek 1.5. Rekompensaty społeczno-gospodarcze w celu zarządzania krajową flotą rybacką

Środek 2.2. Działania wodno-środowiskowe

Środek 3.1. Działania wspólne

Środek 3.4. Rozwój nowych rynków i kampanie promocyjne

Środek 3.5. Projekty pilotażowe